

**

*0: EK

*1: 2007-2008

*2: 28

*3: WordXP

*4: 28ste vergadering

*5: Dinsdag 22 april 2008

*6: 13.30 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 70 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Essers, Franken, Goyert, De Graaf, Haubrich-Gooskens, Hendrikx, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Klein Breteler, Kneppers-Heijnert, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Puffers, Quik-Schuijt, Rehwinkel, Reuten, Rosenthal, Russell, Schaap, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems en Yildirim,

en de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, mevrouw Cramer, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, en de heer Timmermans, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Koffeman, Engels, Leunissen en Schouw, wegens ziekte.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van de Staten-Generaal (IIA) voor het jaar 2008 (31200-IIA);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van de begroting Wonen, Wijken en Integratie (XVIII) voor het jaar 2008 (31200-XVIII).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Ik merk op dat de Kamer hierbij de kanttekening plaatst dat bij de afhandeling van begrotingsstaten die mede betrekking hebben op de verschillende adviescolleges en planbureaus, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de minister-president de Kamer hebben toegezegd, geen onomkeerbare besluiten te zullen nemen.

**

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet milieubeheer (aanpassing begrip stoffen (luchtkwaliteitseisen) (31137);**
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet stedelijke vernieuwing (wijziging in verband met de invoering van single information en single audit voor specifieke uitkeringen) (30939).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

*B

!Benoeming!

Aan de orde is de **behandeling van de brief van de Huishoudelijke Commissie inzake de benoeming van een plaatsvervangend griffier (LXIV, A).**

De **voorzitter**: Hiervoor zal de in artikel 113 van het Reglement van Orde bedoelde procedure van schriftelijke stemming worden gevolgd. Ik benoem tot stemopnemers de leden Van der Linden (voorzitter), Dupuis, Bemelmans-Videc en Rosenthal.

De stemming betreft de kandidatuur van de heer De Boer.

**

(Nadat de aanwezige leden schriftelijk hun stem hebben uitgebracht, worden de stembriefjes door de leden van het stembureau geteld.)

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Van der Linden, voorzitter van het stembureau.

**

De heer **Van der Linden**, voorzitter van het stembureau: Mevrouw de voorzitter. Er zijn 69

stemmen uitgebracht, waarvan 68 op de heer De Boer en één blanco. Geen verrassende uitslag, maar ik geloof wel dat die overtuigend is!

Daarmee heeft de commissie haar werk volbracht en ik dank de leden van de commissie voor de assistentie.

De **voorzitter**: Dat is nu bijzonder jammer, mijnheer Van der Linden, want dat laatste stond in mijn tekst.

**

De heer **Van der Linden**, voorzitter van het stembureau: Ja, maar ik mag mijn eigen leden toch ook bedanken?

De **voorzitter**: U mag hen ook bedanken, zeker. Toch zou ik graag als voorzitter de leden stemopnemers nog een keer bedanken voor de door hen verrichte werkzaamheden. Aangezien de heer De Boer, gezeten op de ambtenarentribune, de absolute meerderheid van stemmen op zich heeft verenigd, is hij benoemd tot plaatsvervangend griffier. Ik wens hem van harte geluk met deze benoeming. De beëdiging van de heer De Boer zal op een nader te bepalen tijdstip plaatsvinden.

**

(applaus)

*B

!Milieuaansprakelijkheid!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet Milieubeheer in verband met implementatie van richtlijn nr. 2004/35/EG (milieuaansprakelijkheid) (30920).

De beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van harte welkom in deze Kamer.

**

*N

Mevrouw **Huibregts-Schiedon** (VVD): Voorzitter. De VVD-fractie had graag het wetsvoorstel Wijziging Wet milieubeheer inzake milieuaansprakelijkheid in de oorspronkelijke vorm gesteund. Met dat voorstel zou volgens staande afspraak de Europese richtlijn 2004/35/EG een-op-een worden geïmplementeerd in hoofdstuk 17 van de Wet milieubeheer: maatregelen in bijzondere omstandigheden. De kern van de richtlijn is de risicoaansprakelijkheid voor activiteiten waarvoor Europese milieuregels zijn gesteld. Over de wijze waarop deze implementatie zou geschieden, is uitvoerig -- ik zou willen zeggen: volgens eigentijds bestuurlijk gebruik -- met betrokken partijen in casu het bedrijfsleven en de VNG overlegd en tot overeenstemming gekomen. Door de behandeling in de Tweede Kamer is bij amendering echter de

mogelijkheid toegevoegd, de risicoaansprakelijkheid uit te breiden tot activiteiten die buiten de Europese milieuregels vallen.

In de schriftelijke voorbereiding is het accent komen te liggen op twee belangrijke vragen. Is de afwijking van het principe van een-op-eenimplementatie van Europese richtlijnen gelegitimeerd door zwaarwegende redenen? Is de verwerking van de wijziging in lijn met de motie-Jurgens?

De VVD-fractie oordeelt in deze Kamer niet over amendementen van de Tweede Kamer, maar over integrale wetsvoorstellen die door de regering aan de Eerste Kamer ter goedkeuring worden aangeboden, al dan niet geamendeerd. Alle verwijzingen naar het amendement op stuk nr. 17 wil ik in dat licht plaatsen. Het gaat om het voorstel zoals dat ons is aangeboden. De VVD komt na beide reacties van de minister vooralsnog niet tot een positief oordeel over het nu voorliggende voorstel.

Afwijking van het principe van een-op-eenimplementatie is slechts mogelijk in zwaarwegende situaties: experimenten of noodwetgeving. Daarvan is naar de mening van de VVD geen enkele sprake. Ook de minister spreekt zichzelf daarover in haar memorie van antwoord en nadere memorie van antwoord tegen. Aanvankelijk beweert de minister dat zij een bredere doorwerking van het principe "de vervuiler betaalt" in het nationale milieurecht voldoende zwaarwegend vindt om van de een-op-eenimplementatie af te wijken. In de nadere memorie van antwoord lijkt het echter alsof er uiteindelijk niks aan de hand is. Een nader onderzoek -- de uitvoering van de motie-Spies -- moet nog uitwijzen of en, zo ja, in welke mate er van een uitbreiding van de reikwijdte van de wet sprake zal zijn. Is het nu zwaarwegend of niet? Of moet het onderzoek eerst uitwijzen dat de argumenten zwaarwegend genoeg zijn om van een-op-eenimplementatie af te wijken? Hoe dan ook, in de feitelijke wettekst blijft de mogelijkheid bestaan om via AMvB de werking van de wet uit te breiden naar niet onder Europese wetgeving vallende activiteiten. Daarmee kan de VVD niet instemmen.

Ons tweede probleem is de motie-Jurgens. De minister en de VVD blijven van mening verschillen over de toepasselijkheid van de motie-Jurgens. Ook in de nadere memorie van antwoord geeft de minister als het ware aan dat het in de praktijk niet zo'n vaart zal lopen en dat de uitbreiding van de reikwijdte van de werking van de wet naar activiteiten buiten die waarop de Europese milieuwetgeving van toepassing is, slechts een kleine technische aanpassing zou kunnen zijn. Volgens de VVD gaat het echter om een substantiële wijziging of op zijn minst de intentie en de mogelijkheid daartoe. Nogmaals, de mogelijkheid om de risicoaansprakelijkheid uit te breiden naar activiteiten buiten de Europese milieuwetgeving maakt de wet principiële anders dan een een-op-eenimplementatie van de richtlijn. Die principiële verandering en uitbreiding is daarnaast ook niet via een AMvB te regelen, hoe lang en hoe vaak die ook voorgehangen wordt.

De VVD betreurt het dat op deze wijze met de minister over een wetsvoorstel moet worden gesproken, zoals wij inmiddels al ruim een halfjaar doen. Het is de minister zelf geweest die het voorstel heeft gedaan om de door een meerderheid van de Tweede Kamer gewenste uitbreiding via een AMvB te regelen. Het past dan ook niet om deze Kamer tot spoed te manen en de factor tijd in de strijd te gooien om instemming te verkrijgen. Bij een ordentelijke procedure, het splitsen van de een-op-eenimplementatie en het voorbereiden en indienen van een wijzigingswet om de risicoaansprakelijkheid mogelijk uit te breiden, was niet alleen de tijdsdruk eraf geweest, maar was ook de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van de overheid een dienst bewezen.

De heer **Putters** (PvdA): Is mevrouw Huijbregts het met mij eens dat de kern van de motie-Jurgens zo moet worden gelezen, dat bij een uitbreiding van de wet via lagere regelgeving geen sprake mag zijn van strijdigheid met de wet? Als daar geen sprake van is, is de motie-Jurgens niet aan de orde.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Dat klopt. Daar zijn wij het over eens.

Het is te betreuren dat wij de minister via de besluitvorming over dit wetsvoorstel moeten herinneren aan kabinetsbrede afspraken en toezeggingen aan de Eerste Kamer. Wij achten de minister hoog, maar wij vragen ons sterk af of zij tot wonderen in staat is en de VVD alsnog weet te overtuigen. Maar goed, de wonderen zijn de wereld nog niet uit, dus wij wachten de beantwoording van de minister af.

*N

De heer **Putters** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Ik spreek mede namens de fractie van GroenLinks. Het is een goede zaak dat een exploitant wiens activiteiten milieuschade of een dreiging daarvan veroorzaken, aansprakelijk wordt gesteld. De PvdA-fractie steunt het uitgangspunt van de wet: de vervuiler betaalt. Het is in onze ogen van groot belang dat (dreigende) schade aan water, bodem en beschermde soorten en natuurlijke habitats wordt voorkomen of hersteld. Wij kennen al verschillende wetten op deze gebieden, maar de nu voorliggende wet legt daar een steviger bodem onder met een meer generiek regime van risico- en schuldaansprakelijkheid. De wet implementeert namelijk de Europese richtlijn die enerzijds regelt dat preventieve maatregelen genomen kunnen worden bij dreigende milieuschade en dat de kosten op de exploitant worden verhaald, en anderzijds dat geconstateerde schade hersteld moet worden. Dat brengt ons bij een eerste vraag naar de samenhang met andere wetten, zoals op het gebied van de bodembescherming. Leidt de nu voorliggende wet er ook toe dat in dergelijke wetten artikelen geschrapt kunnen worden?

Wij steunen inhoudelijk gezien de intenties van het wetsvoorstel, inclusief die van het amendement-Samsom. De wet beoogt zo veel als mogelijk de vervuiler voor milieuschade

aansprakelijk te stellen en te laten betalen. De memorie van toelichting geeft aan dat de lijst van ondernemingen en activiteiten die daaronder vallen en in de bijlage bij de wet worden genoemd, geen volledigheid suggereert. Ongetwijfeld is de lijst vooral het resultaat van onderhandelingen op Europees niveau. Wij vinden het echter van belang dat het principe "de vervuiler betaalt" geldt; dat is ook voor de bedrijven het eerlijkst. Wij lezen de woorden van de minister in de Tweede Kamer zo, dat zij de werkingssfeer van de wet via het amendement-Samsom eventueel wil kunnen uitbreiden, indien uit onderzoek blijkt dat daardoor milieuschade beter kan worden aangepakt. De minister stelt dat er van uitbreiding echter enkel sprake kan zijn indien dit zwaarwegend en zinnig is. Op zinnige acties kunnen wij weinig tegen hebben, maar het roept wel de vraag op of de minister kan aangeven waar zij aan denkt bij het woord "zinnig"? Kan zij ook voorbeelden geven van situaties waarin het wenselijk zou zijn om uitbreiding van de werkingssfeer van de wet te regelen?

Los van onze inhoudelijke steun voor de intenties van het amendement-Samsom heeft het in deze Kamer wel tot veel discussie geleid in relatie tot de zogenaamde motie-Jurgens. Het amendement creëert de mogelijkheid om bij AMvB tot uitbreiding van het aantal activiteiten over te gaan dat onder de regeling valt. De motie-Jurgens stelt dat delegatiebepalingen geen ruimte mogen bieden om materieel van de wet af te wijken, deze te doorkruisen of buiten werking te stellen. Ondanks onze inhoudelijke steun voor het amendement hebben wij de commissievragen gesteund die vroegen om opheldering over de vraag of het amendement ertoe kan leiden dat via lagere regelgeving wordt afgeweken van hogere regelgeving. Consistentie op dit vlak, namelijk dat deze Kamer dat niet langer wenst te accepteren, gaat boven politieke opportuniteit.

De minister heeft in onze ogen echter in de memorie van antwoord en de nadere memorie van antwoord goed beargumenteerd dat er door het amendement-Samsom geen ruimte ontstaat om materieel van de wet af te wijken, deze te doorkruisen of buiten werking te stellen. Wel wordt het via het amendement mogelijk om in de toekomst het aantal activiteiten uit te breiden dat onder de regeling voor milieuaansprakelijkheid valt en dat nu in de richtlijn is opgenomen. De Europese richtlijn benadrukt overigens ook dat het aan de lidstaten is om een meer uitgebreide regeling te treffen. Het parlement heeft zich echter altijd kritisch getoond ten aanzien van een kop op de wetgeving en het altijd wenselijk geacht om een dergelijke uitbreiding via een wetwijziging te realiseren wanneer het materieel afwijkt van de kern van de wet. Dan is een AMvB niet voor de hand liggend en wenselijk. Dat hoeft ons inziens hier niet het geval te zijn. Het is een wens van de Tweede Kamer geweest om het nu wel via een AMvB te regelen om ervoor te zorgen dat maatwerk wel mogelijk blijft en op een snelle wijze ingespeeld kan worden op vraagstukken rond milieuschade. Bovendien biedt de voorhang van de AMvB nog altijd de mogelijkheid dat de Kamers aangeven dat

de inhoud daarvan zo afwijkt van de kern van de wet dat een wetswijziging alsnog noodzakelijk is. Is de minister bereid in lijn hiermee te handelen en kan zij toelichten hoe zij in dat licht met het amendement-Samsom om zal gaan?

De PvdA-fractie en de GroenLinks-fractie hebben vervolgens nog enkele vragen over de maatregelen die genomen moeten worden als (dreigende) milieuschade wordt geconstateerd. De regering hanteert het uitgangspunt dat degene die de activiteit verricht waaruit milieuschade dreigt te ontstaan uit eigen beweging de nodige preventieve maatregelen moet nemen. Het blijft in het midden wat hier met "nodige" wordt bedoeld. Als de milieuschade daadwerkelijk is ontstaan, moet de exploitant vervolgens ook elke haalbare maatregel nemen om verdere aantasting van het milieu te voorkomen. Ook hierbij blijft onduidelijk wat met "haalbaar" wordt bedoeld. Omvat dit bijvoorbeeld ook herstelmaatregelen en kan de regering aangeven of de proportionaliteit ervan meegewogen wordt? Kan de minister de begrippen "nodige" en "haalbare" maatregelen toelichten aan de hand van een concreet voorbeeld dat zij hierbij voor ogen heeft gehad? Als het vervolgens gaat om het kostenverhaal is onze vraag hoe dit verloopt als verschillende bevoegde gezagsorganisaties betrokken zijn. Is het noodzakelijk dat elk bestuursorgaan overgaat tot kostenverhaal of kan/moet dit gecoördineerd gebeuren?

Tot slot nog een opmerking over de uitvoerbaarheid van de wet. Voor een goede uitvoering van de wet ontwikkelt de regering een handreiking bij de wet. Het moet de wet "beter laten landen". Het woordje "beter" stelt ons in zoverre gerust dat er aandacht is voor uitvoerbaarheid. Als er echter veel, te veel, woorden nodig zijn om uit te leggen waar de wet eigenlijk over gaat komt de vraag naar voren of de handreiking helpt. De regering presenteert het als "denkkader" voor het bestuurlijk gezag om te bepalen of de schadedrempel voor een bepaald milieucompartiment zoals water, natuur of bodem, is overschreden. Dat denken moet echter plaatsvinden langs 80 pagina's vol artikelen, procedures en clausules. Het risico is dat zo'n denkkader een keurslijf wordt. De aankondiging dat dit een eerste versie is doet bovendien vermoeden dat de omvang niet snel zal afnemen. Wanneer komt de tweede versie en wordt deze beknopter?

Handreikingen moeten leiden tot meer helderheid en transparantie. Zodra ze mist creëren, wordt het zicht op adequate uitvoering eerder beperkt. Hoe gaat de minister dat voorkomen en de naleving ervan controleren? In het Tijdschrift voor Milieu en Recht (nr. 9, 2007) doet mr. Brans de suggestie om een commissie met economische, ecologische en juridische expertise in te stellen die bevoegde gezagsorganisaties in concrete gevallen adviseren over zowel de toepassing van de wet en de wijze van bepaling van de omvang van veroorzaakte milieuschade, als de aard en omvang van de preventieve of herstelmaatregelen die genomen moeten worden. Zo'n commissie zou ook beter kunnen volgen hoe de uitvoering loopt, en of herstelmaatregelen succesvol zijn. Het zou

bovendien gemeenten kunnen helpen bij de uitvoering van de extra taken die ze door deze wet krijgen, zowel qua expertise als instrumentarium. Kan de minister aangeven hoe zij hier tegen aankijkt en of dat niet een betere waarborg voor een goede uitvoering van de wet biedt dan een wellicht te uitgebreide handreiking ooit zou kunnen realiseren?

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): De werking van de wet wordt uitgebreid naar andere activiteiten dan in de richtlijn bedoeld. Vindt u het middel dat daarvoor is bedoeld, een AMvB, niet vallen onder de motie-Jurgens?

De heer **Putters** (PvdA): De AMvB valt onder de motie-Jurgens zodra materieel van de wet wordt afgeweken of die daarmee strijdig is. Wij horen graag van de minister wat haar bedoeling daarmee is, of dat zo is en zo ja, of zij kan toezeggen dat zij ook via de AMvB in lijn met de wet zal handelen. Dat is voor ons het kernpunt.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Daar ben ik heel erg benieuwd naar!

*N

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Het is weer eens zo ver: regering en parlement zijn weer fors over tijd bij het implementeren van Brusselse regelgeving. Als wij niet voortmaken, baart ons dat binnenkort een stevige Brusselse boete en dat is toch zonde van het geld. Op het moment van de plenaire behandeling van dit wetsvoorstel, dat de EU-richtlijn uit april 2004 betreffende milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade in nationale wetgeving moet implementeren, zijn wij al een jaar over de uiterste datum. Daarom dreigen we door Brussel beboet te worden. Wie is volgens de minister voor deze lange duur en dreigende beboeting eerstverantwoordelijke?

Dat lange voortslepen pleit ervoor om de discussie nú maar snel af te ronden, temeer daar niemand toch tegen het uitgangspunt dat "de vervuiler betaalt" kan zijn. Iedereen die schade aan water, bodem, natuurlijke habitat en aan beschermde soorten veroorzaakt, is aansprakelijk en moet betalen. Dat "iedereen" moet overigens wel genuanceerd worden, want het wetsvoorstel heeft voorlopig alleen betrekking op 10% van het bedrijfsleven. In bijlage III bij het voorstel worden de activiteiten die onder de risicoaansprakelijkheid vallen vermeld, het zijn de meest vervuilende en risicovolle bedrijven.

Dat de discussie vandaag toch nog een beetje spannend is, heeft te maken met wat we hier vandaag beslissen over Diederik Samsom. Ik doel niet zozeer op zijn kandidatuur voor het fractievoorzitterschap van de PvdA aan de overkant. Daar gaan wij hier niet over hoewel we natuurlijk wél kennis hebben genomen van de uitslag. Nee, ik heb het dan natuurlijk over het amendement-Samsom, dat eerder aan de overkant werd aangenomen en dat deze Kamer in een wat

lastig parket brengt en ons naar een manier doet zoeken om kool en geit te sparen: de bedoeling van "Samsom" in overeenstemming brengen met de geest van "Jurgens". Daarover straks meer, eerst de implementatie van de richtlijn als zodanig.

Met de implementatie van de EU-richtlijn in dit wetsvoorstel wordt een extra instrument toegevoegd aan de reeds bestaande regelingen en wetten, die ook milieuschade, bescherming en aansprakelijkheid regelen. Dat roept de vraag op wat de meerwaarde van dit voorstel is. Volgens de minister is deze richtlijn explicieter en is hij Europees van toepassing. Wil zij nog eens toelichten waar in haar ogen het expliciete zit en wat bedoeld wordt met Europees van toepassing? Betekent dat ook dat een Nederlandse overheid een Duits of Belgisch bedrijf dat milieuschade veroorzaakt aansprakelijk kan stellen of kan dwingen preventieve maatregelen te nemen bij dreigende milieuschade? Ik denk daarbij bijvoorbeeld aan het vervoer van gevaarlijke stoffen of lozing van chemische stoffen in water. Hoe gaat dat in zijn werk, hoe komt de bewijslast tot stand en welke rechter moet daarover oordelen? En stel dat de richtlijn in verschillende landen verschillend is geïmplementeerd wat betreft reikwijdte of toepassing. Welk regime geldt dan, dat uit het land van de vervuiler of dat uit het land van degene die schade lijdt?

Bepaalde milieuschade kan zowel onder dit wetsvoorstel vallen als bijvoorbeeld onder de Wet bodembescherming. De reikwijdte van de laatste wet gaat verder. Zal ons land vasthouden aan de huidige handelwijze of zal deze wet daar verandering in brengen? Dat doet de vraag rijzen naar de samenhang en het overzicht van alle regelingen en wetten. Ook in de Tweede Kamer zijn over dit punt vragen gesteld. Hoe sluitend is ons systeem van milieuschade en aansprakelijkheid en hoe groot zijn de mazen in de wet nog waardoor grote en kleine vervuilers kunnen glijpen?

Graag vernemen wij van de minister hoe ver zij is met de uitvoering van de motie-Spies, waarin verzocht wordt om een totaaloverzicht van de verschillende regelingen, omdat onduidelijk is of het systeem van aansprakelijkheid eenduidig, eenvoudig en sluitend is.

Omdat het wetsvoorstel nogal wat vage begrippen bevat, zoals "aanmerkelijk risico" en "aanmerkelijke negatieve effecten" is er een handreiking voor het bevoegd gezag op de verschillende niveaus gepubliceerd. Werkt deze handreiking al in de praktijk? Is zij al definitief of wordt er nog aan geschaafd? Wat zijn de ervaringen tot nu toe? Collega Putters verwees hier zojuist ook al naar.

Om aansprakelijkheid aan te tonen en kosten te verhalen, moet de bewijslast overtuigend zijn. Daarbij is soms een redelijkheidstoets noodzakelijk. Dat klinkt allemaal redelijk maar is het ook praktisch, met name voor gedupeerde burgers? Of kunnen zij geen belanghebbenden zijn in de zin van deze wet? Bij dit wetsvoorstel geldt wat bijvoorbeeld ook bij de nieuwe WRO speelt, namelijk dat verschillende niveaus van bevoegd gezag maatregelen kunnen dan wel moeten nemen

om de milieuschade te voorkomen dan wel te verhalen. Dat roept de vraag op wie eindverantwoordelijke is bij in gebreke blijven: het laagste of het hoogste niveau. Heeft de in de discussie in de Tweede Kamer genoemde coördinatieregeling ook handen en voeten gekregen in de handreiking? Onder een bepaalde drempel is schade niet te verhalen. Wat bepaalt de hoogte van de drempel: de mate van materiële of immateriële schade? Hoe ziet het beoordelingskader eruit? Milieuschade kan verhaald worden vanaf de inwerkingtreding van deze Wet milieuaansprakelijkheid. Bedoelt de minister daarmee dat het delict na de inwerkingtreding moet zijn gepleegd of bedoelt zij dat de schade na de inwerkingtreding duidelijk moet zijn geworden? Ik vraag dat omdat het soms jaren kan duren voordat de schade duidelijk wordt en voordat het bewijs is geleverd dat schade inderdaad veroorzaakt is door een milieudelict.

Het klopt toch dat, ook al is deze EU-richtlijn nog niet geïmplementeerd, gemeenten, provincies en waterschappen al verantwoordelijk zijn voor een juiste uitvoering? Te laat geïmplementeerde richtlijnen hebben een rechtstreekse werking. Heeft het bevoegd gezag al ervaring met de uitvoering?

Tot slot kom ik te spreken over het amendement-Samsom. De heer Samsom vindt de inhoud van het wetsvoorstel te mager en stelt daarom voor om in het wetsvoorstel de mogelijkheid op te nemen om per AMvB de reikwijdte van het risicoaansprakelijkheidsregime te verruimen tot andere dan de in de bijlage III genoemde activiteiten. De fractie van de SP in de Tweede Kamer steunt dit amendement en de onderbouwing. Na de aanneming ervan is het wetsvoorstel aangevuld met artikel 17.7, lid a, nummer 2. Het wetsvoorstel is inderdaad aan de magere kant -- zelfs de minister heeft dat erkend en ik neem aan dat zij nog steeds achter die constatering staat -- en de bedoeling van de voorstellers voor het amendement-Samsom is zonder twijfel nobel. Het gevolg is echter dat ons nu weer een wetsvoorstel wordt aangeboden waarin door middel van een delegatiebepaling afgeweken kan worden van de formele wet. En dan gaan in deze Kamer de alarmbellen rinkelen. Dit soort bepalingen staat immers haaks op de toezegging van de minister van Justitie in antwoord op de in deze Kamer op 15 mei 2007 breed aanvaarde motie-Jurgens, om deze vorm van gedelegeerde wetgeving niet meer te gebruiken. Het wordt mijn fractie hierdoor niet gemakkelijk gemaakt. Wij delen Samsoms behoefte aan een sterkere wet, maar keuren de nu geboden oplossing af. Jurgens is als Delila voor Samsom!

De gemakkelijkste oplossing, ook voor mijn fractie, zou zijn als de minister gelijk heeft met haar stelling dat de motie-Jurgens niet van toepassing is op deze situatie. Eerlijk gezegd, is mijn fractie voorsnog niet overtuigd door haar argumentatie. De minister zegt dat het amendement de wet niet verandert, maar alleen de mogelijkheid verruimt om bij AMvB de reikwijdte van het risicoaansprakelijkheidsregime te

vergroten. Wat is het verschil tussen veranderen en verruimen? Er is geen verschil lijkt ons; verruiming is immers een verandering. Er wordt de mogelijkheid geopend om de risicoansprakelijkheid te verruimen naar een grotere groep van bedrijven en/of een grotere groep van activiteiten dan die vermeld in bijlage III van het wetsvoorstel.

Wij dringen aan op spoedig nader onderzoek, zoals de minister ook al heeft toegezegd, naar de diverse opties die openliggen om het amendement-Samsom uit te voeren. Wij zijn voor een opname in de wetstekst zelf, als dat enigszins kan. Daarbij zijn wij, zoals al eerder betoogd, vóór een verruiming van de reikwijdte van het risicoansprakelijkheidsregime. Samenvattend zegt mijn fractie "ja" tegen de strekking van het amendement-Samsom van de Tweede Kamer, maar ook "ja" tegen het vasthouden aan de motie-Jurgens van deze Kamer. Wij willen dus wel verruiming, maar via formele wetgeving.

*N

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Voorzitter. Deze bijdrage is tevens namens de fractie van de SGP.

De zorg voor het milieu gaat onze fracties zeer ter harte. Het is dan ook goed dat het onderhavige wetsvoorstel de EG-richtlijn betreffende milieuaansprakelijkheid in de Wet milieubeheer vastlegt. Zeker als daarbij in rekening wordt gebracht dat bijlage III bij deze EG-richtlijn duidelijk aangeeft over welke activiteiten die milieuschade veroorzaken of dreigen te veroorzaken het gaat. Het is ook helder waar dit geldt voor schade aan beschermde soorten en de natuurlijke habitat. Wat dat betreft, is er geen punt, zou je zeggen. De helderheid is in de richtlijn aanwezig en de burger weet waaraan hij of zij toe is. Bovendien is het vaststaand beleid dat EG-richtlijnen een-op-een worden overgenomen en dat er geen uitbreidingen van de richtlijnen via nationale wetgeving plaatsvinden, tenzij in bijzondere situaties. Wij hebben het hier over een wetsontwerp dat een hamerstuk zou kunnen zijn, denk je dan. Daar wringt nu wat onze fracties betreft de schoen bij dit wetsontwerp.

In de Tweede Kamer is via een amendement in artikel 17.7 van de wet punt 2 toegevoegd, waardoor andere bij AMvB aangewezen activiteiten onder de richtlijn kunnen gaan vallen. Daarmee is de Europese richtlijn flink uitgebreid. Er is een "kop" opgezet, waarvan ook nog eens niet bekend is hoe groot die is. Om dat te kunnen bepalen, is de omschrijving "andere aangewezen activiteiten" te onbepaald. Het moet nog worden uitgezocht.

In de memorie van antwoord stelt de minister, mede naar aanleiding van vragen van onze fracties, dat zij in principe positief staat tegenover deze aanvulling van de wet, omdat op deze manier meer recht wordt gedaan aan het uitgangspunt "de vervuiler betaalt". De minister vindt dat dit principe belangrijker is dan het uitgangspunt om een Europese richtlijn een-op-een over te nemen. Wel schrijft de minister in haar brief van 5 juli 2007 dat ook nu al dit principe van de

vervuiler betaalt, geregeld is, namelijk via hoofdstuk 17 van de Wet milieubeheer, waarin alle inrichtingen worden aangesproken. Naar de mening van onze fracties is er dan ook geen reden om het bestuurlijke uitgangspunt van het een-op-een overnemen van Europese richtlijnen niet te volgen.

Verder stelt de minister in de memorie van antwoord dat het zeer wenselijk is dat de richtlijn snel via deze wet in werking kan treden. In antwoord op onze vraag, zegt zij dat het na studie wel zo kan zijn dat er geen AMvB komt en dat wij dus alleen de richtlijn via wet hebben vastgelegd. Eerlijk gezegd, brengen de antwoorden van de minister onze fracties geen helderheid.

Wij constateren dat er een wetsvoorstel ligt waarin een AMvB mogelijk wordt gemaakt en dat het niet duidelijk is wat de inhoud van die AMvB zal worden. Het kan verschillen van nul tot heel veel. In ieder geval kan er een kop op de richtlijn worden gezet. Verder constateren wij dat die AMvB dan ook wordt voorgehangen aan de Eerste Kamer en daar dan kan worden besproken en verworpen en er dan eventueel alsnog een wetsontwerp kan komen waarin de inhoud van de beoogde AMvB kan worden opgenomen. Wel zal dit allemaal veel tijd en energie vragen, maar ondertussen is dan wel de Europese richtlijn van kracht is. Is de minister het met deze gedachtegang eens?

De volgende vragen dienen zich dan bij onze fracties aan. Klopt het dat de minister in de loop van de maanden al wat minder enthousiast is geworden over het toegevoegde amendement? Hoe ver staat het met de verkenning van de voorbereiding van de AMvB en is al wat meer te zeggen over de inhoud ervan? Is de minister bereid om met de Tweede Kamer in overleg te treden met de inzet de mogelijke AMvB blanco te laten, een mogelijkheid die in de nadere memorie van antwoord wordt genoemd? Is de minister bereid om, als er toch meerdere inrichtingen onder deze richtlijn zouden moeten vallen, dat niet via AMvB maar via de koninklijke weg van een in te dienen wet aan de Staten-Generaal voor te leggen?

Onze fracties zijn -- uiteraard zou ik haast zeggen -- voorstander van het zo spoedig mogelijk invoeren van de onderhavige richtlijn. Dat hebben wij tenslotte samen afgesproken. Onze fracties hebben echter grote bestuurlijke moeite met de kop die via deze wet op de richtlijn kan worden gezet. Bestuurlijke moeite, omdat wij hebben afgesproken zo niet te werken en omdat de burger, de ondernemer, te maken krijgt met een stuk onduidelijkheid in deze wetgeving, omdat niemand blijkbaar nog weet wat onder de op te stellen AMvB komt te vallen.

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Ik begrijp dat u evenals wij procedurele vragen en zelfs bezwaren heeft tegen het amendement. Punt is dat wij de strekking ervan wel steunen. Ik meen mij te herinneren dat uw fractie aan de overzijde de strekking ook steunde. Ik vraag mij af of uw fractie er ook over nagedacht heeft op welke manier het eventueel hersteld kan worden.

De heer **De Boer** (ChristenUnie): De fractie van de ChristenUnie aan de overzijde heeft inderdaad voor het amendement gestemd, de fractie van de SGP overigens niet. Ik heb de minister niet voor niets gevraagd of zij bereid is om, als er toch meerdere inrichtingen onder deze richtlijn zouden moeten vallen, dat niet via AMvB maar via de koninklijke weg van een in te dienen wet aan de Staten-Generaal voor te leggen. Onze fracties sluiten dus niet uit hetgeen in bijlage III van de richtlijn is genoemd, aangevuld moet worden. Zo dat het geval is, dan zou dat bij wet geregeld moeten worden.

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Ook de fractie van de SGP aan de overzijde heeft volgens mijn informatie voorgestemd.

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Volgens mijn informatie niet.

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Ik heb dat hier zwart op wit voor mij. U zei zo-even: als het uitgebreid zou moeten worden. Mijn fractie vindt het een goed idee om het uit te breiden maar moet ik uit uw woorden begrijpen dat u niet zo ver wilt gaan?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Op dit moment zeg ik dat niet. Ik zou dan graag eerst de voorstellen ter uitbreiding willen zien, met name omdat voor het principe van de vervuiler betaalt al bepaalde regels gelden, die dan ongetwijfeld ook weer aangepast moeten worden. Het laten betalen door de vervuiler is overigens iets wat onze fracties van harte ondersteunen.

Voorzitter. Het moge duidelijk zijn dat de fracties van ChristenUnie en SGP met nog meer dan gewone belangstelling de reactie van de minister afwachten, omdat haar reactie ons finale standpunt ten aanzien van deze wet zal bepalen.

*N

De heer **Willems** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Het onderhavige wetsvoorstel beoogt een aanpassing aan de Wet milieubeheer als gevolg van de EU-richtlijn 2004/35/EG over milieuaansprakelijkheid. De fractie van het CDA is een warm voorstander van goede regelgeving op dit gebied en stemt dan ook volledig in met de voorstellen gedaan vanuit Brussel. Dit is inderdaad materie die in Europa geregeld moet worden aangezien het hierbij om een afweging gaat van grensoverschrijdend milieubelang enerzijds en vestigingsklimaat in Nederland anderzijds. Aansprakelijkheid van bedrijven dient daarom eenduidig en helder binnen Europa geregeld te worden. Daarin schuilt dan ook voor onze fractie niet het probleem waarover wij vanmiddag met de minister willen debatteren. Dat schuilt in het amendement op stuk nr. 17 van het lid Samsom.

De minister geeft in haar antwoord van 21 maart jongstleden aan dat de motie-Jurgens, zoals voorgesteld op 15 mei 2007, niet van toepassing is op het onderhavige wetsvoorstel, zoals na

amendering is aangenomen door de Tweede Kamer. Naar de letter heeft zij gelijk, aangezien die motie ging over delegatie, waarbij in het geval van nieuwe Europese regels de regering of een minister zonder wetswijziging bestaande bepalingen in door regering en Staten-Generaal vastgestelde wetten buiten werking zou mogen stellen. Dat neemt niet weg dat voorafgaand en rond die motie een breder debat is gevoerd over artikel 81 van de Grondwet, de delegatie die de Grondwet mogelijk maakt en de verschillende opvattingen over de reikwijdte van delegatie. Zo heeft de regering over de afwijkmogelijkheid het standpunt ingenomen dat deze alleen bestaat in geval van noodwetgeving of experimenten. Dat is weliswaar niet formeel geaccordeerd door de Kamer, maar evenmin tegengesproken, met name niet in de motie-Jurgens.

In een eerder debat, in maart 2006, is door de heer Donner als minister van Justitie namens de regering als belangrijk algemeen uitgangspunt bij gedelegeerde wetgeving erkend dat uit het oogpunt van behoorlijke wetgeving de burger de materiële normen waar hij zich aan moet houden, zo veel mogelijk moet kunnen kennen uit de wet zelf en niet uit gedelegeerde regelgeving. Met dat algemene uitgangspunt is het amendement-Samsom in ieder geval in strijd.

Daarnaast is de vraag wanneer er sprake is van delegatie en wanneer van attributie. Ook dit punt kwam uitvoerig aan de orde in het debat in 2006. Daarover zei de minister: "In dat licht ben ik het ook eens met de heer Van de Beeten als hij zegt: delegatie veronderstelt dat er criteria zijn en dat is bepaald waarop de delegatie betrekking heeft, omdat het anders attributie van bevoegdheid wordt." Dat is nu precies waar het in dit debat over gaat.

De heer **Putters** (PvdA): Luisterend naar het betoog van de heer Willems, vraag ik hem of uitbreiding van het aantal activiteiten en inrichtingen die onder de wet vallen, materieel een verandering van de normen van de wet betekent.

De heer **Willems** (CDA): De in het amendement voorgestelde uitbreidingen zouden inderdaad een feitelijke uitbreiding omvatten.

De heer **Putters** (PvdA): Mijn vraag is of dat materieel de kern of de normen van de wet doet veranderen.

De heer **Willems** (CDA): Ja, dat doet ons inziens de kern van de wet veranderen, omdat Brussel eenduidig is over de reikwijdte waarin wel sprake is van ja of nee.

Voorzitter. Dit is nu precies waar het in dit debat over gaat: er ontbreekt een materieel criterium in het amendement-Samsom, waardoor het een bevoegdheid wordt die meer op attributie dan op delegatie lijkt.

In feite bevestigt de minister dit op pagina 2 van de memorie van antwoord, waar zij zegt: "Gekozen is voor deze open geformuleerde uitbreidingsmogelijkheid, omdat tijdens de

behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer noch bij de indiener van het amendement, noch bij de Tweede Kamer, noch bij mijzelf al duidelijk omlinjnde gedachten waren omtrent de precieze omvang van de wenselijke uitbreiding van het regime van risicoaansprakelijkheid. Daarover is slechts tentatief van gedachten gewisseld met de Tweede Kamer. Om de discussie open te houden, maar de implementatiedatum niet te vertragen, is gekozen voor deze ruime delegatiemogelijkheid ('andere aangewezen activiteiten'). Na onderzoek naar de verschillende opties voor een mogelijke invulling van de AMvB kan daarover een beleidsbeslissing worden genomen. Hierbij worden parlement en anderen, waaronder het bedrijfsleven en de milieubeweging, betrokken (via voorhangen en voorpublicatie van de ontwerp-AMvB)."

Op grond van dit citaat staat vast dat de wetgever nog geen idee heeft welke reikwijdte via de AMvB aan de werking van dit wetsvoorstel zou kunnen worden gegeven. Nu kan men opmerken dat de procedure van de zware voorhang vrijwel identiek is aan de procedure voor vaststelling of wijziging van een wet in formele zin. Wat is dan nog de betekenis van deze discussie? In de eerste plaats moet men vaststellen dat de zware voorhangprocedure weliswaar de ruimte biedt aan een vijfde deel van ook deze Kamer om een formeel wetgevingsproces af te dwingen, maar dat niettemin kleine fracties hiermee buitenspel worden gezet of monddood worden gemaakt. In de tweede plaats moet men de bewijslast niet omkeren. Als de regering het geamendeerde wetsvoorstel hier verdedigt, is het aan de regering, aan te tonen dat deze op attributie lijkende bepaling noodzakelijk is en dat de materie geen formeel wetgevingsproces duldt. Door de zware voorhang kan in ieder geval niet worden gezegd dat de tijdsfactor beslissend is, want de procesgang is vrijwel even lang.

Wat de CDA-fractie betreft betekent dit dat de wetgever ordentelijk en op niet al te pragmatische manier moet wetgeven. Daarbij komt dat deze door ons gewraakte vorm van delegatie in een implementatiewet is vervat. In zekere zin twee zonden tegen behoorlijke wetgeving in een voorstel. Voorts is het voor het CDA van belang om met het oog op het vestigingsklimaat in Nederland en in Europa te voorkomen dat er Nederlandse koppen op Brusselse regelgeving komen. Wij stellen als een zeer hoog criterium dat wij ons absoluut niet verwijderen van wat er in de rest van Europa gebeurt. De reden daarvoor is duidelijk: onze positie als land waar bedrijven zich vestigen.

Kan de minister aangeven waarom zij ondanks het uitgesproken kabinetsbeleid om geen koppen erop te hebben toch voorstander bleek van dit amendement? Waarom heeft de minister niet de koninklijke weg bewandeld door bijvoorbeeld aan te geven dat zij het amendement-Samsom sympathiek vond, maar dat zij toch liever eerst een onderzoek zou doen naar uitbreiding en dat zij zelf met een wet zou komen, als dat onderzoek ergens toe zou leiden? Kan de minister een reactie geven op de brief van haar collega van Justitie van 27 februari jongstleden, dat nieuwe, afwijkende delegatiebepalingen slechts worden toegestaan

indien er sprake is van experimenten of noodwetgeving?

Tegen deze achtergrond meent de CDA-fractie dat de uitbreiding die gewenst blijkt na het doen van verder onderzoek, zoals toegezegd in de aangenomen motie-Spies, bij wet moet worden geregeld. Als de minister van mening is dat een novelle te lang zou duren, zijn wij bereid genoegen te nemen met de toezegging dat zij geen gebruik zal maken van de mogelijkheid om een en ander bij AMvB te regelen. Afhankelijk van het antwoord van de minister overwegen wij in tweede termijn een motie met deze strekking in te dienen. Onze positie zal na het antwoord van de minister verder bepaald worden. Gaarne zie ik de reactie van de minister tegemoet.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Voorzitter. Heb ik het goed begrepen dat het CDA er ook geen voorstander van is, zeker niet in dit geval, om een kop op de Europese wetgeving te zetten?

De heer **Willems** (CDA): Het CDA is daar geen voorstander van, nee.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): U zou genoegen nemen met een toezegging van de minister om de invulling van de kop op een andere manier te regelen dan via een AMvB. Het principe dat er dan toch een kop in de wetgeving blijft zitten, neemt u dan voor lief.

De heer **Willems** (CDA): Ja, als wij de toezegging van de minister hebben dat zij daar geen gebruik van zal maken, maar dat zij een en ander bij wet zal regelen, zouden wij dit wetsvoorstel kunnen aannemen en het risico van boetes wat kunnen verminderen. Daarmee is dan wel duidelijk gesteld dat de minister met een wetswijziging zal komen voor de nadere invulling.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): U gelooft in wonderen.

De heer **Willems** (CDA): Van mijn fractie kunt u zich voorstellen dat zij dat doet, mevrouw Huijbregts.

De heer **Putters** (PvdA): Dat roept bij mij wel de vraag op of de CDA-fractie daarmee de intenties achter het amendement-Samsom steunt.

De heer **Willems** (CDA): Daarop kan ik op voorhand geen antwoord geven. Zoals het er nu ligt, bestaat de mogelijkheid dat ongeveer 2500 instellingen in Nederland door de huidige EU-regelgeving worden aangesproken. Afhankelijk van de nadere invulling kunnen dit er 400.000 zijn. Zonder criteria te hebben kan ik niet zeggen of wij tot een nadere invulling bereid zijn. Wij zouden het liefst zien dat geen nadere invulling nodig is, omdat daardoor ons vestigingsklimaat in een andere positie komt dan dat in de ons omliggende landen die geen invulling geven.

De heer **Putters** (PvdA): Met het oog op het milieu of de gezondheid kunnen er goede redenen zijn om het aantal activiteiten uit te breiden dat onder de wet valt. Ik begrijp dat de CDA-fractie niet alleen procedureel, maar ook inhoudelijk bezwaar heeft tegen het amendement-Samsom.

De heer **Willems** (CDA): In principe is onze grondhouding dat wij zeggen: geen uitbreiding. Als er zwaarwegende milieuarargumenten zijn, zijn zij uiteraard altijd te overwegen.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Voorzitter. Ik twijfel...

De heer **Willems** (CDA): Aan mijn geloof in wonderen?

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Of ik hier nog een keer op in wil gaan. Ik dacht daarnet een ander antwoord gekregen te hebben van de heer Willems, namelijk dat de CDA-fractie tegen het zetten van een kop op de regelgeving is.

De heer **Willems** (CDA): Ik heb duidelijk gezegd dat ik in principe tegen het zetten van een kop ben, maar als door de Tweede Kamer of door de regering bij de wetgeving naar voren komt dat er goede redenen voor zijn, zullen wij dat op een normale wijze overwegen. Dat is ook mijn antwoord aan de heer Putters.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Op de Kameragenda staat dat wij om tien voor drie zouden starten met het Europadebat. Er worden grootse pogingen ondernomen om de minister van Buitenlandse Zaken en staatssecretaris Timmermans vervroegd hierheen te halen, maar het is nog even afwachten of dat lukt.

**

De vergadering wordt van 14.32 uur tot 14.50 uur geschorst.

*B

!Europadebat!

Aan de orde is het **debat** over de **Staat van de Unie 2007-2008 (31302, nr. 1) en de bijlage bij de Staat van de Unie 2007-2008 (31302, nr. 2)**,

en, in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V), over de thema's Europees nabuurschap/uitbreiding (dossiers E070004 en E080001) en Europa als mondiale partner.

*N

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. Het is midden in de nacht, 3 uur. De burgers in de landen van de Europese Unie zijn in diepe slaap verzonken. Plotseling gaat de hotlinetelefoon met een

doordringende, urgente rinkel. In het heldere schijnsel van een bureaulamp zien wij dat de telefoon wordt opgenomen. De vraag is echter: door wie? Wie in Europa neemt de hotlinetelefoon op? Is dat de nieuwe permanente voorzitter van de Raad van ministers, of is het de voorzitter van de Europese Commissie? Ik kom daar straks op terug.

Ik zal namens de VVD-fractie in het debat van vandaag over de Staat van de Unie drie hoofdthema's aan de orde stellen. Ik zal ten eerste enkele beschouwingen houden over de Europese Unie en het Verdrag van Lissabon, ten tweede over klimaat en energie en ten derde over nabuurschap en uitbreiding.

Allereerst enkele beschouwingen over de EU en het Verdrag van Lissabon. In de afgelopen jaren heeft Europa, meer specifiek het Europese project, lang niet altijd warme gevoelens bij de burger opgeroepen. Integendeel. Wij kennen allemaal de negatieve verhalen over bijvoorbeeld de wipkippen, de zogenoemde "Ambre Solaire"-richtlijn en de ladders van de glazenwassers. De fijnstofrichtlijn die nog niet zo lang geleden in de Nederlandse wetgeving is geïmplementeerd, heeft ook zo haar sporen nagelaten. Ook in het geval van de fijnstofrichtlijn wordt door de politiek en door de media "Europa" als boosdoener aangemerkt wanneer de afdeling Rechtspraak van de Raad van State oordeelt dat de verbreding van de A4 niet door kan gaan. Maar laten wij wel wezen: de uitspraak van de Raad van State was onvermijdelijk omdat de Nederlandse wetgever als enige lidstaat de fijnstofrichtlijn gekoppeld heeft aan de ruimtelijkeordeningsregelgeving, hetgeen volstrekt niet was voorgeschreven door de richtlijn. Het was dus niet "Europa", maar Nederland zelf dat de problemen veroorzaakt heeft. Het advies van de VVD-fractie in zo'n geval is: pas de wet zo snel mogelijk aan.

Voorzitter, Europa heeft ons veel goeds gebracht en zal ons nog veel goeds brengen. Deze opmerking van de kant van de VVD-fractie betekent niet dat de VVD kritiekloos tegenover het Europese project staat, maar als wij kritiek leveren moeten wij tegelijk de onmiskenbare "plussen" van Europa onderkennen. Het uitbreidingsproces van de Unie van 6 landen in 1957, de toenmalige EEG, naar 27 lidstaten anno 2008 is succesvol verlopen. Die uitbreiding heeft bijgedragen tot democratisering, toegenomen stabiliteit en vreedzame ontwikkeling in de landen van de Europese Unie.

De Europese Unie heeft ons welvaart gebracht. De burgers in Nederland profiteren bijvoorbeeld van de toegenomen vraag in de nieuwe lidstaten, omdat Nederlandse bedrijven goederen, diensten en kennis naar deze dynamische markten uitvoeren. Nederland is één van de grotere exporteurs naar en investeerders in Oost-Europa.

De Europese Unie maakt het dankzij "Schengen" mogelijk dat wij gemakkelijk kunnen reizen. Dankzij de euro hoeven reizigers in een groot aantal landen geen geld te wisselen. Studenten kunnen zonder problemen in andere lidstaten studeren. Dankzij de mededingingsregelgeving worden monopolies

aangepakt en wordt concurrentie bevorderd. Dat leidt weer tot lagere prijzen en daarvan profiteren de consumenten. Het Hof van Justitie zorgt ervoor dat de Europese regelgeving in de lidstaten gehandhaafd wordt enzovoorts.

In dit verband wil ik zeker niet nalaten om de voordelen van de Economische en Monetaire Unie te noemen. De financiële crisis die op dit moment woedt, doet banken en financiële systemen wereldwijd in hun voegen kraken. Dankzij de Monetaire Unie zijn de landen die daaraan deelnemen, zoals Nederland, in deze crisis beduidend minder kwetsbaar dan wanneer zij er alleen voor zouden staan. Wat het financiële toezicht betreft, laat de vraag zich overigens stellen of het bestaande toezicht op banken en financiële instellingen per lidstaat voldoende is in een totaal geïntegreerde wereld. Wat vindt de regering ervan om één Europese toezichthouder, vergelijkbaar met de Securities and Exchange Commission in de VS, voor de financiële wereld in het leven te roepen?

Toch heeft de Nederlandse bevolking in 2005, na Frankrijk, in meerderheid "nee" gezegd toen er een referendum werd gehouden over het Grondwettelijk Verdrag. In Nederland was er té lang, té weinig aan gedaan om de burger bij "Europa" te betrekken. Dat juist Nederland "nee" zei tegen het Grondwettelijk Verdrag, één van de founding fathers van Europa en altijd een enthousiast voorvechter ervan, veroorzaakte een schok in Europa. Tegelijkertijd valt niet te ontkennen dat een land als het Verenigd Koninkrijk dan wel niet openlijk, maar wel achter de schermen blij was met het Nederlandse "nee": saved by the bell. De gifbeker van een referendum met als uitkomst een "nee" ging nu aan het Verenigd Koninkrijk voorbij.

Dit Nederlandse "nee" heeft zijn effect niet gemist. Het heeft gewerkt als een soort "wake-up call" aan de Europese leiders, een "wake-up call" die in bepaalde opzichten positieve effecten heeft gehad. Aan de Europese leiders is een helder signaal gegeven dat doordenderen met de kar van de Europese integratie zonder voldoende acht te slaan op wat bij de burgers leeft en hoe de burgers "Europa" beleven, de kar doet omslaan met het gevaar dat de gehele inhoud verloren gaat. De ingelaste reflectieperiode heeft vervolgens haar vruchten afgeworpen. Reculer pour mieux sauter.

In december jongstleden is het Verdrag van Lissabon ondertekend. De Goedkeuringswet voor de ratificatie van het Verdrag ligt inmiddels bij de Tweede Kamer. De staatssecretaris voor Europese Zaken heeft min of meer tegelijkertijd met het ondertekenen van het Verdrag een actieplan gepubliceerd met initiatieven om meer, beter en intensiever met de Nederlandse bevolking te communiceren over "Europa". De VVD-fractie juicht die initiatieven toe, mede met het oog op de Europese verkiezingen in juni 2009. De vraag is echter: merken wij er wat van, behalve de recente bezoeken aan scholen onder andere door de staatssecretaris zelf? Blijft het bij goed bedoelde initiatieven? Zijn er resultaten? Mijn fractie zou, kortom, graag van de staatssecretaris vernemen hoe het ermee staat.

Voorzitter, over het Verdrag van Lissabon zullen wij binnenkort in deze Kamer uitgebreid met de regering van gedachten wisselen als de Goedkeuringswet ter behandeling voor ligt. In het kader van het debat van vandaag wil ik er alvast enkele opmerkingen over maken.

Het valt niet te ontkennen dat Nederland een aantal wensen heeft weten te realiseren. Mede dankzij Nederland is de indruk weggenomen dat de Europese Unie op weg is naar de vorming van een Europese staat. Een punt van zorg van de VVD is altijd geweest dat de democratische controle en legitimiteit van de Europese Unie te wensen overliet. Een belangrijke uitkomst van het Verdrag nu is dat de positie van het Europees Parlement aanmerkelijk versterkt wordt. Het begrotingsrecht van het Europees Parlement wordt uitgebreid en codecisie is volgens de bepalingen van het Verdrag nu praktisch de norm geworden. Maar niet alleen de positie van het Europees Parlement is in het Verdrag aanmerkelijk versterkt, ook de positie van de nationale parlementen wordt versterkt met het invoeren van de zogenoemde "oranjekaartprocedure". De VVD-fractie in de Tweede Kamer heeft daaraan een stevig steentje bij gedragen. Er is dus meer democratische legitimatie van "Europa". Niet onbelangrijk is ook dat in het Verdrag een recht op burgerinitiatief is vastgelegd.

De vraag is wel: wat betekent het Verdrag van Lissabon voor het institutionele evenwicht in de Unie? Het Verdrag voorziet in een permanente voorzitter van de Europese Raad. Hoe zal qua gewicht en importantie de verhouding zijn tussen deze voorzitter en de voorzitter van de Commissie? Wie neemt de hotlinetelefoon midden in de nacht om drie uur op? Of om met Kissinger te spreken: als ik met Europa wil bellen, moet ik weten met wie. Maar wie van de twee zal het zijn? Is er inmiddels meer duidelijkheid over de omschrijving van het precieze mandaat van de voorzitter van de Raad? Wordt deze voorzitter een suprimo, de chef, of is hij de dienaar van de lidstaten? Is zijn primaire taak de agenda van de Raad uit te voeren of zal voor de voorzitter ruimte ontstaan voor een eigen agendabepaling? Is de Nederlandse regering van plan zich sterk te maken voor een positie van de voorzitter als dienaar van de lidstaten? Wat zijn belangrijke criteria voor de Nederlandse regering? In het verlengde hiervan: heeft de Nederlandse regering criteria geformuleerd voor de functie van voorzitter van de Commissie en voor de functie van Hoge Vertegenwoordiger en zijn plaatsvervanger? Zo ja, welke zijn dat? Is de regering van mening dat de uitspraak van de Nederlandse kiezers in 2009 bij gelegenheid van de Europese verkiezingen vertaling verdient bij de keuze van de voorzitter van de Commissie?

Voorzitter, in het kader van de grotere invloed van de nationale parlementen op het Europese wetgevingsproces, wil ik namens mijn fractie nog een drietal punten naar voren brengen.

Het eerste punt gaat over het parlementaire voorbehoud. Van verschillende kanten wordt met enige regelmaat gesproken over het fenomeen van het parlementair voorbehoud. Recent nog, op 7

februari jongstleden, heeft de Tweede Kamer zich daarvoor uitgesproken. Er valt zeker wat te zeggen voor een parlementair voorbehoud als instrument om invloed uit te oefenen op het Europese wetgevingsproces. Wanneer er bij gelegenheid van de Goedkeuringswet van het Verdrag van Lissabon een parlementair voorbehoud zou worden gerealiseerd, is het vanzelfsprekend dat dit zowel voor de Tweede Kamer als voor de Eerste Kamer geldt. Tegelijkertijd is het verstandig om onder ogen te zien welke bezwaren er aan een parlementair voorbehoud kunnen kleven. Ik zal dit toelichten.

In het Verdrag van Lissabon wordt unanimitieit voor de meeste dossiers afgeschaft. Er wordt in de Raad gestemd met meerderheid van stemmen op basis van de dubbele meerderheidsregel. Wat is, gelet op dit gegeven, de impact van een parlementair voorbehoud? Ten tweede zijn de dossiers in Europa vaker wel dan niet gekoppeld. Lidstaat X krijgt zijn zin bij dossier A als lidstaat Y zijn zin krijgt bij dossier B. Dit is overigens geen voor Europa unieke gang van zaken; ook bijvoorbeeld in het bedrijfsleven zijn er dergelijke trade-offs bij onderhandelingen. Als de Nederlandse regering gebonden is aan een parlementair voorbehoud, verliest Nederland deze onderhandelingsmogelijkheid met alle nadelige consequenties van dien. Nederland wint dan misschien wel de veldslag, maar uiteindelijk niet de strijd en die strijd bedoel ik positief, namelijk dat Nederland op een zo groot mogelijk aantal dossiers zoveel mogelijk weet binnen te halen. Hoe beoordeelt de regering een parlementair voorbehoud? Ziet de regering dit als een reële optie? Heeft de regering inzicht in hoeveel lidstaten, behalve Denemarken, een vergelijkbaar instrument kennen of wensen te introduceren? Hoe beoordeelt de regering de slagkracht van de Europese Unie als meerdere lidstaten het parlementaire voorbehoud introduceren?

Met het oog op de door mij genoemde bezwaren ziet mijn fractie meer in de effectiviteit van een tijdig te voeren overleg met de regering over Europese wetgevingsvoorstellen. De Staten-Generaal weten dan wat er speelt en hoe de regering erover denkt, de regering hoort hoe de Staten-Generaal erover denken en doet er verstandig aan om daarmee rekening te houden. Namens mijn fractie heb ik dit voorstel de afgelopen anderhalf jaar al enkele malen gedaan. Graag een reactie daarop van de regering. Is de regering bereid om samen met de Staten-Generaal een procedure te ontwikkelen om dit vooroverleg zo effectief mogelijk gestalte te geven?

Het tweede punt: teneinde de oranjekartprocedure in Europa effect te geven, wordt wel geopperd om aan de COSAC in dit kader een groter gewicht toe te kennen. Ook daarover sprak de Tweede Kamer zich op 7 februari jongstleden uit. De gedachte is dat meerdere keren per jaar enkele parlementariërs per lidstaat naar de COSAC worden afgevaardigd om met elkaar te bespreken of er wetsvoorstellen zijn waarvoor de oranjekartprocedure in werking gesteld zou moeten worden. Het is een creatief voorstel, maar

om dit goed te kunnen beoordelen, moeten wij ook de bezwaren ervan onder ogen zien. Ik noem er drie. Ten eerste lijkt materieel een soort Europese senaat tot stand te komen. De VVD-fractie is daarvan geen voorstander. Als men die kant op wil -- zoals gezegd wil mijn fractie dat niet -- wees dan consequent en stel een Europese senaat voor. Het tweede bezwaar: hoe waarschijnlijk is het dat een volksvertegenwoordiger van de ene partij zich laat vertegenwoordigen door een volksvertegenwoordiger van een ideologisch totaal andere partij op dossiers met een politieke lading? Het derde bezwaar is dat de COSAC bestaat uit vertegenwoordigers van de commissies voor Europese Zaken van de nationale parlementen, niet uit vertegenwoordigers van de nationale parlementen als zodanig. De oranjekartprocedure mag geen monopolie voor Europa-specialisten worden. Graag verneem ik de visie van de regering op deze gedachte om de COSAC een specifieke rol toe te kennen in de oranjekartprocedure. Heeft de regering vanuit Europa signalen vernomen dat aan initiatieven wordt gewerkt om een soort Europese senaat te creëren, COSAC of anderszins, juist voor dit doel?

Dan het derde punt dat ik in dit kader nog wilde bespreken. De Staten-Generaal -- de Tweede en Eerste Kamer -- hebben een controlerende functie in het Nederlandse staatsbestel, dat gekenmerkt wordt door de scheiding der machten. De regering regeert, de Staten-Generaal controleren. Het is bekend dat de ambtelijke ondersteuning voor de commissie voor Europese Zaken van de Tweede Kamer wordt geleverd door ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken die daarvoor tijdelijk bij de Tweede Kamer gedetacheerd worden. Wat is het beleid van de regering in dezen? Is dit een tijdelijke situatie, wordt dit afgebouwd of is dit een min of meer permanente regeling? Ik stel deze vragen namens de VVD-fractie, omdat in het Verdrag van Lissabon de positie van de nationale parlementen in het Europese wetgevingsproces versterkt wordt en een grotere onafhankelijkheid ten opzichte van de regering dus in de rede ligt. Het kan niet zo zijn dat het departement een bruggenhoofd heeft bij de controleur.

Voorzitter, het tweede hoofdthema dat ik aan de orde stel, is klimaat en energie. Op 23 januari jongstleden presenteerde de Europese Commissie het energie- en klimaatpakket. Juist op het terrein van onderwerpen die de lidstaten niet alleen aan kunnen, zoals ook veiligheid en immigratie, kan de Europese Unie laten zien wat het belang is van de Unie, wat de meerwaarde ervan is, wat haar kracht is met het oog op de uitdagingen waarvoor wij ons in de toekomst gesteld zien. Ik heb enkele algemene vragen aan de regering over het energie- en klimaatpakket. De doelstelling van het pakket is onder andere om in 2020 in ieder geval een reductie van 20% CO₂ te realiseren. De vraag is: hoe realistisch is die doelstelling? Simpel gezegd: gaat het lukken? Lukt het de Europese Unie om de bevolking van de Unie ervan te overtuigen dat de Unie op dit terrein resultaten weet te boeken? Met de oorspronkelijke

Lissabonstrategie -- de EU zou in 2010 de meest kennisintensieve en dynamische economie in de wereld zijn -- is dat in ieder geval niet gelukt: die moest aangepast worden. De vraag is of de doelstelling om in 2012 de administratieve lasten als gevolg van EU-wetgeving met 25% te verminderen, gehaald zal worden. Hoe ziet de regering de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven als Nederlandse bedrijven zich wél inzetten om de CO₂-uitstoot te reduceren en dus forse kosten maken, terwijl elders in de wereld weinig tot niets gebeurt? Worden in EU-verband maatregelen voorzien om te voorkomen dat bedrijven hun productie naar landen buiten de Europese Unie verplaatsen? Hoe zal het ETS, het emissiehandelssysteem, met name voor de zware industrie uitpakken? De VVD-fractie is bezorgd over het gevaar van verstoring van de concurrentieverhoudingen op wereldschaal. Hoe ziet de regering dit?

In dit verband wil mijn fractie niet voorbijgaan aan het onderwerp kernenergie. Het kabinet kiest ervoor om gedurende deze kabinetsperiode om die, in zijn ogen, hete brij heen te lopen. Mijn fractie vindt dat onverantwoord en ook getuigen van een volstrekte "kop in het zand"-politiek. Kernenergie maakt ons minder afhankelijk van olie- en gasproducerende landen en dus van eventuele leverantiechantage door die landen. Kernenergie zou een verantwoorde back-up voor onze energiebehoefte kunnen zijn. In Nederland wordt er al energie geleverd die in Frankrijk en Duitsland wordt opgewekt door middel van kernenergie. Ook het Verenigd Koninkrijk is bezig met een inhaalslag. Wrijft dit kabinet zich straks in de handen als de Europese CO₂-doelstellingen worden gehaald -- weliswaar dankzij het gebruikmaken van kernenergie in andere EU-landen -- terwijl Nederland zijn handen niet aan kernenergie heeft hoeven vuil te maken? De VVD-fractie dringt er bij het kabinet op aan om het onderwerp kernenergie op de agenda te zetten. Het zou te prijzen zijn als het kabinet op dit punt met één mond spreekt.

De Europese Unie heeft de ambitie om een gemeenschappelijk energiebeleid te voeren. Wat denkt de regering van deze ambitie in het licht van het gegeven dat individuele lidstaten overeenkomsten sluiten met energieleverancier Rusland, met als gevolg dat Rusland vervolgens een "divide et impera"-politiek kan voeren? Of is het misschien verstandig om de Europese ambitie enigszins te temperen en uit te gaan van het feit dat lidstaten een voordeliger deal menen te kunnen sluiten op bilateraal niveau dan op het niveau van de gemeenschappelijke Europese lijn? Is het de bedoeling dat het op te richten Europese energieagentschap met bevoegdheden wordt uitgerust om actie te ondernemen om bilaterale afspraken tegen te gaan? Graag een reactie.

Mijn derde hoofdthema is nabuurschap en uitbreiding. De VVD-fractie hecht eraan dat met de landen die geen of voorlopig geen uitzicht hebben op het lidmaatschap van de Europese Unie, nauwe betrekkingen worden onderhouden. Wat uitbreiding betreft, vindt mijn fractie, met de VVD-fractie in de

Tweede Kamer, dat er duidelijke spelregels moeten zijn en dat aan die spelregels moet worden vastgehouden. Wat zijn die spelregels? Ten eerste de Kopenhagencriteria, ten tweede de lessons learned -- er dient bijvoorbeeld geen tijdstip van toetreding genoemd te worden aan kandidaat-lidstaten voordat de onderhandelingen daadwerkelijk zijn afgerond -- en ten derde absorptiecapaciteit ofwel integratiecapaciteit.

Allereerst de uitbreiding. Mijn fractie vindt dat de bestaande toezeggingen om onderhandelingen aan te gaan, moeten worden nagekomen. Ik heb het dan over toezeggingen aan Macedonië, Albanië, Bosnië-Herzegovina, Montenegro en Servië. Wat Servië betreft, ligt de situatie gecompliceerd. Aan Servië is de heldere voorwaarde gesteld dat het Stabilisatie- en Associatieakkoord pas getekend wordt als Mladic wordt uitgeleverd aan het Joegoslavië-Tribunaal. Nederland houdt consequent vast aan deze eis als *conditio sine qua non*. Ook de VVD is daarover, bij monde van mijn collega's in de Tweede Kamerfractie, altijd heel duidelijk geweest. Niettemin ziet mijn fractie een dilemma oprijzen. Zoals bekend loopt het mandaat voor het Joegoslavië-Tribunaal ten einde: in 2009 moet het Tribunaal de zaken in eerste aanleg afhandelen en in 2010 alle beroepsprocedures. De uitlevering van Mladic kan dus nauwelijks uitstel lijden. Een bijkomende factor is dat op 11 mei aanstaande in Servië verkiezingen worden gehouden. Het lijkt praktisch uitgesloten dat Mladic wordt uitgeleverd als de Servische Radicale Partij de verkiezingen wint. De kans daarop lijkt groter als het meer op Europa gerichte democratische blok als overwinnaar van de verkiezingen uit de bus komt. Kan de regering nog eens precies uiteenzetten waar Nederland op inzet?

De VVD-fractie vindt dat de bestaande onderhandelingen met inachtneming van de relevante criteria, Kopenhagen, absorptie, tot een goed einde moeten worden gebracht. De VVD houdt onverkort vast aan de Kopenhagencriteria en wil dat deze stringenter worden toegepast dan in het recente verleden, zoals bij de toetreding van Roemenië en Bulgarije. Wanneer aan de Kopenhagencriteria en aan het absorptie- of integratiecriterium is voldaan, kan er uiteindelijk een "ja" volgen als uitkomst van de onderhandelingen.

Van de twee landen waarmee toetredingsonderhandelingen worden gevoerd, Kroatië en Turkije, liggen de onderhandelingen met Turkije het meest ingewikkeld. De zorgen rondom de toetreding van Turkije tot de Europese Unie vallen bij vele lidstaten op verschillende niveaus aan te treffen. Die zorgen leven ook in Nederland. De huidige toetredingsonderhandelingen met Turkije, en de onderhandelingen de jaren daaraan voorafgaand, hebben er in belangrijke mate toe bijgedragen dat Turkije zich als rechtsstaat aanzienlijk versterkt heeft. Turkije is echter een zeer groot land dat over enkele jaren meer inwoners zal tellen dan enig ander EU-land. De vraag rijst of er niet te veel druk ontstaat op de maatschappelijke samenhang binnen de Europese

Unie bij een eventuele toetreding van Turkije. Turkije zelf deelt die vrees niet, getuige de uitspraak van de minister van Buitenlandse Zaken, Ali Babacan, in Elsevier magazine van 12 april jongstleden: "Wij maken de EU stabiel". In hetzelfde artikel noemt de heer Babacan een datum: "Wij willen lid worden in 2013". Ik mag toch hopen dat niet ook al met Turkije een tijdstip van eventuele toetreding is genoemd, zoals dat door Commissievoorzitter Barroso, tegen de afspraken in, met Kroatië is gedaan? Ik hoop dat de regering de zorgen van mijn fractie op dit punt kan wegnemen.

Hoe beoordeelt de regering de kansen van Turkije op het lidmaatschap van de Europese Unie in het licht van het feit dat er nu uitzicht lijkt te bestaan op een vredesovereenkomst met Cyprus? Tegelijkertijd bereiken ons tegenstrijdige signalen, zoals de speech van minister-president Erdogan in Keulen en de beoordeling door de rechterlijke macht in Turkije van de grondwettelijke status van de AK-partij. Wat is daarover de mening van de regering met het oog op de kansen van Turkije op toetreding?

Voorzitter, het Europees nabuurschapsbeleid is bedoeld om een bevoorrechte relatie op te bouwen met de buurlanden in Oost-Europa, de landen ten zuiden van de Middellandse Zee en de landen in de zuidelijke Kaukasus die geen uitzicht hebben op toetreding. Het ENP, dat sinds 2003 wordt gevoerd om met buurlanden de voordelen van de uitbreiding te delen en nieuwe verdeeldheid te voorkomen, past binnen het kader van de Europese veiligheidsstrategie. De VVD is voorstander van het ENP. Het ENP moet echter niet voor de landen die het betreft een soort voorportaal worden voor het lidmaatschap van de Europese Unie.

In dit verband wil ik het specifiek hebben over het Middellandse Zeegebied. Zoals bekend, heeft president Sarkozy van Frankrijk enige tijd geleden het idee van de vorming van een Mediterrane Unie gelanceerd. Die Unie zou bestaan uit de EU-landen die grenzen aan de Middellandse Zee, inclusief Portugal, en de overige landen die grenzen aan de Middellandse Zee. Inmiddels is het idee afgezwakt door protesten van met name bondskanselier Merkel, maar het is niet van tafel. Integendeel, het plan is omgedoopt tot Unie voor het Middellandse Zeegebied, wat in feite een omvorming betekent van het Barcelonaproces, en zal tijdens het Franse voorzitterschap een centrale plaats innemen, te beginnen met de conferentie op 13 juli aanstaande.

Op het eerste gezicht lijkt het een heilloos plan. Wat bindt deze landen behalve een sterk vervuilde Middellandse Zee? Moet de Europese Unie zich hiervoor gaan inzetten, met financiën van de Unie, terwijl er nog zoveel op orde moet komen in de Unie zelf, enzovoort, enzovoort? Het is duidelijk dat het plan van president Sarkozy vooralsnog veel stof heeft doen opwaaien. Niet alleen in de Europese Unie, maar bijvoorbeeld ook in Turkije waar men vreest dat het voorstel van de Franse president een alternatief zou moeten vormen voor het EU-lidmaatschap bij een Frans "nee". Het plan

kan echter nieuwe mogelijkheden bieden voor stabiliteit en samenwerking in de regio en kan economische groei en versterking van het democratische proces in de landen ten zuiden van de Middellandse Zee betekenen. Daar kan vervolgens nog bij komen dat een Unie voor het Middellandse Zeegebied van haar kant weer nabuurbeleid kan voeren met verder weg gelegen landen in Afrika. Op die manier zou aan de invloed van China in die landen het hoofd kunnen worden geboden en blijft de toegankelijkheid tot en beschikbaarheid van de bodemschatten verzekerd. Ten slotte zouden de inspanningen van de Europese Unie op het terrein van wereldwijde klimaatbeheersing succesvoller kunnen zijn. Het plan zou inderdaad een Barcelona-plus kunnen betekenen. Hoe beoordeelt de regering de plannen? Wat is de inzet van de regering?

Voorzitter, wij wachten met belangstelling de beantwoording van onze vragen af.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Terecht staat de regering in de Staat van de Europese Unie 2007-2008 stil bij de vijftigste verjaardag van de Verdragen van Rome. Onlangs heeft ook het Europees Parlement dit gouden jubileum gevierd. Wie de, vaak bloedige, geschiedenis van Europa kent, weet deze historische gebeurtenis op waarde te schatten. Dit kent zijn weerga in de geschiedenis niet. Met de regering zeggen wij dat vijf decennia Europese integratie Europa en Nederland sterker hebben gemaakt en Europa als geheel en de individuele leden grote voordelen hebben gebracht. Er is alle reden om trots en verheugd te zijn over wat in die jaren tot stand gebracht is. Was het niet Churchill die 60 jaar geleden hier in Den Haag de befaamde uitspraak gedaan heeft: "Vandaag maken wij een aanvang in het Westen, wat we ooit in het Oosten kunnen volbrengen."

Dat was ook de aanzet voor de oprichting van de Raad van Europa, onder het motto "nooit meer oorlog". De founding fathers hebben het Europees project boven alles als een vredesproject bedoeld waarbij de fundamentele waarden van democratie, rechtstaat en mensenrechten de basisvoorwaarden vormden voor vrede, stabiliteit en welvaart. Deze hebben ook in het Europa anno 2008 niets aan waarde ingeboet. Met de val van de Muur in 1989 is de weg geopend voor het verder uitdragen en versterken van deze gedeelde waarden over het hele Europese continent. Geen nieuwe scheidslijnen in Europa, zo heette het in 1989.

De viering van 50 jaar Europese verdragen is door bondskanselier Merkel aangegrepen om het Europees integratieproces een nieuwe impuls te geven. Met de verwerping van de Europese grondwet door Frankrijk en Nederland was dat integratieproces in een impasse beland. De Europese Unie raakte verstrikt in interne disputen terwijl de externe uitdagingen zich steeds manifester aandienden. Europa werd en wordt meer en meer geconfronteerd met realiteiten om zich

heen die meer eenheid van optreden vragen om effectief en slagvaardig te kunnen reageren. Dat vergt, zoals de AIV in 2006 constateerde, een herschikking van prioriteiten in het buitenlands beleid op zowel Europees als nationaal niveau evenals een nauwere samenwerking tussen de onderscheiden internationale organisaties. Op een aantal terreinen, zoals de gevolgen van klimaatverandering, de groeiende kwetsbaarheid op het gebied van energie, de migratiestromen, de dreiging van terroristische aanslagen en de globalisering vragen onze burgers "meer Europa".

De nieuwe geopolitieke verhoudingen in de wereld en de schaal van de uitdagingen dwingen tot een coherente Europese aanpak. Het is een illusie, te denken dat individuele landen in Europa op deze uitdagingen een effectief antwoord kunnen geven. Het uitblijven daarvan voedt eerder de onvrede. Met de regering zegt de CDA-fractie dat wij een Europa wensen dat werkt. Daarmee wordt het belang van onze burgers het beste gediend.

Is de constatering juist dat de Europese Unie haar prioriteiten tegen die achtergrond het laatste jaar heeft bijgesteld? Is de constatering ook gerechtvaardigd dat deze minister de mensenrechten en de relatie met Rusland een hogere prioriteit in het buitenlands beleid heeft gegeven?

Met het Verdrag van Lissabon, het aangepaste ontwerp van het grondwettelijk verdrag, zijn wij naar het zich laat aanzien de impasse voorbij en kan de Europese Unie aan een nieuwe etappe beginnen. Ik ga er daarbij van uit dat het referendum in Ierland goed uitpakt. In deze etappe gaat het om een versterkte rol in de wereld, slagvaardige besluitvorming, versterking van de democratie en consequente toepassing van het subsidiariteits- en proportionaliteitsbeginsel. Daarbij is het cruciaal dat wij het vertrouwen van de burgers terugwinnen met concrete resultaten, meer overtuigingskracht, meer politiek debat en met inschakeling van de "civil society".

Het regeerakkoord gaf al aan dat Nederland weer thuis hoort in de voorhoede van het Europees integratieproces. Deze bewindslieden maken daar werk van. De actieve rol bij de totstandkoming van het Lissabonverdrag, de benadrukking van het belang van mensenrechten in het buitenlands beleid, de betrokkenheid bij het vinden van oplossingen in Europese conflictdossiers en het bouwen aan bilateraal goede relaties zijn voorbeelden hiervan. De CDA-fractie heeft daarbij grote waardering voor beide bewindslieden.

Maar ook binnenlandpolitiek gezien vraagt Europa meer aandacht.

Bij de subsidiariteit- en proportionaliteitstoets wordt te vaak de indruk gewekt dat dit een kwestie is tussen Brussel en de nationale parlementen. Het gaat immers tussen Brussel en de lidstaten en in de lidstaten ook om de positie en rol van de regio's c.q. de gemeenten. Dat de regering de Staten-Generaal in een vroegtijdig stadium haar beoordeling geeft, beschouwen wij als een stap vooruit in het overigens voor de nationale parlementen bij de huidige infrastructuur moeilijke traject.

Het moge de regering bekend zijn dat de Eerste Kamer op dit moment haar rol in het Europese samenwerkingsproces aan een heroverweging onderwerpt tegen de achtergrond van de rol die in het Verdrag van Lissabon aan de nationale parlementen wordt toegekend. Wil de staatssecretaris nader ingaan op de vraag, hoe de regering concreet inhoud en uitvoering wil geven aan de uitdrukkelijke wens en wil van de regio's om over de grenzen heen tot samenwerking te komen op voor de burgers belangrijke en tastbare zaken?

Op een aantal terreinen worden de grensregio's geconfronteerd met grotere barrières in plaats van minder barrières. Ik denk dat beide bewindslieden uit eigen ervaringen kunnen zeggen dat in de Euregio nog veel belemmeringen het normale functioneren in het dagelijkse leven in de weg staan. Ik pleit ervoor dat het pleidooi van de regering voor een proefregio in dat gebied, met kracht wordt doorgezet.

Wij hebben bij eerdere gelegenheden gesproken over de communicatie met de burger. Aan het neen in het referendum lagen meerdere oorzaken ten grondslag. Naast het groeiend gevoel van onzekerheid en onveiligheid bij het opgaan in een grote gemeenschap, heeft ook de toenmalige binnenlands politieke situatie mee gespeeld. Dat neemt niet weg dat het beeld van Europa ambivalent is.

Er bestaan veel misverstanden en er is een gebrek aan informatie maar er is ook terechte kritiek. Ik noemde al het gebrek aan slagvaardigheid bij voor de burgers zichtbare en voelbare internationale vraagstukken, de nu ook door de Commissie erkende wildgroei aan agentschappen, de gebrekkige controle op de rechten doelmatigheid van de Europese uitgaven en de toenemende regelgeving. Wij moeten er scherp op toezien dat Europa zich niet met zaken gaat bemoeien die thuis horen op nationaal dan wel regionaal niveau.

Maar er wordt de Europese Unie ook veel ten onrechte in de schoenen geschoven. Te gemakkelijk wordt daar de zwartepiet gelegd onder het motto "het moet van Brussel". Was tijdens het referendum de euro voor sommige politieke partijen nog reden voor een neen-campagne, hoe zouden we er vandaag zonder euro voorstaan?

De regering heeft aangekondigd om met een structureel betere informatievoorziening te komen. Hoever staat het hiermee? Kan de staatssecretaris aangeven hoever hij gevorderd is met het betrekken van de maatschappelijke organisaties hierbij? Overigens is dit een aanhoudend sterk pleidooi van de CDA-fractie in deze Kamer. Voor draagvlak is het commitment van het middenveld onontbeerlijk. Datzelfde geldt voor het onderwijs. Onze pleidooien voor een systematische inbedding van Europa in het onderwijs wil ik ook vandaag opnieuw onderstrepen. Wij weten dat de staatssecretaris ook op dit punt actief is. Hoever zijn wij gevorderd in het streven om Europa een prominentere plaats in het onderwijs te geven? Ook uit eigen ervaring weet ik dat jongeren hiervoor zeer ontvankelijk zijn.

Over enkele maanden komen wij uitvoerig te spreken over het Verdrag van Lissabon. Dit neemt niet weg dat dit verdrag al zijn schaduw vooruit werpt. Een van de doelstellingen ervan is een versterking van het externe profiel van de Europese Unie. Het valt niet te ontkennen dat de Europese Unie de afgelopen jaren aan gewicht gewonnen heeft, ook op buitenlands politiek terrein.

De eerste stap was de overgang van het los verband van de Europese politieke samenwerking naar het verdergaande Europees gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid in het Verdrag van Maastricht. Daaruit is de Hoge Vertegenwoordiger voortgekomen en enkele EU-vredes- en stabilisatieoperaties, maar dit heeft in de gevoeligste dossiers zoals Irak en Kosovo niet tot de gewenste ene Europese stem geleid. Er moet meer gebeuren. Er is dringend behoefte aan een Europese identiteit op buitenlands en defensie terrein.

In dit licht is de relatie NAVO-EU een belangrijke factor. De nieuwe relatie tussen Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk en de toenadering van Frankrijk tot de NAVO bieden ook uitzicht op een krachtiger Europese positie. Hoe beoordeelt de minister deze ontwikkeling?

In de gemeenschappelijke verklaring van Frankrijk en Nederland wordt ook gepleit voor de versterking van het Europese veiligheids- en defensiebeleid door middel van een concrete benadering. Wat wordt hier precies bedoeld?

Welke kansen biedt het nieuwe verdrag op dit punt? Uiteraard hangt veel af van nadere invulling en de personen die de sleutelposities gaan vervullen. Het gevaar van rivaliteit tussen de voorzitter van de Commissie en de vaste voorzitter -- of moet ik zeggen: president -- van de Europese Raad is duidelijk aanwezig. De rol en taakomschrijving van de Raad die het geven van impulsen en het bepalen van politieke beleidslijnen en prioriteiten inhoudt, kan een spanning oproepen met de aard en het vervullen van het voorzitterschap. Hoe ziet de minister deze rol tegen de achtergrond van de lopende discussie over het presidentschap van de Europese Unie? Kunnen landen die wezenlijke delen van het Verdrag van Lissabon niet wensen mee te dragen, wel een voorzitter van de Europese Raad leveren?

Wil de minister ook een beschouwing wijden aan de opzet van de buitenlandse dienst? Hoe worden de belangen van de lidstaten hier recht gedaan? Dreigt hier niet een soort directoriuminvloed te ontstaan?

De CDA-fractie dringt er nu alvast bij de regering op aan om het voorbereidend werk tot de toetreding van de Europese Unie tot het EVRM-Verdrag te starten. Waarom zouden deze onderhandelingen niet nu alvast beginnen? Wat zou de reden voor uitstel überhaupt kunnen zijn? Het Verdrag van Lissabon stelt: "de Europese Unie zal toetreden tot het EVRM". Het belang van spoedige toetreding is talloze malen onderstreept, onder meer tijdens de Top van Warschau, in het rapport-Juncker en afgelopen week door bondskanselier Merkel in de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa. Des te opmerkelijker is het dat in het

Verdrag van Lissabon is opgenomen dat besluiten over toetreding met unanimitieit genomen moet worden. Zit hier nog een politiek addertje onder het gras? Het behoeft geen betoog dat uitblijven van toetreding het systeem van bescherming van mensenrechten in Europa kan ondergraven. Collega Bemelmans-Vidéc heeft al deze argumenten nog eens uiteengezet in een uitstekend rapport dat afgelopen week in de plenaire vergadering is aanvaard. Hier is een voortrekkersrol voor Nederland weggelegd. Wil de minister dit toezeggen? Daarbij is het van belang om de druk op Rusland te vergroten om protocol 14 te ratificeren. Ook op dit punt heeft de Raad van Europa veel acties ondernomen. Ik stel met vreugde vast dat de Russische delegatie in de Doema een sterk pleidooi heeft gehouden voor die ratificatie. Wij mogen het oplossen van de problemen van het Hof echter niet uitsluitend met protocol 14 verbinden; dat zou een vergissing zijn. Protocol 14 is absoluut nodig als eerste stap, maar daarmee zullen de reële problemen nog niet geheel van tafel zijn.

De uitbreiding van de Europese Unie mogen wij om meerdere redenen een succes noemen, ondanks de scepsis bij sommigen en ondanks de nog bestaande tekortkomingen op onderdelen in de toetredende landen. Wij mogen niet uit het oog verliezen welk een gigantisch hervormingsproces deze landen in zo'n korte periode hebben doorgemaakt. Vandaag profiteert heel Europa van dit proces.

De vraag naar de grenzen van de Europese Unie staat in het middelpunt van de politieke discussie. Vooralsnog voert de Unie met drie landen toetredingsonderhandelingen. Wij mogen daarbij niet vergeten dat aan twee kanten verplichtingen zijn aangegaan.

Turkije ligt daarbij het meest gevoelig, maar het is tegelijk om geopolitieke en strategische redenen een van de meest cruciale landen. Deelt de minister deze zienswijze? De regering van Turkije heeft de laatste jaren een onverwacht succesvol hervormingsprogramma doorgevoerd en heeft de vaste wil om dat veranderingsproces gericht op EU-lidmaatschap door te zetten. Dat vergt tijd. Ik denk net als mevrouw Broekers-Knol dat 2013 echt veel te dichtbij zal zijn. Het lijkt het beste om in te blijven zetten op dat proces zonder voortdurend over de finaliteit daarvan te spreken, maar wel gecommiteerd te blijven aan de uitkomst.

Hoe beoordeelt de minister de recente ontwikkelingen in Turkije? Deelt de minister de opvatting van Eurocommissaris Rehn dat het Constitutioneel Hof zich op politiek glad ijs begeeft en dat de kiezers in het stemhokje gesproken hebben? Welke invloed kan deze ontwikkeling hebben op het onderhandelingsproces? Dreigt hier niet een uiterst gevaarlijke situatie te ontstaan? Zou bijvoorbeeld de Venice Commission een rol kunnen spelen bij de beoordeling hiervan? Er dreigt als gevolg van deze confrontatie een grote mate van instabiliteit in Turkije.

Mijn fractie is positief over de hernieuwde herenigingsgesprekken op Cyprus en de opening van de Ledrastraat als belangrijk symbool. Welke rol

ziet de minister hier weggelegd voor de Europese Unie? Ook dit proces kost tijd, maar hier dient zich mogelijk de laatste kans op hereniging aan.

Voor de stabiliteit op de Balkan is EU-perspectief voor Servië een vereiste. Servië heeft zich de afgelopen jaren goed ontwikkeld in de richting van een redelijk functionerende rechtstaat. Ook de laatste verkiezingen zijn goed verlopen. Wij begrijpen de moeilijke afweging waarvoor de regering zich gesteld ziet waar zij verdergaande stappen verbindt aan de uitlevering van de van oorlogsmisdaden verdachte Mladic en Karadzic. Mogen wij ervan uitgaan dat hier een uitweg gevonden wordt die ons ook niet in een moeilijke positie brengt bij een onverhoopt voor de Europese Unie ongunstige verkiezingsuitslag? De Razed concludeert dat onderzoek gedaan moet worden naar de mogelijkheid van "people to people"-contacten en verlichting van het visumbeleid. Mag ik die conclusie ook lezen als een inspanningsverplichting? Dergelijke contacten kunnen namelijk een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkelingen in Servië.

Kosovo zal de internationale gemoederen nog lang bezighouden, vrezen wij. De problemen zijn allerm minst opgelost en de vrees voor precedentwerking is niet van tafel. De EU dient zich in te stellen op een jarenlange intensieve aanwezigheid. Positief is de brede steun die de EU-missie krijgt. Veel zal afhangen van de invoering van een democratisch systeem en een functionerende rechtstaat. Het probleem van de minderheden is daarbij, zoals ook elders in Europa, een van de meest gevoelige politieke issues. Het verdient aanbeveling dat de EU daarbij gebruikmaakt van de expertise en instrumenten van de Raad van Europa. Deelt de minister deze zienswijze?

Een sterkere band met de zuidelijke bureaus rond de Middellandse Zee en een dialoog tussen culturen is dringend gewenst en draagt bij tot de versterking van de democratische en sociaaleconomische ontwikkelingen in deze buitengewoon belangrijke regio. Dit moet echter steunen op het Barcelonaproces. Een nieuwe impuls juicht de CDA-fractie toe. Maar dat mag niet leiden tot nieuwe institutionele structuren, laat staan tot een Middellandse Zee-Unie die daarmee op gespannen voet staat. Is het voorstel van Sarkozy definitief van tafel? Waartoe moet de top op 13 juli onder Frans voorzitterschap leiden?

Krijgt de EU/Afrika-top nog een vervolg? De top mag toch zeker geen incident blijven, omdat Portugal toen toevallig het voorzitterschap bekleedde? Door de intense belangstelling van China voor dit vergeten continent en de ontwikkelingen op de grondstoffenmarkten lijken zich voor het armste continent nieuwe perspectieven aan te dienen. En dat is positief. De EU kan met een betekenisvolle gemeenschappelijke ontwikkelings- en samenwerkingspolitiek een leidende rol spelen. Verontrustend is wel dat meerdere Afrikaanse landen een vrijhandelszone met de EU afwijzen, maar wel hun banden met China versterken. Hoe beoordeelt de minister deze ontwikkeling? Welk vervolg krijgt de EU/Afrika-top?

De landen rond de Middellandse Zee maken onderdeel uit van het Europees nabuurschapsbeleid. Dat is in korte tijd uitgegroeid tot een van de kernelementen van het externe beleid van de EU, ook al verkeert het nog in de opbouwfase en is het zeer gedifferentieerd. Terecht staat het geheel los van het uitbreidingsbeleid van de unie. Het kan dus niet gezien worden als een opstap naar lidmaatschap. Het beoogt de groeiende kloof met de niet-EU-landen te verkleinen en nieuwe scheidslijnen in Europa te voorkomen. De geografische reikwijdte strekt verder dan de buurlanden en het beoogt rond de unie een zone van welvaart, stabiliteit en veiligheid tot stand te brengen. Uiteraard is dit een beleidsterrein waar samenwerking en afstemming tussen de internationale organisaties vereist is. Is daarvan naar het oordeel van de regering voldoende sprake?

Naast Turkije is voor Europa de relatie met Rusland cruciaal. Het is een misverstand om Europa gelijk te stellen aan de EU. Uiteraard gaat het ons in de eerste plaats om een slagvaardige, democratische en sterke EU. Maar de vraag of wij op dit continent duurzame vrede, stabiliteit en welvaart kunnen borgen, hangt mede af van de wijze waarop de EU en Rusland hun samenwerking vormgeven. In de aan de Eerste Kamer gezonden Ruslandnota spreekt de minister over een paradox in de relatie tussen de EU en Rusland: veel gemeenschappelijke belangen maar relatief weinig overeenstemming over de benadering ervan. Wij zullen zeker na het advies over de relatie met Rusland van de Algemene Energieraad, waartoe deze Kamer een initiatief genomen heeft, uitgebreid terugkomen op deze gebalanceerde analyse en constructieve benadering.

Terecht merkt de regering in de Staat van de Unie op dat kwesties als de energieleveranties, Iran en de bevroren conflicten niet goed besproken kunnen worden als geen rekening wordt gehouden met de Russische positie. Maar ook een krachtig milieu- en klimaatbeleid -- terecht heeft de EU de ambitie om hier een voortrekkersrol in de wereld te vervullen -- vergt, naast eensgezind optreden, een sterk en breed partnerschap met Rusland. Maar is de EU daar wel klaar voor? Is zij niet tot op het bot verdeeld over de relatie met Rusland? Ontbreekt het haar niet aan een coherente, eensgezinde visie? Daaraan zou de EU echter wel haar kracht moeten ontleenen in haar relatie met Rusland. Ziet de EU Rusland wel als een gelijkwaardige partner? Zo ver zijn wij vrees ik nog niet.

De CDA-fractie deelt de conclusie van de minister dat de partnerkeuze voor Rusland onontkoombaar is. Wij hebben Rusland op een aantal terreinen nodig en Rusland heeft de EU nodig. Wij moeten Rusland constructief en kritisch tegemoet treden en een duurzame samenwerkingsrelatie opbouwen. Dat vraagt om investeringen in menselijke contacten, onderwijs, kunst en cultuur. Nederland heeft als een van de grootste investeerders en met zijn historische banden een uitstekende uitgangspositie om een speciale rol te vervullen in de relatie van de EU met Rusland. De regering verdient naar het oordeel van

de CDA-fractie waardering voor de actieve houding die zij daarbij aan de dag legt.

Het partnerschap EU-Rusland mag en kan niet als een tegenhanger van het trans-Atlantisch bondgenootschap worden gezien. Dat is een pijler van ons buitenlandsbeleid. In het verlengde van die pijler kan het partnerschap wel worden gezien als een belangrijk element voor stabiliteit en veiligheid op ons continent. De EU zou hierbij een brugfunctie kunnen vervullen. In het rapport van Solana en de Commissie over klimaatverandering wordt de vraag opgeworpen wat een en ander op de langere termijn betekent voor de relatie van de EU met Rusland. Wat moet ik mij hierbij voorstellen? En wat verwacht de minister van de EU/Rusland-top die in juni wordt gehouden? Deelt de minister de zienswijze van zijn Duitse collega dat de komst van de nieuwe president nieuwe mogelijkheden heeft geopend? Is er reden voor voorzichtig optimisme?

De mensenrechtensituatie in Rusland vraagt om blijvende aandacht. In de nota merkt de minister op dat westerse kritiek op de mensenrechtensituatie en de kwaliteit van de rechtsorde in Rusland gevoelige snaren raakt, omdat deze als oneigenlijke bemoeienis wordt beschouwd en als inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Dat is een juiste waarneming voor zover het de EU betreft, maar dit gaat zeker niet op voor de Raad van Europa. Rusland is immers lid van de Raad en is daarmee verplichtingen op deze terreinen aangegaan. Mensenrechten zijn universeel!

Rusland en een reeks andere landen zijn periodiek onderhevig aan de monitorprocedure. Ligt het daarom niet voor de hand dat de EU meer gebruikmaakt van de ervaring en de instrumenten van de Raad van Europa? De CDA-fractie zou het op prijs stellen, hier een heldere opvatting van de minister over te horen en dan vooral tegen de achtergrond van zijn uitspraak in zijn toespraak "Over de dijken de wereld in" dat voor de mensenrechten een nieuwe impuls nodig is en dat Nederland zijn stem zal laten horen in de EU en de VN. Is hij overigens bereid om aan de EU en de VN de Raad van Europa toe te voegen?

De ervaring en de instrumenten van de Raad van Europa vervullen een onvervangbare rol in de interculturele en interreligieuze dialoog. De EU heeft 2008 tot jaar van de interculturele dialoog verklaard. Dat is een goede zaak, omdat deze dialoog een existentiële vraag voor Europa is. De wereld is een groot dorp geworden, waarin mensen met onderscheiden culturen, politieke en economische oriëntaties, religies en tradities direct met elkaar geconfronteerd worden.

De dialoog met de Islam is daarbij een van de belangrijkste uitdagingen. Ook verdient de religieuze dimensie van de interculturele dialoog naar het oordeel van de CDA-fractie een belangrijke plaats in te nemen met actieve betrokkenheid van kerken en ngo's. Hier gaat het immers ook om het bevorderen van wederzijds begrip, respect, verdraagzaamheid en het wegnemen van vooroordelen. Hoe beoordeelt de regering dit aspect? Op dit terrein vervult de Raad van Europa een belangrijke en natuurlijke rol. Graag citeer ik

de staatssecretaris uit zijn uitstekende speech voor de Assemblee van de Raad van Europa citeren: "Het is belangrijk dat wij ons realiseren dat de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa een plaats is waar mensen met vele nationale, culturele, religieuze en niet-religieuze achtergronden elkaar ontmoeten. Deze Assemblee biedt hen een forum om naar onderling verschillende en gemeenschappelijke waarden te kijken, maar is tegelijk geen vrij toegankelijk praathuis; zij is gebaseerd op een sterke binding aan mensenrechten, democratie en de rule of law. Die is neergelegd in veel verdragen en conventies. Het getuigt van eerlijkheid als wij zeggen dat wat zestig jaar geleden door de Raad van Europa gestart is, niet alleen van invloed is geweest op andere Europese organisaties, maar op de wereld als geheel." Terecht verwijst de staatssecretaris daarbij naar de afschaffing van de doodstraf, het baanbrekende werk van de Commission on Prevention of Torture, de Venetië-Commissie en, uiteraard, het Hof voor de Mensenrechten.

Maar het functioneren van deze buitengewoon belangrijke instellingen staat ernstig onder druk door de ook bij de regering bekende budgettaire situatie. De Nederlandse regering verdient lof voor het extra geld dat zij beschikbaar stelt voor het Hof en mensenrechtenprojecten. De CDA-fractie dringt er met de andere fracties bij de regering op aan om in navolging van enkele lidstaten een structurele oplossing te vinden voor dit budgettaire probleem en hiertoe met gelijkgezinde landen een initiatief te nemen. Mogelijkerwijs komen wij in tweede termijn daarop terug met een motie. Mag ik de regering vragen om toe te zeggen dat zij actief zal deelnemen op de volgende ministeriële conferentie in Straatsburg begin mei? Daar heeft de staatssecretaris de vorige keer met veel waardering, ook van andere delegaties, zijn optreden gemaakt.

De regering stelt dat het rapport over klimaatverandering en internationale veiligheid op ontnuchterende wijze de situatie en mogelijke gevolgen beschrijft. Wie echter het rapport gelezen heeft, stelt zich de vraag of niet eerder sprake is van een alarmerende situatie. Of is dat overdreven? Er wordt gewag gemaakt van de destabiliserende effecten van de klimaatverandering zoals conflicten over hulpbronnen, toenemende politisering van de toegang tot hulpbronnen, gevaren voor infrastructuur in kustzones, effecten op migratiestromen, toenemende kansen op etnische conflicten en politieke radicalisering. Dat klinkt buitengewoon bedreigend. Luidt dit -- zo vraag ik de regering -- een nieuwe era in, waarin de herverdeling van de wereldmacht via de controle over de energiestromen gaat lopen? Komt tegen die achtergrond ook niet de kernenergie versneld op de (Europese en nationale) agenda? Hoe beoordeelt de regering de aanbevelingen die in het rapport van de Commissie en van Solana gedaan worden en de reikwijdte daarvan?

Aan het begin van de 20ste eeuw omvatte het Europese continent een aantal wereldspelers. Vandaag is Europa als geheel nog slechts één wereldspeler, die nu op het internationale toneel

geconfronteerd wordt met meer wereldspelers dan 20 jaar geleden. Economische eenheid is een instrument om onze Europese situatie te verbeteren. Met onze morele autoriteit verschaft dat ons "soft power" om invloed uit te oefenen op ontwikkelingen in de wereld. Op die manier kunnen wij niet alleen onze economische belangen verdedigen, maar kunnen wij ook -- en dat is misschien nog wel veel belangrijker -- ontwikkelingslanden helpen, de principes van fair trade verdedigen, het internationale milieu beschermen, de strijd tegen kinderarbeid en mensenhandel voeren. Kortom, een Europa opbouwen dat in de wereld opkomt voor zijn waarden.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Peters, die zijn maidenspeech zal houden.

**

*N

De heer **Peters** (SP): Voorzitter, op de agenda staat: "De Staat van de Europese Unie". Die Staat wordt anno 2008 nog steeds bepaald door het Verdrag van Maastricht, waar de conceptie van de Europese Unie plaatsvond. Het Verdrag van Maastricht werd ondertekend op 7 februari 1992 en de EU werd à terme geboren op 1 november 1993. Deze geboorte resulteerde uit een verstrengeling van de Europese regeringsleiders met het Europese bedrijfsleven. De Europese burgers werden passief burgers van de Unie en kwamen bij de bevruchting niet te pas. Die gemankeerde bevruchting leidde tot een aantal aangeboren afwijkingen waarvan de EU tot op de dag van vandaag de gevolgen ondervindt.

U begrijpt, hier staat een voormalig hoogleraar teratologie, die zich bezighield met het herkennen, het opsporen, het bestrijden en het voorkomen van ontwikkelingsstoornissen en die graag in beelden van bevruchten, primaire preventie van aangeboren afwijkingen en gezonde ontwikkeling spreekt. U vergeeft mij dat vast wel.

Het waren de grote ondernemers van Europa die in de jaren tachtig, onder leiding van Philips-topman Dekker, Europa stiekem schaakten, kennelijk voorbeeld nemend aan de mythe die verhaalt hoe oppergod Zeus, vermomd als stier, prinses Europa te grazen nam. Deze grote ondernemers grepen de kans om haar, Europa, voor eigen doeleinden te gaan gebruiken. Ik betreurde dat toen al, als overtuigd Europeaan, zeer. Samenwerking in Europa hoort geen kwestie te zijn van dwang, maar van keuze.

Voorzitter, ik kies voor samenwerking boven strijd als het om Europa gaat. Geboren in de oorlog voel ik mij verplicht, een bijdrage te leveren tot het bevorderen van samenwerking op dit continent. Daarmee ben ik niet bijzonder. De grote meerderheid van de Nederlandse bevolking denkt er precies zo over: Europese samenwerking moet: om Europese strijd te voorkomen, om grensoverschrijdende problemen als criminaliteit, milieu, voedselveiligheid, en ja, voor een Unie waarin menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit centraal staan.

Maar de vraag is dan wel: hoe? Die vraag werd in Maastricht zó beantwoord dat de latere verwerping van de Europese Grondwet door tweederde van de Nederlandse bevolking daaruit voortvloeide. In Maastricht werd vóór alles gekozen voor Europese samenwerking ten faveure van het grote, internationale bedrijfsleven.

Voor hen moest er een aaneengesloten markt komen, vergelijkbaar of groter dan die van de concurrentie in Amerika en Japan, voor hen moest de nationale democratie getrimd worden ten gunste van een Brusselse eurocratie. Voor hen moest het Rijnlandse model van onze economie omgebouwd worden in meer Angelsaksische richting. Voor hen moest de eigen winst centraal worden gesteld in plaats van de winst voor ons allemaal. En voor hen werd Europa van economisch project ten behoeve van het voorkomen van politieke spanningen tot een politiek project ten behoeve van hun economische expansie.

Wist ik dat allemaal al zo precies toen het Verdrag van Maastricht gesloten werd? Nee, hoor. En dat terwijl ik toch geen vreemde in Jeruzalem was. Sinds 1971 werkte ik bij het RIVM in Bilthoven en ik had nogal snel veel van doen met de internationale aspecten van het werk. Ik eindigde daar als hoofd internationale samenwerking. Ik zag de noodzaak van samenwerking, maar ervoer dagelijks dat daarmee de vraag van het hoe van samenwerken nog lang niet beantwoord was. Zonder het Verdrag van Maastricht in zijn hele omvang te voorzien, vond ik het al wel meteen brodeloos broddelwerk, of liever gezegd burgerloos broddelwerk. Niet mensen, maar centen stonden erin centraal en dat leek mij een slechte keuze.

Voorzitter, laat ik wel eerlijk zijn. Ik vond het Verdrag van Maastricht dan wel niet goed, maar het leverde mij wel een avontuurlijke baan op als nationaal expert volksgezondheid ten behoeve van de Europese Commissie. Mijn Europese jaren in Nederland, Noorwegen, Italië en Luxemburg waren avontuurlijk, omdat ik leiding mocht geven aan de speurtocht naar de beste manier om de oorzaken van zeldzame ziekten zoals aangeboren afwijkingen te herkennen, op te sporen, zo mogelijk te bestrijden en te voorkomen. Ooit was dit continent in de ban van de gekke koeienziekte (de zogenaamde TSE's, Transmissible Spongiform Encephalopathies), en ik mocht meedoen om de dreigende overgang van de ziekte van dier naar mens te tackelen. Dat was een goed voorbeeld van Europese samenwerking, al ervoer ik in mijn werk ook hoezeer binnen die samenwerking van de Unie de bureaucratie om zich heen begon te grijpen en hoe vaak zich strijdigheid ontwikkelde tussen het algemene belang en het belang van enkelingen. Hoe langer ik in Europees verband werkte, hoe kritischer ik werd op de wijze waarop de samenwerking gestalte kreeg na Maastricht.

Nog onlangs bij een bezoek van deze Kamer aan de Europese Commissie -- commissaris mevrouw Ferrero-Waldner van Nabuurlanden Beleid, de heer DeHaene van het Europees Parlement en leeftijdgenoot Francisco Javier Solana van de Raad van de Europese Unie -- viel mij op hoe onthecht van de burger en van de

democratische controle deze toch ook Europese burgers redeneren en werken; kortom hoe gedepolitiseerd zij overkwamen.

Niet vreemd dus dat ik na enkele jaren kritisch D66-lid te zijn geweest, de overstap maakte naar de partij die volgens mij beter oog had voor het feit dat er in Maastricht bij de conceptie van de Unie iets ernstig fout was gegaan, waardoor deze zich ontwikkelde naar een steeds neo-liberaler in plaats van een steeds socialer Europa.

Dat ik nu jaren later hier sta als lid van de Eerste Kamerlid voor de SP vervult mij met trots, maar maakt mij ook bescheiden. Wij moeten immers niet alleen zeggen wat er met Europa verkeerd gaat, wij moeten ook nagaan hoe wij ervoor kunnen zorgen dat het met Europa straks weer beter gaat. Een beter Europa is nodig voor een beter Nederland.

In onze nota "Een beter Europa begint nu" doet de SP een aantal voorstellen daarover. Ik was blij dat staatssecretaris Timmermans vorig jaar onze Europese nota betitelde als een van de meest interessante reacties op het Nederlandse "nee" van 2005. Ik citeer uit zijn weblog: "De SP gaf op een groot aantal punten aan wat er niet goed zit in Europa. Veel van die punten zijn het waard, nader bekeken te worden. Vooral de verhoudingsgewijs veel te grote rol van de marktkant van de sociale markteconomie in de Europese samenwerking werd overtuigend in kaart gebracht. Het is natuurlijk ook niet toevallig dat veel van de SP-kritiek gedeeld wordt door de Nederlandse regering: Europa presteert onder de maat en slaagt er onvoldoende in, een herkenbare en stuurbare overheid te zijn voor de Europese burger." Einde citaat.

Overigens was de notitie die zijn eigen partij kort na het referendum schreef, zeker ook interessant, ook al omdat de toenmalige Europa-woordvoerder en huidige staatssecretaris er dat keer niet bij betrokken was en andere PvdA'ers de richting uitzetten, een richting die heel aardig in de richting van onze eigen conclusies en voorstellen kwam. Op basis van die twee notities zou regeringssamenwerking tussen PvdA en SP niet hebben hoeven stranden, konden wij toen concluderen. Dat het er niet van kwam had minder met Europa en meer met de Nederlandse verhoudingen te maken.

Voorzitter. Mijn fractie deelt geenszins de conclusie van de regering dat het Verdrag van Lissabon tegemoetkomt aan de bezwaren van de bevolking tegen de Europese grondwet. Als je zoals ik nog wel eens over de grens komt -- het idee van de staatssecretaris dat het SP'ers verboden is voorbij Vaals, Poppel, Hoek van Holland en Nieuweschans te gaan ten spijt -- hoor je dat ook elders in Europa het hervormingsverdrag vooral gezien wordt als een slimme kopie van de Europese grondwet. De penvoerder van de grondwet, Giscard d'Estaing, zegt het, de zojuist vertrokken Belgische premier Verhofstadt zegt het, en de man die een van de kandidaten voor het eerste presidentschap van Europa is, de Luxemburgse premier Juncker, zegt het. Natuurlijk kan het zijn dat zij allen het veel minder scherp zien dan onze twee Limburgse bewindslieden, maar daarvoor zou ten minste een

begin van bewijs op tafel moeten komen. Wij zien dat niet en ik nodig de bewindslieden uit nog eens een poging te doen om hun bewering te onderbouwen. Zonder hún tegenbewijs houdt mijn fractie het erop dat het vooral een voorbeeld van oude wijn in nieuwe zakken is. En dat is betreurenswaardig.

Mijn fractie denkt ook dat de regering, als zij zo overtuigd is van een goede respons op het nee van de burger in de vorm van het hervormingsverdrag van Lissabon, dan met vertrouwen een tweede referendum tegemoet had kunnen zien. Nu is de angst voor de bevolking reden geweest om die bevolking buitenspel te zetten. Daar wordt een mens niet vrolijk van. Vandaar deze prangende vragen aan de minister en staatssecretaris. Kunt u aangeven welke rol angst heeft gespeeld bij het besluit van het kabinet om geen referendum te houden? Naar aanleiding van een voordracht voor medewerkers van justitie schetste de staatssecretaris de Deense situatie. Meent hij serieus dat het niet houden van een referendum in Denemarken een bewijs is voor een slechts geringe verandering ten opzichte van hun grondwet vanwege het hervormingsverdrag? Had daarbij niet ook gezegd moeten worden dat Denemarken een opt-out heeft op JBZ-terrein en dat, indien Denemarken daar toch aan mee wil doen, er automatisch alsnog een referendum moet komen?

Dat wij het met het hervormingsverdrag moeten doen, mits het door het Nederlandse parlement geratificeerd wordt en niet nog elders, bijvoorbeeld in Ierland, sneuvelt, is "Sin e mar ata se" zoals de Ieren in hun Gaelic zeggen, zoiets als "a fact of life". Typerend is wel hoe groot opnieuw de angst bij de euro-elite voor een "nee" is. Een superstaat in spe bang voor zijn burgers in spe, het is een treurig toneel.

Ook binnen de nieuwe Europese kaders zal mijn partij een kritische bijdrage blijven leveren aan het debat over de vraag hoe wij Europa meer van de burgers en minder van de bedrijven kunnen maken. Dat wordt er niet gemakkelijker op met het hervormingsverdrag, maar het wordt er ook niet minder noodzakelijk door. Daarbij rekenen wij niet op de tovermiddelen die onder andere de regering in het hervormingsverdrag ziet, zoals de subsidiariteitstoets, zoals de oranjekaartprocedure, zoals het burgerinitiatief, zoals het optuigen van de COSAC, of zoals een metamorfose van het Europees Parlement. Wij rekenen veeleer op wat zich in 2005 toonde en nu nog steeds aanwezig is: de betrokken burgers die waar mogelijk de regering en het parlement zullen proberen duidelijk te maken waarom en hoe het socialer in Europa moet, en hoe niet nog liberaler. Elke opiniepeiling laat zien dat de burgers het voorlopig nog steeds veel meer met ons dan met de regering eens zijn. Wij zullen die alliantie in de komende maanden en jaren proberen te behouden en uit te bouwen.

Nog is Europa niet verloren, nog kan de wissel worden omgezet, nog kan er gewerkt worden aan een beter Europa, waarin mensen en niet centen centraal staan. Zo, dan weten de bewindslieden ook wat voor vlees zij nu weer in de

kuip hebben, wat nuttig is als voorbereiding op de hopelijk vele debatten die wij hier in de toekomst met elkaar zullen hebben over Europese samenwerking.

Ik spits mijn bijdrage toe op de twee thema's die deze Kamer gekozen heeft voor dit debat: de randen van Europa en de verbanden van Europa met de rest van de wereld. Om te beginnen, gebruik ik net als anderen de aanduiding "Europa" vaak verkeerd. Ik bedoel de Europese Unie, maar ik zeg: Europa. De aanduiding "Europa" is in verband met geïnstitutionaliseerde Europese samenwerking eigenlijk alleen op zijn plaats als wij het hebben over de Raad van Europa. Daarin zijn immers alle Europese landen verenigd, met uitzondering van Wit-Rusland en het Vaticaan. Vanuit deze Kamer wordt in dit Europees verband een buitengewoon serieuze inspanning geleverd. In de afgelopen jaren was René van der Linden zelfs het gezicht van de parlementaire assemblee van de Raad van Europa, en mijn fractie dankt hem bij deze gelegenheid nogmaals voor het vele goede werk dat hij daar ook voor Nederland verricht heeft. Mijn fractie vindt ook dat Nederland meer zou mogen doen om de Raad van Europa en zijn organen, waaronder de assemblee, het Hof en de mensenrechtencommissaris, een wat ruimere financiële en organisatorische armslag te geven. Daarom hebben wij met andere fracties het initiatief genomen. Wij komen daarop in tweede termijn terug.

Een stap in de goede richting lijkt mijn fractie toetreding van de Europese Unie tot de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens. In de assemblee van de Raad van Europa is afgelopen week nog een voorstel van collega Bemelmans-Vidéc aangenomen, dat op zijn beurt gebaseerd was op een eerder initiatief van Ed van Thijn en Tiny Kox. Kent de regering die resolutie en, zo ja, wat gaat de regering ermee doen?

De parlementaire assemblee van de Raad van Europa sprak zich na een uitvoerig debat in januari uit tegen unilaterale uitroeping van de onafhankelijkheid door Kosovo. Desalniettemin heeft de Nederlandse regering zich aangesloten bij de landen die dit internationaal-rechtelijk laakbaar gedrag van Kosovo nu ondersteunen en daarmee anderen elders op het subcontinent een argument extra geven om zich af te keren en daarmee de grenzen in Europa ter discussie te stellen. Het is overigens zeer de vraag of Kosovo op eigen benen kan staan; het lijkt nu een EU-protectoraat te worden. Waarom heeft de regering zich zo anders gedragen in deze kwestie dan landen als Spanje en Griekenland?

De integratie van kandidaat-lidstaten op de Balkan in de Europese Unie is een lopend proces, waarop ik nu niet veel dieper wil ingaan. Wel is mijn fractie van mening dat toetreding van nieuwe Balkanstaten zeer zorgvuldig bekeken zal moeten worden, omdat onder de oppervlakte de veenbranden nog steeds niet gedoofd zijn. Ook de onderhandelingen met Servië verdienen veel aandacht. Met de regering zijn wij van mening dat uitlevering van hen die verdacht worden van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de

menselijkheid een voorwaarde vooraf aan de Servische regering dient te zijn. Mladic en Karadzic horen als verdachten van misdaden tegen de menselijkheid in de gevangenis van Scheveningen in plaats van in een schuilplaats in Servië.

Aspiraties van andere landen om toe te treden tot de Europese Unie kennen wij, maar willen wij niet onvoorzichtig aanmoedigen. We zijn het eens met de houding van de Europese Commissie dat het Europees Nabuurschapsbeleid (ENB) geen voorportaal is voor het lidmaatschap van de Unie. Landen kunnen ook zonder EU-lidmaatschap gelukkig en welvarend worden en blijven. Ik wijs maar op Zwitserland, Noorwegen en IJsland. Die landen zijn rijker dan gemiddeld en hun inwoners gelukkiger dan gemiddeld. Samenwerking is ook mogelijk onder andere condities dan lidmaatschap. Dat geldt ook voor Turkije, hoewel wij de mogelijkheid openhouden dat dit land ooit lid van de EU zal worden. We zijn niet opgewekt geworden van de hopelijk tijdelijke lucide plannen met de landen behorend tot de mediterrane cirkel. Mijn fractie ziet daarom met aandacht het Franse voorzitterschap tegemoet en hoopt dat de regering dat ook doet. Gaarne hierop uw reactie.

Op rustige wijze moeten de eerder in gang gezette processen worden voortgezet, maar wij moeten af van het idee dat onderhandelingen altijd maar één uitkomst kunnen hebben: toetreding. Dat is net als de opvatting dat referenda altijd maar één uitslag horen te hebben: voor. Aan de rand van de Europese Unie, maar ook in de Raad van Europa ligt Rusland. De verhoudingen met het grootste land van de wereld zijn van groot belang voor de toekomst van Europa, en mijn fractie heeft het idee dat de regering dat niet altijd goed begrijpt. Dat is vorige week door mijn fractiegenoot Vliegenthart nog eens onderstreept. Ik wil dat debat nu niet dupliceren. Slechts één vraag: wat kan de Europese Unie, en Nederland daarbinnen, doen om minder spanning en meer samenwerking te krijgen?

Ik kom op het tweede onderwerp: de EU en de wereld; een gigantisch en belangrijk onderwerp. Ik kies voor één aspect dat op verschillende manieren een koloniale sfeer ademt. Onze houding is: de vrije toegang tot Westerse markten moet in het algemeen worden gerespecteerd. Maar het probleem is wat daarvoor in ruil wordt gevraagd: namelijk de toegang van Europa tot de ontwikkelingslanden, zoals de ACS-landen in Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan. De tarieven voor ruwe producten naar Europa zijn nu lager dan voor verwerkte en eindproducten. Om de industriële ontwikkeling van de economieën te stimuleren, moet de import van eindproducten bevorderd worden door lagere importtarieven in Europa.

In totaal zijn er wereldwijd momenteel meer dan 250 regionale en bilaterale handelsovereenkomsten die meer dan 30% van de wereldhandel beslaan. Het toenemende aantal bilaterale en regionale handelsverdragen tussen het Noorden en het Zuiden moet worden tegengestaan, in het bijzonder wanneer deze vrijhandelsverdragen extremere eisen stellen dan wat op multilateraal niveau (WTO) toegestaan is. Een voorbeeld hiervan zijn de economische partnerschapsakkoorden

(EPA's) die de EU hakkend heeft afgesloten met haar voormalige koloniën, en alleen definitief met de Caraïbische regio. De rest van de regio's heeft een interim-EPA afgesloten.

Deze regionale vrijhandelsverdragen per 1 januari 2008 vragen van deze voormalige Europese koloniën een marktopening van maar liefst 80% en zelfs tot 95%. Betekent dat niet dat deze landen, indien zij hun agrarische sector zoveel mogelijk onder de 20% tot 5% marktbescherming willen onderbrengen, zich bij voorbaat vastleggen in een traditionele arbeidsverdeling? En is het dan niet zo dat er dan nauwelijks bescherming mogelijk is om een eigen industrie op te kunnen bouwen, zoals de Aziatische landen dat wel konden doen? Lopen zij dan geen forse overheidsinkomsten mis door het verdwijnen van invoertarieven?

Als deze landen hun industriële sector zo veel mogelijk onder de resterende percentages marktbescherming brengen, betekent dit dat hun landen overspoeld zullen worden met (gesubsidieerde) landbouwproducten die vanuit de EU worden gedumpt. Naast de 80% marktopening zouden volgens de Europese Commissie de Economische Partnerschapsakkoorden op onderwerpen als investeringen, concurrentiebeleid, overheidsaanbestedingen, openbare dienstverlening, handelsfacilitering en informatiebescherming "onderhandelbaar" gemaakt moeten worden. Dit gaat toch veel verder gaat dan wat de WTO aan ontwikkelingslanden vraagt?

Handelsverdragen, zowel multilateraal als regionaal en bilateraal, moeten erkennen dat ontwikkelingslanden een speciale behandeling nodig hebben om hun markten en arbeiders te kunnen beschermen tegen onder meer gesubsidieerde producten en dumpingpraktijken vanuit het Westen. Daarnaast moeten ook in bilaterale en regionale handelsverdragen basisvoorzorgingen zoals onderwijs en gezondheidszorg worden uitgesloten van verplichte liberalisering en moeten regeringen in ontwikkelingslanden zelf het recht hebben buitenlandse investeerders te belasten om aan staatsinkomsten te komen. Bovendien hoort er voldoende tijd genomen te worden bij de onderhandelingen over nieuwe handelsverdragen zonder vooraf gefixeerde tarieven, zodat de regeringen van ontwikkelingslanden en de lokale bevolking zich goed kunnen oriënteren. De EU dient zich ervan bewust te zijn dat regionale handelscontracten tussen ontwikkelingslanden onderling delicaat zijn en niet verstoord mogen worden. Wij hebben er tenslotte ook 50 jaar over gedaan om ons bij elkaar aan te sluiten en de onderlinge verhoudingen te organiseren, overigens met allerlei beschermende douaneheffingen en muren.

Ik heb in dit verband de volgende vragen aan de bewindslieden verantwoordelijk voor dit aspect van de Staat van Europa: hoe kijkt men aan tegen de door Peter Mandelson uitgebrachte "Global Europe"-strategie die door ontwikkelingslanden als agressief wordt betiteld en wordt gezien als "reshaping and re-orienting Europe and its relations with the world in the service of specific, powerful self-servicing economic interests". Is dit

neokoloniaal? Zo neen, waarom niet? Gegeven de actuele situatie gerelateerd aan de hoge voedselprijzen zijn er diverse landen die zelf hun import tarieven hebben verlaagd. Logisch op de korte termijn, maar hopelijk verhogen zij die tarieven weer wanneer de voedselsituatie normaliseert. Met andere woorden: mijn fractie zou willen dat ze hun vrije keuze daarin behouden. Wat wil onze regering?

Hier staat een overtuigd Europeaan, maar ook een zelfbewuste Nederlander die zich, net als de anderen, realiseert dat democratie tot nu toe slechts op nationaal en lokaal niveau tot wasdom is gekomen. Als de regering beter dan nu zou luisteren naar de burgers van dit land zou ze begrijpen dat het niet irreële angst is voor wat van buiten komt, die de eurokritische houding van de meeste burgers bepaalt, maar de reële wens om dat wat we hier met zijn allen op het terrein van democratie, van welvaart en welzijn bereikt hebben, niet onverantwoord tot inzet van soms megalomane internationale samenwerkingsplannen te maken. Internationale samenwerking moet; Europese samenwerking moet; samenwerking in verband van de Europese Unie moet -- maar het moet dan wel góed gebeuren. Aan burgerloos broddelwerk hebben wij niks, en alsjeblijft géén depolitisering, dat zal de regering toch met mijn fractie eens zijn? Samen wensen wij een beter Europa, laten wij daar dan nu ook aan beginnen, met de burgers niet tegenover ons maar naast ons.

De voorzitter: Mijnheer Peters, ik zou u graag van harte willen feliciteren met uw maidenspeech over Europa. Uw belangstelling voor Europa is, u zei het zelf al, mede gevoed door uw werkzaamheden voor de Europese Commissie. U was namelijk een aantal jaren in Luxemburg werkzaam als nationaal deskundige zeldzame ziektes. U studeerde diergeneeskunde in Utrecht, maar u legde zich daarna bij de Erasmus Universiteit Rotterdam toe op foetale en kinderpathologie. Vervolgens ontwikkelde u zich tot specialist op het terrein van de ontwikkelingstoxicologie en vooral de teratologie, de leer van de misvormingen in de dieren- en plantenwereld. U beschikt over verschillende geregistreerde beroepskwalificaties, zoals (ontwikkelings)toxicoloog en teratoloog, experimenteel patholoog en dierenarts. Ik vermoed dat van maar weinigen datzelfde kan worden gezegd.

U vervulde diverse functies op het terrein van de teratologie bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne, en u was voorzitter van de European teratology society en het European network teratology information services. Beide functies zijn uitgemond in een erevoorzitterschap. Van 1989 tot 1993 was u directeur van het International Centre for Birth Defects, in het Noorse Bergen en later in Rome. Deze functies en de reeds genoemde functie bij de Europese Commissie combineerde u met een bijzonder hoogleraarschap teratologie bij het Universitair Medisch Centrum in Utrecht. In Luxemburg hield u zich ook bezig met voedselveiligheid. Dit leidde er mede toe dat u

tussen 2000 en 2005 de functie vervulde van hoofdinspecteur levens- en genotsmiddelen bij de Keuringsdienst van Waren van het Staatstoezicht op de volksgezondheid. Sinds 2005 bent u als consulent teratologie en ontwikkelingstoxicologie verbonden aan het UMC. Op de terreinen van uw specialismen verschenen meer dan 100 publicaties van uw hand.

Mijnheer Peters, ik heb begrepen dat u, niet alleen omdat u de fractiesecretaris van de SP bent, een veel geraadpleegde vraagbaak bent voor uw fractiegenoten. Het schijnt dat diezelfde fractiegenoten u met enige regelmaat hebben geplaagd, omdat u de laatste SP-senator bent die zijn maidenspeech houdt. Tegen uw fractiegenoten zeg ik: dat "last" zeker geen "least" hoeft te zijn in inhoudelijke zin, heeft u, mijnheer Peters, zojuist aangetoond. Ik wens u heel veel succes bij uw werkzaamheden hier.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Allereerst feliciteer ik mijn collega Paul Peters hartelijk. Wat de PvdA-fractie betreft, was zijn maidenspeech niet nodig om ons te overtuigen van de diepe bijdrage die hij vanuit zijn ervaring en kennis kan leveren aan het debat over Europa en ook andere zaken. Wij hebben daarvan de afgelopen maanden al een voorproefje gekregen.

De stad is de wereld, de wereld is het dorp. Dagelijks worden wij geconfronteerd met het feit dat de wereld heel klein geworden is. Reisafstanden zijn voor grote groepen mensen geen bezwaar meer. Vakanties, langer en korter, gaan steeds verder weg. Werk zoeken, een opleiding volgen, landsgrenzen vormen nauwelijks meer een belemmering. Technologische ontwikkelingen versterken deze globale oriëntatie. Internet maakt simpel en effectief contact mogelijk over de gehele wereld. Virtueel kunnen mensen de gehele dag de wereld over.

Daar waar deze ontwikkelingen veel kansen bieden voor mensen collectief en individueel, leveren zij tegelijkertijd een gevoel van onzekerheid op. Dreigingen zoals terrorisme, internationale criminaliteit, maar ook de gevaren van milieurampen op korte en langere termijn, zijn dichterbij dan ooit. Wij dienen oog te houden voor de sociale implicaties van deze ontwikkeling. De tweedeling wordt dieper. Ook veranderingen in de bevolkingssamenstelling in eigen stad en land spelen een rol. Elke "nieuwe" groep die zich aandient, speelt in op het gevoel dat de thuissituatie niet meer is zoals deze was. Mensen zoeken als reactie lokaal en nationaal sterker naar eigen identiteit, naar mogelijkheden om zich te kunnen blijven herkennen in hun eigen omgeving.

Voor veel mensen is zeker ook de ontwikkeling van Europa onderdeel van een groter proces dat zij niet kunnen beïnvloeden, dat onzeker maakt en soms angst inboezemt. Deze factor zet de

legitimiteit van de Europese Unie als regelgevend instituut onder druk. Het is goed om daar in de termen van het WRR-rapport "Europa in Nederland" aandacht aan te schenken: legitimatie door resultaat, vertegenwoordiging, verantwoording en identificatie. Dit zijn prachtige termen, maar het is wel Haagse taal, ons jargon. Wat het breed gevoelde idee van onzekerheid betreft, gaat het erom mensen een hart onder de riem te steken.

Mijn motto voor vandaag is dan ook ontleend aan de oude, helaas overleden volkszanger André Hazes: "Geef mij je angst, ik geef je er hoop voor terug". De nadruk in mijn bijdrage ligt op het perspectief. Het debat over Europa en de Europese Unie gaat te veel over obstakels en problemen, zie bijvoorbeeld het debat over de Staat van de Unie in de Tweede Kamer. Bovendien gaat het te veel over instituties en niet genoeg over mensen. Wat mij betreft, staat het verdrag dan ook vandaag niet centraal. Dat zal over enkele weken heel specifiek wel het geval zijn. Europa moet leven voor de burgers. Dat betekent dat er geen uitgebreide reclamecampagnes nodig zijn, maar dat voortdurend gezocht moet worden naar mogelijkheden om het levend te maken. Dat kan niet door iedereen overal bij te betrekken, want democratie is ook gedelegeerd vertrouwen, maar wel door oog te houden voor het belang van het rijke voorstellingsvermogen van burgers.

De ontwikkeling van de Unie is van oorsprong gedreven door één hoofdmotief: nooit meer oorlog. De weg naar vrede kreeg zijn koers door het versterken van de rechtstaat en door het bevorderen en delen van welvaart. Het is noodzakelijk om daar aandacht aan te blijven besteden. Europa is te veel het speelveld van de vrije markt geworden. Europa is ook arena voor sociale strijd. Het formuleren van sociale minima, van een houdbaar stelsel van sociale zekerheid, van eigen sociale codes voor een veel grotere groep werknemers en voor een grotere groep mensen aan de onderkant van de samenleving is voor mijn fractie een perspectief waarvoor gevochten moet worden. Het gaat niet aan om een dergelijk stelsel voor ons eigen nationale zelf te houden, solidariteit mag zich niet tot nationale grenzen beperken. De verwijzing naar Amerikaanse toestanden, de "race to the bottom", als ons voorland is een vertekening. Oost-Europese landen zijn in transitie en burgers in die landen verdienen steun bij het realiseren van een houdbaar sociaal bestel. Dat vraagt een sterke visie op de Unie als statelijk samenwerkingsverband, vereist politieke sturing en is dus inzet van strijd. Ik kan ook verwijzen naar de discussies over de dienstrichtlijn algemeen belang, waarvoor mijn partijgenoten Ieke van den Burg en Rasmussen zich sterk maken.

Europa moet het speelveld zijn van vrije burgers. Europa is een open ruimte waar bijna 500 miljoen mensen leven en werken in een kleine 100.000 gemeenten. Het is belangrijk deze decentrale overheden in te zetten bij het spel dat gespeeld moet worden, bij het bouwen aan vertrouwen. De rijke variatie is daarbij geen belemmering, maar impliceert kwaliteit. Poolse werkers verdienen geen contingentering zoals door

SP-leider Marijnissen bepleit, maar ondersteuning bij hun zoektocht in de nieuwe rechtsgemeenschap waarvan zij deel uitmaken: een rechtsgemeenschap die rechten en plichten kent, maar die ook deel is van een waardengemeenschap. De gemeente Horst aan de Maas, het kan ook klein, heeft laten zien dat door een gerichte aanpak een verrijking van twee gemeenschappen mogelijk is: meerwaarde voor Poolse werkers en meerwaarde voor de dorpsgenoten uit Limburg. Er wordt gewerkt aan leefbaarheid door een service shop voor Poolse werknemers, huurders, en inwoners, en er zijn activiteiten gericht op integratie zoals taalles, Poolse maaltijden en kennismaking met elkaars culturen. Er wordt een perspectief geboden dat is gericht op gezonde verhoudingen tussen mensen. Het pleidooi van collega Van der Linden met betrekking tot het onderwijs ondersteunt mijn fractie dan ook van harte, zoals wij vorig jaar al hebben laten weten.

Deelname aan welk samenwerkingsverband dan ook vergt een eerlijk beeld van lusten en lasten. De lasten en lusten van de Europese samenwerking op basis van feiten moeten bekend zijn. De EU heeft wat dat betreft een slechte pers op dit moment. Dat tast het beeld van de betrouwbaarheid aan. Het gaat ook hier om een ander perspectief, een perspectief als betrouwbare overheid. Onlangs beschreef de Leidse hoogleraar Steunenbergh de situatie rond de verbreding van de A4 bij Leiderdorp. In tegenstelling tot een aantal te vlotte conclusies in de pers over de vermeende invloed van Europa, toont Steunenbergh aan dat de kwestie vooral te maken heeft met een gebrek aan politieke sturing vanuit ons eigen land. Ik citeer hem: "De Nederlandse politiek lijdt aan een ernstige hartkwaal. Aan de ene kant wordt vaak een oproep gedaan om problemen vooral op Europees niveau te regelen." Hij noemt daarbij vliegtaks en vluchtelingen. Ik vervolg zijn citaat: "Aan de andere kant staan Nederlandse politici met hun rug naar Europa. Mogelijkheden om zelfstandig Europese dossiers aan de orde te stellen en daarop invloed uit te oefenen, worden niet gepakt. De Kamer reageert niet proactief, maar reactief: zodra uitvoeringsmaatregelen bij wet geregeld moeten worden, vinden wel debatten over Europees beleid plaats, maar die zijn dan te laat."

Voorts ziet Steunenbergh een soort ambtelijke bypass, die de politieke invloed verder indamt. Die bypass vindt onder meer zijn oorzaak in de sterk sectorale benadering. Deskundigheid gaat voorop en de politieke sturing om daarop bij te buigen en af te wegen in een meer integrale benadering, om belangen te wegen, hetgeen toch de hoofdtaak is van de politiek, ontbreekt.

Het bestuurlijk perspectief van waaruit de Nederlandse regering opereert, is soms onhelder. Met de mond belijden wij onze internationale oriëntatie. Onze vaardigheid in vreemde talen, toch een handelsmerk, heeft ons geen windeieren gelegd. Toch kiest de regering voor terughoudendheid als de Europese Commissie melding doet van extra activiteit om die meertaligheid te versterken. En dit terwijl het niet als verplichting, nota bene in een open

coördinatieprocedure en toch niet al te veel EU, werd aangemerkt. Als er één zaak is die om afstemming en intensivering vraagt en waarbij bovendien van kennis en ervaring uit Nederland geprofiteerd kan worden, is het dit terrein. Maar uit een soort angst over nog meer onzekerheid verklaren wij de inzet tot iets wat toch wel nationaal is. Wij komen daar bij de betreffende behandeling nog op terug. Ik noem het hier omdat het onzes inziens illustratief is.

De conclusie is dat wij eerder aan politieke sturing moeten doen en bij de implementatie op kwaliteit moeten letten. Nederland lijkt bij uitvoering van richtlijnen vaak het beste jongetje van de klas, of beter: nog roomser dan de paus. De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mede ter verlevendiging van dit debat zou ik u een vraag willen stellen over een punt dat zo-even passeerde en waar ik wel in geïnteresseerd ben. U zegt dat lasten en lusten van de Europese samenwerking op basis van feiten eerlijker in beeld moeten worden gebracht. Wat stelt u zich daarbij voor? U vervolgde uw betoog namelijk met een opmerking over de A4. Ik kan mij echter voorstellen dat wij wellicht ook kunnen nadenken over wat u daarmee bedoelt. Is er een monitor nodig? Moeten wij de consequenties van de hervormingen die nog op ons afkomen beter in beeld brengen? Hoe gaan wij dit precies doen?

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik weet niet of er een monitor voor nodig is, want dat is weer een extra instrument en dat geeft weer extra bestuurslast. Het is echter wel goed om eerlijker te argumenteren over vragen als wat precies de bestuurslast vanuit Europa is. Steunenbergh geeft een aardig voorbeeld. Hij toont aan dat hoewel rondom de A4 voortdurend is geroepen dat het door Brussel komt, het vooral te maken heeft met de eigen manier waarop wij in Nederland met Europese regelgeving omgaan. In een vorige bijdrage aan het debat over de Staat van de Unie heb ik verwezen naar een onderzoek uit 2005 van de Universiteit van Utrecht. In dit onderzoek is aangetoond dat ongeveer 80% van de last die uit Brussel zou komen, vooral veroorzaakt wordt door eigen interpretatie. Ik herken dat wel, want tussen gemeenten en het Rijk zie je niet anders.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Dat is een enkel voorbeeld. Heeft u reden om aan te nemen dat wanneer wij straks naar het hervormingsverdrag gaan en wij daarna een nieuwe situatie krijgen, ook politiek, wij de consequenties daarvan beter onder ogen moeten zien? Is het de strekking van uw opmerking dat wij eigenlijk onvoldoende weten van de consequenties?

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik denk dat daar meer oog voor moet zijn. Wij moeten beter leren argumenteren op basis van wat onze eigen interpretatie is, dus in Den Haag dan wel in de provinciale hoofdsteden, en van wat echt uit Brussel komt.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Zouden wij hierin wellicht samen een initiatief kunnen nemen om te

komen tot een soort document of een assessment over wat dit nu allemaal gaat betekenen? Zo mag ik uw woorden dus interpreteren?

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik ben best bereid erover na te denken, maar ik wil wel oog houden voor de extra bestuurlijke last die dat mogelijk met zich zal brengen.

De marktwerking in de Wmo is vooral het Hollandse geloof in die benadering, in een ultraliberale uitleg van het Europees regime. Het is beter om ons wat meer te laten inspireren door de oude hervormingsdrang en het voortouw te nemen bij een meer sociale invulling. Over dat woord hervorming kunnen wij op heel verschillende manieren praten, collega Kuiper.

Ook in de discussie over de uitbreiding speelt het loon van de angst een te grote rol en zijn wij te weinig meer doordrongen van de oude idealen van rechtstaat, democratie en vrede. Actueel in termen van deze perspectieven is de discussie over de toetreding van Turkije, een drieluik.

Het eerste luik. Mijn fractie vraagt aandacht voor de rol van Turkije als brug naar het Midden-Oosten. Veel conflicten in de wereld, inclusief de oorlog tegen terreur, zijn terug te voeren op de uiterst precaire verhoudingen in dat deel van de wereld. Europa heeft daar in moreel opzicht een zware verantwoordelijkheid vanuit de recente geschiedenis. Ik spreek hier geen oordeel uit over de koers die gevaren moet worden. Ik stel vast dat een open relatie met het moderne Turkije, het Turkije dat in de jaren twintig van de 20ste eeuw is ontstaan met een bijzondere rol voor Kemal Atatürk, Europa kan helpen die verantwoordelijkheid waar te maken. Dat is een belang, geen vaag politiek correct ideaal, maar een hard belang, een belang voor een stabiel Europa, een belang dat vrede en welvaart dient, een belang dat het voorstellingsvermogen van veel Nederlanders prikkelt. Op welke wijze gaat de regering met dit belang om? Onderkent de regering de waarde van dit perspectief?

Dan het tweede luik. De modernisering van Turkije, zoals hierboven aangehaald, is een proces van jaren. Er is veel strijd voor gevoerd en er is nog steeds strijd. De resultaten van die strijd zijn voor een belangrijk deel van de Turkse bevolking deel gaan uitmaken van hun nationale identiteit. Veel discussies over de vraag of dat Turkije nu wel bij ons hoort, zijn geen bijdrage aan het borgen van de modernisering. Het afhouden van een Turks lidmaatschap van de EU ondergraaft het overeind houden van een moderne Turkse staat, werkt conservatieve krachten in de hand en is in die zin bijna een soort selffulfilling prophecy. Een kleine uitstap richting NAVO maakt de discussie bijna navrant. Wel meedoen in het Westers bondgenootschap om oorlogsdreiging tegen te gaan, niet welkom zijn als het gaat om het versterken van de rechtstaat, om het vrije verkeer van burgers en om het bevorderen van vrije handel. Onderkennen de bewindslieden dit gevaar? Zijn zij bereid het in hun beleidsmatige overwegingen te betrekken en er iets mee te doen?

Het derde luik. Het perspectief van de strijd tegen de radicale islam is een rechtstreeks belang van de EU en het weegt in het publieke debat nauwelijks mee als het om de toetreding van Turkije gaat. Dat geldt op de schaal van werelddelen, landen, maar zelfs in binnenlands politieke termen. Turkse gemeenschappen in Nederland, Duitsland en de Scandinavische landen zijn van grote betekenis, voor de economie, voor de maatschappelijke stabiliteit, voor de culturele verscheidenheid. Wat is de invloed van het debat over toetreding op die gemeenschappen? Achten de bewindslieden het geschetste perspectief relevant? En op welke wijze gaat de regering daarmee om? Doet Nederland er iets mee?

Sinds 1962 praten wij met Turkije over toetreding. Terecht stellen wij eisen aan die toetreding. De scheiding van religie en staat, de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, een eerlijke toepassing van het strafrecht en het breidelen van de politieke invloed van het leger zijn belangrijke randvoorwaarden. De Kopenhagencriteria gelden onverkort, zouden wij ook kunnen zeggen. Dat geldt voor Turkije en dat geldt evenzeer voor het Europa van de 27. Hoe betrouwbaar wil de EU zijn? Een betrouwbaar Europa heeft betekenis voor de verdere ontwikkeling van Turkije als een natie waar rechtstaat, democratie en mensenrechten hoog in het constitutionele vaandel staan. Dat betekent dat in het debat het perspectief van de hoop op een betere samenleving nadruk moet krijgen. Dat uitzicht moet voor Nederlandse burgers geschetst worden. Hun voorstellingsvermogen moet worden benut! Dat vraagt om leiderschap. Draagvlak zoeken is niet dat je je verschuilt achter burgers die zekerheid op korte termijn willen, draagvlak maken is dat je in het debat luiken openhoudt die verder reiken dan de volgende vakantie.

Centraal staan vandaag het nabuurbeleid en de positie van Europa in de wereld, zeg maar de buitenlandse politiek van de EU, dichtbij en verder weg. Nabuurbeleid heeft in de afgelopen jaren in rap tempo betekenis gekregen. Wachtkamer, kraamkamer, B-Ianden, partnerschap. Allerlei nieuwe termen, maar cruciaal is dat dit beleid na de explosieve uitbreiding pas vorm heeft gekregen in programmatische zin. Nabuurbeleid gaat niet over een nieuw lidmaatschap. Nabuurbeleid gaat over het perspectief van samenwerking met burens. Het gaat ook over belang!

De geopolitieke relevantie van het nabuurbeleid wordt groter en maakt dat dat beleid nadrukkelijk onderdeel is van de buitenlandse politiek van de EU als samenwerkingsverband.

Met de oostburens (Rusland, Oekraïne en Wit-Rusland) gaat het over energie en voedsel. In het zuidoosten (het Midden-Oosten) gaat het om stabiliteit, vrede en energie. In het zuiden (Afrika, het mediterrane gedeelte) gaat het over migratie, ontwikkeling en stabiliteit. Voor Afrika geldt bovendien nog de koloniale ereschuld. Hoe denkt de regering over de relatie tussen het nabuurbeleid en de geschetste belangen?

Een goede buur is beter dan een verre vriend. Dat geldt zeker nu wij terughoudender

geworden zijn met toelating van nieuwe staten. Het nabuurbeleid draagt bij aan de stabiliteit van de Europese grensregio's. Dat begint met steun voor nabuurstaten in de eigen rechtsstatelijke ontwikkeling. "Capacity building" en steun voor (nieuwe) democratische structuren hebben in die grensregio's een eigen betekenis. Ze betekenen nog meer dan de algemene programma's van de UNDP. Ze dragen bij aan een onderling begrip tussen bewoners in grensregio's. Ze maken ook het onderlinge economische verkeer in die regio's gemakkelijker. Nabuurbeleid is sowieso een factor in de handelsbetrekkingen en in de uitwisseling van kennis. Nabijheid is daarbij van extra belang, het gaat dan om relatiebeheer met een directe werking. Dat heeft voor betrokken burgers aan weerszijden van de grens invloed op hun dagelijks bestaan. Misschien is het niet toevallig dat de twee bewindslieden die hier zitten, uit zo'n regio afkomstig zijn en het belang daarvan buitengewoon effectief weten te behartigen. Als echte randstedeling denk ik wel eens dat wij een voorbeeld kunnen nemen aan het politiek bedrijven in de regio's.

Het nabuurbeleid is geen voorfase van een lidmaatschap. Het mag in mijn visie ook geen weg zijn om de discussie over verdere uitbreiding op elegante wijze te ontlopen. Dat geldt nog meer voor het partnerschap. Ik heb mij overigens wel eens afgevraagd of dit niet een slimme mix is van partnerschap en patronaat. De formuleringen in dat gedeelte van de Staat van de Unie die wij vandaag bespreken, duiden daar wel een beetje op. Wie als niet-lid van de Unie met ons samenwerkt, moet op generlei wijze het idee kunnen krijgen dat er enig uitzicht is op volwaardige participatie in de EU. Met een dergelijke terughoudendheid bouw je nooit draagvlak, laat staan dat er perspectief voor Europese in casu Nederlandse burgers ontstaat. Wek geen valse verwachtingen, prima, maar wees dan consequent en behandel potentiële toetreders ook aan de hand van de gewekte verwachtingen.

Belangrijker is om de ontwikkeling van partnerschap en nabuurschap te sturen door uitzicht te bieden op versterking van democratie, rechtstaat, vrede en veiligheid en door na te gaan hoe armoede bestreden kan worden en hoe onderwijs en gezondheidszorg verbeterd kunnen worden. Kan de regering invloed uitoefenen op die ontwikkeling? Wordt er een goed en effectief programma opgezet op basis van het EU-budget van 11,2 mld.? Wat zou daarin de Nederlandse bijdrage kunnen zijn?

Nederland heeft de afgelopen jaren ook zelfstandig een bijdrage geleverd. Door decentrale overheden, zoals gemeenten, provincies en waterschappen, is met geld, menskracht en enthousiasme veel gedaan aan samenwerking over grenzen. Dat is ondersteund met het LOGO East-programma en met Matra-gelden. Dat levert naar beide zijden impulsen op. De belangstelling daarvoor groeit nog. Het is aardig om te zien dat de werking versterkt kan worden door driehoeksprojecten met landen die in een eerdere fase tot de EU toetraden. Een mooi voorbeeld is het project, gericht op decentralisatie van

gemeentelijke dienstverlening en het instellen van één loket door Doetinchem (Nederland), Pardobice (Polen) en Pernik (Bulgarije). Dat soort projecten draagt zeker bij aan het voorstellingsvermogen van burgers als het gaat om het nut van samenwerken over grenzen.

Is de constatering juist dat de spoeling wat dunner is geworden doordat de Maghreb en Rusland mogen deelnemen aan deze programma's, zo vragen wij de bewindslieden. Is dat in het licht van het gewenste perspectief niet een verkeerd signaal? Het lijkt erop dat er minder middelen beschikbaar zijn. Mijn fractie zet daar vraagtekens bij. Het gaat om aanhoudende zorg voor de ontwikkeling van stabiele overheidsstructuren waar alle Europese burgers baat bij hebben, of landen nu lid zijn, lid worden of gewoon goede burens blijven.

Ernstiger nog zou het zijn als de middelen zouden worden afgebouwd. Kan de staatssecretaris daarover zijn opvatting geven? Het zou niet goed als wij na 2010 stoppen met programma's, gericht op capacity building. Kan de regering verzekeren dat het versterken van lokale democratie, het werken aan een beter personeelsbeleid door opleiding en training, het bevorderen van integriteit en het verbeteren van de dienstverlening aan burgers en bedrijven ook na 2010 deel blijven uitmaken van de eigen Nederlandse programma's, gericht op onze naburen?

Nabuurbeleid werkt door op regionale samenwerking binnen Europa. Het betreft niet alleen de EU, maar reikt verder. Die samenwerking is ook belangrijk in de beeldvorming bij burgers. Regionale samenwerking is in onze optiek niet een nieuwe interstatelijke structuur, maar vooral een hulpmiddel in sociaal en cultureel opzicht, omdat deze het vrije verkeer van burgers kan helpen bevorderen bij arbeid, onderwijs en handel. Zij kan het grensverkeer faciliteren en een kader bieden om ruimtelijke vraagstukken op het gebied van milieu, water en natuur samen op te pakken.

Grensoverschrijdende samenwerking is essentieel voor de ontwikkeling van Europa. Gemeenten en provincies in onze eigen grensstreken weten daar goed weg mee. Het valt op dat de internationale oriëntatie van overheden in grensgebieden een veel natuurlijker gegeven is dan in de Randstad. Die regionale samenwerking over de grenzen moet royaal steun krijgen van het Rijk. Als je ergens Europa levend wil maken voor burgers, is het daar. Dat mag ook geld kosten. Het rendement is in mijn optiek dubbel, omdat het interessante projectresultaten oplevert op het gebied van cultuur, natuur en milieu, economische samenwerking, onderwijs en arbeidsmarkt en omdat het voorstellingsvermogen van burgers wordt geprikkeld over wat samenwerking over de grenzen concreet oplevert.

Limburg, Overijssel, Gelderland en Nordrhein-Westfalen werken in EU-regionaal verband al jaren samen. Er staan veel plannen op stapel. Brussel levert bijdragen, evenals Berlijn en de Duitse deelstaat, maar de bijdrage van Nederlandse zijde is nogal beperkt. Op een gevraagd budget van 42 mln. ontbreekt nog 25 mln., omdat er kennelijk onvoldoende afstemming

plaatsvindt. Kunnen de bewindslieden aangeven wat het probleem is? Gaat het om geldgebrek? Zijn de bevoegdheden niet efficiënt belegd? Wat gaat de regering doen om de neerwaartse spiraal te doorbreken? Onvoldoende nationale steun veroorzaakt afhaakgedrag bij partners. Dat soort ontwikkelingen doen de naam van Nederland als partner geen goed en ondergraven grensoverschrijdende samenwerking als weg naar een beter Europa. Juist in deze tijd mag een meer stimulerend beleid worden gevraagd. Het is beter om het geld hieraan uit te geven dan aan reclamecampagnes. Graag wat meer informatie.

Mijn fractie wil in dit debat ook kort ingaan op de samenwerking in Beneluxverband. Veel mensen in dit land hebben geen idee meer van het bestaan van de Benelux. Dat is jammer, want het prikkelt de verbeelding wel. Bovendien heeft de Benelux gezag, omdat zij in de Europese verdragen figureert als juridische entiteit, en dat is bijzonder. Andere samenwerkingsverbanden van kleinere landen, zoals de Baltic, de Nordic en de Visegrad, spiegelen zich aan de Benelux en zoeken intensieve samenwerking. Dat kan doorwerken in invloed in Europees verband. Wat is de inzet van de regering voor een nieuwe Benelux? Gaan wij de samenwerking versterken en hoe dan? Gaan wij daadwerkelijk meer werk maken van die samenwerking?

Over de politieke sturing van dit moment bestaat bij mijn fractie zorg. Het comité van ministers komt mondjesmaat bijeen, Nederlandse bewindslieden zijn zelden aanwezig in de raadgevende parlementaire vergadering en de zichtbaarheid van de Benelux in Nederland lijdt onder het gebrek aan zichtbaarheid van Nederland in de Benelux. Ik hoor graag een reactie op die typering. Wat mijn fractie betreft zijn verbeteringen noodzakelijk, niet uit beleefdheid maar omdat er in de grensgebieden concreet wat te winnen valt bij politie en hulpdiensten, bestrijding van criminaliteit, sociale zekerheid, op het gebied van onderwijs en innovatie, diploma-erkenning en de bevoegdheden van docenten.

Het laatste deel van mijn bijdrage betreft het optreden van de EU in de wereld. De EU als wereldmacht? Dat niet direct. Daarvoor is de Staat van de Unie te precair en ontbreekt de legitimatie om in traditionele zin als een natiestaat te opereren. Maar feit is dat de EU een krachtige economische eenheid is, aantrekkelijk als partner voor China en India en voor mogelijke subregionale machten zoals Brazilië, Mexico en Zuid-Afrika. Feit is bovendien dat de VN Veiligheidsraad samen met EU-partners kan optrekken. Feit is ook dat de EU als kennisdrager, als innovatieve kracht, als cultuurdrager en door de potentie van 500 miljoen vrije burgers veel kan bijdragen op het wereldtoneel. Daarbij passen een onafhankelijke houding, zelfbewust optreden, oog voor de belangen van de EU als eenheid, maar ook verantwoordelijkheid.

In het voorgaande heb ik hierover al het een en ander gezegd toen het over nabuurschap en over Turkije ging. Ik beperk mij nu tot een aantal opmerkingen en vragen over de relatie met Afrika

en een enkele opmerking over het Midden-Oosten. Om met het laatste te beginnen, de Staat van de Unie spreekt over actieve inzet voor een duurzame vrede. De tekst vervolgt met prachtige woorden, die in schril contrast staan met de harde werkelijkheid van de Palestijnse kampen en met het dagelijks geweld waarmee mensen in dit gebied over en weer worden geconfronteerd.

Dit is niet het moment om hier uitgebreid bij stil te staan. Wij hebben over zes weken het debat over Ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten. Ik wil al wel kwijt dat wij van de minister van Buitenlandse Zaken meer willen dan goede woorden. Dat kan meer effect krijgen als wij in de EU samen optrekken. Een gericht advies van de AIV over het eigen optreden van Nederland en over hoe dat effectief te verweven met Europese inspanningen lijkt mij geen overbodige luxe. Wij zijn streng als het gaat om mensenrechten bij toekomstige partners, al dan niet in een volledig lidmaatschap. Dan mogen wij dat ook zijn bij Israël en de omliggende landen. Graag hoor ik een reactie op onze suggestie om de AIV te laten adviseren over een gerichte aanpak, die op korte termijn tot meer activiteit kan leiden.

Dan kom ik op de EU en Afrika. Een lovenswaardig initiatief onder het Portugees voorzitterschap was om separaat aandacht te schenken aan de relaties met Afrika. Afrika vergt eigenlijk een apart debat, maar dat kan nu niet. Daar komen wij over enkele weken uitgebreider op terug. In Europees verband zijn de Millennium Development Goals bepalend voor het beleidskader op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Dat is een goede zaak, maar vergt wel veel meer helderheid wat Afrika betreft. Oude banden zijn daarin een motief, maar ook het gegeven dat er een constante migratiestroom vanuit Afrika is. De EU zal duidelijk koers moeten kiezen, bewust van de nieuwe verhoudingen, maar ook van de belangrijkste noden.

Wij waren vorige week met een IPU-delegatie in Kaapstad. In een van de kranten trof ik een artikel aan van een parlamentslid, prof. Turok: Moving beyond paternalism to partnerships. Hij zegt: Western Europe now almost universally talks about a partnership with Africa while the relationship remains basically paternalistic.

Ik denk dat dit een belangrijke opmerking is om mee te nemen in onze verdere aandacht voor Afrika. Voorwaarden voor die ontwikkeling zijn aandacht voor de voedselsituatie, ook op langere termijn, de problematiek van aids, de positie van vrouwen en good governance. Hoe zien de bewindslieden deze prioriteiten en wat wordt hier in EU-verband mee gedaan? Hoe verhouden steunmaatregelen zich tot de handelspolitiek van de EU? Bij het debat over ontwikkelingssamenwerking komen wij uitgebreider terug op Afrika. Nu is vooral relevant hoe maatregelen elkaar kunnen aanvullen en hoe invloed kan worden uitgeoefend op de andere grootmachten in de wereld.

Wij hebben in het voorgaande aangegeven dat het van belang is dat Europa zich een nadrukkelijke positie aanmeet naast andere machten in de wereld. Dat vraagt helderheid over

de koers en het belang. Dat vergt visie en leiderschap, en aandacht voor voordelen en voorwaarden. Voor mijn fractie betekent dat ten eerste: versterk de rechtstaat, laat de EU een samenwerkingsverband zijn van staten, dat beoogt vrije burgers ruimte en mogelijkheden te bieden. Ten tweede: durf perspectief te hanteren en ga voorop bij lastige dilemma's. Verschuil je niet achter de onzekerheid en de angst van mensen, maar neem die weg. Wees eerlijk over wat het oplevert en wat het kost. Bepaal wat je wel en niet accepteert, en maak je hard voor het delen van waarden en het overeind houden van vrijheid en verscheidenheid. En ten slotte: maak de strijd om betere sociale verhoudingen in de wereld niet afhankelijk van de vrije markt, maar geef sturing.

Wij zijn benieuwd naar het antwoord van de regering.

*

*N

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter. Ik sta in mijn bijdrage aan de Staat van de Unie stil bij een aantal aspecten van het Nabuurschap en het buitenlands beleid van de Unie. Daarnaast grijp ik het moment van het gratificatieproces van het Verdrag van Lissabon graag aan om enkele consequenties van het verdrag te bespreken.

Een "ring of friends", wie wil die niet om zich heen? Dit doel van het Europees nabuurschapbeleid, om zo stabiliteit, veiligheid en welvaart te waarborgen, is alleszins nastrevenswaardig. Uiteraard hangt de voortgang met elk land af van diens specifieke situatie, bijvoorbeeld op het gebied van economie en mensenrechten. Dat vraagt om een individuele aanpak. Het gevolg is echter dat de Unie vooral in bilaterale zin met enkele landen voortgang boekt. De positie van dat land wordt er misschien door versterkt, maar niet de regio. Is het voor een stabiele en welvarende regio echter niet noodzakelijk dat wij ook de regionale samenwerking ter plekke stimuleren? Regionale samenwerkingsverbanden, waarvan bij uitstek de EU, maar ook Mercusor en Asean goede voorbeelden zijn, vormen schakels tussen de naties en de globaliserende samenleving. Is het daarom niet tijd om een multilaterale dimensie toe te voegen aan het ENP? Is dat wat de Commissie beoogt met haar "Neighbourhood Economic Community"? Deelt de Raad, en hier in het bijzonder de Nederlandse regering, deze ambitie? Ik krijg hierop graag een reactie.

Een ander belangrijk doel van het Europees Nabuurschap is het promoten van democratische en rechtsstatelijke beginselen en mensenrechten en het versterken van de "civil society". De aandacht daarvoor in de rapportages, steekt echter wat bleekjes af bij de prioriteit die het is gegeven. In hoeverre worden maatschappelijke organisaties en oppositiepartijen in de partnerlanden actief betrokken en ondersteund bij de uitvoering van de hervormingsagenda's? Zou de EU zich niet een meer actieve promotor van democratie moeten

betonen en meer creativiteit aan de dag moeten leggen om alle actoren uit de samenleving een prominente plek te geven in de samenwerking? In sommige gevallen is dat zelfs hard nodig om stabiliteit te behouden. Ik denk aan de inwoners van de niet erkende afgescheiden entiteiten in de buurlanden: Transnistrië, Abchazië, Zuid-Ossetië, Nagorno Karabach, maar ook de West-Sahara. De EU heeft belang bij een oplossing voor deze "frozen conflicts". De recente toenadering van Rusland tot Zuid-Ossetië en Abchazië bewijst dat weer eens. De inwoners daar en hun organisaties moeten de betrokkenheid en steun van de EU ervaren, om ook open voor ons te kunnen blijven staan.

In het ENP draait het om het vinden van een balans tussen de wederzijdse belangen. Mijn indruk is dat de Europese Unie nog te zuinig opereert in het tegemoetkomen aan de belangen van de partnerlanden, in elk geval in het visumbeleid. Voor hen zijn uitbreiding van zakelijke en bestuurlijke relaties en kennisuitwisseling in de brede zin van het woord met de Unie van vitaal belang. Dat vereist soepel in- en uitreisverkeer. De lange rijen bij de ambassades ter plekke laten zien dat de behoefte groot is. Met name voor onderwijsdoeleinden en zakelijke bezoeken zou een soepeler visumbeleid in een grote behoefte voorzien. Kunnen lidstaten niet efficiënter en klantvriendelijker visa verstrekken? Zou een visumvrije toegang niet in het vooruitzicht moeten worden gesteld voor de partnerlanden die het nauwst met de EU samenwerken?

Toelating en migratie lijken sowieso de achilleshiel van het Europees Nabuurschap. Hoewel onderzoek steeds laat zien dat een streng visumregime de illegale migratie niet reduceert, lijkt de Unie benauwd om zich opener op te stellen. Een versoepeling gaat namelijk steeds hand in hand met terug- en overnameovereenkomsten. Dat zij hun eigen burgers moeten terugnemen is logisch, tenminste als deze daar geen gevaar lopen. Maar is het terecht dat wij hun verplichten alle migranten terug te nemen die door het land heen zijn gereisd? Zo wentelen wij namelijk een last af op de buurlanden die vaak te zwaar is om te dragen en waar zij in elk geval niet op ingericht zijn. Zo lezen wij over Afrikaanse vluchtelingen die in Marokko in de woestijn worden uitgezet, over de Oekraïne die Tsjetsjeense vluchtelingen terugstuurt naar Rusland, dat zij juist zijn ontvlucht. Met deze praktijk riskeren wij het Vluchtelingenverdrag te schenden, zeker in combinatie met de afschrikking aan de buitengrenzen en in de territoriale wateren. Voor het effectief promoten van de mensenrechten, zul je toch echt als Unie zelf het goede voorbeeld moeten geven. Hoe waarborgt de Unie deze naleving bij de uitvoering van de over- en terugnameovereenkomsten?

De Nederlandse regering heeft in haar buitenlandbeleid de mensenrechten als belangrijk uitgangspunt genomen. Dat valt te prijzen. Maar hoe voer je een adequate mensenrechtenpolitiek en hoe zet je je daarvoor in binnen de Europese Unie? De strategie die je kiest en de weging van belangen kunnen namelijk zeer uiteenlopen. De Unie heeft eenduidigheid nodig om effectief te zijn. De

diplomatieke weg biedt een scala aan instrumenten om de mensenrechtensituaties in een land te verbeteren. Twee voorwaarden zijn volgens mij van belang: dat je in gesprek gaat en blijft, en dat je er niet voor terugschrikt om sancties toe te passen in het uiterste geval. Daarbinnen moet een balans tussen wortel en stok worden gevonden.

Bij Rusland is goed te zien dat de Unie worstelt met het vinden van de juiste balans tussen constructief, kritisch en zich aantrekken wat er gebeurt om zo de mensenrechtensituatie positief te kunnen beïnvloeden en eventueel sancties toe te passen als dat nodig is.

Ook met Israël blijft de communicatie open, heel terecht, ondanks het feit dat dit land al veertig jaar een gebied illegaal bezet en daarbij de bevolking onderdrukt, isoleert, collectief bestraft, aan volstrekte willekeur onderwerpt en stug doorgaat met het bouwen van nieuwe nederzettingen. De EU wil echter niet alleen de communicatie openhouden, maar gaat de relatie zelfs intensiveren, zonder dat Israël zijn politiek jegens de Palestijnen aanpast. Er is bij de EU geen enkele wil te bespeuren om sancties als instrument toe te passen en Israël lijkt zich dit maar al te zeer bewust te zijn. Sinds wij deel uitmaken van het Kwartet, is de houding van de EU onder invloed van de VS eenzijdig pro-Israëliësch geworden. Dat heeft haar imago en de geloofwaardigheid in het Midden-Oosten aangetast.

Naar de Palestijnse gebieden steunt de EU volop Abbas, die zonder mandaat van de Palestijnen in het zadel kan blijven zitten dankzij de internationale gemeenschap. Hamas, die wel de steun kreeg van het volk, wordt structureel buiten elke bespreking gehouden. Ik weet het, de Nederlandse regering vindt dit beleid heel stoer. Hamas is namelijk een terroristische organisatie en daarmee doet Nederland geen zaken.

Ik heb net enkele feiten genoemd waaraan Israël zich structureel schuldig maakt. Hanteren wij hier geen dubbele standaarden? Dat is niet alleen moreel gezien afkeurenswaardig, maar het is ook uiterst contraproductief. Om überhaupt voorwaarden te kunnen stellen, laat staan om ooit duurzame vrede te bereiken, zul je met alle partijen om de tafel moeten. Abbas vertegenwoordigt een minderheid van de Palestijnse bevolking en heeft weinig greep op zijn eigen partij. Alleen als Hamas meewerkt aan een vredesovereenkomst, zal die ondertekend worden door een meerderheid van het Palestijnse parlement. Misschien is het gemakkelijk om Carter als oude gek weg te zetten, maar ik denk dat hij gelijk heeft. De huidige weg loopt dood. Alle partijen moet een uitweg worden geboden, anders zul je als bemiddelaar met lege handen blijven staan.

Uiteraard zijn Syrië en Iran onontkoombare actoren in het Midden-Oostenproces. Kan de regering aangeven hoe de EU gaat trachten om, al dan niet als onderdeel van het Kwartet, een duurzame vrede en een onafhankelijke staat een stap dichterbij te brengen. Wat is haar reactie op de uitlatingen die Carter gisteren maakte op zijn persconferentie?

Een andere politiek die een wortel en een stok nodig heeft, is de benadering van Servië. Voor het behoud van de legitimiteit en effectiviteit van het Joegoslavië-Tribunaal is het cruciaal dat de EU vasthoudt aan de medewerking aan dit Tribunaal als voorwaarde voor toetreding. Juist voor Nederland is de uitlevering van Mladic van groot belang. Alle lidstaten van de Unie willen dit bereiken door de Servische bevolking juist voor de verkiezingen een opening te bieden voor samenwerking met de Unie, om pas daadwerkelijk te ratificeren na de uitlevering van Mladic. Zo krijgt de pro-Europese beweging in Servië de wind in de rug, waardoor Tadic meer steun zal krijgen. De inschatting is dat alleen met hem de uitlevering een kans zal maken. Nederland houdt deze benadering tegen door zelfs de eerste stap pas te willen zetten na uitlevering. Na de erkenning van een onafhankelijk Kosovo hebben de anti-EU-gevoelens een forse injectie gekregen. Geen enkele opening bieden nu, maakt de kans op een overwinning van de Servische Radicale Partij groter, en de kans op uitlevering van Mladic -- in ieder geval op tijdige uitlevering -- oneindig kleiner. Geeft de regering zich daar volledig rekenschap van?

Klimaat en energie hebben topprioriteit in de Europese Unie, zo bleek ons onlangs heel duidelijk bij een werkbezoek. Het doet onze fractie deugd om te merken dat de EU het GroenLinks-adagium "groen op één" heeft overgenomen. Daar zijn wij niet hebbertig in. Wij zijn blij met de ambities, maar worden die ook vertaald naar het buitenlandbeleid? Gaat de Europese Unie haar verantwoordelijkheid nemen in de kosten die gemoeid zijn met de klimaatadaptatie in ontwikkelingslanden? Wij hebben immers een belangrijk aandeel in de klimaatveranderingen daar. De minister-president beschouwde de betreffende motie van collega Peters in de Tweede Kamer als een ondersteuning van zijn beleid, maar het is ons nog niet helemaal duidelijk hoe en in welke mate dit gebeurt. Daarop krijg ik heel graag een reactie.

Dan het Verdrag van Lissabon. Onze ogen zijn natuurlijk op Ierland gericht. Zaterdag konden wij lezen dat een Europarlementariër tegen de vlakte was geslagen nadat hij een vurig pleidooi had gehouden voor instemming met het verdrag. Dat belooft dus een levendig debat te worden. Toch brengt het verdrag ook deze meppende burgers meer rechtsbescherming, doordat de naleving van de mensenrechten door de Europese Unie op verschillende wijzen wordt verankerd: door de toetreding tot het EVRM en door de verwijzing naar het Handvest voor de Grondrechten. Burgers kunnen dan ook de EU-instellingen aanspreken op de mensenrechten. Het betekent uiteraard meer werkdruk voor het Hof in Straatsburg en meer budgettaire steun. Druk op Rusland om protocol veertien te ratificeren, is dan ook hard nodig. Een succesvol project om de druk enigszins te verminderen en de uniformiteit in de toepassing van het EVRM te vergroten, is kennisoverdracht van de jurisprudentie van het Hof en haar implicaties aan alle verdragsstaten door een website en trainingen. Het Nederlandse ministerie van Justitie heeft de start van dit project gefinancierd, maar als

het straks niet doorloopt, zijn de data binnen no time gedateerd en daardoor nutteloos. Ook het proces van bewustmaking en uitwisseling zal dan in de kiem gesmoord worden. Hoe kunnen wij deze kapitaalvernietiging voorkomen en ervoor zorgen dat dit zinnige initiatief structureel wordt ingebed? Kan de EU in deze financiering voorzien? Zou dat niet passen bij de tweede verklaring van het Verdrag van Lissabon?

Dan het Handvest voor de Grondrechten. Het blijft eeuwig zonde dat het Handvest nu niet meer in het verdrag zelf zit. Zelfs van de verwijzing naar de juridische bindendheid van het Handvest hebben het VK en Polen afstand gedaan. Wat is het gevolg daarvan? Ik kan dat nog niet goed overzien. Als twee landen zich niet gebonden weten aan het Handvest, in hoeverre kan het Handvest dan nog onderdeel zijn van de fundamentele rechten van de Unie? Dat kan heel belangrijk zijn om instrumenten ergens aan te kunnen toetsen.

In het besef dat Europa nog te ver van burgers af staat, heeft de regering een communicatiestrategie uitgezet met publieke debatten, niet alleen over de institutionele hervormingen zelf, maar vooral over onderwerpen die de Unie behandelt. Al werkende weg wil de regering inwoners dus betrekken bij het beleid: hun de kans geven om mee te praten en zo de Europese besluitvorming meer legitimeit en draagvlak geven. Het nationaal parlement leent zich daar natuurlijk bij uitstek voor; dat kan de burgers betrekken bij de Europese besluitvorming, maar moet daarvoor wel over bevoegdheden beschikken. De subsidiariteitstoets is daarvoor niet toereikend. Die toets -- de gele en oranje kaart -- zorgt zelfs voor een defensief debat met burgers over Europa, alsof het parlement alleen als tegenhanger moet fungeren voor de Europese samenwerking in plaats van constructief mee te werken aan goede besluitvorming.

Veel constructiever en logischer is het daarom als het parlement een instrument heeft om de besluitvorming in Brussel te beïnvloeden. De Conventie, bij de staatssecretaris welbekend, heeft dat ook altijd toegejuicht. Doordat steeds meer wetgeving op Europees niveau wordt gemaakt, is de medewetgevende taak van het parlement namelijk fors uitgehold. Na aanneming van een richtlijn in Brussel kan het nationaal parlement de implementatiewetgeving immers alleen nog maar goedkeuren. De regering komt hierdoor een onevenwichtig grote rol in de wetgeving toe en haar standpunt wordt door het toenemend specialisme bovendien steeds meer bepaald door de ambtelijke inbreng. Deze afname van parlementaire betrokkenheid wordt niet volledig gecompenseerd door het Europees Parlement, in staatsrechtelijke zin toch nog altijd een zwakker orgaan dan een nationaal parlement in de nationale context. Bemoeien van de Staten-Generaal met de inzet van de Nederlandse regering in de Europese onderhandelingen is dus onontbeerlijk.

In toenemende mate emanciperen de nationale parlementen van de EU zich. Bijna alle nieuwe lidstaten hebben het mandaatsysteem van Finland overgenomen. Dat systeem biedt

parlementen de mogelijkheid om in een vroeg stadium de nationale onderhandelingspositie mede te bepalen, met behoud van de nodige flexibiliteit. Als de regering zich niet aan een parlementaire instructie houdt, legt zij daarvoor achteraf verantwoording af. Zij wordt daar dus niet door verlamd. Sterker nog, de Finse regering versterkt daarmee haar onderhandelingspositie: zij kan zeggen dat zij gedekt wordt door het nationale parlement, dat niets anders wil. In het Verenigd Koninkrijk zweren beide parlementen bij hun recht van voorbehoud. In Frankrijk is de Grondwet gewijzigd om het parlement een rol te geven in de standpuntbepaling van de regering. Ook de Duitse Bondsdag is anderhalf jaar geleden ontwaakt. Sindsdien is er een wettelijke grondslag voor het parlement om vroegtijdig alle informatie te krijgen en instructies te geven aan de regering.

Ook in Nederland speelt dit debat op dit moment natuurlijk in volle hevigheid. Onlangs heeft de Tweede Kamer besloten om een parlementair voorbehoud in de Goedkeuringswet op te nemen, maar de Raad van State wijst erop dat een parlementair instemmingsrecht in ieder geval geen goed instrument zou zijn omdat het te laat zou komen in de besluitvorming. Daardoor zou het niet effectief zijn. Het is waar dat een instemmingsrecht geen garantie biedt voor een vroegtijdige interventie. Als je het laat doet, is het voor de regering erg lastig omdat zij zich dan voor het blok gezet kan voelen en omdat haar onderhandelingspositie dan wordt geschaad. Het Finse systeem waarborgt echter wel een vroege interventie, maar ook de nieuwe Duitse wet doet dat. Er zijn dus genoeg praktijkvoorbeelden waarbij parlementen op effectieve wijze kunnen meesturen met de regering.

Terwijl de parlementen zich overal in Europa verder emanciperen ten opzichte van de Europese besluitvorming, lijkt de Nederlandse regering haar parlement af te raden om deze weg in te slaan. Zij wil wel dat het parlement actiever en eerder betrokken is bij de Europese besluitvorming, maar wenst niet gebonden te raken aan een instructie of instemmingsrecht. Nee, een discussie met de regering zou de Kamer voldoende greep op de besluitvorming moeten bieden. Deze terughoudendheid is vreemd. Het debacle van de Grondwet kan de regering niet alleen oplossen; het parlement moet daar een cruciale rol in spelen, uiteraard complementair aan het Europees Parlement. Juist nu sensitieve onderwerpen naar het communautair niveau worden overgeheveld -- denk aan de burgerrechten, politesamenwerking, strafrecht en civiel recht -- moeten verantwoording en inspraak voor burgers niet te ver weg liggen.

De regering stelt dat de Kamer genoeg mogelijkheden heeft om op basis van fiches en geannoteerde agenda's de onderhandelingen te volgen, maar deze informatie is te globaal om daar een positie op te bepalen. De Raden zijn te laat in de besluitvorming en de Kamer kan nu slechts beleefd verzoeken om met haar standpunt rekening te houden. Voor een effectieve betrokkenheid van de Kamer zijn twee condities van wezenlijk belang: vroegtijdige, volledige informatie én tanden, in de

vorm van een recht van instemming of instructie. Deze twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zonder alle informatie, die de Kamer zelf moet screenen, kan het parlement geen fatsoenlijke afweging maken of een beslissing nemen. Zonder een soort instemmingsrecht is het recht op informatie weer niet afdwingbaar. De gang van zaken bij JBZ is hier exemplarisch voor. Bij de terugkeerrichtlijn is er geen instemmingsrecht meer. En zie daar, al een halfjaar verzoeken wij de regering vergeefs om raadsdocumenten op dit onderwerp,

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Mevrouw Strik spreekt van een instructie aan de regering. Ik heb ook over iets dergelijks gesproken, namelijk overleg van tevoren met de regering. De regering moet heel goed weten hoe de Staten-Generaal erover denken. De regering doet er vervolgens goed aan om daarmee rekening te houden. Wat bedoelt mevrouw Strik echter met een instructie? Heeft de regering dan nog enige speelruimte of ruimte voor afwijking? Of heeft de regering een probleem als zij de instructie van de Staten-Generaal niet volgens het boekje volgt?

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik bedoel dat in de wet wordt vastgelegd dat de Kamer de mogelijkheid heeft om de regering een instructie te geven. Dat gaat net wat verder dan de afspraak of de wettelijke bevoegdheid van overleg met de regering. Met deze instructie, die een wettelijke basis heeft, kan de Kamer een onderhandelingsstandpunt goedkeuren of aanvullen. Dat geeft een basis waarop de Kamer daarna in overleg kan bij afwijking.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Die basis is er altijd. Van tevoren wisselt de regering immers altijd standpunten uit met de Staten-Generaal. Op basis daarvan kunnen wij nu ook al de regering ter verantwoording roepen. Dat hoeft niet te veranderen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Dat klopt. De Grondwet regelt al de informatie- en verantwoordingsplicht. Als de Kamer het geheel niet met de regering eens is of zijn wantrouwen wil uitspreken, kan dat nu al. Dat zijn echter heel zware middelen. Nu de verhoudingen verschuiven, vanwege de overheveling van bevoegdheden naar Europa, is het logisch om in wetten in formele zin een betere positie voor de Kamer te regelen. Dat ligt meer voor de hand dan direct naar het uiterste middel te grijpen.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Als de regering na overleg met de Staten-Generaal niet doet wat de Staten-Generaal wenselijk vinden, hoeven de Staten-Generaal de regering maar één keer ter verantwoording te roepen. Dan hebben zij hun les wel geleerd.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Laten wij het hopen. Ik denk dat de informatieplicht belangrijk is. Het is belangrijk om daarbij aan de wet te kunnen refereren. Er moet echter ook iets zijn van een

instructie zijn. Op basis daarvan kan informatie afgedwongen worden. Dan kan gewoon gezegd worden dat de regering nog geen positie mag innemen of een bepaalde positie moet innemen. Anders moet je het hebben van de staatsrechtelijke verhoudingen, het vertrouwen in de regering en de reactie van de regering op de Kamer.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mevrouw Strik sympathiseert met het Finse model, hoewel zij dat niet uitdrukkelijk zegt. Dat hoeft ook niet. Wij zoeken allemaal naar een goed model. Ik sympathiseer met de zoektocht naar een stevige procedure. De vraag voor de komende tijd is ook hoe wij zover komen. Twee Kamers en de regering moeten het hierover immers eens zijn. Heeft mevrouw Strik ook een visie op de weg die wij moeten afleggen, zodat niet iedereen individueel of ieder voor zich bepaalde dingen zegt of vindt maar er een gezamenlijk, nationaal proces van toetsing komt van wat er in Europa gebeurt?

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Het mooiste zou zijn geweest als de Eerste Kamer dit proces samen met de Tweede Kamer had doorlopen. Wij hadden daar dan al onze gedachten over kunnen laten gaan. Dat gezamenlijke proces is echter opgehouden na de hoorzitting in september. Dat is jammer. Parallel aan het proces in de Eerste Kamer is er een proces in de Tweede Kamer. De Eerste Kamer kent geen recht van amendement. Dat betekent afhankelijkheid van wat de Tweede Kamer met de uitslag doet. Dat is voor mij reden om hier wat meer argumenten boven tafel te krijgen. Bij behandeling van de Goedkeuringswet is het immers te laat.

De heer **Van der Linden** (CDA): Het is uiteindelijk toch altijd een kwestie van politieke wil en politieke positiebepaling? Neem net voorbeeld van het agentschap voor de mensenrechten in Wenen. Wat zou de Kamer in de afgelopen periode met een mandaat meer hebben kunnen doen? Toen is immers Kamerbreed nadrukkelijk een positie ingenomen, overeenkomend met een vorm van mandaat. De regering heeft zich daarover vooraf en achteraf verantwoord. Stel dat de Kamer een formeel mandaat heeft. Wat kunnen wij dan meer doen?

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik weet niet goed hoe een mandaat werkt. Ik stel mij echter voor dat het net zo'n sterke werking heeft als een instemmingsrecht. Bij JBZ is gezien hoe dat werkt. De Kamer maakt daar heel prudent en terughoudend gebruik van. Als de Kamer het ergens niet mee eens is, stemt het niet in. Dan kan de Nederlandse regering niet anders dan eveneens niet instemmen met een besluit in de Raad. Die tanden hebben wij nodig, ook al hoeven wij daar maar heel weinig gebruik van te maken.

De heer **Van der Linden** (CDA): Precies dat hebben wij gedaan toen het over het agentschap ging. Toen is de regering uitdrukkelijk gezegd wat de positie van de Kamer was. De regering heeft dit

commitment vervolgens meegenomen en heeft zich achteraf verantwoord. Als wij een andere, formele bevoegdheid hebben, zoals mevrouw Strik wil, zou die geen andere praktische uitwerking hebben.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik weet niet hoe dat toen precies is verlopen. Had de Kamer instemmingsrecht bij het Handvest voor de Grondrechten? Ik kan mij niet voorstellen dat de regering een instemmingsrecht heeft "overruled".

De heer **Van der Linden** (CDA): Los van de vraag of de Kamer dat recht heeft, is juist interessant dat toen een Kamerbrede positiebepaling is ingenomen. Daarmee heeft de regering rekening gehouden. Die is daarmee naar Brussel gegaan. De regering heeft haar partners gedwongen om de oorspronkelijke voorstellen van de Europese Commissie aan te passen. In de praktijk, als de Kamer een politieke positie inneemt, heeft het de macht om de regering voor een stuk te sturen en ter verantwoording te roepen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Dat is gemakkelijker als de regering het in grote lijnen eens is met de Kamer. Ik weet niet of dat toen het geval was.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat was toen bepaald niet het geval. Wie terugkijkt, kan vaststellen dat de senaat zelfs het proces in Europa voor een stuk heeft gestuurd. Het is weliswaar niet volledig gegaan zoals de Kamer het wilde. In dat opzicht heeft de Kamer echter duidelijk de tanden laten zien, ook zonder een instemmingsrecht formeel vast te leggen in de vorm van een mandaat. Als er politieke wil is en een politieke positiebepaling, kan de Kamer wel degelijk invloed uitoefenen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Natuurlijk is politieke wil belangrijk. De wet kan zelfs overtreden worden als iets politiek per se niet gewenst is. Het succes dat de heer Van der Linden beschrijft, geeft echter niet aan dat het altijd succesvol is. Eén zwaluw maakt nog geen zomer. Het is slim als de Kamer zichzelf voorziet van de wettelijke middelen om bij een wat meer koppige regering iets meer in handen te hebben dan de hoop dat de wens van de Kamer in Brussel wordt uitgevoerd.

Voorzitter. Ik vervolg mijn betoog. De gang van zaken bij JBZ is hier exemplarisch voor. Bij de terugkeerrichtlijn is er geen instemmingsrecht meer. En zie daar, al een half jaar verzoeken wij de regering vergeefs om raadsdocumenten op dit onderwerp. Vandaar mijn vraag aan de regering of het positief wil reageren op het voornemen van de Kamer om een parlementair voorbehoud of een instructiebevoegdheid op te nemen in de Goedkeuringswet bij het Verdrag van Lissabon. Het biedt de Kamer namelijk de mogelijkheid om, zij aan zij met de regering, de Europese besluitvorming verder te legitimeren en van publieke betrokkenheid te voorzien. Zo helpen wij samen Europa dichterbij de burgers te brengen. Zo

kom ik heel dicht bij de maidenspeech van de heer Peters!

De **voorzitter**: Op verzoek van de minister van Buitenlandse Zaken schors ik de vergadering voor maximaal vijf minuten.
**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik zal mij in mijn bijdrage mede namens de fractie van de SGP concentreren op drie thema's: 1. het Verdrag van Lissabon en de rol van de parlementen, 2. het nabuurschapbeleid, toegespitst op het Midden-Oostenbeleid en 3. het klimaatvraagstuk in relatie tot Europa als waardengemeenschap.

Overigens, voordat ik verder ga, spreek ik mijn complimenten uit voor de maidenspeech van collega Peters. Van harte gefeliciteerd.

Ik begin dus met het Verdrag van Lissabon en de rol van de nationale parlementen. Wie de Staat van de Europese Unie 2008 leest, zal getroffen worden door de positieve en optimistische toon. Er wordt weer gezongen over Europa. Het spreekwoord zegt dat het de toon is die de muziek maakt. Deze muziek is weliswaar geen hymne, maar wel een lokkend gezang over Nederland en Europa. Ik geef een paar citaten weer. Het is mogelijk het geschonden vertrouwen terug te winnen door te laten zien dat Europa "werkt", het nieuwe Verdrag van Lissabon komt tegemoet aan de wensen van de Nederlandse burger en is goed voor Europa en goed voor Nederland. Het kabinet ziet de goedkeuringsprocedure van het nieuwe Verdrag dan ook "met vertrouwen" tegemoet. Uiteindelijk zijn heel veel Nederlanders positief over de toekomst van de Europese Unie. Aan het slot van het stuk wordt nog eens beklemtoond dat onze toekomst in Europa ligt. Het is allemaal buitengewoon positief en Nederland wenst een positie terug in de voorhoede van de Europese samenwerking.

Deze toonzetting maakt het noodzakelijk het vraagstuk aan de orde te stellen hoe het Verdrag van Lissabon volgens de regering tot stand is gekomen met inbreng ook van deze regering, en hoe het nu gepercipieerd dient te worden. Die vraag zal, hoe men het ook wendt of keert, de komende maanden voor ons land de meest wezenlijke Europa-vraag zijn. Die vraag is van politiek belang voor een bevolking die zich op 1 juni 2005 in meerderheid tegen het grondwettelijk verdrag heeft uitgesproken. Wij hebben al eerder gedebatteerd over dit "nee", en wij zullen nog debatteren over het nieuwe verdrag en dan zal de inhoud ervan nog nadrukkelijker op de agenda staan. Wij spreken nu echter over de taxatie van het proces waarin wij nu verkeren, vóór de ratificatie. Inmiddels wordt steeds scherper duidelijk, onder meer uit onderzoeken van professor Barents, hoogleraar Europees Recht te

Maastricht, dat het Verdrag van Lissabon materieel en in hoofdlijnen sterk overeenkomt met het grondwettelijk verdrag. Laten wij dus de nuchterheid opbrengen om de dingen bij hun naam te noemen en de Nederlandse burger precies te vertellen hoe de staat van de Unie straks zal zijn. Zinnetjes als "Nederland wil niet zozeer minder of meer Europa, maar een beter Europa", klinken in dit verband niet vertrouwenwekkend. Niemand is voor een "slechter" Europa en het nieuwe verdrag, zo wordt wel duidelijk, zal meer Europa betekenen. Er vindt een verdieping plaats op die terreinen waar wij Europa bevoegdheden toekennen en het zou beter zijn dat gewoon te zeggen.

Voor de fractie van de ChristenUnie en ook voor de SGP-fractie zijn twee zaken van belang geweest in de campagne rond het Grondwettelijk Verdrag in 2005. In de eerste plaats was dat de opgeroepen suggestie dat er een grondwet zou komen en een grondwet is een attribuut van een staat. Onze kritische houding kwam niet voort uit een anti-Europese opstelling per se, maar uit kritiek op het idee van een verenigd Europa als nieuwe staatkundige entiteit. Deze suggestie is weggenomen in het nieuwe verdrag. Bovendien heeft de minister van Buitenlandse zaken in juni vorig jaar in antwoord op vragen van mijn kant gezegd dat Europese staatsvorming niet aan de orde is.

In de tweede plaats wensten onze fracties een duidelijker systeem van "checks and balances" vanuit de gedachte dat waar macht wordt opgebouwd ook de controlemechanismen aanwezig moeten zijn. Dit gebeurde in het grondwettelijk verdrag onvoldoende. Daarin werd sterke nadruk gelegd op de Europese Raad en het leek of de rol van parlementen vergeten was. Het grondwettelijk verdrag was op het lijf geschreven van de grote landen die de Raad kunnen domineren en niet op dat van kleine landen die meer behoefte hebben aan communautair beleid. Onze fracties zijn niet tegen Europa of tegen een nieuw verdrag, maar zijn altijd van mening geweest dat Europa primair gezien moet worden als een eigensoortige bestuurslaag voor de regeling van politieke vraagstukken die grensoverschrijdend of van een hoger Europees belang zijn. Daarnaast is er de nationale bestuurslaag die voor burgers meer betekenisvol is en niet uitgehold mag worden door Brusselse politiek, maar geloofwaardig moet blijven functioneren. De nationale bestuurslaag mag niet in een proces van jaren weglekken naar Brussel. Als iets in het "nee" in 2005 besloten lag, dan dit.

Wij zien nu dat er enige accentuering is gekomen van de rol van nationale parlementen. Voor een deel is dit de accentuering van bevoegdheden die nationale parlementen ook al hadden op basis van de vorige verdragen. Voor een ander deel biedt de procedure van gele en oranje kaarten een mogelijkheid om aan de handrem te trekken. Dat is nieuw. Het belangrijkste in de taxatie van wat gaande is, is dat er een nieuw politiek proces zal ontstaan. Mevrouw Strik wees er al op. Dit is een soort "wake up call" waardoor de nationale parlementen in Europa breder nadenken over hun eigen rol en mogelijkheden. Dat is de

winst van het nieuwe verdrag. Het zal nu van de parlementen afhangen of hier werkelijk een politiek proces zal ontstaan dat relevant genoeg is om de opdringerigheid van Europa (citaat uit de Staat van Europese Unie) af te bakenen.

Kijken wij naar Europa zelf, dan zien we verdieping en intensivering van de relaties tussen Parlement en Commissie. Communautaire beleidsvorming krijgt een steviger politiek karakter door middel van codecisie, begrotingsrecht en benoeming van de voorzitter van de Commissie. Tegelijkertijd blijven de intergouvernementele instituties zoals ze waren en zoals ze waren ontworpen in het grondwettelijk verdrag. Het verschil zit in de namen, zoals wij intussen weten: de president die voorzitter werd en de minister van Buitenlandse Zaken die Hoge Vertegenwoordiger werd.

In de Staat van de Europese Unie wordt opgemerkt dat het verloren vertrouwen van de burgers kan worden hersteld door "een Europa dat werkt". Beklemtoond wordt dat de onderhandelingsinzet van Nederland gericht was op een "effectiever" Europa. Maar zal dat werkelijk zo zijn? De versterking van de rol van zowel de Commissie, de Raad als het Parlement is in zekere zin ook een recept voor patstellingen en verdubbeling van procedures. Weliswaar is binnen die afzonderlijke instituties vereenvoudiging bereikt, maar de totstandkoming van besluitvorming wordt er niet transparanter door en de Europese bureaucratie niet afgestopt. Graag hoor ik de mening van de bewindslieden hierover.

Dan nog iets over de onderhandelingsinzet. Zou het voor een klein land als Nederland niet beter zijn geweest om nog sterker dan nu het geval is, in te zetten op communautair beleid, dus op een nog verdere versterking van Europees Parlement en Commissie? Was dat inderdaad ook de onderhandelingsinzet van de Nederlandse regering?

Die beoogde verbeterde effectiviteit maakt Europa intussen ook sterker. Ik wees al op de verdieping van procedures door het opheffen van de pijlerstructuur. Ik denk dat dit uitleg aan de Nederlandse burger vergt, want het is moeilijk te bevatten dat de Europese staatkundige droom die het grondwettelijk verdrag belichaamde, voorbij is als wij zien dat materieel de beleidsconcentratie in Brussel gewoon verder inhoud krijgt, onder meer via een gemeenschappelijk buitenlands beleid. De trein van Europa dendert dus door. Wederom pleit ik ervoor dat wij hier nuchter en eerlijk over zijn tegen elkaar en zeggen dat het voor een klein land moeilijk is om deze voortdenderende trein van Europa af te remmen, zelfs met een referendum. Dit is nu eenmaal de politieke werkelijkheid van Europa. De regering zegt dit ook met zoveel woorden: het is beter actief mee te doen dan om afzijdig te blijven. Hoe actiever eigenlijk, dat is de redenering, hoe meer invloed. Dat is een sprong naar voren. Alleen zo is onze invloed op het geheel te behouden. Intussen gaat met deze constructieve houding het proces van Europese politisering onverminderd door. Graag hadden wij gezien dat er een document komt, bijvoorbeeld een "assessment", waarin de consequenties het Verdrag

van Lissabon voor de politieke verhoudingen tussen Nederland en Europa helder worden geschetst. Ik hoop namelijk dat wij hier open over de lusten en de lasten van Europa kunnen spreken. Welke consequenties heeft het precies voor ons land? Laten wij dat helder schetsen. Daarmee zou de discussie niet alleen gediend zijn, maar ook de vraag onder ogen worden gezien hoe wij ons dienen in te stellen op een nieuwe politieke werkelijkheid. Wat betekent de bevoegdheidsverdeling in de praktijk? Wat betekenen onze mogelijkheden tot sturing? Kan de staatssecretaris ons hiermee in de aanloop naar het aanstaande debat dienen?

In de optiek van onze fracties is de opbouw van een geloofwaardig tweesporenbeleid nodig: de Europese bestuurslaag dringt de nationale niet weg, maar zij blijven naast elkaar functioneren. Als er verdieping komt op een aantal terreinen waarop Europa bevoegd is, is ook verdieping nodig van het politieke instrument om de soevereiniteit en de eigenheid van Nederland goed af te bakenen. Graag krijg ik een duidelijker beeld van de inspanningen van de Kamers en de regering om als tegemoetkoming aan een positieve en tegelijkertijd kritische bevolking beter inhoud te geven aan de politieke waarborgen van onze nationale soevereiniteit op die punten waar wij zelf bevoegd willen blijven.

In het Akkoord van Wassenaar hebben de sociale partners in het algemeen belang afspraken gemaakt. Misschien is een dergelijk akkoord ook voor Europa nodig.

De heer **Eigeman** (PvdA): In een interruptie vroeg u mij of wij lasten en lusten in een "assessment" in beeld zouden moeten brengen. U spreekt nu echter over het belang dat wij onze nationale soevereiniteit vasthouden. Heeft zo'n "assessment" voor u ook tot doel om die soevereiniteit te waarborgen? Zo ja, dan spreekt u over een heel ander soort "assessment" dan mij voor ogen staat. Ik vind namelijk dat wij hiermee de rechtstreekse lasten van Brussel en de lasten die het gevolg zijn van een Nederlandse extensieve interpretatie in kaart moeten brengen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik interrumpeerde u hierover, omdat mij niet geheel duidelijk was wat u hiermee beoogde.

Het woord "soevereiniteit" gebruiken wij nog steeds in discussies over Europese samenwerking. Wij spreken zelfs over het "poolen" van soevereiniteit. Verder staan wij inmiddels ook toe dat delen van onze soevereiniteit niet door ons worden uitgeoefend. Ik denk dan aan de pijlers. Als wij dit toestaan, is dat echter wel een bewuste keuze van de nationale staat. Wij hebben immers nooit onze nationale soevereiniteit opgegeven.

Het is mijn inzet om een procedure te vinden om Europese regelgeving te beoordelen op de vraag of die aansluit bij de tussen de Europese en de nationale bestuurslaag afgesproken bevoegdheidsverdeling. Ik vind dat een dergelijke procedure er moet komen om ervoor te zorgen dat de nationale bestuurslaag optimaal blijft functioneren. Dat is nodig, omdat de Nederlandse

burgers in het referendum duidelijk hebben aangegeven prijs te stellen op landsbestuur op nationaal niveau. Natuurlijk zien diezelfde burgers ook de voordelen van Europa, want er zijn nu eenmaal grensoverschrijdende problemen.

De heer **Eigeman** (PvdA): Dat vergt vooral een adequate vertaling van de Europese naar de nationale regelgeving. Dat kun je terughoudend of intensief doen. Ik zie echter geen directe relatie met het belang om de nationale soevereiniteit overeind te houden.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Het gaat mij nu om de procedure. Wij moeten die met elkaar uitvinden om wat wij met elkaar hebben afgesproken ook werkelijk te kunnen doen. Daarmee sluit ik aan bij de stukken van de regering, want daarin wordt eveneens gesproken over de wens om de nationale eigenheid te bewaren.

Wij constateren allemaal wel eens dat Brusselse regelgeving ons links en rechts passeert. Wij plukken daar zaken uit en voorzien die van een controlemechanisme, maar dan is nog steeds niet duidelijk of onze stem daadwerkelijk doorklinkt in Europa. Wat kan een nationale staat doen om het weglekken van zijn soevereiniteit en het officieus uit handen geven van bevoegdheden af te stoppen? Op die vraag moeten wij een antwoord geven.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik denk dat wij een onderscheid moeten maken tussen nationale eigenheid en identiteit aan de ene en nationale soevereiniteit aan de andere kant. Ik merk op dat wij soms ten onrechte de indruk wekken dat wij nog op alle terreinen soeverein kunnen beslissen. Wij geven burgers soms de onjuiste indruk dat wij handelingsbekwaam zijn en efficiënte besluiten kunnen nemen over alle vraagstukken die op ons afkomen. Dat is onjuist, want wij moeten binnen Europa onze macht delen. Soms hebben wij zelfs onze soevereiniteit overgedragen, bijvoorbeeld onze handelspolitiek en onze munt. In het Verdrag van Lissabon, maar ook in het constitutioneel verdrag is de competentieverdeling duidelijk aangegeven. Het is iedereen bekend welke bevoegdheden exclusief bij Europa of bij de lidstaten liggen en welke bevoegdheden worden gedeeld.

Ik krijg veel klachten van regionale bestuurders. Zij wijzen er mij dan op dat wij veel te zeggen hebben over nationale identiteit, proportionaliteit en subsidiariteit, maar dat wij ons daarbij altijd beperken tot Brussel en de nationale hoofdstad. Diezelfde hoofdsteden vergeten in de ogen van die bestuurders dat dergelijke problemen zich ook voordoen tussen de nationale hoofdsteden aan de ene en regio's en steden aan de andere kant. Ik zou dan ook graag zien dat wij dit element meer bij onze beschouwingen betrekken.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): U zegt het treffend. Ik denk echter dat wij over meer zaken formeel dan materieel bevoegd zijn. Aan die situatie wilden wij in reactie op het referendum een einde maken. De materiële bevoegdheden die Europa zich heeft

toebedeeld, hebben van nature een uitdijend karakter. De Kamer krijgt documenten onder ogen over beleidsterreinen, waarover Europa volgens de commissies helemaal niet bevoegd is. Een voorbeeld hiervan is het witboek gezondheidszorg. Omdat Europa over de juridische en bestuurlijke instrumenten beschikt, nestelt Europa zich ook op terreinen die wij juist nationaal willen regelen. Dat moeten wij onder ogen zien en daar horen heldere politieke instrumenten bij. Daar hoort ook een akkoord van Wassenaar bij, want daarin kunnen wij afspreken hoe wij het in willen richten.

Voorzitter. Het is goed om in dit debat stil te staan bij meer inhoudelijke aspecten van Europees beleid. Het nabuurschapsbeleid ontwikkelt zich als een interessant instrument van Europese politiek. Onze fracties zijn daar positief over en zien in de verbreiding van een democratische cultuur via bilaterale verbindingen en partnerschappen een belangrijke rol voor de Europese Unie weggelegd. Europa is groot geworden door zich te concentreren op vrede, veiligheid en democratische rechten. Het territorium van deze waarden is op vreedzame wijze geleidelijk aan vergroot. Nu zien wij dat het mogelijk is om dergelijke waarden op te nemen in de "action plans", die met diverse landen ten zuiden en ten oosten van het EU-gebied worden gesloten. Dat is positief.

Het brengt mij tot de overweging dat Europa internationaal en misschien zelfs als mondiale macht succesvol is als een gemeenschap die niet dwingt met militaire macht, maar met economische en culturele invloed en door de dialoog aan te gaan over waarden. Is de regering het met onze fracties eens dat Europa zich vooral in deze kracht verder moet ontwikkelen en geen illusies moet koesteren over een rol als wereldmogendheid vergelijkbaar met de Verenigde Staten en China? Als Europa een politieke gemeenschap is met volstrekt eigen kenmerken, mag Europa zich, wat ons betreft, blijven ontwikkelen als een gemeenschap van vrede en veiligheid; dan mag Europa in de instrumenten daarvan blijven geloven.

In het licht van de discussie over de snelle uitbreiding van Europa in achterliggende jaren en met het oog op de absorptiecapaciteit van Europa, wordt een beleid gericht op partnerschappen ook wel gezien als alternatief voor het lidmaatschap van de Europese Unie. Er kunnen tussenvormen ontstaan, waarbij andere landen profiteren van Europa zonder daar noodzakelijkerwijs lid van te zijn. Voor de toekomst van de relaties met Turkije zou dat een optie kunnen zijn. Wij horen in de Staat van de Europese Unie niet veel of misschien wel helemaal niets over Turkije, maar zijn wel benieuwd hoe de ontwikkelingen op het ogenblik verlopen. Onze fracties zijn bezorgd over bepaalde ontwikkelingen in Turkije die niet de goede kant op gaan, met name rond de godsdienstvrijheid en de positie van niet-islamitische minderheden. De laatste jaren zijn wij opgeschrikt door aanslagen op christenen, en daar zijn wij verontrust over.

De Staat van de Europese Unie staat in het bijzonder stil bij de situatie in het Midden-Oosten. Daar zijn vanmiddag ook al opmerkingen over

gemaakt. Met bijzondere interesse volgen onze fracties de ontwikkeling van de nabuurschapsverhouding tussen Europa enerzijds en Israël en de Palestijnse Autoriteit anderzijds. Het is natuurlijk buitengewoon interessant dat wij met beide -- het ene is een staat, het andere een entiteit -- een nabuurschapsverhouding hebben. Dat biedt mogelijkheden om de dialoog te bevorderen die zo dringend nodig is. Zij worden in de met hen afgesloten action plans beide aangesproken op een tweestatenoplossing met veilige grenzen. Graag zou ik willen weten hoe de EU op dit moment omgaat met de Palestijnse Autoriteit en met name met de situatie in de Gazastrook. Welke strategische afspraken worden er gemaakt? Op welke manier verhoudt dit nabuurschapsbeleid van Europa zich met buitenlands beleid? De vraag is ook of Nederland nog een eigen stem heeft in het beleid met betrekking tot Israël en de Palestijnse autoriteiten.

Mijn laatste onderwerpen tot slot zijn het klimaat en waarden. Nederland heeft zich gebonden aan ambitieuze klimaatdoelstellingen, ook in het coalitieakkoord. Onze fracties waarderen de rol die de Europese Unie nu wenst te spelen in de klimaatdiscussie. Als een van de belangrijkste economische regio's van de wereld neemt Europa nu een eigen verantwoordelijkheid. Wij steunen een beleid dat gericht is op reductie van CO₂ en een beleid dat erop gericht is, Europa en de wereld minder afhankelijk te maken van fossiele brandstoffen. Inmiddels wordt de wereld afgespeurd naar de laatste oliereserves en wordt de blik ook gericht op wat er mogelijkwijls nog onder de Noordpool aanwezig is. Nieuwe conflicten daarover in een regio die grenst aan de noordkant van Europa, zijn niet uitgesloten. Zou Europa een rol kunnen gaan spelen in de discussie over de claims die er worden gelegd op de Noordpool en de gebieden die daaronder nu blijkbaar beschikbaar komen en waarover de Verenigde Staten, Denemarken en Rusland al verbaal strijd leveren?

Het klimaatvraagstuk is niet alleen een vraagstuk van fossiele brandstoffen, maar gaat ten diepste over ons eigen gedrag en de waarden die dat gedrag leiden. Eenzijdige concentratie op welvaart en economische groei, en onkritisch gebruik van grondstoffen maken dat wij dikwijls slechte rentmeesters zijn van de aarde. Gisteren nog publiceerden wetenschappers in Tilburg een manifest, waarin zij opriepen, het gangbare economische denken te doorbreken. Er zouden twee aardbollen nodig zijn om de materiële welvaart wereldwijd op peil te houden. In de houding van de Europese landen op Bali kon een inzet worden bespeurd die uit is op beperking van onze consumptiedrift en materiële krimp in het Noorden kan inhouden. Als wij willen reduceren, moet dat ergens vandaan komen. Nu spreken wij graag over Europa als waardengemeenschap. Dat kan semantiek zijn voor mooie woorden zonder enige consequentie voor concreet gedrag. Maar waarden dragen en sturen het gedrag, en gedrag vraagt tegelijkertijd om rekenschap in termen van geleefde waarden. Mag ik, tot slot van mijn bijdrage, de staatssecretaris vragen welke waarden

van Europa ten grondslag liggen aan een beleid dat gericht is op beheersing van het klimaatvraagstuk? Welke waarden worden door onze regering daarbij actief ingebracht? Ik zie uit naar het antwoord van de regering.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik begin met een kleine aanloop. Het statenmodel zoals zich dat in Europa in de loop van vooral de negentiende eeuw ontwikkeld heeft, de natiestaat, is over de hele wereld gangbaar geworden. En waar het dat nog niet is, lijken de ontwikkelingen toch vooral die kant op te gaan dat het ook daar het nagestreefde model wordt.

In de tweede helft van de achttiende eeuw en in de negentiende eeuw heeft het begrip natie inhoud gekregen, deels spontaan, deels gecultiveerd, door intellectuelen en zeker ook door staten die er belang bij hadden, zodanig gecultiveerd zelfs dat er vaak gezegd wordt dat in die periode de natie "erfunden", uitgevonden is. En, eerst al in de negentiende eeuw, maar daarna vooral in de twintigste eeuw heeft de nauwe binding tussen natie en staat gestalte gekregen in het streven om zoveel mogelijk de hele bevolking op het grondgebied, ook wie dat nog niet echt zo voelde, op te voeden tot leden van de dominante, staatsdragende natie. Dat betekende dus ook het tegengaan van gevoelens onder minderheidsgroepen die zich zouden kunnen ontwikkelen tot een eigen natiegevoel. En aan de andere kant betekende dat onder de minderheden die kans zagen een eigen natiegevoel te ontwikkelen, het streven naar een eigen staat, het loskomen uit de "volkerengevangenissen" Rusland, Oostenrijk-Hongarije, het Ottomaanse Rijk. In de negentiende eeuw werd dat proces nog tegengewerkt, maar in de twintigste eeuw werd het als uitgangspunt bij de beoordeling van het recht op eigen staatsvorming ruim gehonoreerd. Alle nieuwe staten van na de Eerste Wereldoorlog danken daar hun bestaan aan, en het opruimen van minderheden, ethnic cleansing, in diezelfde tijd en vooral na de Tweede Wereldoorlog is daar eveneens aan te danken. Dat daarbij het internationaal recht noch de mensenrechten de leidraad waren, is duidelijk.

In West-Europa heerst hier en daar het idee dat wij in deze moderne tijd staten gewoon als bestuursstructuren moeten beschouwen, die natuurlijk recht moeten doen aan al hun inwoners, maar die in staat zijn zich te onttrekken aan identificatie met de op haar grondgebied aanwezige volken. De staat voldoet dan als hij maar de klassieke en vooral ook de sociale mensenrechten weet te beschermen. Maar in het algemeen blijkt dat, zelfs in Nederland, een misvatting te zijn.

Het proces van door natiegevoelens gedreven staatsvorming is immers nog niet afgelopen. Het is op heel veel plaatsen in de wereld werkzaam, wij lopen er aan de randen van de Europese Unie tegenaan, zowel bij gedoodverfde aankomende lidstaten als bij buurstaten. En dat kan niet alleen maar aan een nog wat

middeleeuwse cultuur geweten worden. Wij lopen er immers ook binnen de Unie en zelfs in West-Europa tegenaan. Kleine en vooral allochtone minderheden vormen geen bedreiging voor de natiestaat. Het natiegevoel kan er zelfs door aangewakkerd worden, zie Trots op Nederland. Waar echter grotere en vooral autochtone volken moeten samenleven, ontstaat ook in West-Europa her en der het streven naar autonomie, heel vaak aangevuld met een stroming die niet minder dan een eigen natiestaat wil. Vlaanderen, Catalonië, Schotland: in alle hoeken van West-Europa zijn ze te vinden. Voor een aantal leden van de EU is dat ook de reden om tegen de onafhankelijkheid van Kosovo te zijn. Dit verschijnsel is dus niet uit de tijd, maar zelfs heel actueel.

De Europese Unie staat bij heel veel van de uit de hand lopende tegenstellingen in haar omgeving als een door loyaliteitsconflicten verscheurde moeder toe te kijken. En het is ook niet makkelijk om in concrete gevallen voor de ene of de andere oplossing te kiezen, want overal zitten zowel morele als zakelijke en machtspolitieke aspecten aan. Toch moet er, lijkt mij, de wil zijn om hier en daar duidelijk te kiezen, en niet situaties te bestendigen die geen uitzicht bieden op een normale ontwikkeling van de betreffende gebieden. Ik kom daar straks op terug.

De Europese Unie heeft haar leden heel veel goeds gebracht. Verzoening tussen ervvijanden, economische ontwikkeling, een ongekende vrijheid om te gaan en te staan waar wij willen en ook de mogelijkheid om met elkaar ontwikkelingen te beïnvloeden waar wij anders geen enkele invloed meer op zouden hebben. Maar wij moeten dat wel willen.

De gemeenschappelijke markt en de bijbehorende gezamenlijke handelspolitiek heeft juist ons heel veel opgeleverd, maar waarom beschouwen wij dan de Europese invoerrechten die toevallig in Nederland worden geheven nog steeds als Nederlandse afdrachten aan de Unie, waardoor wij onze nettobetalerspositie flink opkloppen?

Waarom verstoppen wij de middelen die de EU nodig heeft liever in onduidelijke afdrachten dan in een duidelijk aanwijsbare uniforme belasting bestemd voor de Europese Unie? Dat zou de zichtbaarheid, de duidelijkheid, ten goede komen, en dan zou ook iedereen kunnen merken dat het om nog niet 1% van het nationaal inkomen gaat.

Waarom hechten wij zo enorm aan fiscale soevereiniteit -- ik hoor het staatssecretaris De Jager nog zeggen -- terwijl wij een groene vliegbelasting invoeren waarvan duidelijk is dat die alleen maar echt groen resultaat kan hebben als alle omringende landen dat ook doen?

Waarom neemt iedereen, in ieder geval de Nederlandse regering in uitlatingen van de staatssecretaris, zo opzichtig afstand van het zogenaamde Europese burgerlijk wetboek, het "common frame of reference" van de Study Group on a European Civil Code. Dat is natuurlijk nog lang geen echt wetboek, maar het zou kunnen helpen bij het vinden van wegen om de verschillende rechtstelsels te laten convergeren. Juist in het burgerlijk recht zou een grotere eenheid in

regelgeving toch heel veel praktische problemen kunnen oplossen? En is daar nu werkelijk nationale eigenheid mee gemoeid? Wij hebben vroeger al eens ons oudvaderlandse recht aan de kant gezet voor Romeins recht en voor de Franse code civil. Dat ze daar in Engeland wat moeite mee hebben kan ik mij voorstellen, maar voor Nederland zou dit een uitgelezen kans op vereenvoudiging van de internationale relaties moeten zijn. En daar moeten wij het in Europa toch juist van hebben?

De Europese Unie heeft veel opgeleverd, maar is dus wat ons betreft nog niet af. De Europese Unie is toch ook de mantel om al die natiestaten die haar met elkaar hebben gevormd? Zij scheidt uit die veelheid van naties een eenheid waarin iedereen een minderheid is geworden. Zij verdedigt de veelvormigheid en veeltaligheid als een waardevolle eigenschap en relateert die tegelijk door haar blote bestaan. Europa zou minder gedomineerd moeten worden door de staten en meer een eigen politiek leven moeten leiden. De grotere zeggenschap van het Europees Parlement in het nieuwe verdrag geeft daar meer mogelijkheden toe. Het politieke belang van het parlement wordt groter. Maar Europese politiek wordt pas echt voelbaar voor iedereen, wanneer wij rechtstreeks en met heel Europa stemmen op Europese kandidaten en niet meer wij apart voor de zetels in Brussel voor Nederlandse kandidaten. Ik neem niet aan dat de minister daar direct voor gaat pleiten, maar ik zou wel willen weten wat hij daarvan vindt. Zo'n echt pan-Europees parlement zou een goed tegenwicht kunnen zijn tegen de nieuwe vaste voorzitter of president van de Europese Raad, die immers bij uitstek het collectief van de staten vertegenwoordigt.

Hoewel er een zeker risico is dat deze nieuwe "president" van Europa botst met de voorzitter van de Commissie en er daar tussenin dan ook nog een Hoge Vertegenwoordiger moet opereren, denk ik dat een echt gezaghebbende raadsvoorzitter in staat zal kunnen zijn de soms tegengestelde belangen van lidstaten tot een gezamenlijk belang te smeden, en dat is voor de effectiviteit van het werk van de Commissie waarschijnlijk meer een voordeel dan een nadeel. Ik denk daar misschien anders over dan collega Kuiper. Wij zijn dus voor een echt gezaghebbende raadsvoorzitter en niet voor alleen maar een technisch voorzitter. Ik hoor graag wat de bewindslieden daarvan denken.

Europa is nog niet af, maar de wereld daarbuiten, vanuit Europese optiek tenminste, nog minder. En dat is iets waar wij, Europa, direct bij betrokken zijn, zeker wanneer het gaat om de directe burens die bijna allemaal staan te trappelen om Europa binnen te trekken. Aan sommigen is ook beloofd dat zij dat na kortere of langere tijd ook zullen mogen, anderen hebben die hoopgevende belofte nog niet gekregen en nog anderen weten bijna zeker dat ze die nooit zullen krijgen. De mogelijkheid van een toekomstig lidmaatschap is een wortel geworden die buurlanden voorgehouden kan worden en waarvoor ze tot heel veel bereid zijn. Dat is gebleken bij Roemenië en Bulgarije. Het toekomstig lidmaatschap leidt tot grote

inspanningen, het rustig bezit van het lidmaatschap doet dat blijkbaar minder. Het is dus verstandig de wortel niet te snel weg te geven; dat hebben wij geleerd. Maar dat neemt niet weg dat het uitgangspunt van de Unie wel is om Europese democratieën, alle Europese landen die aan de criteria voldoen, in aanmerking voor lidmaatschap te laten komen. Dat is zonder beperkingen geformuleerd.

Het onder één kader van nabuurschapsbeleid brengen van de oostelijke en de zuidelijke burens neemt niet weg dat het om twee verschillende soorten landen gaat, namelijk Europese en niet-Europese. Het is onvermijdelijk dat door de Europese buurlanden dit beleidskader gevoeld wordt als de eerste opstap naar lidmaatschap. En waar zulke landen bereid zijn tot extra inspanningen en er mogelijkheden zijn voor een "enhanced agreement" -- verdergaande overeenkomsten zoals met de Oekraïne worden uitgewerkt -- zou dat ook, zonder overspannen illusies te scheppen, geaccepteerd moeten worden als een stap in die richting. Ik hoor daar graag de mening van de bewindslieden over. Is dit "enhanced agreement" overigens een voorbeeld van iets wat wij ons bij partenariaat moeten voorstellen?

Voor de zuidelijke naburen is er geen mogelijk uitzicht op lidmaatschap, maar in plaats daarvan een Barcelonaproces en nu dus een Mediterrane Unie. Nu die nieuwe unie aan de Europese kant ingebed is in de bestaande EU-structuren -- zo lijkt het in ieder geval -- is dit misschien wel een bruikbaar vehikel om tot nieuw elan te komen, waarbij dan meer dan voorheen die buurlanden zelf tot eigenaar en motor van het proces gepromoveerd kunnen worden. Zien de bewindslieden daar heil in of zien zij dit nog niet gebeuren? Dat proces moet dan, naast heel nuttige en concrete acties als het schoonmaken van de Middellandse Zee, naar onze mening allereerst gericht zijn op het tot stand brengen van rechtsstatelijkheid, rule of law, betrouwbaarheid van de overheden. Als dat voldoende op gang komt, is dat als zodanig een prikkel voor sociale en economische ontwikkeling. En direct na de rechtsstatelijkheid volgt democratie. In Noord-Afrika betekent dat het accepteren van bijvoorbeeld de Moslimbroederschap als een islamistische, maar, voor zover wij kunnen zien, vreedzame en op goed bestuur gerichte partij in het democratische proces. En -- zo concludeer ik niet zonder moeite -- in de Palestijnse gebieden betekent het acceptatie van Hamas als in principe in aanmerking komende gesprekspartner. Ik zeg dat vanuit de overtuiging dat Europa nooit een uitkomst zonder Israël zal kunnen accepteren, maar ook vanuit de overtuiging dat het niet verdedigbaar is om de door ons zelf gepropageerde Palestijnse democratie zomaar aan de kant te schuiven. Oud-president Carter geeft daarbij wat ons betreft een goed voorbeeld.

Ik weet niet of de minister dit laatste met mij eens is, maar ik neem aan dat hij wel met mij eens is dat juist voor het aanpakken van heel moeilijke problemen en het maken van de daarbij horende heel moeilijke keuzes, een Europa met een

gezamenlijk buitenlands beleid, met één stem, van ongelooflijk groot belang is. "Teneinde beter te worden gehoord is het van belang dat Europa met één stem spreekt", zo staat in de verklaring van Balkenende en Sarkozy van begin dit jaar.

Als in de nieuwe constellatie de Hoge Vertegenwoordiger die Europese stem kan laten horen, gesteund door een raadsresident die niet alleen de kleine maar ook de grote lidstaten op een gezamenlijke politiek weet te verenigen, dan zullen wij dat een grote vooruitgang vinden. Het zou ook goed zijn als Europa zich in het buitenland op één plaats laat vinden. Gezamenlijk gebruik van consulaten of EU-consulaten zou een heel belangrijke stap kunnen zijn en trouwens ook een logisch uitvloeisel van het EU-burgerschap. Kan Nederland daaraan bijdragen?

Ik kom op de landen die geacht worden op termijn lid te worden van de EU. De lastigste daarbij is momenteel natuurlijk Servië, dat zonder twijfel als hoofdschuldige van de reeks Balkanoorlogen beschouwd moet worden, maar dat zich op zijn beurt, en niet helemaal ten onrechte, ook in hoge mate gekrenkt voelt in zijn gevoelens en zijn aspiraties als natie. Ook in dit geval probeert Europa een stap in de richting van het lidmaatschap, namelijk de Stabilisatie- en associatieovereenkomst, als wortel aan de Servische bevolking voor te houden om het gewenste pro-Europese stemgedrag te krijgen. Maar daarbij werken Nederland en België tegen, en met goede argumenten. Maar toch, alles afwegende, denken wij dat het toch het beste is als ook Nederland meewerkt. Als Servië de nationalistische kant kiest, zullen Mladic en Karadzic hun verdere dagen in vrede kunnen slijten en zal Servië nog meer geïsoleerd raken dan het al is. Dat is in niemands belang. Wij zouden de minister willen vragen zijn houding in dezen te heroverwegen. Maar dat betekent natuurlijk niet dat de eis van samenwerking met het oorlogstribunaal wordt losgelaten!

Toch is dat niet het enige in verband met Servië. Ik kom terug op waar ik mijn verhaal mee begon. Waar staten niet voldoen aan het model van de natiestaat is in heel veel gevallen ook geen sprake van een stabiele staat. Nieuwe staatsvorming van volken of het bijeenbrengen van de natie in één staat, stuit op onoplosbare problemen in menggebieden en ook waar dat niet het geval is, stuit het vaak op onwil van meerderheden in bestaande staten zodat er geen oplossing in overeenstemming met het internationaal recht bereikbaar is. In het geval van Kosovo heeft dat laatste zich voorgedaan. In dit geval heeft Europa gekozen voor het morele recht van de Kosovaars-Albanese natie en daarmee tegen de internationale rechtsregels. En terecht in een situatie waar al meer dan honderd jaar bloedbaden worden aangericht om deze provincie te kunnen krijgen en daarna te kunnen houden. Maar nu een provinciegrens tot staatsgrens is gemaakt -- het ging hier niet om een republiek van het oude Joegoslavië, maar om een provincie van Servië -- is dan niet het meest logische vervolg om deze grens zo goed mogelijk op de bevolkingssamenstelling te

laten aansluiten? Het blijft behelpen, maar bij Mitrovica kan de grens getrokken worden, zoals in 1920 de grens in Sileswijk, in Silezië en in Mazurië werd getrokken, op basis van een volksstemming. Minister Verhagen heeft een keer de moed gehad een suggestie in die richting te doen en is daarvoor van veel kanten weggehoond, maar in de huidige situatie lijkt die oplossing zowel voor Servië als voor Kosovo toch de meest praktische. Ik hoor graag hoe de minister daar nu over denkt. Bij de zuidelijker enclaves is deze oplossing niet goed mogelijk, maar een vorm van zelfbestuur en mogelijk ook een vorm van formele binding tussen Servische burgers in Kosovo en de Servische staat zou misschien uitgewerkt kunnen worden, daar is ook wel eens eerder over gesproken. Dat zou tegemoet komen aan het sterke gevoel in Servië dat het hier volksgenoten betreft, en het zou misschien een model kunnen worden voor soortgelijke situaties. Hongarije heeft daar zonder twijfel grote belangstelling voor.

De keuze die de EU in Kosovo gemaakt heeft voor de wens van de bevolking vormt onvermijdelijk een precedent. De conclusie dat bestaande grenzen niet altijd heilig zijn, kan op nog enkele plaatsen toegepast worden voor het oplossen van conflicten. Bosnië-Herzegovina sla ik deze keer maar over, alhoewel de Sloveense minister-president Janez Janša daar begin van dit jaar nog over zei dat het een grotere bedreiging voor de stabiliteit vormt dan Kosovo. Maar ook de bevroren conflicten bij onze oostelijke nabuurstaten hebben enkele mooie voorbeelden. Moldavië heeft een bevolking die etnisch merendeels Roemeens is, maar Transnistrië heeft dat niet. Het is ook historisch nooit deel geweest van Roemenië of van het prinsdom Moldavië. De grens is hier in 1940 getrokken door Stalin, die wel meer grenzen trok vanuit een politiek van verdeel en heers. De bevolking van Nagorno Karabach is Armeens, het door Armenië bezette gebied eromheen had een nu grotendeels gevluchte Azerbeidjaanse bevolking. De toedeling van Nagorno Karabach aan Azerbeidzjan was ook een actie van Stalin. Kunnen deze situaties niet tot een duidelijk standpunt leiden? In de twee conflictgebieden in Georgië ligt het wat ingewikkelder, alhoewel ook Zuid-Ossetië een duidelijk aanwijsbare meerderheid van Osseten met een duidelijke mening heeft. De meeste van al deze conflicten zijn trouwens ontstaan op het moment dat de in 1991 nieuw ontstane opvolgerstaten van de Sovjet-Unie een sterk nationalistische politiek kozen, met weinig oog voor de minderheden. Maar dit is wel het effect.

Al deze conflicten worden natuurlijk niet zo maar even opgelost, zeker ook niet door een ferm standpunt van de EU. Maar misschien mag van de EU, en van onze bewindslieden, wel verlangd worden dat zij uitdrukkelijk rekening willen houden met de etnische samenstelling van de conflictgebieden en dat ze gevoelens en keuzes van de betreffende etniciteiten een zwaar gewicht toekennen. Daarmee zou de overeenstemming met Rusland groter in plaats van kleiner worden. Er blijven hoe dan ook minderheden en er blijft dus ook noodzaak om minderhedenrechten te bewaken,

te eisen, van oude en nieuwe staten. Maar het eerste is toch om te proberen de grenzen zo te trekken dat minderhedenproblematiek niet groter gemaakt wordt dan nodig is. En het tweede is dan, dat om de staten, met hun minderheden, als een mantel een breed gedragen overkoepelende entiteit zou moeten liggen die bestaande en nieuwe grenzen weer relativeert, minder zichtbaar, minder storend, minder gevoelig maakt, zoals dat ook in West-Europa is gegaan. Misschien is dat wat collega Kuiper net aanduidde: een goed functionerende, duidelijk eigen staat is nodig en een goed functionerende bestuurslaag sui generis daarboven. Een mooie taak voor de Europese Unie, lijkt mij. En ik hoop dat de bewindslieden dat met mij eens zijn. Ik zal graag hun reacties vernemen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Dupuis

*B
!Milieuaansprakelijkheid!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet Milieubeheer in verband met implementatie van richtlijn nr. 2004/35/EG (milieuaansprakelijkheid) (30920).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Cramer**: Voorzitter. Ik ben verheugd over het feit dat wij hier vandaag het debat voeren over het wetsvoorstel betreffende de richtlijn milieuaansprakelijkheid, dit mede gelet op de dreigende ingebrekestellingsprocedure door de Europese Commissie vanwege het niet tijdig omzetten van de richtlijn milieuaansprakelijkheid. Ook ben ik content met de grondige schriftelijke discussie voorafgaande aan deze plenaire behandeling. Dat het zo lang heeft geduurd, zo zeg ik tegen mevrouw Slagter, ligt vooral aan het ingewikkelde karakter van de richtlijn en de tijd die nodig was om met alle partijen te overleggen. Uiteraard ben ikzelf eindverantwoordelijk voor dit wetsvoorstel en de tijdige implementatie ervan. Hopelijk kan er aan het einde van deze dag geconcludeerd worden dat het einde van deze behandeling in zicht is. Daarmee wordt voorkomen dat Nederland door het Hof veroordeeld wordt vanwege te late omzetting. Natuurlijk hoop ik ook dat ik de vragen zo kan behandelen dat de Kamer daar content mee is. Ik zal zo specifiek mogelijk op de vragen ingaan.

Mijn eerste punt betreft nut en noodzaak van deze richtlijn milieuaansprakelijkheid. De basisgedachte achter het wetsvoorstel is dat de vervuiler betaalt. Uit de reacties van de verschillende Kamerleden merk ik dat deze gedachte breed onderschreven wordt. Bedrijven moeten preventieve maatregelen nemen om

milieuschade te voorkomen. Als schade optreedt, moet deze hersteld worden. Als de overheid deze herstelmaatregelen neemt, moeten de kosten verhaalbaar worden. De richtlijn en het daarop gebaseerde wetsvoorstel hebben een duidelijke meerwaarde. In de eerste plaats is de meerwaarde dat op grond van de bestaande milieuregelgeving het al wel mogelijk is, met de nadruk op "mogelijk", om de vervuiler aan te spreken op schade aan milieu en natuur. De Wet bodembescherming maar ook de Flora- en faunawet zijn voorbeelden daarvan. Een uitdrukkelijke verplichting tot kostenverhaal bij milieuschade voor het bevoegd gezag, een verplichting die voortvloeit uit deze richtlijn, ontbreekt in de huidige nationale regelgeving. In de tweede plaats dienen, als een bestuursorgaan kosten maakt voor preventie of herstel van milieuschade, die kosten verhaalbaar te worden op de veroorzaker. Zoals ik al zei, geldt dat de vervuiler betaalt, en zo hoort het ook. Ook op dit punt ontbreekt een uitdrukkelijke verplichting daartoe in de huidige wetgeving. In de derde plaats is de bestaande regelgeving versnipperd over een aantal sectorale wetten, zoals die betreffende bodem, water en natuur. Niet alle verplichtingen uit de richtlijn zijn daarin terug te vinden. Met dit wetsvoorstel worden de verplichtingen uit de richtlijn bij elkaar gezet. Dat is dus een grote meerwaarde. In het wetsvoorstel is gekozen voor een eenduidige en herkenbare bestuursrechtelijke regeling voor milieuaansprakelijkheid, die voorrang heeft op de al bestaande regelgeving. Zo is altijd verzekerd dat aan de richtlijn wordt voldaan. Voor de bevoegde gezagen betekent het wetsvoorstel extra gereedschap om tegen dreigende milieuschade te kunnen optreden.

Naar aanleiding van vragen van de heer Putters en mevrouw Slagter ga ik nu in op de inhoud en de omvang van de handreiking. De Europese richtlijn bevat ingewikkelde materie. Deze in nationale regelgeving omzetten door vereenvoudiging is niet mogelijk, als men tegelijkertijd recht wil doen aan diezelfde richtlijn. Vervolgens volstaat een simpele handleiding dan ook niet ter ondersteuning van dit wetsvoorstel. De handreiking bevat in de eerste vijftien pagina's wel een stappenplan voor het bevoegd gezag voor toepassing van deze wet. Per stap wordt dan vervolgens een verdere verdieping in de uitwerking aangereikt. Op deze manier is geprobeerd met inachtneming van de complexiteit van de richtlijn toch zo simpel mogelijk, via een stappenplan, de verschillende bevoegde gezagen ter wille te zijn. Naar verwachting zal een aangepaste versie van de handreiking volgend voorjaar verschijnen. Deze zal waarschijnlijk niet beknopter worden, maar er zullen meer voorbeelden in komen. Dat is precies waar de praktijk om vraagt, want aan de hand van voorbeelden kunnen zaken veel beter toegelicht worden.

Ik sta een bundeling van expertise voor, zoals ook de heer Putters voorstelt. Vooralsnog wil ik die bundeling net zoals bij andere milieuonderwerpen positioneren bij Infomil. Daar komt een helpdesk waaraan het bevoegd gezag vragen met betrekking tot de uitvoering van de wet

kan voorleggen. Of er daarbovenop nog een commissie in het leven geroepen moet worden, laat ik afhangen van de ervaringen met de uitvoering van de wet. Uiteraard kan in gecompliceerde gevallen het bevoegd gezag expertise inhuren en de kosten daarvan verhalen. Dit zouden bijvoorbeeld ramingskosten kunnen zijn. Het zal mevrouw Slagter geruststellen dat de coördinatieregeling ook in de handreiking is opgenomen. Ik kom later nog op deze regeling terug.

Verschillende Kamerleden vragen om de interpretatie van de motie-Jurgens. Dit is een zeer belangrijk punt. De vraag van de toepasselijkheid van deze motie heb ik uitgebreid schriftelijk beantwoord. Naar mijn mening -- ik heb dit ook in de schriftelijke beantwoording duidelijk toegelicht -- is er in het onderhavige geval geen sprake van een door die motie gewraakte wijze van wetgeven. In de motie-Jurgens wordt namelijk een vorm van wetgeving gewraakt waarbij de wetgever lagere wetgevers machtigt om regels te stellen, ook als die regels afwijken van de wet en in plaats worden gesteld van de wet. In het huidige geval is geen sprake van implementatie door middel van delegatie aan een lagere wetgever. De richtlijn is namelijk keurig op wetsniveau geïmplementeerd. Dat is wat mij betreft de koninklijke weg. Het door de Tweede Kamer aangenomen amendement-Samsom machtigt niet om af te wijken van die wet. Dit amendement maakt het slechts mogelijk om de reikwijdte van het richtlijnregime voor risicoaansprakelijkheid uit te breiden tot andere activiteiten dan genoemd in bijlage III van de richtlijn.

Anders dan mevrouw Slagter stelt, is er naar mijn mening wel degelijk een verschil tussen verruimen en veranderen. Bij veranderen is er sprake van sleutelen aan normen, bevoegdheden, uitzonderingsbepalingen en andere wezenlijke onderdelen die raken aan de inhoud of de kern van de wet. Bij verruimen echter wordt er aan de inhoud of de kern van de wet niets veranderd. Het gaat in dit geval alleen om de reikwijdte die geldt voor de normen en bevoegdheden. Wat mij betreft, is er in het huidige geval geen sprake van veranderen maar van verruimen. Wel stel ik zeer nadrukkelijk dat bij amendement een ruim geformuleerde delegatiegrondslag is opgenomen. In de tekst van artikel 17.7 staat dat bij AMvB andere activiteiten kunnen worden aangewezen. Dit is inderdaad ruim geformuleerd en ik begrijp dat de Kamer daar de vinger op legt. Ik concludeer echter dat deze delegatiegrondslag niet in strijd is met de motie-Jurgens. De reikwijdte van de wettelijke regeling kan worden uitgebreid, maar er kan niet van de wet worden afgeweken. Nogmaals, tegelijkertijd geef ik toe dat het amendement ruim geformuleerd is. Als dit in een breder kader wordt geplaatst, komt een ander belangrijk punt naar voren. De mogelijkheid die het amendement geeft om bij AMvB meer bedrijven onder de reikwijdte van de milieuaansprakelijkheid te brengen, is niet uniek. Het is een constructie die veelvuldig in de Wet milieubeheer wordt toegepast. Belangrijk voorbeeld is artikel 8.1, lid 2, van deze wet. Dit

artikel zegt dat bedrijven die negatieve effecten op het milieu hebben, moeten voldoen aan algemene regels dan wel een vergunning nodig hebben. Welke bedrijven een vergunning nodig hebben, is niet in de wet geregeld maar wordt vastgelegd in een AMvB, in dit geval het Activiteitenbesluit. Voordeel van een dergelijke constructie is dat de wet niet een onoverzichtelijk geheel van details wordt. Ook de iets grotere flexibiliteit van de AMvB is een voordeel, met name in situaties waarin regelmatig aanpassingen aan de stand der techniek of nieuwe inzichten nodig zijn. Uit de doorlichting die Justitie heeft uitgevoerd naar aanleiding van de motie-Jurgens is niet gebleken dat dergelijke constructies in de Wet milieubeheer in strijd zijn met de motie-Jurgens en dat ze moeten worden aangepast.

Ook over de aanvaardbaarheid van de nationale kop is uitgebreid met de Kamer schriftelijk gediscussieerd. De voorliggende richtlijn biedt lidstaten nadrukkelijk de mogelijkheid om het regime van milieuaansprakelijkheid op meer activiteiten van toepassing te verklaren. Dat wil zeggen: het is een minimumharmonisatie. Het amendement maakt gebruik van deze ruimte en vormt daarmee een nationale kop. Het staat nog niet vast voor welke extra activiteiten het wenselijk is om deze onder de reikwijdte van het wetsvoorstel onder te brengen. Onderzoek is nodig om te bepalen bij welke activiteiten er een kans is op schade zoals bedoeld in de richtlijn, dus boven de schadedrempel. Dat onderzoek zal worden uitgevoerd mede op basis van een door mevrouw Spies ingediende motie. Tegen de heer Willems zeg ik dat ik deze motie zeer serieus neem. Ik zie daarom, zoals ook de heer De Boer suggereerde, geen aanleiding om nu met de Kamer en met name met de Tweede Kamer in overleg te gaan over het aanvaarde amendement en dat blanco te laten. Het onderzoek naar aanleiding van de motie-Spies zal wat mij betreft de basis moeten vormen voor een besluit op dit punt. De algemene lijn en het uitgangspunt van het regeringsbeleid is: geen nationale koppen plaatsen bij de implementatie van Europese regelgeving. Deze lijn, uiteengezet in de brief van 2 november 2007, onderschrijf ik van harte. Deze lijn houdt in: geen nationale kop tenzij er zwaarwegende redenen zijn. Er zijn omstandigheden denkbaar dat wij verder willen of moeten gaan dan de Europese regels. Er zijn ook nationale koppen die geen extra regellast of administratieve lasten met zich meebrengen of leiden tot concurrentienadeel. In dit geval heeft de Tweede Kamer met het amendement bepaald dat een nationale kop wenselijk is. Bij het debat hierover heb ik aangegeven sympathie te hebben voor dit voorstel. Ik zal uitleggen waarom.

In de eerste plaats zijn er ook andere activiteiten dan die welke in de richtlijn worden genoemd, die tot forse milieuschade kunnen leiden. Ik noem als voorbeeld een chemische waterrij of een galvaniseerbedrijf. Zo zijn er nog meer voorbeelden te noemen van bedrijven die niet aan de Europese regelgeving behoeven te voldoen. Het zou niet logisch zijn als deze bedrijven niet behoeven op te draaien voor de kosten van

preventie- en herstelmaatregelen en dat daarmee de rekening wordt neergelegd bij de belasting betalende burger. Dit is in strijd met het beginsel de vervuiler betaalt. Bovendien is het "niet eerlijk" ten opzichte van bedrijven die wel onder de richtlijn vallen. Een uitbreiding van de reikwijdte leidt niet tot administratieve lastenverhoging, regeldruk of concurrentienadeel. Zolang bedrijven geen milieuschade veroorzaken boven de richtlijndrempel ondervinden zij geen enkele druk of last van deze nieuwe regelgeving. De regelgeving is veel meer een instrument voor de overheid om kosten te verhalen. Dus pas als schade boven de drempel wordt veroorzaakt, komt deze nieuwe regeling in beeld. De regeling brengt dan mee dat de veroorzaker moet opdraaien voor de schade. Dat is niet meer dan logisch. Dat past binnen het beginsel van "de vervuiler betaalt". Het past ook binnen de huidige nationale milieuwetgeving. Het betekent enkel een aanscherping van het aansprakelijkheidsregime voor een aantal activiteiten of bedrijven. Anders dan de heer Willems verwacht, is mijn opvatting dat hier geen sprake is van een aantasting van het vestigingsklimaat. Daar heeft deze richtlijn geen invloed op.

Ik concludeer over de nationale kop daarom het volgende. Er is inderdaad sprake van een nationale kop, daar ben ik het mee eens. Over de wenselijkheid daarvan kunnen wij twisten, maar die kop is de wens van de Tweede Kamer. Ik kan niet ontkennen dat deze mij sympathiek is, om de reden die ik zojuist heb genoemd.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Volgens de minister moet de invulling van de nationale kop nog worden bekeken, omdat de motie-Spies nog moet worden uitgevoerd. Tegelijkertijd geeft zij zelf een zeer gedetailleerd beeld van wat deze zou moeten inhouden. In de nadere memorie van antwoord geeft zij aan dat het denkbaar is dat er helemaal geen sprake is van een AMvB. Moet ik uit de beantwoording van de minister opmaken dat die verzuchting in de nadere memorie van antwoord inmiddels is ingehaald, omdat zij hierover wel degelijk al ideeën heeft, ondanks het onderzoek dat nog moet plaatsvinden?

Minister **Cramer**: Ik wil hier geen verwachting uitspreken over de exacte omvang van het aantal extra bedrijven dat onder de richtlijn zal vallen. Ik wil daarvoor echt het onderzoek van de motie-Spies afwachten. In die zin kan ik niet ingaan op de vraag om op dit moment een inschatting te maken van de omvang, anders dan afwachten.

De heer **Willems** (CDA): Als de minister kan noemen dat er chemische waterrijen onder vallen, dan is er kennelijk al wat meer onderzoek naar gedaan. Dan kan zij toch niet zeggen dat zij niet weet wat er nog onder zal vallen?

Minister **Cramer**: De heer Willems vraagt naar mijn voorbeelden. Die voorbeelden komen voort uit de praktijk. Ik heb die twee voorbeelden genoemd om een beeld te geven van de bedrijven waarover wij

het hebben. In die categorie zijn mogelijk voorbeelden te vinden. Deze moet men niet te letterlijk nemen. Dat zal bij het onderzoek in het kader van de motie-Spies nader worden onderzocht, ook in verband met sectorale wetgeving die wel of niet voldoende uitsluitel geeft om er een punt van te maken.

De heer **Willems** (CDA): Ik zal niet inhoudelijk ingaan op de vraag welke bedrijven wel of niet extra in aanmerking komen. De vraag is veel meer of er in den brede al werk gedaan is en of er zicht op is dat er meer wordt gedaan. In de memorie van antwoord wordt de duidelijke toelichting gegeven dat er een grote kans is dat er helemaal geen nadere verruiming komt. Het is mij niet helemaal duidelijk wat er nu gaat gebeuren.

Minister **Cramer**: Ik kom daar later op terug. Het hoofdpunt is dat wij nog geen onderzoek hebben uitgevoerd naar aanleiding van de motie-Spies. Ik noemde deze twee voorbeelden om een indruk te geven aan welk type bedrijven wij denken. Ook dat zal onderdeel zijn van het onderzoek. Het is alleen maar gedaan om niet in abstracties te blijven praten.

De heer **Putters** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Ik ben blij met de voorbeelden die de minister noemt, want daar heb ik expliciet naar gevraagd om een indruk te krijgen van waar wij het over hebben. De Tweede Kamer heeft niet voor niets deze discussie gevoerd. Zij had daarbij ook een aantal dingen in gedachten. Heeft de minister er zicht op binnen welke termijn wij de resultaten van dat onderzoek kunnen verwachten?

Minister **Cramer**: Ik doe hierover geen exacte toezegging. Ik denk dat dit onderzoek een of twee jaar vergt.

Verschillende woordvoerders hebben punten naar voren gebracht die ik onder het kopje "diversen" wil behandelen. De heer Putters heeft een vraag gesteld over onduidelijke begrippen, zoals de nodige preventieve maatregelen en het treffen van haalbare maatregelen. Om de woorden "nodige" en "haalbare" nader toe te lichten kan ik het volgende zeggen. Het gaat in dit soort zaken altijd om proportionaliteit. Dat is het sleutelbegrip. Het nodige staat wat mij betreft voor het belang van de bescherming van het milieu, dus geen lapmiddelen. Haalbaar staat ook voor proportionaliteit, in die zin dat wij niet verplichten tot onrealistische maatregelen. Het moet reëel blijven. Om weer even concreet te zijn, een voorbeeld van een nodige en haalbare maatregel kan zijn het plaatsen van een scherm in het oppervlaktewater rond een vervuilsbron, waarmee verdere verspreiding van waterverontreiniging na een ongeval wordt voorkomen.

De heer Putters vroeg ook hoe het kostenverhaal verloopt, wanneer verschillende bevoegde gezagen betrokken zijn bij de uitvoering van deze regeling. Is er sprake van coördinatie van het kostenverhaal? In het wetsvoorstel is

coördinatie van het kostenverhaal niet nader omschreven of voorgeschreven. In beginsel moet elk bestuurslichaam de door hemzelf gemaakte kosten declareren bij de vervuiler. Dit is ook praktisch werkbaar. Als verschillende maatregelen in de tijd uiteenlopen, moeten de instanties wel zorgen dat zij kunnen verhalen, ook al zijn er andere instanties die ook nog moeten verhalen, maar waarbij het langer duurt voordat er kan worden verhaald. Met andere woorden, het moet niet zo zijn dat wij allemaal op elkaar moeten wachten, totdat alles duidelijk is over alle verhalen. Elk bestuurslichaam kan de door hemzelf gemaakte kosten declareren bij de vervuiler. In de praktijk is het mogelijk dat de kosten gecoördineerd worden verhaald, indien het optreden van het bevoegde gezag gecoördineerd plaatsvindt, maar dat is niet in alle gevallen een zekerheid. Indien van meerdere kanten rekeningen worden voorgelegd, kan de veroorzaker van de milieuschade bij de betrokken bevoegde gezagsinstanties aandringen op coördinatie.

De heer Putters heeft ook gevraagd of er ruimte is voor privaatrechtelijk kostenverhaal. Op grond van deze wet is er geen ruimte voor privaatrechtelijke kostenverhaalmogelijkheden voor de overheid, omdat het een uitgebreide publiekrechtelijke regeling betreft. De tweewegenleer gebiedt dat het bevoegd gezag niet meer vrij is naar believen te kiezen of het gebruik wil maken van de privaatrechtelijke of de publiekrechtelijke weg, maar dat de publiekrechtelijke weg in dit geval bewandeld moet worden. Het blijft overigens wel mogelijk om privaatrechtelijk kostenverhaal te doen als overheid, maar dat gebeurt dan op grond van andere regelgeving. De burger kan zelf geen gebruikmaken van deze bestuursrechtelijke weg, behalve door een verzoek bij de overheid in te dienen om tegen een vermeend geval van schade op te treden. Het staat de burger wel vrij om gebruik te maken van de privaatrechtelijke weg.

Mevrouw Slagter vroeg welk recht van toepassing is en welke rechter bevoegd is bij grensoverschrijdende schade of bij het vervoer van gevaarlijke stoffen. In het geval van grensoverschrijdende schade kan de Nederlandse overheid zich richten tot andere lidstaten waar de milieuschade zijn oorsprong vindt. Nederland kan een lidstaat vragen om passende maatregelen te treffen, maar niet zelf het bedrijf in bijvoorbeeld België of Duitsland verplichtingen opleggen. Dit staat in artikel 15, derde lid, van de richtlijn. Nederland kan wel zelf aanbevelingen doen.

Het kan zijn dat Nederland als verzoeker moet aantonen dat de richtlijn vermoedelijk van toepassing is, bijvoorbeeld in verband met een stelplicht of een bewijslast inzake de schadedrempel. Wanneer de buurstaat dit niet of niet tijdig doet, kan Nederland naar de buitenlandse rechter stappen en naar de Europese Commissie. De buurstaat is dan immers in gebreke gebleven met betrekking tot de richtlijnverplichtingen. Een verzoek tot handhaving is mogelijk op basis van het nationale recht in het betreffende land. Ik hoop hiermee de vragen hierover te hebben beantwoord.

Over de stand van zaken met betrekking tot de motie-Spies heb ik al een korte reactie gegeven. De motie-Spies betreft een onderzoek om een totaaloverzicht te krijgen van de milieuaansprakelijkheid. Die motie zal worden uitgevoerd in samenhang met het amendement-Samsom. Ik zal daarom pas met het onderzoek beginnen zodra dit wetsvoorstel is aangenomen, omdat anders onduidelijk is of dit wel of niet moet worden onderzocht. Ik hoop hiermee een antwoord op de vraag van de heer De Boer te hebben gegeven.

Mevrouw Slagter heeft gevraagd na welke datum schade verhaalbaar is en of de richtlijn rechtstreeks werkt. In het wetsvoorstel is overeenkomstig de tekst van de richtlijn bepaald, dat dit zal gelden voor de milieuschade die zich voordoet vanaf 30 april 2007. De richtlijn werkt praktisch gezien op dit moment niet rechtstreeks, omdat de overheden nog niet kunnen beschikken over de bevoegdheden die aan hen worden gegeven met dit wetsvoorstel. Een burger kan zich overigens wel beroepen op de richtlijn. De overheid zal moeten bekijken wat er aan bestaande rechtsinstrumenten en bevoegdheden is om op te kunnen treden. Voor zover mij op dit moment bekend, is sinds de inwerkingtreding van de richtlijn geen schade veroorzaakt die deze richtlijndrempel heeft overschreden. Die situatie heeft zich gelukkig nog niet voorgedaan.

Tot slot van mijn eerste termijn kom ik op de toezeggingen die ik kan doen naar aanleiding van de vragen die door verschillende Eerste Kamerleden zijn gesteld. Ik onderstreep nog eens dat het van groot belang is om dit wetsvoorstel spoedig af te ronden, om ingebrekestelling te voorkomen. Ik kan en ik wil in belangrijke mate tegemoetkomen aan de bezwaren van de Eerste Kamer.

In mijn eerste termijn heb ik een aantal toezeggingen gedaan. Ik heb allereerst toegezegd, de uitbreiding bij AMvB zo beperkt mogelijk te houden -- ik benadruk het woord beperkt -- en de uitbreiding te beperken tot die activiteiten die daadwerkelijk milieuschade kunnen veroorzaken. Dit houdt in: de milieuschade, die de schadedrempels van de richtlijn overschrijdt. Ik zal eerst een onderzoek laten doen, mede naar aanleiding van de motie Spies, welke activiteiten dat betreft. Met het amendement is geregeld dat de AMvB wordt voorgehangen. Inbreng van het parlement en anderen, zoals het bedrijfsleven, is daarmee procedureel gegarandeerd. Ik ben bovendien bereid, toe te zeggen dat de uitkomst van het onderzoek eerst met beide Kamers wordt besproken. De Kamer krijgt dan ook de resultaten van dit onderzoek toegezonden, inclusief de conclusies die ik daaraan verbind, in de vorm van een beleidsbrief. In deze brief zal ik aangeven of, en zo ja welke activiteiten of bedrijven in de AMvB zullen worden opgenomen. Na een bespreking met beide Kamers der Staten-Generaal zal de AMvB worden opgesteld en in het kader van de voorhang worden toegezonden. Zo nodig kan de Eerste Kamer dan alsnog aangeven of hetgeen in de AMvB wordt geregeld haar goedkeuring kan wegdragen,

of dat dit alsnog in een wet moet worden geregeld. Ik zal dus eerst een inhoudelijke discussie met de Kamer voeren, alvorens een concept-AMvB op te stellen. Nogmaals, ik onderstreep ons beider belang, de zo spoedig mogelijke implementatie van deze richtlijn.

Ik verzoek de Eerste Kamer om de discussie over de mogelijke omvang van een nationale kop te parkeren, tot het moment waarop de resultaten van het onderzoek beschikbaar zijn. Afrondend verzoek ik de Eerste Kamer, in te stemmen met dit wetsvoorstel.

De heer **Willems** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik verzoek u om vijf minuten te schorsen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

Mevrouw **Huibregts-Schiedon** (VVD): Voorzitter. Het is toch nog veel werk en ook best lastig. Het vervelende is dat wij het niet meer echt over de inhoud hebben, want de VVD-fractie onderschrijft de strekking en de doelstelling van het wetsvoorstel. Daarover mag geen misverstand bestaan. Het gaat ons echt om die twee zaken: de nationale kop en de uitbreiding van de reikwijdte van de wet tot niet-Europese activiteiten, evenals het daarvoor gekozen middel, de AMvB. Dat zijn voor de VVD-fractie echt twee fundamentele belemmeringen, die overigens ook met elkaar verbonden zijn.

De door de minister genoemde zwaarwegende redenen blijven wat de VVD-fractie betreft uitermate vaag. Als je hiermee instemt, schep je ook een precedent voor nieuwe nationale koppen op Europese wetgeving, want dan kun je die zwaarwegende argumenten achteraf in een onderzoek alsnog bewijzen. Wij hebben zojuist gehoord dat dat onderzoek twee jaar duurt, maar de wet moet vandaag worden afgerond. Dat lijkt een klein beetje op het paard achter de wagen spannen.

De minister heeft haar visie op de toepassing van de motie-Jurgens nog eens gegeven. Zij zei dat verruiming geen verandering is. Ik denk dat dit afhangt van de mate van verruiming. Als je maar ruim genoeg verruimt, wordt het vanzelf verandering. Naar de mening van de VVD-fractie is alleen al de in het wetsvoorstel opgenomen mogelijkheid om op deze manier te verruimen, een substantiële verandering. Daarover kunnen wij natuurlijk met elkaar van gedachten blijven verschillen, maar de minister heeft de VVD-fractie in dit opzicht in ieder geval niet overtuigd. Met andere woorden: het wonder is niet geschied.

*N

De heer **Putters** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. De fracties van de PvdA en GroenLinks bedanken de minister voor haar antwoorden in eerste termijn. Wat ons betreft, zijn de vragen naar tevredenheid beantwoord. Onze eerste constatering is dat er dus

geen sprake is van de toepasselijkheid van de motie-Jurgens. Dat is een belangrijke constatering, omdat dit tot nu toe een dominante rol in de discussie heeft gespeeld. Daar zal ik straks aan het eind nog iets over zeggen.

Het tweede resterende punt is de nationale kop. Op dat punt heb ik toch nog een vraag aan de minister ter verduidelijking. In onze redenering valt juist te betwijfelen of dit echt een nationale kop is. Wij hebben het zo geïnterpreteerd dat de richtlijn ruimte laat aan de lidstaten om zelf een nadere invulling te geven. Wij hebben het ook zo geïnterpreteerd dat een uitbreiding van activiteiten die eventueel via het amendement-Samsom plaatsvindt, in het licht van die richtlijn plaatsvindt en niet daarbuiten treedt. Wat dat betreft, krijg ik graag een nadere verduidelijking van de minister, maar dat neemt niet weg dat wij haar uitleg steunen dat een kop op de wetgeving alleen zou mogen als die dringend noodzakelijk is. Daar komt nader onderzoek naar, maar als het gaat om milieu en milieuschade, is het vermoeden dat dit al snel nodig zal zijn. Dan is er al snel reden om te concluderen dat die noodzaak dringend zou kunnen zijn. Die redenering volgen wij dus. De door de minister gegeven voorbeelden van de wasserij en het galvanisch bedrijf vinden wij treffend. Daar had ik ook expliciet naar gevraagd om een beetje helder te krijgen waar het onderzoek zich op zou kunnen richten. Ik bedank de minister voor die voorbeelden, omdat die ons eigenlijk alleen maar sterken in de gedachte dat dit een noodzakelijke weg is.

Dat onderzoek gaat wel een tijdje duren. Daar zullen wij dus op moeten wachten. De minister heeft in een tijdpad aangegeven hoe zij ons en de Tweede Kamer daarbij zal betrekken om te voorkomen dat het amendement buiten de richtlijn gaat en zich op een door ons ongewenste manier ontwikkelt. Zij heeft een voorhangprocedure aangekondigd. Het onderzoek naar aanleiding van de motie-Spies, dat eerst met beide Kamers zal worden besproken en waarover wij onze mening kunnen geven -- daarbij kunnen wij ook aangeven of wij vinden dat dit inderdaad via die AMvB geregeld zou moeten worden -- is een belangrijke waarborg. Daarna wordt die AMvB opgesteld. Dan nog kan de Eerste of de Tweede Kamer aangeven dat de AMvB zover gaat dat er een wetswijziging zou moeten komen. Kortom, volgens onze fracties is er voldoende waarborg dat dit niet op een onwenselijke manier gebeurt.

Mevrouw **Huibregts-Schiedon** (VVD): Bent u het niet met mij eens dat het de koninklijke weg is als eerst een onderzoek wordt verricht en als de wet daarna op basis daarvan wordt aangepast?

De heer **Putters** (PvdA): Ik heb de minister horen zeggen dat de AMvB pas opgesteld zal worden nadat dat onderzoek bekend is en nadat dat met ons en de Tweede Kamer besproken is. Volgens mij wordt u dus op uw wenken bediend.

Mevrouw **Huibregts-Schiedon** (VVD): Die mogelijkheid, die AMvB, staat al in de wet. Wij gaan

dus iets opnemen voor alle zekerheid; dat is het dus.

De heer **Putters** (PvdA): Wij hebben toch allebei bij het debat gezeten waarin wij de minister hebben horen zeggen dat zij met ons over dat onderzoek gaat spreken en dat zij met ons gaat nadenken over wat in die AMvB terecht zou moeten komen? Die AMvB is dus nog niet opgesteld.

Wij zijn dus tevreden met de antwoorden van de minister. Wel willen wij, zoals gezegd, nog enige verduidelijking over de kop. Tot slot willen wij nog aangeven dat de discussie over de motie-Jurgens ten aanzien van dit wetsvoorstel wat ons betreft nu afgesloten zou moeten zijn. Wij vinden niet dat die motie ijdel gebruikt zou moeten worden. Zij is hier niet aan de orde. Dat vindt overigens ook de opsteller van de motie zelf. Wij zouden het wel op prijs stellen als de minister over die wetstechnische zaak met haar collega van Justitie contact opneemt om dit punt ook aan de kant van de regering uit de wereld te helpen.

*N

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Voorzitter. Ik dank de minister hartelijk voor haar beantwoording. Voor mijn fractie is haar argumentatie ten aanzien van het amendement-Samsom redelijk overtuigend, hoewel misschien wel een beetje kantje boord. Zij zei dat dit geen unieke constructie is en dat de kern niet verandert. Wij hebben al aangegeven dat wij de kern heel erg belangrijk vinden.

Daarnaast heeft zij ons toch wel weer een beetje in verwarring gebracht, omdat zij zei dat er wel een kop op zou kunnen komen. Ik denk dat wij af en toe dezelfde termen voor verschillende dingen gebruiken, waardoor wij af en toe langs elkaar heen praten en misschien zelfs langs elkaar heen werken, zoals collega Putters al enigszins signaleerde. In de discussie in de Tweede Kamer heeft de motie-Jurgens helemaal geen rol gespeeld, terwijl wij ons hier heel erg druk daarover maken. Dat roept bij mij de vraag op of wij langs elkaar heen werken en hoe wij dat zouden kunnen aanpakken. Misschien moet de motie-Jurgens met de discussie daarover nog eens in de Tweede Kamer verspreid worden.

Wij zijn er echter niet voor dat delegatie nooit zou kunnen. De minister heeft beargumenteerd dat dit in de Wet milieubeheer ook wel gebeurt. Het argument is echter erg ruim geformuleerd, zodat de conclusies van het onderzoek ook erg belangrijk zijn. Wij zijn erop tegen als het alle kanten uitzwemt. Wij juichen het dan ook toe dat de conclusies naar beide Kamers gaan en dat er discussie komt. Vervolgens komt er eventueel een AMvB en eventueel wetgeving. Volgens ons zijn er voldoende veiligheidskleppen ingebouwd. Daarin verschillen wij van mening met bijvoorbeeld de VVD-fractie. Wij denken dat wetten niet voor de eeuwigheid zijn gemaakt. Er kunnen steeds nieuwe inzichten komen. Wetten kunnen gewijzigd en gerepareerd worden. In die zin is mijn partij niet conservatief.

Wij keuren het wetsvoorstel goed, met de zo-even door mij geplaatste kanttekeningen.

*N

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar beantwoording. Een aantal zaken heeft zij heel duidelijk neergezet, zoals het uitgangspunt dat de vervuiler betaalt. Onze fracties steunen dat. Zij heeft ook neergezet dat het amendement-Samsom een ruim geformuleerde delegatiegrondslag kent. Wij hebben dat ook geconstateerd. Wij zijn het daarover eens. De minister heeft ook duidelijk aangegeven dat er inderdaad een nationale kop op de richtlijn is gezet. Volgens haar is dat de wens van de Tweede Kamer. Wij zijn dat ook van mening.

Volgens de minister wordt de uitbreiding ingeval van een AMvB zo beperkt mogelijk, maar niet nul. Zij zegt geen behoefte te hebben om naar de Tweede Kamer terug te gaan met de mogelijkheid van een blanco AMvB. De term "zo beperkt mogelijk" zou gekoppeld zijn aan overschrijding van de drempel van de richtlijn. Misschien kan de minister wat meer zeggen over deze beperking.

Het onderzoek dat zal worden gedaan, kan een tot twee jaar vergen. De minister wijst daarbij op de gebruikelijke procedure van voorhang en eventueel van tevoren bespreken. Als wij dat op een rijtje zetten, blijft voor onze fracties de volgende vraag over. Er moet zo veel mogelijk tempo gemaakt worden om de vervuiler te laten betalen. Is het dan niet wenselijk of verstandig om in plaats van de lange route van AMvB, twee jaar onderzoek, voorhangen, bespreking met wellicht afwijzing of wetswijziging, meteen de door ons voorgestelde route in te slaan? Mij lijkt daar niets op tegen. De minister moet maar zeggen wat er op tegen is. Het voordeel is dat de minister direct een richtlijn heeft en dat zij de ruimte heeft om met het onderzoek na te gaan of de vervuiler betaalt. Zij kan zo wellicht sneller zaken doen dan met de door haar voorgestelde route. Graag een reactie. Overigens, wat de minister een AMvB noemt, lijkt mij haast een wetswijziging. Formeel is dat natuurlijk niet zo.

*N

De heer **Willems** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de uitgebreide antwoorden op de gestelde vragen. Zij heeft echter niet alle vragen beantwoord.

Ik heb nagetrokken dat de termen verandering en verruiming juridisch inderdaad verschillend zijn. Toch lijkt mij dat semantiek. Verandering is verruiming en verruiming is verandering, mijns inziens. Als daarbij onderscheid wordt gemaakt, vind ik dat dus niet sterk. Ik vraag mij hierbij af of Nederland het enige land is dat verruiming toestaat. Mijn informatie is dat verruiming in andere landen in Europa niet het geval is. Slechts in twee andere landen is sprake van enige delegatie.

De minister geeft toe dat er sprake is van een nationale kop. Zij zegt dat daarvoor een noodzaak bestaat. Die noodzaak is echter nog niet aangetoond omdat er nog onderzoek moet worden gedaan. Daarmee spreekt de minister zichzelf tegen. De noodzaak is er dus niet. De minister zegt echter dat die noodzaak er wel is, maar dat het onderzoek ernaar nog gedaan moet worden.

Het kabinet heeft een duidelijk beleid op dit vlak. Ik heb de minister gevraagd om toe te lichten hoe de duidelijke uitspraken van het kabinet zich verhouden tot de uitspraak van de minister dat zij de noodzaak ervan in ziet. In de nadere memorie van antwoord was zij daarover overigens wat vager. Toen schreef zij dat het naar haar inschatting niet nodig was. Met de voorbeelden die zij gaf, hoor ik haar nu zeggen dat zij de kans groot acht dat het wel gebeurt.

De heer **Putters** (PvdA): De minister heeft een paar voorbeelden genoemd. De wasserijen lozen allerlei zaken op het oppervlaktewater. Wat is daarop zijn reactie? Dat zijn toch voorbeelden waarbij de noodzaak aan de orde kan zijn?

De heer **Willems** (CDA): Ik ga niet inhoudelijk in op voorbeelden. Ik zeg echter het volgende. De overheid heeft privaatrechtelijk sowieso de mogelijkheid tot aansprakelijkheidstelling. Ik weet ook dat dit gebeurt. Ik ben commissaris van een bedrijf waar het gebeurt. Ik zie er niet de noodzaak van in om dit in de EU-regeling aan de orde te stellen.

De heer **Putters** (PvdA): In het voorbeeld van de wasserij is het niet zo dat het normenkader van de wet materieel wordt verruimd. De heer Willems haalt de termen verruimen en veranderen aan. Het aantal activiteiten dat binnen het kader valt wordt verruimd. Het normenkader van de wet wordt niet aangetast en de genoemde wasserijen kunnen aangepakt worden. De heer Willems moet mij maar eens vertellen wat daar op tegen kan zijn.

De heer **Willems** (CDA): Ik weet niet of de wasserijen binnen het kader zullen vallen. Dat stelt de heer Putters. De huidige voorgestelde regelgeving zal niet meer dan ongeveer 2500 bedrijven betreffen. Met het amendement-Samsom in de wet kan dit naar 400.000 bedrijven gaan. Ik weet het niet. Het kunnen er misschien ook 3000 worden. Waarom moet Nederland dit zo opnemen en andere landen in Europa niet? Voor de bedrijven tussen de 2500 en de 400.000 is de zaak immers al privaatrechtelijk geregeld.

De heer **Putters** (PvdA): Waarom Nederland wel? De richtlijn biedt uitdrukkelijk de mogelijkheid aan lidstaten om nadere regels te treffen. Dit soort situaties is immers niet in alle lidstaten hetzelfde. Wij kunnen dus maatwerk leveren voor situaties die in ons land milieuschade brengen. Het is niet zo dat dit soort zaken in richtlijnen altijd iets slechts brengen voor de landen.

De heer **Willems** (CDA): Het voorbeeld van de wasserijen is heel slecht. Ik denk niet dat er enige verschillen zijn tussen wasserijen in Nederland, Duitsland of Frankrijk. Mijn vraag blijft staan waarom Nederland additionele maatregelen neemt terwijl andere Europese landen dat niet doen. Mijn vraag aan de minister is hoe het kan dat het kabinet stelt: geen koppen, en de minister in het debat met de Tweede Kamer niet het kabinetsstandpunt heeft ingenomen.

Ik constateer dat de minister, op de vraag of zij alsnog bereid is om de koninklijke weg van wetswijziging te kiezen, zich nog niet bereid heeft verklaard om dat te doen. Zij heeft wel een aantal andere toezeggingen gedaan, die ik op zich waardeer. Er is sprake van zeer beperkte invulling. Er is een duidelijk gesprek met beide Kamers en er is betrokkenheid van het bedrijfsleven. Ik verzoek de minister echter nogmaals om ernstig te overwegen om de Kamer toe te zeggen om de weg van wetswijziging te kiezen. De routes die wij kiezen, vertonen geen groot verschil. Met deze toezegging geeft de minister echter duidelijk aan het standpunt van het kabinet over het accepteren van nationale koppen overeind te houden.

Onze fractie verzoekt om te stemmen over deze wetswijziging. Dat zal over twee weken zijn. Ik wacht het antwoord van de minister af. Afhankelijk daarvan overweeg ik het indienen van een motie in derde termijn.

De **voorzitter**: De minister verzoekt om vijf minuten schorsing alvorens tot haar repliek over te gaan.
**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

Minister **Cramer**: Voorzitter. Ik dank de leden voor de reacties in de tweede termijn. Eigenlijk draait de discussie slechts om één punt. Ik wil beginnen met te zeggen dat ik zeer tevreden ben over het feit dat de leden instemmen met de inhoud van de richtlijn milieuaansprakelijkheid. De discussie gaat dus eigenlijk niet om de inhoud sec, maar meer om de vraag op welke manier inhoud wordt gegeven aan het verder gaan dan de minimumharmonisatie die in de richtlijn staat. Ook gaat het om de vraag of er sprake is van een nationale kop.

Wij kunnen een juridische discussie voeren over de vraag wat precies een nationale kop is. Daarbij moet ik ingaan op de vragen van mevrouw Slagter, de heer Putters en mevrouw Huijbregts. In principe is een nationale kop een activiteit die uitstijgt boven hetgeen in de richtlijn staat. In de richtlijn wordt gesproken over een minimumharmonisatie. In die richtlijn staat echter ook dat meer activiteiten van toepassing kunnen worden verklaard. Wij noemen dat in juridische termen al direct een nationale kop, maar formeel mogen wij volgens de richtlijn verder gaan en meer activiteiten ontplooien. Als wij dat doen, is dit dus niet in tegenspraak met de richtlijn. Zodra wij meer

activiteiten ontplooiën, wordt dit in Nederland echter in juridisch opzicht direct een nationale kop genoemd. Daarom heb ik in de eerste termijn al gezegd dat ik erken dat er juridisch gezien sprake is van een nationale kop. Vervolgens heb ik echter gezegd dat ik sympathie heb voor het voorstel dat in de Tweede Kamer is gedaan, om te bezien of er meer activiteiten mogelijk zijn dan er nu sec onder de regeling vallen. Dit is belangrijk omdat een aantal bedrijfsactiviteiten niet via Europese regelgeving loopt, maar via nationale. Dat is het punt dat ik naar voren heb gebracht.

Tegen de heer De Boer zeg ik dat het vervolgens de vraag is wie daaronder vallen. De heer Willems had het over 400.000. Uiteraard gaat het niet om die omvang. Ik heb met nadruk gezegd dat wij het hebben over een beperkte omvang, namelijk om de bedrijven die boven de schadedrempel uitkomen en om activiteiten die daadwerkelijk milieuschade kunnen veroorzaken. Milieuschade is daarbij schade die echt de drempel overschrijdt die in de richtlijn wordt genoemd. Wij hebben het onderzoek nog niet uitgezet en bovendien gaat het één tot twee jaar duren. Wij gaan er echter van uit, op grond van het onderzoek, dat het om een beperkt aantal additionele bedrijfsactiviteiten gaat.

Dit heb ik de Kamer toegelicht, maar ik merk dat verscheidene leden dit toch niet via een AMvB, maar via de wettelijke route willen regelen. Ik bevind mij daarmee tussen twee vuren, want in de Tweede Kamer heeft men nadrukkelijk aangegeven de uitbreiding van het aantal activiteiten te overwegen, onder andere op grond van het onderzoek waar om wordt gevraagd in de motie-Spies. Hieraan wil ik tegemoet komen, maar tegelijkertijd wil ik tegemoet komen aan de wens van de Eerste Kamer. In zo'n situatie is er eigenlijk maar één oplossing, namelijk dat ik tegemoet kom aan het verzoek om dit via de wettelijke route te regelen. Ik verzoek de Kamer hierbij wel nadrukkelijk om dit wetsvoorstel nu aan te nemen en om in acht te nemen dat er een amendement van de Tweede Kamer ligt waaraan ook moet worden voldaan. Dit betekent dat ik de motie-Spies wil uitvoeren en het onderzoek wil laten doen, dat ik de Eerste Kamer de resultaten van dit onderzoek wil voorleggen en dat op grond hiervan vervolgens in de wet een aantal bedrijfsactiviteiten worden toegevoegd. Dit zal gebeuren op grond van de resultaten van het onderzoek. De Kamer zal nog in de gelegenheid zijn om hierop te reageren. Vervolgens zullen wij na enige tijd de herziene regelgeving kunnen bekrachtigen. Ik hoop dat de Kamer ziet dat ik hiermee in verregaande mate tegemoet kom aan haar verzoeken en dat wij daarmee de richtlijn vandaag kunnen bekrachtigen.

Voorzitter: Timmerman-Buck

De heer **Willems** (CDA): Ik herhaal wat de minister nu zegt in mijn eigen woorden om uit te vinden of ik haar goed heb begrepen. Zegt de minister toe dat zij nu besluit dat een wijziging na het onderzoek van de motie-Spies sowieso per wetswijziging komt? Daarmee is ook duidelijk dat

de AMvB gewoon in de wet blijft staan. Verder is duidelijk dat hiermee de wet nu goedgekeurd zou moeten worden.

Minister **Cramer**: Ja, dat is duidelijk. Ik voeg nog toe dat in het uiteindelijke wetsvoorstel de delegatiegrondslag wordt geschrapt. Die heeft dan immers geen functie meer. Ik wijs er echter nogmaals op dat dit voorstel van met name de heer Willems niet als een grondregel door mij wordt geaccepteerd, maar dat hij slechts wordt geaccepteerd omdat de heer Willems er in dit geval heel nadrukkelijk om vraagt. Ik heb in de eerste termijn immers met veel nadruk gezegd dat bij de Wet milieubeheer wel vaker AMvB's voorkomen die een aantal zaken meer in detail regelen. Wij moeten niet iedere keer een discussie krijgen over de vraag of iets niet meer via een AMvB geregeld mag worden.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Voorzitter, ik heb nog een verduidelijkende vraag. Wij hebben het hier over iets dat substantieel is. Hoor ik de minister zeggen dat zij bij wetswijziging artikel 17.7, tweede lid, onder a, zal schrappen? Ik hoor haar graag met ja op deze vraag antwoorden.

Minister **Cramer**: Mijns inziens ga ik dat punt schrappen. Dat zal ik echter doen bij de herziening en niet nu. Ik zie mevrouw Huijbregts knikken, dus wij zijn het met elkaar eens.

Ik heb nog een vraag van de heer Willems niet beantwoord. Wellicht is hij nu echter minder geïnteresseerd in het antwoord. Hij vroeg of ik wist of er andere lidstaten zijn die meer doen dan het minimum dat wordt geharmoniseerd. Hij weet waarschijnlijk net als ik dat Hongarije en Spanje dit in de wet hebben opgenomen, en wel in veel ruimere mate dan mij voor ogen staat.

De heer **De Boer** (ChristenUnie): De toezeggingen van de minister zijn duidelijk. Terecht zegt zij dat dit niet betekent dat AMvB's worden uitgesloten. Dat is absoluut niet het geval. Het gaat slechts om deze situatie. Onze fracties zijn zeer content met wat de minister heeft gezegd.

De beraadslaging wordt gesloten.

De heer **Willems** (CDA): Voorzitter. Ik wil duidelijk stellen dat ook mijn fractie akkoord gaat met dit voorstel van de minister. Uw voorgangster, de voorzitter die zojuist nog voorzat, heb ik gevraagd om stemming over dit wetsvoorstel. Dit verzoek heb ik teruggetrokken; wat ons betreft kan de zaak nu worden afgehandeld.

De **voorzitter**: Dat was mij al ter ore gekomen, mijnheer Willems.
**

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Ik was blij dat de heer Willems om een stemming had verzocht. Nu hij zijn verzoek intrekt, wil ik op mijn beurt verzoeken om een stemming.

De **voorzitter**: U wilt nu stemmen? Dat kan niet.
**

Minister **Cramer**: Ik zou bijna zeggen: laat het wonder nu geschieden, maar dat mag ik natuurlijk niet doen.

De heer **Noten** (PvdA): Ik ben benieuwd waarom mevrouw Huijbregts verzoekt om een stemming. Wellicht is het verstandig om dit in een korte schorsing aan haar te vragen.

De **voorzitter**: Ik zie dat mevrouw Huijbregts ook een korte schorsing wenst.
**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Mevrouw **Huijbregts-Schiedon** (VVD): Voorzitter. De regels van de Kamer moeten af en toe nog wat doordringen. Het overleg tijdens de schorsing heeft opgeleverd dat mijn fractie niet vraagt om stemming, maar zal vragen om aantekening, geacht te worden tegen het wetsvoorstel te hebben gestemd.

De **voorzitter**: Dat is mogelijk.
**

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de VVD wordt aantekening verleend dat zij geacht wensen te worden, tegen dit wetsvoorstel te hebben gestemd.
**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B
!Europadebat!

Aan de orde is de voortzetting van het **debat** over de **Staat van de Unie 2007-2008 (31302, nr. 1) en de bijlage bij de Staat van de Unie 2007-2008 (31302, nr. 2)**, en, in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V), over de thema's Europees nabuurschap/uitbreiding (dossiers E070004 en E080001) en Europa als mondiale partner.

*N

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik dank de leden van de Kamer voor hun bijdragen aan dit debat over de Staat van de Europese Unie. Inderdaad is het Verdrag van Lissabon door de regering ondertekend, zoals vele leden hebben gememoreerd. Het ligt ter ratificatie voor. Ik hoop van harte dat deze ratificatie met de hulp van de Eerste Kamer spoedig zal kunnen worden afgerond.

Wij zullen hierover nog nader van gedachten wisselen, maar het moge duidelijk zijn dat de regering dit verdrag met volle overtuiging heeft getekend. Naar onze mening stelt het Verdrag van Lissabon de Europese Unie in staat om de uitdagingen van de 21ste eeuw zelfverzekerder, effectiever, daadkrachtiger en democratischer tegemoet te treden. Tegelijkertijd hebben wij helder vastgelegd dat dit niet leidt tot Europese staatsvorming of een nieuwe staatkundige entiteit, zoals werd gevreesd bij het grondwettelijk verdrag.

Een aantal leden van de Kamer heeft gevraagd hoe het zit met de implementatie van het verdrag, die kort na de inwerkingtreding ervan gestalte moet krijgen. Met name in reactie op de heer Van der Linden wil ik het volgende met de Kamer delen over de Europese Dienst voor Extern Optreden, zoals de Europese buitenlandse dienst officieel zal heten. Deze EDEO zal belangrijk zijn om een slag te kunnen maken bij de versterking van de coherentie van het Europese buitenlandse beleid. Immers, de dienst zal de Hoge Vertegenwoordiger nieuwe stijl ondersteunen. Deze Hoge Vertegenwoordiger zal tegelijkertijd vicevoorzitter van de Europese Commissie zijn. Hij heeft verantwoordelijkheden op communautair terrein en op het terrein van het intergouvernementele gemeenschappelijke buitenlandse en veiligheidsbeleid. Hij heeft een direct uit het Verdrag van Lissabon voortvloeiend mandaat om juist toe te zien op de samenhang tussen beide. De EDEO zal de Hoge Vertegenwoordiger hierin moeten steunen.

Uiteraard wordt er al over de opzet van deze dienst nagedacht. De Kamer zal dit echter ook moeten bezien in het grotere geheel van de uitwerking van het Verdrag van Lissabon. Daaronder valt ook de precieze afbakening van de rol van de Hoge Vertegenwoordiger en de vicevoorzitter van de Europese Commissie. Het gaat hierbij wat betreft de dienst vooral om voorlopige gedachtevorming. Op hoofdpunten vindt de regering dat deze dienst moet worden gepositioneerd los van de Europese Commissie en de Europese Raad. Zij krijgt dus een sui-generiskarakter. Wat ons betreft zal ook slechts een geleidelijke uitrol moeten plaatsvinden, waarbij met name voor de lidstaten een duidelijke rol is weggelegd. Oftewel, ambtenaren van de lidstaten zouden een plaats moeten krijgen binnen deze dienst.

Het is daarmee evident dat de lidstaten van de Europese Unie niet hun invloed op het buitenlandse beleid kwijtraken met de komst van deze Europese dienst voor extern optreden. In formele zin verandert er eigenlijk weinig, want het externe beleid blijft een zaak van de Europese Commissie terwijl het gemeenschappelijke buitenlandse en veiligheidsbeleid en het Europese veiligheids- en defensiebeleid een intergouvernementeel karakter behoudt. Tot zo ver de eerste gedachten die op dit punt leven.

Het is duidelijk dat de discussie in de komende periode niet alleen over de ratificatie zal gaan, maar ook over dit soort institutionele uitwerkingen van het verdrag. Als ik namens de

regering stel dat wij met de Kamer nader van gedachten zullen wisselen over de ratificatie, betekent dit niet dat de discussie over Europa gesloten zou zijn, zoals die is gevoerd in de aanloop naar het referendum over het grondwettelijk verdrag in 2005 en daarna tijdens de onderhandelingen over het wijzigingsverdrag. Integendeel, de vragen en onzekerheden die in die periode tot uitdrukking zijn gekomen, ook die van de Nederlandse burgers, neem ik onverminderd serieus. De Nederlandse regering wil op deze vragen een overtuigend antwoord formuleren. Wij zullen het vertrouwen van de burger in Europa moeten terugwinnen. Ik ben het zeer met de heer Eigeman eens als hij zegt dat het debat meer over mensen moet gaan, en minder over obstakels en instituties. Ik deel de analyse van de heer Van der Linden, die stelde dat Europa het natuurlijke verlengstuk is van de Nederlandse belangen. Juist bij de grote vraagstukken van deze tijd, zoals ons concurrentievermogen in een globaliserende wereld, klimaat, energie, asielbeleid, migratie en terrorismebestrijding is Europa nadrukkelijk een verlengstuk van onze belangen.

Wel moeten wij laten zien dat Europa werkt en een duidelijke meerwaarde heeft op terreinen die mensen na aan het hart liggen. Wij moeten Europa concreet maken. Dat is in wezen de uitdaging die in de komende jaren voor ons ligt. Het verwerven van draagvlak voor Europa en meer in het algemeen voor het buitenlandse beleid, is dan ook een eerste prioriteit. Dit verandert niet nu de onderhandelingen over het Verdrag van Lissabon zijn afgerond. Europa kan alleen een duurzaam succes zijn als mensen zich herkennen in wat zich afspeelt in Brussel. Daarom moet de regering communiceren met de burger en hem aangeven waarom Europa goed is voor Nederlanders. De staatssecretaris zal ingaan op de plannen inzake de communicatie over Europa.

Het Verdrag van Lissabon zal de Europese Unie beter in staat stellen om een belangrijke rol te blijven spelen in de wereld. Zo'n rol van Europa is in ons nationaal belang. Immers, als betrekkelijk klein land hebben wij maar beperkt invloed op ontwikkelingen in de wereld, terwijl deze wel zeer duidelijk en direct gevolgen hebben voor onze banen, onze financiële markten, onze veiligheid en ons milieu. Een eensgezinde en daadkrachtige Europese Unie heeft deze invloed wel. Daarmee kunnen wij ervoor zorgen dat deze invloed het beste wordt aangewend. Dit geldt op het punt van klimaatverandering, waarop met name de staatssecretaris zal ingaan, maar het geldt ook op het punt van energievoorzieningszekerheid. Over dit laatste punt hebben verscheidene leden van de Kamer gesproken.

Over het klimaat wil ik één opmerking maken, namelijk in relatie tot de vraag van mevrouw Strik in welke mate de Europese Unie zich inzet voor het werven van fondsen voor adaptatie in ontwikkelingslanden. Ik kan op deze vraag zeer eenduidig antwoorden. De Europese Unie heeft met succes gestreden voor een adaptatiefonds in VN-kader. Dit fonds moet nu worden gevuld. Daarvoor zet de Europese Unie zich in, mede op instigatie

van Nederland. Minister Koenders heeft meerder malen juist op dit punt initiatieven genomen. Ook de minister-president heeft dit gedaan tijdens de laatste Europese Raad.

Het vraagstuk van energievoorzieningszekerheid, waarover verscheidene leden hebben gesproken, staat hoog op de Europese agenda. De Europese Unie staat namelijk voor de opdracht, juist een externe dimensie van haar energiebeleid te ontwikkelen. De Europese Commissie zal hiertoe in de tweede Strategic Energy Review een aanzet doen. Hierbij is het hoofdthema de energievoorzieningszekerheid en daarbij gaat het vooral om de diversificatie, zowel van leveranciers als van energiesoorten. Als je afhankelijk bent van één leverancier, ben je te kwetsbaar. Bij energiesoorten hebben wij het over fossiele energie, bio-energie, duurzame energie maar in Europa ook zeer zeker over kernenergie. Frankrijk heeft aangegeven om juist dit onderwerp hoge prioriteit toe te zullen kennen tijdens het Franse voorzitterschap. Ook hierover zullen wij dus vaker spreken. Mevrouw Broekers wees hier terecht op.

Zij verwoordde wel een aantal zorgen. Om enkele van haar zorgen weg te nemen, kan ik haar zeggen dat een gemeenschappelijk Europees energiebeleid niet betekent dat de Europese Unie zelf deals gaat sluiten over de levering van olie en gas met landen als Rusland. Er is ook geen sprake van een gezamenlijke inkoop van olie en gas. Wel stelt een gezamenlijk beleid de Europese Unie in staat om met één stem te spreken in onderhandelingen met externe partners zoals Rusland over wederzijdse investeringsvoorwaarden of juridische kwesties. Bij de diversificatie van leveranciers is het daarnaast belangrijk dat juist de Europese Unie steun geeft aan belangrijke infrastructurele verbindingen tussen de Europese Unie en derde landen. Ik noem bijvoorbeeld de Nabucco-pijpleiding naar Centraal-Azië, maar ook Nord Stream, waarin Gasunie participeert.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb begrepen dat de energiewereld niet zoveel ziet in die Nabucco-pijpleiding. Is de minister ook niet van oordeel dat de pijpleiding van Nord Stream veel aantrekkelijker is en dat de bezwaren van de lidstaten tegen die pijpleiding wegvallen als gezorgd wordt voor goede verbindingen in Europa en voor de garantie aan de lidstaten dat er voorziening is in noodsituaties?

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik ben het met de heer Van der Linden eens dat de Nord Stream van belang is. Het feit dat Nord Stream als een Europees project is geformuleerd, geeft aan dat die pijpleiding niet zozeer een zaak is voor Nederland en Rusland of voor Duitsland en Rusland. Die pijpleiding is voor de zekerheid van de energievoorziening voor heel Europa van groot belang. Tegelijkertijd is er het punt van de diversificatie van het aantal aanbieders. Het is namelijk evident dat je de fossiele brandstoffen in aanmerking moet nemen en dat je moet zorg dragen voor diversificatie in het aantal aanbieders.

In dat kader heeft de Europese Commissie de aanleg van de Nabucco-pijpleiding wel degelijk gestimuleerd en het tot een Europees project gemaakt. Het toeval wil dat een Nederlander die tegenwoordig burgemeester is van Den Haag, namens de Europese Commissie de coördinator van dit Europese project is. De aanleg van de Nabucco-pijpleiding komt dus niet in de plaats van de Nord Stream, maar is een aanvulling daarop. De eerste reacties en met name de houding van Turkije gaven voor wij wel degelijk aanleiding om te veronderstellen dat men de diversificatie op prijs stelt.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik wees erop dat de energiewereld weinig ziet in de Nabucco-pijpleiding. Allereerst geldt dat die pijpleiding rendabel moet worden en verder denk ik aan de manier waarop de energiestromen zich zullen bewegen. Helaas heeft Europa aan het kortste eind getrokken met een aantal landen. Als je dit in aanmerking neemt, is er geen enkele garantie voor het succes van die Nabucco-pijpleiding. Integendeel! Dan zou ik veel meer inzetten op de Nord Stream en vooral op een goede infrastructuur in de Europese Unie. Er zouden daarnaast garanties moeten zijn voor hulpverlening in noodsituaties. Dan moeten de bezwaren van Polen en die van andere lidstaten wel wegvallen. Naarmate er meer effectieve energiestromen naar de Europese Unie komen en naarmate er meer garanties zijn voor levering in noodgevallen, is de energievoorziening beter gewaarborgd.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. De regering deelt de opvattingen van de geachte afgevaardigde over de Nord Stream. Zij deelt ook zijn opvattingen over garanties van leveranties aan andere landen. Wij zullen absoluut het antwoord moeten geven dat de heer Van der Linden formuleert om de vrees bij de Polen en de Baltische staten weg te nemen. Verder moet er zekerheid van doorlevering zijn. Ik noem het feit dat Nederland een gasleverancier is. Wij kunnen gebruik maken van de beschikbare infrastructuur en van de kennis die wij op dit terrein hebben, maar dat laat allemaal onverlet dat de diversiteit in aanbieders of leveranciers van groot belang is. Het is dus niet een kwestie van of-of, maar van en-en. Daarom heeft de Nederlandse regering zich aangesloten bij het pleidooi van de Europese Commissie om ook de Nabucco-pijpleiding als Europees project aan te merken.

Voorzitter. Het voorgaande betekent dat de 27 lidstaten gezamenlijk meer vermogen hebben dat de individuele lidstaten afzonderlijk. Het is uiteraard van belang dat wij eendrachtig optreden. Het Verdrag van Lissabon zal de eendracht bevorderen, onder andere door het werken met een Hoge Vertegenwoordiger-nieuwe stijl. Het is voor Nederland goed als de stem van Europa duidelijker in de wereld wordt gehoord. Wij delen namelijk de belangrijkste grondwaarden van Europa: gelijkwaardigheid, solidariteit en vrijheid. De Unie dient deze waarden uiteraard consequent uit te dragen in haar contacten met derde landen.

Daarom zet ik mij ook in voor een versterkt extern mensenrechtenbeleid van de Europese Unie.

Het voorgaande wil weer niet zeggen dat je met andere landen dan die van de EU niet zou moeten optrekken. Ook de VS blijven voor de Europese Unie een natuurlijke partner, juist vanwege deze gedeelde waarden en normen. De Unie moet proberen ook overige landen zoveel mogelijk te betrekken bij dat internationaalrechtelijke systeem om voorspelbaar gedrag en fair play te bevorderen. Als je het dan hebt over mensenrechten en over gedeelde waarden en normen, geldt vanzelfsprekend dat de Europese Unie en de Raad van Europa elkaar moeten versterken en aanvullen.

De Raad van Europa heeft een belangrijke rol te spelen op het gebied van mensenrechten en democratie en daarmee ook op het gebied van veiligheid en stabiliteit. Wij moeten dus minder bezig zijn in de concurrentiesfeer, maar meer in de versterkende en een aanvullende sfeer. In dit kader is van belang dat de Europese Unie met haar specifieke optreden streeft naar een effectief, slagvaardig en gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid.

Er is gevraagd welke prioriteiten voor de Europese Unie gelden. Het is uiteraard nodig om te reageren op de actuele ontwikkelingen. Tegelijkertijd moeten wij zorgen voor consistentie van het beleid. De Unie moet niet elk jaar de prioriteiten aanpassen of bijstellen. Die consistentie kan met het verdrag alsmede met de positie van de Hoge Vertegenwoordiger versterkt worden.

Er zijn verder vragen gesteld over de Europese Unie, de NAVO en het Europees defensie- en veiligheidsbeleid. Het debat dat hier vorige week is gehouden, ging meer specifiek over defensie en toen heb ik al het belang aangegeven van een krachtiger Europese rol op veiligheidsgebied. Er is geen ruimte voor concurrentie tussen de Europese Unie en de NAVO. Zelfs als je de capaciteiten van beide organisaties optelt, is er in het licht van het toenemende aantal crises nog steeds een tekort. Dus wij zijn het erover eens dat de Unie op dit punt meer moet doen en ook meer moet kunnen doen. Daarom is het naar mijn mening een positieve ontwikkeling dat Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk elkaar in dezen lijken te vinden. Ook de Franse toenadering tot de NAVO moet in dit licht worden beoordeeld. Concreet zal in de komende maanden gezocht worden naar manieren waarop Europa zijn defensiecapaciteiten kan verbeteren, bijvoorbeeld door middel van de permanent gestructureerde samenwerking waarover het Verdrag van Lissabon spreekt.

Ik wil in dit verband onderstrepen dat snel een werkelijke verbetering moet worden gemaakt op het punt van de samenwerking tussen de Europese Unie en de NAVO. Ik denk hierbij aan operaties die zij gezamenlijk ondernemen, zoals die in Afghanistan en Kosovo. Ik vind het niet aanvaardbaar dat hierbij formele en juridisch bezwaren worden gehanteerd. Ik heb dat zowel in de Europese Unie als in de NAVO aan de orde gesteld alsmede in de bilaterale gesprekken met Turkije en met andere partners, waaronder Cyprus.

Voorzitter. Ik wil vervolgens graag kort stilstaan bij de onderwerpen uitbreiding, nabuurschapsbeleid en de relatie met Rusland. De uitbreiding van de Unie lijkt iets vanzelfsprekends, maar ik wijs erop dat pas in 2007 de vijfde uitbreiding van de Unie werd afgerond. Toen traden Bulgarije en Roemenië toe tot de Europese Unie. De Unie groeide daarmee in drie jaar van 15 naar 27 lidstaten. Met die uitbreiding werden de scheidslijnen die na de Tweede Wereldoorlog zijn getrokken, verder opgeheven. Tegelijkertijd moeten wij constateren dat de uitbreiding met 12 nieuwe lidstaten voor de burger misschien een stap te ver was. Die forse uitbreiding heeft ook het nodige gevraagd van de absorptiecapaciteit van de Europese Unie.

De uitbreidingsstrategie die de Europese Raad in december 2006 formuleerde, is niet voor niets tot stand gekomen. Bij die strategie gaat het in wezen om het vastleggen van basisregels voor een uitbreiding. Een aantal leden van deze Kamer sprak over de noodzaak om drie begrippen een centrale rol te laten spelen. Die drie begrippen betreffen de consolidatie van het transitieproces en daarnaast de conditionaliteit, in de zin dat de voortgang in het preaccessietraject alleen kan worden geboekt op basis van objectief meetbare hervormingen. Verder gaat het bij die begrippen om goede communicatie, zodat de betrokkenheid van de burgers in de Europese Unie en de kandidaat-lidstaten kan worden gegarandeerd. Nederland is zich er zeer van bewust dat de absorptiecapaciteit van de Europese Unie een belangrijke factor is. Nederland hecht aan een kwalitatief hoogwaardig uitbreidingsproces. Daarbij gelden criteria en ijkpunten. Aan de hand daarvan wordt nagegaan of de betrokken landen de gewenste hervormingen doorvoeren. Deze criteria en ijkpunten zijn essentieel. Moeilijke kwesties als bestuurlijke en juridische hervormingen dienen zeer nadrukkelijk in een vroeg stadium te worden aangepakt. In de tekst van de uitbreidingsstrategie is dit ook zeer nadrukkelijk verwoord. In tegenstelling tot wat vroeger het geval was, is nu ook aangegeven dat het noemen van streefdata voor toetreding pas aan de orde kan zijn als de onderhandelingen hun afronding naderen. Het zal de leden echter niet verbazen dat sommige lidstaten en ook de Europese Commissie dit standpunt soms anders interpreteren dan Nederland. In dit verband wil ik reageren op uitspraken van de leden met betrekking van de stelling Commissievoorzitter Barroso over Kroatië.

De heer **Van der Linden** (CDA): U zei dat de uitbreiding van de Europese Unie veel heeft gevraagd van haar absorptiecapaciteit. Kunt u zeggen wat u verstaat onder absorptiecapaciteit? De vijftien landen van de Europese Unie zijn namelijk niet in staat geweest om zich voor te bereiden op de Europese uitbreiding. Dat zou als een alibi gebruikt kunnen worden en reden zijn voor de stelling dat de uitbreiding eigenlijk een stap te ver was voor de Europese Unie.

Wat de economische omstandigheden betreft, meen ik dat voor de uitbreiding een

fantastisch moment is gekozen. De uitbreiding heeft ons namelijk in staat gesteld om de economische groei op te voeren. Uit economische oogpunt hebben wij van de uitbreiding dus meer voor- dan nadelen gehad. In dit verband vind ik de absorptiecapaciteit een gevaarlijk element. Het gevaar is namelijk dat dat woord meer in politiek opzicht wordt gebruikt en niet zozeer vanwege de inhoudelijke betekenis.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik ben het niet helemaal eens met de geachte afgevaardigde Van der Linden. De absorptiecapaciteit betreft namelijk twee zaken. Allereerst gaat het daarbij om het draagvlak. Zonder een draagvlak voor uitbreiding komen wij uiteindelijk in de problemen. Dat hebben wij gezien met de discussie over het referendum. Men vond dat de politici te hard liepen. Dit is een feit, of wij dit leuk vinden of niet. Ik zelf was een hartstochtelijk voorstander van het ja toen het referendum werd gehouden. Ik was overigens een hartstochtelijk tegenstander van het houden van een referendum. In de discussies met de burger merkten wij dat wij te hard hadden gelopen. Bij het creëren van een draagvlak heeft de politicus dus een verantwoordelijkheid. Bij absorptie gaat het echter niet zozeer om het draagvlak. Daarbij gaat het om de vraag of de Europese Unie na de uitbreiding met een aantal lidstaten kan functioneren zoals zij moet functioneren. Wij wisten allemaal dat het Verdrag van Nice daarvoor niet voldoende was. Ik denk hierbij aan het functioneren van de Europese Commissie, de besluitvormingsprocedures, de betrokkenheid van het Europese Parlement et cetera. De reden dat wij met het Verdrag van Lissabon onder andere op het punt van instituties een aanpassing voorstonden van het Verdrag van Nice heeft te maken met het feit dat wij met 27 of 30 lidstaten -- wie weet hoeveel het er zullen zijn? -- moet kunnen functioneren. Als wij namelijk zeggen dat de Europese samenwerking in het belang is van de Europese burger, omdat wij daarmee adequaat antwoord kunnen geven op de uitdagingen van vandaag de dag, dan moet die Europese Unie geen Poolse landdag worden. Dus de absorptiecapaciteit heeft twee kanten.

De heer **Van der Linden** (CDA): Met het Verdrag van Lissabon is die kwestie opgelost. De oude Europese Unie, de Europese Unie van de Vijftien, hebben al in 1992 in Maastricht gezegd dat men de Europese Unie moest klaarmaken voor de uitbreiding. Daarin hebben die lidstaten echter volkomen gefaald. Vandaag discussiëren wij pas over de vraag hoe wij de Europese Unie kunnen klaarmaken voor een Unie van 27 landen of meer.

Het tweede element is de economie. De uitbreiding heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de economie. Het derde element betreft het draagvlak. Natuurlijk moeten wij zorgen voor een draagvlak. Echter, dat derde element is ook een gevaarlijk element. Wij zouden namelijk moeten bepalen wat de oorzaken zijn geweest van de houding van de burger. Uit alle onderzoeken blijkt dat slechts een heel beperkt percentage van de

mensen in dit land het element van de uitbreiding heeft aangegrepen om tegen het constitutioneel verdrag te stemmen. Daarom lijkt het mij goed dat wij in de toekomst de discussie over de absorptiecapaciteit meer specifiek voeren, zodat het niet als een politiek element in de strijd gegooid wordt als een land al dan niet wil toetreden tot de Unie.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): De minister zei dat het bij absorptiecapaciteit gaat om draagvlak en om de vraag of de Europese Unie kan functioneren zoals zij moet functioneren als zij met een aantal lidstaten wordt uitgebreid. Bestaat er bij de 27 lidstaten die nu deel uitmaken van de Europese Unie consensus over het begrip absorptie- of integratiecapaciteit? Die consensus is nogal belangrijk. Als de een x vindt en de ander y, is er een probleem.

Minister **Verhagen**: Er bestaat hierover consensus. Dat is ook de reden waarom de lidstaten akkoord zijn gegaan met het Verdrag van Lissabon. Er was namelijk de noodzaak om de besluitvormingsprocedures en de democratische controle daarop beter geschikt te maken voor het werken met een uitgebreide Europese Unie. Verder wijs ik erop dat het nee ten aanzien van het constitutionele verdrag te maken had met een samenstel van factoren, maar ook met het idee dat landen waren toegetreden die nog niet klaar waren voor participatie in de Europese Unie. Daarom heeft de Nederlandse regering zich ingespannen voor het opnemen van een bepaling in het verdrag waarmee wordt verwezen naar de criteria. Het is evident dat men zich van deze elementen bewust is.

Tegelijk ben ik het met de heer Van der Linden eens dat wij het criterium absorptiecapaciteit niet moeten misbruiken. Wij moeten dus niet proberen om met verwijzing naar de absorptiecapaciteit landen buiten de deur te houden als wij eerder hebben gezegd dat zij in principe kunnen toetreden. Op dit punt is een gebalanceerd en consistent optreden, ook van de Nederlandse regering, nodig.

Wat is voor toetreding bepalend, de genoemde datum voor toetreding of het voldoen aan de criteria? Er is in dit verwezen naar de recente uitspraken van Commissievoorzitter Barroso. De geachte afgevaardigde van de VVD verwees daarnaar. Kroatië zou met het oog op de afronding van de onderhandelingen in 2009 een tijdspad in het vooruitzicht zijn gesteld. Wat Nederland betreft kwamen de uitspraken te vroeg. Staatssecretaris Timmermans en ik zelf hebben dat ook zeer duidelijk naar voren gebracht. In theorie kan natuurlijk alles. Als Kroatië morgen voldoet aan alle criteria, dan kan het land overmorgen lid worden. Duidelijk is dat op een aantal terreinen minder voortgang is te constateren. Ik noem: de justitiële hervormingen, de strijd tegen corruptie en de herstructurering van de scheepswerven. Het is daarom zaak dat Kroatië ook op deze terreinen de noodzakelijke ingrijpende hervormingen doorvoert, implementeert en handhaaft. De Kroatische minister van Buitenlandse Zaken heeft mij gezegd

dat hij zich zeer goed realiseert dat hij in juni moet kunnen laten zien data voortgang is geboekt. Wij geven namelijk ons standpunt op basis van de gerealiseerde vorderingen en niet op basis van een datum.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik heb helemaal niet gesproken over de datum van toetreding van Kroatië. Ik heb alleen maar gezegd dat in het artikel in Elsevier de minister van Buitenlandse Zaken van Turkije een datum heeft genoemd en gesproken heeft over toetreding in 2013. In dat verband heb ik gezegd niet te hopen dat door Europa ten aanzien van Turkije een datum wordt genoemd zoals dat, in de visie van mijn fractie, ten onrechte is gebeurd voor Kroatië. Ik hoef nu niets meer te horen over Kroatië. Ik wil weten hoe het zit met die datum die de heer Babacan heeft genoemd. Hij noemde in het artikel dus het jaar 2013.

Minister **Verhagen**: Ik ben het met u eens dat voor Kroatië ten onrechte een datum is genoemd. Uw opmerking over de uitspraak van de heer Babacan was terecht. Hij heeft gezegd dat Turkije in 2013 klaar "wil" zijn voor toetreding. Dat is een inspanningsverplichting van Turkije. Echter, geen enkele lidstaat van de Europese Unie heeft op enigerlei wijze een datum genoemd voor toetreding van Turkije. Het is namelijk duidelijk dat Turkije gewoon heeft te voldoen aan de gestelde criteria. In het afgelopen jaar zijn daar weinig hervormingen doorgevoerd. Dat heeft te maken met de verkiezingen. De AK-partij heeft van de kiezers een mandaat gekregen en nu wordt wel degelijk gewerkt aan de hervormingen. Twee maanden geleden hebben de autoriteiten de wet op de stichtingen aangepast. Daardoor wordt het voor niet-moslimgemeenschappen veel eenvoudiger om eigendom te verwerven en om dat te beheren. De vrijheid van godsdienst en de bescherming van de positie van de christenen hebben door deze maatregel aan kracht en inhoud gewonnen.

De heer Kuiper verwees naar de afschuwelijke aanslag die op christenen is gepleegd. Die aanslag vervult mij met afschuw. Die vervult ook de Turkse regering met afschuw. Juist vanwege het feit dat die aanslag de regering van Turkije met afschuw vervult, zijn haar stappen die zij nu zet van betekenis. Zij wil namelijk de christelijke minderheden wel degelijk meer bescherming bieden. Twee weken geleden heeft de Turkse regering het lang verwachte voorstel voor wijziging van het beruchte artikel 301 van de Turkse strafwet betreffende de belediging van het Turkendom voorgelegd aan het parlement. Ook daaraan merk je dat Turkije zich zeer wel bewust is van het feit dat het moet voldoen aan de criteria, dat het respect moet hebben voor minderheden, voor andere godsdiensten en voor vrouwen. Het weet dat er op dat punt maatregelen genomen moeten worden. Alles is nog geen uitgemaakt zaak. Net als ik heeft de Kamer kunnen merken dat met name de voorstellen voor wijziging van artikel 301 op grote weerstand van met name de oppositie stuiten.

In antwoord op een vraag van de heer Van der Linden merk ik nog op dat het Turkse

constitutionele hof een uitspraak zal doen in de rechtszaak die is aangespannen tegen de AK-partij. Uiteraard volgen wij het proces nauwgezet. De uitkomst ervan zal inderdaad iets zeggen over de democratische kwaliteit van het constitutionele stelsel in Turkije. Pas als de uitspraak is gedaan, kan de regering een adequaat oordeel geven. Dan kan zij beoordelen of aan die uitspraak consequenties zouden moeten worden verbonden en, als het dat geval is, welke dat moeten zijn. Ik kan echter niet vooruitlopen op deze uitspraak, maar dat het nodige op het spel staat, ben ik met de geachte afgevaardigde eens.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik had u gevraagd of u het eens bent met commissaris Rehn. Hij heeft hierover heldere opvattingen.

Minister **Verhagen**: Ja.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan hebt u een uitstekende uitspraak gedaan.

Minister **Verhagen**: Dank u wel!

Mevrouw de voorzitter. Het is duidelijk dat als Turkije aan de verplichtingen voldoet, de Europese Unie dit ook zal moeten doen. Wij komen onze afspraken na, maar eerst is Turkije aan zet. En wij noemen geen data. Alle hoofdstukken kunnen geopend worden met uitzondering van de acht hoofdstukken die op basis van het niet implementeren van het Ankara-protocol niet mogen worden geopend.

Ik verwelkom de positieve ontwikkelingen in de relatie Cyprus/Turkije. Wij hechten aan de Turkse implementatie van het Ankara-protocol. Wij zijn zeer wel bereid om de stappen te ondersteunen die nu onder de nieuwe Cypriotische president worden gezet en die een serieuze hervatting van de onderhandelingen mogelijk maken. In antwoord op de vraag van mevrouw Broekers wil ik echter zeggen dat ik hier geen directe rol voor de Europese Unie zie weggelegd. Wij blijven het leiderschap van de VN op dit dossier steunen. Ik heb zowel de Turkse als de Cypriotische minister van Buitenlandse Zaken onlangs gesproken. Beiden hebben gezegd dat zij de gesprekken volmondig aangaan. Ik heb hen aangemoedigd om die kwestie tot een goede oplossing te brengen. Wij zullen daar meer in de ondersteunende dan in de initiërende sfeer optreden. Als de oplossing niet door beide partijen wordt gedragen en van bovenaf wordt opgelegd, heeft het weinig zin. Overigens zal de Europese Unie zich naar mijn mening moeten inspannen om de belofte in te lossen, iets te doen aan de opheffing van het economisch isolement van Noord-Cyprus.

De relatie tussen de Europese Unie en de landen van de westelijke Balkan heeft zich in het afgelopen jaar verder ontwikkeld. Nederland heeft zich kritisch, maar ook eerlijk opgesteld. Dit betekent dat Nederland strikt de hand houdt aan de criteria en de voorwaarden die voor verdere EU-toenadering zijn gesteld. De landen bepalen dus vooral zelf het tempo voor de toenadering tot de Europese Unie. Wij willen hen daarbij helpen,

bijvoorbeeld door middel van het transitieproces en pre-accessiesteun, maar ze zullen uiteindelijk zelf de hervormingen moeten doorvoeren om te kunnen voldoen aan de criteria.

Het Sloveens EU-voorzitterschap heeft de versnelling van het integratieproces voor de westelijke Balkan als een van zijn prioriteiten gesteld. Ik sta daar op zich positief tegenover vanuit de uitgangspunten eerlijk en strikt.

Verschillende leden hebben in dit verband gesproken over de specifieke vragen waarvoor wij ons zien gesteld met betrekking tot Servië. Het is duidelijk dat de "Balkan-tragedie" als zodanig nog niet voorbij is. In de zeventien jaar na het uiteenvallen van het voormalige Joegoslavië is de Europese Unie zeer nadrukkelijk betrokken geweest bij de Balkan, financieel, met troepen, de opvang van vluchtelingen, et cetera. Wij hebben ook keer op keer geprobeerd met goedwillende mensen en politieke bewegingen samen te werken.

Wij hebben echter ook al te vaak moeten onderkennen dat het proces van het afschudden van Milosevic en het nationalisme op zijn best een processie van Echternach is, twee passen vooruit en een achteruit. Net als iedereen had ik gehoopt dat wij nu zo langzamerhand de laatste bladzijde van het laatste hoofdstuk van deze tragedie konden omslaan. Helaas is dit nog niet het geval. Er is veel bereikt in Slovenië en Kroatië, en toch ook in Bosnië en Macedonië, maar het staat er slecht voor in Servië.

Het hoofdstuk Servië is nog lang niet af. Er resten twee majeure problemen. In de eerste plaats de afronding van de afscheiding van Kosovo. In de tweede plaats de totstandbrenging van de volledige samenwerking met het Joegoslavië-Tribunaal zodat wij met Servië ook stappen op weg naar de NAVO en de Europese Unie kunnen zetten.

Nederland heeft op dit laatste punt steeds een helder en principieel standpunt ingenomen. Er moet samenwerking met het ICTY komen en die samenwerking moet volledig zijn. Helaas zijn er in Servië nog tal van mensen die vanwege gekrenkte nationale trots, Kosovo, geldelijk gewin, corruptie of wat dan ook, helemaal niet willen dat er met het Joegoslavië-Tribunaal wordt samengewerkt. Die krachten beschermen Milosevic en de andere gezochten. Wij proberen met druk de regering in Servië ertoe aan te zetten om die krachten aan te pakken en de verdachten op te sporen.

Tegelijkertijd zien ook wij de dreiging dat nationalisten en radicalen de verkiezingen kunnen winnen. Ik ben het ermeê eens, als dit gebeurt, is dat slecht nieuws. Slecht nieuws voor de stabiliteit op de Balkan, slecht nieuws voor mensenrechten, slecht nieuws voor democratie en voor een afronding van de tragedie door berechting van de verdachten. Servië staat dus voor een belangrijke keuze op 11 mei. Kiest men voor Europa, voor recht, of kiest men voor nationale trots, voor het verleden, voor angst en voor stagnatie. Die keuze kunnen wij niet maken voor Servië. Dit wil ik hier helder hebben uitgesproken. Wij staan niet in het stemhokje, de Servische burgers staan in het stemhokje. Die keuze wordt echter moeilijker voor

de gewone Servische kiezer door alle propaganda en desinformatie.

Ik ben het ermee eens dat het ook in ons belang is dat Servië democratisch en stabiel wordt. Het is duidelijk dat bij winst van de nationalist en radicalen, de kans op samenwerking met het Joegoslavië-Tribunaal erg gering is. Het is dus ook in ons belang dat Serviërs kiezen voor een pro-Europese koers.

Ik heb tijdens het laatste Gymnich-overleg van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese Unie toegezegd om creatief te zullen nadenken om de pro-Europese krachten te ondersteunen en een Europees perspectief voor Servië te bieden. Ik wil wel onderstrepen dat de uitkomst van dit creatieve nadenken niet mag leiden tot straffeloosheid voor diegenen die verantwoordelijk zijn voor de grootste moordpartij en genocide in Europa sinds de tweede wereldoorlog. Voor Europa kiezen betekent ook het honoreren van de Europese waarden. Wij zullen hier tussen Scylla en Charybdis moeten koersen.

In antwoord op de vraag van de heer Peters over de erkenning van Kosovo en de opstelling van Spanje en Griekenland, wijs ik erop dat Nederland de onafhankelijkheid van Kosovo heeft erkend omdat het aan alle volkenrechtelijke eisen voldoet zoals een duidelijk omliggende bevolking, een afgebakend grondgebied en een effectief gezag. Het langer afzien van de erkenning zou de stabiliteit van Kosovo verminderen doordat dit een signaal aan Belgrado zou afgeven dat het gebied nog steeds bij Servië zou behoren. Intussen zou Kosovo zelf in het ongewisse blijven over zijn status. De Nederlandse opstelling, zij het dat die wat later kwam dan die van de eerste landen die overgingen tot erkenning, spoort met die van de meeste Unielidstaten.

Spanje en Griekenland hebben andersoortige overwegingen een rol laten spelen, niet zo zeer gericht op de Balkan als wel op hun eigen nationale positie. Die houden verband met de eigen interne eenheid. Ik hoef maar naar de ETA te verwijzen of naar de discussie over Noord-Cyprus.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik neem aan dat de minister het onderwerp Servië heeft afgerond. Mag ik nog vragen waar hij aan denkt als hij spreekt over creatieve oplossingen? Denkt hij dan aan meewerken aan ondertekening, maar dan bij de ratificatie nadrukkelijk de voorwaarde stellen van uitlevering? Of denkt hij dat er nog andere mogelijkheden zijn zonder tot ondertekening over te gaan met toch voldoende steun in de rug voor de heer Tadic?

Minister **Verhagen**: Ik wil daar weinig over zeggen om de doodeenvoudige reden dat ik zeker weet dat als ik nu iets zeg, ik dat niet zal halen. Bovendien heb ik toegezegd dat ik creatief wil nadenken onder de garantie dat de oplossing niet zal leiden tot straffeloosheid. Met het oog op deze onderhandelingen en de gesprekken die ik hierover nog ga voeren met andere lidstaten, wil en kan ik mijn handen niet binden met deze of gene

parlementaire instructie. Ik weet echter zeer wel wat er op het spel staat.

De heer **Peters** (SP): U merkte op dat Nederland Kosovo heeft erkend, omdat Kosovo voldeed aan de gestelde voorwaarden, waaronder effectief gezag. Kunt u dat echter wel hard maken? Kosovo is namelijk nog steeds een soort protectoraat dat geen effectief eigen gezag kent.

Minister **Verhagen**: De EU, de VN en de NAVO ondersteunen Kosovo hierbij. Als wij Kosovo aan zijn lot zouden overlaten, zou er inderdaad geen sprake zijn van effectief gezag. De internationale gemeenschap doet dat echter niet en dat betekent dat er uiteindelijk effectief gezag mogelijk is, dat niet afhankelijk is van anderen. Hoe het ook zij, de afgelopen negen jaar oefende Belgrado in ieder geval geen gezag uit. Ik wijs verder toch ook nog maar eens op wat er in de grondwet van Kosovo is opgenomen over de bescherming van minderheden en het culturele en religieuze erfgoed. Verder wil Kosovo op dit terrein nadrukkelijk samenwerken met de EU, de VN en de NAVO.

De heer **Peters** (SP): U zegt dat het er nog niet is, maar dat het er wel komt. U hebt Kosovo met andere woorden erkend zonder dat er sprake was van effectief gezag.

Minister **Verhagen**: Kosovo streeft op dit terrein naar samenwerking. Het is dus wel degelijk in combinatie geregeld.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik ben het met de minister eens. De regering van Kosovo is gelegitimeerd en geaccepteerd door de bevolking. Dat laat wel zien dat het een regering met gezag is die de mogelijkheid heeft om effectief haar gezag uit te oefenen. Dat geldt niet voor het Servische deel van de bevolking, maar dat is maar een heel klein gedeelte van de bevolking.

Minister **Verhagen**: Het ware mij een lief ding waard geweest dat Servië niet actief campagne had gevoerd tegen deelname van Serviërs aan de verkiezingen. De bereidheid van de Kosovaarse autoriteit om juist rekening te houden met de Servische minderheid, ook bij de samenstelling van regering en parlement, was namelijk een belangrijke stap in de goede richting. Eén ding is echter duidelijk: na de afgelopen negen jaar was er mede door de halsstarrige houding bij de onderhandelingen geen sprake meer van enig effectief gezag vanuit Belgrado.

Voorzitter. Ik ben het met de heer Van der Linden eens dat de Raad van Europa ruime expertise heeft op het terrein van de bescherming van minderheden. Ik denk bijvoorbeeld aan het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden en het Europees Handvest voor de Bescherming van Regionale en Minderheidstalen. Kosovo is vooralsnog geen lid van de Raad van Europa en is dus ook geen partij bij deze verdragen. Het is daardoor enigszins problematisch

om de instrumenten van de Raad van Europa al dan niet op verzoek van de EU of Kosovo in te zetten.

De onafhankelijkheidsverklaring en de grondwet bevatten goede waarborgen voor de bescherming van minderheden, waaronder Serviërs, Bosniërs, Roma en ander minderheden. De internationale gemeenschap en de speciale vertegenwoordiger zullen erop toezien dat de implementatie van deze grondwet voldoet aan de internationale standaarden en de voorstellen van Ahtisaari. Als Servië kiest voor een Europese toekomst en zich inderdaad zorgen maakt over de positie van de Servische minderheid, zal men zich goed moeten realiseren dat men er zelf ook belang bij heeft dat EULEX goed functioneert.

Voorzitter. Nederland hecht aan verdieping van het nabuurschapsbeleid. Dat instrument staat nog in de kinderschoenen, maar heeft wel veel te bieden aan de partnerlanden. Ik denk dan vooral aan toegang tot de interne markt van de EU en de veelomvattende vrijhandelsakkoorden.

Het nabuurschapsbeleid is ook van belang voor de EU zelf, want de Unie exporteert meer naar potentiële nabuurschapslanden dan naar China. Wij focussen ons vaak op de export naar China, maar gezien de export naar de buurlanden van de EU is het ook in ons belang om stappen vooruit te zetten bij de markttoegang.

Nederland ziet het nabuurschapsbeleid niet als een voorportaal voor toetreding tot de Unie. De buurlanden hebben dus geen perspectief op lidmaatschap van de Unie, althans niet op dit moment. Juist daarom moeten wij ons er sterk voor maken dat het Europees nabuurschapsbeleid voldoende te bieden heeft. De Europese Commissie richt zich met het nabuurschapsbeleid met name op Marokko, Israël en Oekraïne en voert met deze landen dan ook gesprekken over de mogelijkheden om de relatie met de EU te verdiepen. Een van die mogelijkheden is participatie in communautaire programma's en agentschappen.

Met de zuidelijke buurlanden onderhoudt de Unie relaties in het kader van het Barcelonaproces. In dit verband is gevraagd naar de stand van zaken rond de Mediterrane Unie van president Sarkozy. De Europese Raad heeft besloten dat een eventuele unie voor de mediterrane regio geïntegreerd moet worden in het Barcelonaproces. De voorstellen zullen nauwgezet worden beoordeeld, want het is absoluut niet de bedoeling dat de unie van Sarkozy het Barcelonaproces gaat vervangen. Het moet met andere woorden passen binnen de EU-plannen voor mediterrane samenwerking, hetgeen inhoudt dat alle lidstaten van de Unie hierbij betrokken dienen te zijn. Nederland houdt uiteraard de vinger aan de pols.

Voorzitter. De internationale bijeenkomst in Indianapolis heeft een belangrijke impuls gegeven aan het vredesproces in het Midden-Oosten. Zowel de legitieme Palestijnse regering als de Israëlische regering hebben zich daar immers gecommitteerd aan het bereiken van een akkoord in 2008. In januari heb ik Israël en de Palestijnse gebieden bezocht. Tijdens dit bezoek ben ik overtuigd geraakt van de oprechte wil van premier Olmert en president Abbas om dit doel te realiseren.

Nederland en de Europese Unie ondersteunen het vredesproces actief. De actiestrategie van de EU voor het Midden-Oosten, die oktober vorig jaar door de ministers van Buitenlandse Zaken van de Unie is aanvaard, is hiervoor de basis. De Unie richt zich daarbij vooral op gebieden waarmee zij ervaring heeft zoals bestuurlijke capaciteitsopbouw, economische wederopbouw en de opbouw van een modern en onafhankelijk Palestijns politieapparaat.

Uiteraard wordt de inzet van de Unie in nauw overleg afgestemd met de Palestijnen en de Israëliërs. Verder zijn hier andere belangrijke spelers bij betrokken als de VS en Blair, de gezant van het Kwartet. De EU zal zich blijven inzetten voor grotere bewegingsvrijheid voor Palestijnen en voor de opening van de grenzen voor humanitaire en commerciële goederen, met inachtneming van Israëlische veiligheidszorgen. Nederland heeft zich vorig jaar met succes ingezet voor de opening van de grens van Gaza voor de export van landbouwproducten. Wij keren ons zeer duidelijk en zeer nadrukkelijk tegen road blocks en tegen beperkingen van movements and access, evenals tegen de uitbreiding van nederzettingen. Voorts is het overduidelijk dat de EU en ook Nederland en belangrijke rol spelen in het bieden van economische voordelen en in het bieden van een perspectief aan de Palestijnen, met name in de Westbank en Gaza. Wij vinden dat wij door die ondersteuning nadrukkelijk aan de Palestijnse bevolking moeten laten zien dat het loont om een vreedzame weg te kiezen in plaats van een gewelddadige weg.

Wil je invloed uitoefenen, dan is het duidelijk dat de samenwerking met Israël en de EU op politiek, economisch en technologisch gebied verder verdiept kan worden. Israël heeft laten weten, die samenwerking graag te willen intensiveren. De besprekingen daarover zijn gaande en wij steunen dit proces, uitgaande -- en dat is dus wel een voorwaarde -- van een constructieve opstelling van Israël in het vredesproces. Duidelijk is voorts dat het, als je kiest voor intensivering van de samenwerking en van de betrekkingen tussen Israël en de EU, inclusief de normale mensenrechtendialoog is, ook al is dat nu niet vormgegeven zoals het bij sommige andere landen wel het geval is.

Wat oud-president Carter betreft, zeg ik tegen mevrouw Strik dat wij kennis hebben genomen van berichten als zou Hamas in contact met hem concessies hebben gedaan, concessies die overigens door zijn gesprekspartner op Al-Jazeera meteen ontkend werden. Die enorme concessies zien wij op dit moment nog niet, als ik eerlijk ben. Hamas weigert Israël expliciet te erkennen en ziet niet af van geweld of van terreurdreiging als politiek wapen. Dat kan naar mijn mening niet gezien worden als een concessie. Wij blijven dus op ons standpunt staan dat voor ons Hamas pas een gesprekspartner wordt, indien Hamas afziet van geweld, zoals ook de EU dat zeer nadrukkelijk heeft gesteld en niet alleen de EU, maar het hele kwartet van VN, de VS, EU en Rusland.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): U zegt dat u de Palestijnse bevolking wilt laten zien dat het loont om je te houden aan vredesafspraken. Hoe laat u dat nu ook zien aan Israël? U hebt het over condities, maar onder welke condities wilt u dan die samenwerking met Israël versterken? Ik zie daar geen bodem onder zitten, ik zie niet dat er voorwaarden worden gesteld aan Israël. Ze kunnen doorgaan met nederzettingen, de muur kan blijven bestaan.

Minister **Verhagen**: De uitbreiding van de nederzettingen en het schenden van mensenrechten wordt ook door mij aan de orde gesteld in de bilaterale contacten. De EU stelt deze zaken eveneens aan de orde. Wij verzetten ons tegen een eenzijdige veroordeling, zonder dat er ook gekeken wordt naar de andere kant. Als ik zeg dat de voortgang van het Annapolis-proces bepalend zal zijn voor de intensivering van de betrekkingen, dan betekent dat dus ook dat daarin bepaalde stappen gezet moeten worden. Het is overduidelijk dat als ik kijk naar de meest recente vooruitgang die op dit punt geboekt is -- het opheffen van een aantal road blocks, het vergemakkelijken van de toegang voor Palestijnen tot Israël, de elementen die eerder op die punten overeengekomen zijn -- dan zijn die bewerkstelligd in het contact tussen de VS en Israël. Wat leert mij dat? Ik ben er in zijn algemeenheid van overtuigd dat je Israël eerder tot concessies kunt bewegen, als Israël je niet als vijand ziet. Dat heb ik zelf ook gemerkt toen het over het openen van de grenzen ging. Israël heeft zestig jaar lang alleen maar aanvallen gehad. Een sanctie meer of minder zal Israël een zorg zijn. Daar gaan zij niet voor wijken, want ze vechten voor hun bestaan. Wil je concessies krijgen, dan krijg je die eerder als je een normale relatie hebt met Israël en ze niet alleen veroordeelt. Dat werkt beter dan wanneer je aan de andere kant gaat staan en alleen maar met hel en verdoemenis of met sancties dreigt.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Dat snap ik heel goed, maar ik denk dat je die sancties toch nog altijd in je achterhoofd moet houden. Wat u nu zegt, geldt volgens mij voor Hamas net zo. Als u Hamas alleen maar als wereldvreemde vijand beschouwt, is het veel moeilijker om daar concessies van te krijgen dan als je de communicatie aangaat om te bezien hoe ver je komt. U noemt Abbas de vertegenwoordiger van de legitieme regering, maar het is natuurlijk een feit dat Hamas de verkiezingen destijds gewonnen heeft. U zult Hamas ervan moeten overtuigen dat zij, als er een vredesovereenkomst komt, die ook willen ondertekenen in het parlement.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik kan het niet legitiem noemen als men de macht grijpt met geweld, mensen in de knieën schiet die toevallig van een andere partij zijn, mensen van flats afgooit die toevallig van een andere partij zijn en op die manier gewelddadig de macht overneemt in de Gazastrook. Dat kan ik niet legitiem noemen. Praten met Hamas kan, zodra zij geweld afzweren als middel om hun doel te bereiken. Oud-president

Carter kan op dit moment wel zeggen dat hun doel een Palestijnse staat is op basis van de grenzen van 1967, maar ik kan u ook honderden teksten geven waarin staat dat Hamas niet zal rusten voordat Israël vernietigd is, voordat de vlag van Hamas wappert in Tel Aviv et cetera. Op het moment dat Hamas aangeeft -- en dat zijn de voorwaarden die van begin af aan door het kwartet gesteld zijn -- dat zij geweld afzweren als middel om hun doel, een levensvatbare Palestijnse staat, te realiseren, dan zijn zij gesprekspartner.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Mijn laatste opmerking hierover: ik zou willen dat u ten opzichte van Israël ook zo ferm zou zijn. Niet dat u het gesprek zou moeten kappen, maar u zou ook tegenover Israël moeten aangeven dat zij het middel geweld zouden moeten schuwen.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik constateer dat zowel Israël als president Abbas zich volledig gecommitteerd heeft aan het Annapolis-vredesproces. Ik constateer dat Israël en Abbas, de Palestijnse Autoriteit, niet uit zijn op elkaars vernietiging, maar dat zij op basis van gesprekken een tweestatenoplossing willen. Dat is een proces dat wij moeten ondersteunen. Zodra men zich in dat proces wil voegen, zijn wat mij betreft ook anderen gesprekspartner.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): U zegt: zodra iemand zich in dat proces wil voegen, is meedoen mogelijk. Welke eis stellen wij dan eigenlijk aan Hamas? Gaat het alleen om het afzien van strijd en geweld, of impliciet ook om het erkennen, van tevoren, voor begin van de onderhandelingen, van het recht van Israël als zelfstandige staat? Hoe ver reikt die eis eigenlijk?

Minister **Verhagen**: Er zijn drie voorwaarden. Eén is het afzien van geweld. Twee is het erkennen van het bestaansrecht van de staat Israël. Drie is het honoreren van eerder aangegane verplichtingen op basis van eerdere overeenkomsten. Die drie voorwaarden zijn altijd heel helder gesteld, maar ik heb geconstateerd dat de vertegenwoordigers van Hamas zelfs na het Annapolis-proces ook in Syrië bij elkaar kwamen om maar over één ding te praten, namelijk de vernietiging en de uitroeiing van het volk Israëls. Dat vind ik dus geen basis. Dan hebben wij het niet over hoe het precies moet of over de grenzen van 1967. Hamas hoeft van mij helemaal niet te erkennen, integendeel, dat Israël zich uitstrekt tot en met de bezette gebieden. Die gebieden vinden wij ook bezet. Ook wij streven naar een levensvatbare Palestijnse staat, op basis van de grenzen van 1967. Op het moment dat je het bestaansrecht van de staat Israël ontkent, is dat natuurlijk geen basis om te praten. En zeker als je je doel met geweld wilt realiseren.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik kan de redenering van de minister volledig volgen, maar ik constateer wel dat wij in wezen meer vragen dan alleen het afzien van geweld. Wij vragen ook van tevoren om af te zien van het uiteindelijke doel.

Minister **Verhagen**: Wij vragen Hamas om van tevoren af te zien van het idee dat er geen bestaansrecht voor Israël zou zijn. Wij vragen niet om af te zien van een discussie over de manier waarop de grenzen precies lopen.

De heer **Peters** (SP): Heeft Israël ooit erkend dat er een Palestijnse staat moet komen?

Minister **Verhagen**: Ja, dat heeft men in Annapolis met zoveel woorden erkend. Zowel Olmert als Livni erkende bovendien zeer nadrukkelijk dat de Palestijnse bevolking zeer veel leed is aangedaan. Zij zeiden dat in het verleden stappen gezet zijn die erg veel leed hebben veroorzaakt. Zij erkenden dat de uitkomst een Palestijnse staat moet zijn. Daarop zijn de onderhandelingen ook gericht. Op het moment dat Israël zou twijfelen aan het bestaansrecht van een Palestijnse staat, hebben wij een heel ander probleem. Dat is dus niet het geval.

De heer **Peters** (SP): En enige vorm van ontkenning van de noodzaak om geweld toe te passen? Ik heb nooit begrepen dat daar een duidelijke toezegging op is gedaan.

Minister **Verhagen**: Geen enkele Israëlische regering zal afzijdig kunnen blijven als er dagelijks raketaanvallen plaatsvinden.

De heer **Peters** (SP): Er is sprake van een bezetting!

Minister **Verhagen**: Ik discussieer niet over de vraag of sprake is van een bezetting, want er is sprake van een bezetting.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik aarzel om op dit moment aan het debat deel te nemen, maar ik wil wel helderheid over het volgende. De minister had een helder verhaal over de verhouding Palestina-Israël, totdat het element Hamas heel diep doordrong. Ik snap de veroordeling van Hamas, maar vervolgens haalt de minister Annapolis erbij. Hij zegt dat er door Israël stappen vooruit zijn gezet. Ik vind dat er scherpere conclusies moeten worden getrokken over de stappen op dit moment. De interne Israëlische verhoudingen, de staat Israël, spelen nadrukkelijk een rol bij het optreden van de huidige regering. De ontwikkelingen in de Gazastrook moeten scherper bekeken worden. Er mogen ook op dat punt scherpere eisen aan Israël worden gesteld, net als er terecht heel scherpe eisen worden gesteld aan het optreden van Hamas.

Minister **Verhagen**: Wij stellen eisen aan Israël. Toen ik in Israël was, heb ik gezegd dat er toegang tot Gaza moest komen. Ik heb mij ingezet voor het openen van de grenzen. Dat zal ik blijven doen. Ik ontken niet het legitieme recht van Israël om zich te verdedigen tegen aanvallen vanuit Gaza. In de wijze waarop op aanvallen wordt gereageerd, moet er echter ook oog zijn voor de humanitaire noden. Je kunt niet de hele bevolking treffen.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik ben dat volstrekt met u eens. Ik vind dat de reactie proportioneel moet zijn. Daar kunnen wij absoluut vragen bij stellen.

Minister **Verhagen**: Ik ga die discussie hier niet overdoen.

De Kamer zou eerder verzocht hebben om een AIV-advies over Israël. Dat is mij niet bekend. Aan een advies van de AIV over de vraag hoe het beleid van de EU ten opzichte van Israël effectiever kan worden, hebben wij momenteel geen behoefte. Onze opvatting is dat een verbreding en verdieping van die samenwerking op politiek, economisch en technologisch gebied positief kan bijdragen aan het Annapolis-proces, net als het verlenen van substantiële steun aan de opbouw van een levensvatbare Palestijnse staat. Juist op dit punt hebben wij ons als EU positief uitgesproken over het intensiveren van de betrekkingen.

Ik kom op de relaties tussen de EU en Rusland. Zowel de huidige president Poetin als de toekomstige president Medvedev laat zich positief uit over de toekomst van deze betrekkingen. Ik zet mij ervoor in, dat dit voorjaar het embargo op het mandaat van de Europese Commissie om te gaan onderhandelen over een nieuw strategisch akkoord tussen de EU en Rusland wordt opgeheven. De aanstaande top van 26 juni aanstaande is daarvoor een goed moment. Wij hechten aan een strategisch partnerschap met Rusland, gezien de wederzijdse belangen die hiermee gemoeid zijn. Rusland is het grootste buurland van de EU. Het land is in toenemende mate belangrijk voor Europa's energievoorziening. In de relaties tussen de EU en Rusland moet het langetermijnkarakter bepalend zijn. Wij moeten voorkomen dat wij vervallen in incidentenpolitiek. De EU mag de lidstaat die de grootste bilaterale geschilpunten met Rusland heeft, niet het tempo van de onderhandelingen laten bepalen.

Samenwerken waar mogelijk, kritiek waar nodig. Wij hebben veel te winnen bij een relatie in de volle breedte. De EU zal er niet voor moeten terugdeinzen om Rusland consequent aan te spreken op het naleven van de verplichtingen die het land op het gebied van mensenrechten is aangegaan. Dat kan bijvoorbeeld in de Raad van Europa. Die opbouwende kritiek moet wel vergezeld gaan van het aanbieden van concrete samenwerking. De relatie met Rusland geef ik in mijn buitenlands beleid een hoge prioriteit. Het is een belangrijke economische handelspartner, maar het land is ook een grote speler op het wereldtoneel als G8-land en permanent lid van de Veiligheidsraad. Rusland kan een strategische partner van EU en NAVO zijn. Wij moeten juist als het gaat over de mensenrechten veel investeren in de relaties met Rusland. De heer Van der Linden heeft volkomen gelijk dat juist de Raad van Europa hierin een extra impuls kan geven.

Er is gesproken over de relatie tussen de EU en Afrika. Het is evident dat de bijeenkomst in Lissabon geen eenmalige zaak was. Er is een gezamenlijke strategie aangenomen, waarin concrete follow-up is vastgelegd in de vorm van een actieplan rondom acht partnerschappen tussen de

EU en Afrika. Voor 2010 of 2011 is een volgende top voorzien. Ondertussen zullen ministeriële trojka's van de EU en de AU twee keer per jaar bij elkaar komen om uitvoering te geven aan de EU-Afrikastrategie. De Europese Commissie en de commissie voor de Afrikaanse Unie zullen één keer per jaar de voortgang van de strategie bespreken. Leden van het Europees Parlement, het pan-Afrikaanse parlement en vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld worden bij de uitvoering van de strategie betrokken.

Ik kom toe aan de relatie tussen de EU en de Raad van Europa en die tussen EU en EVRM. Nederland is voorstander van een zo snel mogelijke toetreding van de EU tot het EVRM. In het Unieverdrag staat een bepaling dat de Unie zal toetreden tot het EVRM, maar daarvoor moet natuurlijk wel het Verdrag door alle lidstaten worden geratificeerd. Tegelijkertijd dienen alle 47 lidstaten van de Raad van Europa in te stemmen met toetreding van de EU. Nederland heeft aangegeven dat het voorstander is van een snelle toetreding, terwijl het zich ervoor zal inzetten dat het toetredingsproces snel wordt voltooid. De voorbereidingen op dat terrein kunnen dus worden gestart. Juist vanwege de noodzaak om mensenrechten vanuit de EU meer handen en voeten te geven en daarvoor extra waarborgen vast te stellen, vind ik dat van groot belang, net als de samenwerking tussen de EU en de Raad van Europa.

Alle sprekers vroegen om meer ondersteuning voor de Raad van Europa en benadrukten de noodzaak om zo snel mogelijk protocol 14 in werking te laten treden, in relatie tot de hoge werklast van het Europese Hof. Terecht is opgemerkt dat alles in het werk moet worden gesteld om Rusland te bewegen tot ratificatie van dit protocol, want die ratificatie is nodig wil dit in werking kunnen treden. Wij brengen dit op in contacten met de Russische autoriteiten. De Doema heeft zich hierover positief uitgelaten. Het is goed als Europarlementariërs dit blijven doen bij de collega's in de Doema. Zij hebben het immers het meest voor het zeggen. Uitspraken van Medvedev moeten worden opgepakt als hij het heeft over versterking van de rechtsstaat en allerlei hervormingen. Wij zullen alles in het werk stellen om Rusland ertoe te bewegen, dit zo snel mogelijk te ratificeren.

Mede gelet op de noodzakelijke financiële ondersteuning, los van de steun die Nederland zelf heeft gegeven bovenop de normale bijdrage, geef ik aan dat ik, indien ik gelijkgezinde landen aantref, met hen het initiatief zal nemen voor een betere financiële ondersteuning.

De heer **Van der Linden** (CDA): U moet niet kijken of u gelijkgezinde landen aantreft, nee, u moet gelijkgezinde landen bewegen tot het door u genoemde initiatief. Zelfs als protocol 14 wordt geratificeerd, is het probleem van het Hof niet opgelost. Bent u dat met mij eens?

Minister **Verhagen**: Ja. Op het punt van interne stroomlijning en efficiency kunnen ook nog de

nodige stappen worden gezet. Het onderstrepen van het belang van het Hof als het gaat over de waarborg, verdient bredere steun dan alleen het verdelen van de werklast. Protocol 14 zal het verlichten van de werklast bevorderen. De waardering van het Hof zou een impuls kunnen krijgen door toetreding van de EU.

De heer **Van der Linden** (CDA): Bent u bereid om als het gaat om de toetreding van de EU tot het EVRM initiatieven te nemen om nu reeds voorbereidende werkzaamheden te starten?

Minister **Verhagen**: Dat heb ik net toegezegd. Ik verwijs naar het eerste rapport dat ik voor de commissie justitie en binnenlandse aangelegenheden van het Europees Parlement heb geschreven, naar aanleiding van het Verdrag van Maastricht, toen voor het eerst over de derde pijler werd gesproken. Dat rapport ging over het wegnemen van de juridische beletselen voor de EU om toe te kunnen treden tot het EVRM. Ik kan u dat rapport, aanvaard door het Parlement, met alle plezier toesturen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan heeft het Parlement slecht opgepast toen het ging over de verdere uitwerking!

Minister **Verhagen**: Parlementen moeten altijd opletten op de uitvoering van hun eigen uitspraken!

*N

Staatssecretaris **Timmermans**: Voorzitter. Dank voor de inbreng van de kant van de Kamer. Ik heb zoals steeds in deze Kamer genoten van de bijdragen van de senatoren, met name het citaat van de grote volksdichter, zoals voorgedragen door de heer Eigeman. Wij hebben van hem gehoord dat André Hazes heeft gezongen: geef me je angst, ik geef je er hoop voor terug. Een prachtige zin die precies weergeeft, waar wij als Nederlandse samenleving, maar ook de Europese samenleving, voor staan. Kiezen wij voor angst, of voor hoop?

Met de heer Peters zal ik hartstochtelijk en met plezier van mening verschillen over een aantal zaken die Europa betreffen. Hij heeft een prachtige voorzet gegeven om mij de kans te geven met hem van mening te verschillen. Toen ik zijn bijdrage hoorde, moest ik denken aan weer een andere dichter, de Griekse dichter Kafafis. Uit zijn gedicht "Wachtende op de barbaren" lees ik een aantal strofen voor.

"Waar wachten wij op, verzameld op het marktplein,

de barbaren zullen vandaag moeten komen.

Waarom heerst er zo'n ledigheid in de Senaat?

Wat zitten daar de senatoren en geven geen wetten?

Omdat de barbaren vandaag zullen komen.

Wat voor wetten zullen de senatoren nog maken?

De barbaren zullen, als zij er zijn, de wetten geven.

Waarom nu ineens die onrust en die verwarring?

Wat werden de gezichten ernstig.

Waarom lopen nu snel de straten en de pleinen leeg, en gaan allen naar huis terug, diep in gedachten? Omdat het avond werd en de barbaren niet gekomen zijn.

Er kwamen mensen aan uit het grensgebied die zeiden dat er geen barbaren meer zijn.

Wat moeten wij nu zonder barbaren?

Die mensen waren ten minste een uitweg."

Ik citeer dat omdat ik van de kant van de SP nu al een aantal keren hoor dat "wij" belazerd zijn. In 1992 zijn "wij" kennelijk belazerd door de Europese ondernemers. Tijdens de referendumcampagne zei de heer Marijnissen dat "wij" worden belazerd, kennelijk door ons. Onlangs las ik het Jaarboek parlementaire geschiedenis, waar de heer Marijnissen zegt: "ze" hebben onze identiteit aangenomen. Wie die "ze" zijn, wordt niet nader omschreven, ik neem aan dat wij dat dan weer zijn, maar "ze" worden weer belazerd. Dat zijn voorbeelden van het oproepen van complottheorieën: er is een complot tegen het volk, dat bestaat uit een complot van ondernemers, politici enzovoorts. Dat hoort bij de hele Europese geschiedenis. Maar het is ook een gevaarlijk instrument. De SP is een partij die constructieve bedoelingen heeft, zij maakt zich zorgen over wat in de samenleving gebeurt en wil daar iets tegenover zetten, waartoe zij met alternatieven komt. Ik heb daar respect voor. Maar af en toe denk ik wel eens dat het ook spelen met vuur is. De SP zegt: "ze" hebben ons belazerd met dat verdrag, en nu is er al een mevrouw die roept dat "ze" ons Sinterklaas willen afnemen. Zo'n "ze" leidt al gauw tot een complottheorie. Dat is iets wat in Europa op vele plekken gebeurt, en dan is Europa altijd onderdeel van het complot. Terwijl wij ook onder ogen moeten zien dat Europa deel van het antwoord kan zijn. Het gedicht van Kaváfis gaat namelijk nog verder, en eindigt met een situatie waarin mensen zo onderling bezig waren met ruzie maken, dat zij niet zagen dat uiteindelijk de barbaren gekomen zijn, en dat deze toen weerbaar waren. Dat was nog voor Maastricht, mijnheer Kox, kunt u nagaan!

Ik zeg dit met zoveel nadruk omdat ik denk dat het heel goed is om scherp te debatteren over de onderlinge verschillen met betrekking tot waar wij staan met Europa, het belang van de Europese constructie en wat er goed en fout is in Europa. Maar laten wij dit doen op basis van de goede bedoelingen die zowel de voorstanders als de tegenstanders van deze vorm van Europese integratie wel degelijk hebben. Wij hebben verschillende maatschappijvisies, maar wij zijn niet bezig met elkaars goede bedoelingen of oprechtheid in twijfel te trekken. Dat is een heel belangrijke constatering, en vormt de basis voor een constructieve uitkomst voor beide partijen.

Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de rol van nationale parlementen, waar eerder vragen over zijn gesteld. Het is helemaal niet zo dat dit kabinet niet wil meewerken aan een versterkte rol van nationale parlementen. Nationale parlementen hebben zelf echter alle ruimte om die rol te versterken. De versterkte procedure die in het

hervormingsverdrag is afgesproken, geeft de nationale parlementen alle mogelijkheden, niet alleen om zelf in het eigen land ten opzichte van de regering ferm te zijn en iets te stoppen wat men niet wil, maar ook om de samenwerking met andere nationale parlementen te intensiveren en te versterken. Natuurlijk zit men daar in het Europees Parlement niet op te wachten. Natuurlijk zit men daar in de Commissie niet op te wachten. Maar dat kan de Kamer toch niets schelen, mag ik aannemen? Het zal haar er toch niet van weerhouden om te proberen draagvlak te vinden met andere parlementen? De afspraken zijn zo gemaakt dat deze niet interfereren met de constitutionele, grondwettelijke en verdragsrechtelijke bevoegdheden van zowel de nationale parlementen als het Europees Parlement en het exclusieve initiatiefrecht van de Commissie. Binnen die verhoudingen kunnen -- of dat nu in de COSAC is of elders -- de nationale parlementen hun positie versterken. Ik stel wel vast, dat de Kamers het dan onderling eens moeten zijn. Ik constateer bijvoorbeeld een behoorlijk verschil van inzicht op dit punt tussen bijvoorbeeld de VVD-fracties in de Tweede en de Eerste Kamer. Waar de VVD-fractie in de Tweede Kamer heel sterk zit op maximale invulling van het recht van het parlement om mee te besturen, denkt de VVD-fractie in de Eerste Kamer daar veel genuanceerder over.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Staatssecretaris Timmermans slaat nu toch even te ver door. Ik heb zowel ten aanzien van het parlementair voorbehoud als ten aanzien van het voorstel over COSAC gezegd dat het goede, creatieve voorstellen zijn. Ik heb alleen ook de andere kant onder ogen gebracht. Het is ongelofelijk belangrijk dat wij dat allemaal altijd doen. Het is onverstandig voor wie dan ook, en zeker voor een volksvertegenwoordiging -- of het nu de Tweede of de Eerste Kamer is -- om niet ook de negatieve punten te belichten. Dat heb ik gedaan. Het is niet zo dat er een meningsverschil is, zoals de staatssecretaris beweert. Ik heb slechts de andere kant van de medaille belicht.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik ben blij dit te horen. Het betekent dat de Eerste Kamer en de Tweede Kamer dus zelf slagvaardig met elkaar voorstellen kunnen doen om dit te versterken. Zij zullen daarbij het kabinet niet op hun weg vinden. Absoluut niet! Het kabinet verwelkomt een grotere rol van de nationale parlementen, ook al omdat het de beste manier is, en ook een van de weinige manieren, om de directe betrokkenheid onder de bevolking te vergroten. Alleen maar het mantra van "meer macht aan het Europees Parlement en dan komt het wel goed" werkt niet. Daarom is het belangrijk dat de parlementen ook zelf die rol willen vervullen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik ben heel blij met het warme toejuichen van de versterking van die rol. Ik vraag mij wel af waarom de staatssecretaris in de memorie van toelichting van de Goedkeuringswet van het Verdrag van Lissabon

toch ook schrijft dat hij het niet nodig vindt dat nationale parlementen een soort van instemmingsrecht of parlementair voorbehoud opnemen in de Goedkeuringswet. Natuurlijk maakt de Tweede Kamer dat zelf uit, maar de staatssecretaris kan het toch ook dáár toejuichen en niet afraden?

Staatssecretaris **Timmermans**: Waarom zou ik iets toejuichen waarvan de rest van de Europese Unie, inclusief Denemarken, afstand neemt omdat het niet effectief blijkt? Waarom moeten wij iets overdoen waarvan de Denen hebben geconstateerd dat het niet werkt? Dat lijkt mij niet verstandig.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik heb het geen moment over Denemarken gehad. Ik heb Finland genoemd, met het voorbeeld dat door veel landen is overgenomen, en Duitsland, die...

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik heb gehoord hoe mevrouw Strik Finland noemt. Finland heeft geen instemmingsrecht. Duitsland heeft geen instemmingsrecht. Er is in Finland wel een veel nadere betrokkenheid van het zogenaamde Grand Committee bij de strategische voorbereiding van de positiebepaling in Brussel. Ik zou het verwelkomen als dit in Nederland meer zou gebeuren. De kern van mijn aanbod aan de Kamers is dat ze gewoon meer moeten doen wat al kan. Ik vind eerlijk gezegd dat er nog heel veel kansen onbenut blijven. Dit geldt overigens meer voor de Tweede Kamer voor de Eerste Kamer. Het betreft zaken die er al zijn, zoals de fiches en de andere voorbereiding bij de raden. Dat kan nog veel efficiënter en veel beter. Als wij fiches sturen, waarom krijgen wij er dan zo weinig vragen over? Waarom worden wij er zo weinig voor naar de Kamer geroepen? Niet omdat het niet in die fiches staat! Het staat er namelijk wel degelijk in. Het gebeurt echter gewoon niet. De kansen en mogelijkheden die er al zijn moeten eerst volledig benut worden. Als er daarna geconstateerd wordt dat er nog meer moet gebeuren, ben ik uw man. Ik zeg wel dat het iets te gemakkelijk is om niet te doen wat al kan, en vervolgens om nog meer te vragen, zonder te kijken wat er binnen de huidige mogelijkheden al mogelijk is.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik ben het ermee eens dat wij moeten gebruiken wat wij kunnen. Maar om even precies te zijn: klopt het dat de staatssecretaris dus alleen maar instemmingsrecht afraadt en dat hij wel positief staat tegenover andere wettelijke bevoegdheden voor het parlement om mee te kunnen spreken?

Staatssecretaris **Timmermans**: Zeker. Ik ben er positief over zolang deze bevoegdheden niet in strijd zijn met de afspraken die er zijn over de positie van het Europees Parlement en het exclusief initiatiefrecht van de Commissie. Als het daarbinnen past, is het kabinet uiteraard bereid om mee te praten over versterking van de controlebevoegdheden van de Staten-Generaal, ook

al omdat, ook in onze visie, het de beste manier is om de betrokkenheid van de bevolking te vergroten. De nationale parlementen en ook de Nederlandse Staten-Generaal staan nu eenmaal veel dichter bij de eigen bevolking dan het Europees Parlement. Het zijn kansen die benut moeten worden, maar het is geen concurrentiestrijd tussen het Europees Parlement en de Staten-Generaal. Het is een elkaar versterkend proces, als het gebeurt binnen de verhoudingen zoals die zijn vastgelegd in het verdrag. Daar kan nog veel meer gebeuren dan vandaag de dag gebeurt.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Is de staatssecretaris het met mij eens dat de parlementaire instrumenten waarover wij nu spreken in principe ook al gegeven waren in de vorige verdragen? Vindt hij ook dat het verschil, behoudens de kaarten, slechts is dat wij nu een politiek proces van bewustwording en van activering van parlementen zien? Als dat zo is, hoe duidt hij dan dat proces van politieke activering van parlementen op dit moment? De staatssecretaris zegt dat het aan de Kamer is om hier iets mee te doen. Het is echter niet alleen aan de Kamer, het is ook aan de regering. In dit geval hebben wij te maken met een regering die over bepaalde instrumenten beschikt. Is de staatssecretaris het dan met mij eens, als wij in een nieuw politiek proces zitten, wij dat gedrieën moeten doen: de twee Kamers en de regering?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik zal proberen uit deze stelling de vraag te distilleren.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): De vraag is of u het met mij eens bent dat de instrumenten waarover wij nu spreken in principe ook al in de vorige verdragen geboden waren.

Staatssecretaris **Timmermans**: U zet maar even dit verdrag terzijde, terwijl wij in dit verdrag de twee kaarten krijgen die er eerst niet waren.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Behoudens de kaarten. De kaarten zijn nieuw.

Staatssecretaris **Timmermans**: In de tweede plaats is het zo dat de procedures ook nationaal zijn aangepast naar aanleiding van het rapport van de Raad van State en het rapport-Van Voorst tot Voorst. Het heeft nogal wat consequenties gehad voor hoe wij, ook nationaal, Europese wet- en regelgeving voorbereiden en aan de Kamers voorleggen. Er is ook institutioneel echt wat veranderd in de afgelopen jaren. Vervolgens is het zo dat u volkomen gelijk heeft dat dit alles staat of valt met politiek activisme op die documenten. Het is een politieke wil van kabinet en Kamers om gebruik te maken van de instrumenten die er zijn. Als die politieke wil gebruikt wordt, ontstaat er een nieuwe dynamiek. Met de heer Van Baalen uit de Tweede Kamer zeg ik dat het tot nu toe toch altijd vooral het geval is dat wij dénken dat wij op tijd zijn, maar dat wij, gelet op de Brusselse dynamiek, altijd te laat komen. Het omdraaien van het

beroemde Limburgse aforisme "op tijd is te laat", is typisch voor hoe wij altijd met Europese wetgeving zijn omgesprongen in beide Kamers. Uw Kamer doet het op eigen initiatief al een stuk beter. De Tweede Kamer heeft nu ook de instrumenten gekregen om het te doen. Ik zie vooruitgang, ook dankzij de tijdelijke commissie van beide Kamers. Er is nog wel een wereld te winnen. Ik stel vast -- ik zeg dat meer als oud-lid van de Kamer dan als lid van het kabinet -- dat in plaats van dat de vakcommissies duiken in de mogelijkheden die er zijn, er al heel snel een roep is om nieuwe procedures. Mijn oproep is dan ook: kijk goed naar wat er kan en doe dat goed. Dan krijg je een heel andere dynamiek, ook tussen kabinet en Kamers.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): In feite is een nieuw politiek proces gaande. Mijn vraag aan u is om dat te duiden. Hoe belangrijk is dat? Mij lijkt het in ieder geval belangrijk om de burger te betrekken bij wat er nu gebeurt in het kader van de bewustwording van de zaak. Het is ook belangrijk vanwege het instrumentarium dat wij uiteindelijk gaan ontwikkelen en gebruiken. Wat is uw duiding van dat politieke proces?

Staatssecretaris **Timmermans**: Wij moeten ophouden een tegenstelling te zien tussen het Europees Parlement en de nationale parlementen. Zij moeten samenwerken, want zij hebben hetzelfde doel, namelijk het vergroten van de democratische legitimiteit. Aangezien er geen Europese demos is, maar er wel nationale demossen zijn, namelijk 27, moet je die gebruiken om de legitimiteit te vergroten. Daar heb je die nationale parlementen voor nodig.

De tweede politieke constatering is de volgende. Als wij de politieke processen veel meer benutten en wij elkaar daarop ook afrekenen bereiken wij zeker vooruitgang.

Mijn derde politieke constatering is dat de zaken die op ons afkomen niet alleen onze nationale rechtsorde rechtstreeks raken maar ook het leven van onze burgers. Ik denk aan de consequenties van het klimaat- en energiepakket voor iedere Europese burger dus ook de Nederlandse burger. Verder noem ik het Haags programma op het vlak van Binnenlandse Zaken en Justitie. Dat is hartstikke belangrijk en er is grote steun onder de bevolking voor meer aandacht voor bestrijding van criminaliteit op Europees niveau, maar het heeft wel gevolgen voor onze rechtsorde en de positie van de burger daarin. Dan is het van het allergrootste belang dat volledig invulling wordt gegeven aan de democratische controlerende wetgevende bevoegdheden op nationaal en Europees niveau.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mijn laatste vraag betreft uw eigen positie als regering in dit proces. Er werd net gesproken over onderhandelingsvoorbehoud et cetera, maar waar zou u op in te schakelen zijn, nog meer dan nu het geval is, zodat wij dit met elkaar doen?

Staatssecretaris **Timmermans**: Wij hebben ons sterk gecommitteerd aan het maximaal invoeren en uitvoeren van de aanbevelingen van de Raad van State en het rapport-Van Voorst tot Voorst. Ik zeg u dat ik daarvan ook dagelijks blijf geef in mijn werk. Het is typisch Nederlands om wanneer er over een onderwerp een meningsverschil is, een besluit daarover tot op het allerlaatste moment uit te stellen, met als gevolg dat je in Europa op achterstand staat omdat de trein daar verder rijdt. Ik zie het als mijn taak om in een heel vroege fase binnen het kabinet dingen naar voren te halen, eigenlijk al als er nog geen besluiten genomen zijn in Brussel. Dit om op strategische hoofdlijnen van het kabinet al een uitspraak te vragen en daarover ook met de Kamer te communiceren. Op die manier krijgt ook de Kamer veel eerder de kans om samen met het kabinet besluiten te nemen over die strategische lijnen. Dat is een van de veranderingen die wij hebben doorgevoerd en daar zullen wij ook strikt de hand aan houden. Als de Staten-Generaal en het kabinet dit consequent doorvoeren, hebben wij binnen een paar jaar een fundamenteel andere werkwijze ten aanzien van Europa. Het is dan niet meer zo dat alles keurig op papier wordt gezet en keurig wordt geannoteerd door ambtenaren en het vervolgens in een groot zwart gat verdwijnt op het moment dat het naar de Kamers wordt gestuurd.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik weet niet of de staatssecretaris zijn open invitatie aan de Kamer om meer te spreken over fiches echt gemeend heeft. Ik vind zijn laatste opmerking echter zéér relevant. Subsidiariteit wordt nog te veel gezien als iets tussen Brussel en de parlementen. Ik vind dat het meer iets is tussen Brussel en de hoofdsteden, waarbij de regeringen een eerste verantwoordelijk hebben. Als de regering tekortschiet in het toetsen van subsidiariteit moeten wij die regering daarop aanspreken. Nadat er hordes van ambtenaren naar Brussel getrokken zijn en daar komma's en punten verplaatst hebben, worden wij hier geacht om met behulp van vijf assistenten binnen acht werken de zaak op te pakken. Dit is onbegonnen werk. Ik geef de staatssecretaris gelijk dat wij ons dan moeten concentreren op een paar stevige politieke hoofdpunten. Dat hebben wij gedaan in het verleden en dat zullen wij in de toekomst nog meer moeten doen, maar de eerste verantwoordelijkheid ten aanzien van subsidiariteit ligt bij de regering die daarvoor het best geëquipeerd is en die vanaf de allereerste fase bij alle voorbereidende werkzaamheden betrokken is. Als de staatssecretaris in staat is om dat proces te politiseren en dit te vertalen naar de Eerste en de Tweede Kamer, dan zijn wij een stuk opgeschoten.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat is precies mijn intentie en dat is ook precies waar wij al mee bezig zijn. Op dat terrein hebben wij ook al de eerste resultaten geboekt. Maar ik vind ook dat er tussen ons en de Kamer nog een wereld te winnen is. Wij zitten hier vanavond onder specialisten, als ik zo om mij heen kijk. Er zijn ook nog wat andere belangstellenden, maar het debat gaat tussen Europaspécialisten. Als wij dit willen laten werken,

vind ik dat de vakcommissies een grotere verantwoordelijkheid moeten nemen, want dit kunnen zij niet alleen aan u en mij overlaten. U zegt dat u vaker over de fiches wilt komen praten. Nee, de vakministers moeten vaker over de fiches naar de Kamer worden gehaald. De vakministers moeten veel meer bij dit proces betrokken worden. Wij gaan grote resultaten boeken op het vlak van Europa, als alle ministers dat zien als een integraal onderdeel van hun werk, zoals nu al het geval is bij de minister van Justitie, de minister van Financiën en al die andere ministers die heel veel en belangrijke Europese dossiers te doen hebben.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik zou willen dat de Eerste Kamer zoveel Europaspécialisten had als hier in de Kamer zijn. Ik moet wel zeggen dat wij trots mogen zijn op een Senaat in Nederland die zoveel belangstelling voor Europa heeft, als ik kijk naar de debatten over Europa, maar dat geldt ook voor andere debatten en voor werkbezoeken aan Brussel. Als dat in de hele Staten-Generaal het geval zou zijn, zouden wij ook een stuk opgeschoten zijn.

Staatssecretaris **Timmermans**: Tja, in de strijd tussen beide kanten van het Binnenhof zal ik mij niet mengen, mevrouw de voorzitter.

De **voorzitter**: Ik geloof niet dat de heer Van der Linden een strijd heeft afgekondigd, maar dat hij een constatering heeft gedaan.
**

Staatssecretaris **Timmermans**: O ja, goed, ik heb nog herinneringen aan vroegere tijden. Misschien spelen die mij parten.

Mevrouw **Broekers** vraagt of de regering een financieel-economische toezichthouder in het leven wil roepen, vergelijkbaar met de SEC. Het kabinet is daarvan geen voorstander. Ik denk dat het beste is om nationale instellingen onder nationaal toezicht te houden en die nationale instellingen veel meer met elkaar te laten samenwerken. Ik denk dat wij colleges van supervisors moeten versterken en veel meer verplicht moeten stellen. Wij moeten grensoverschrijdende samenwerking tussen die toezichthouders stimuleren, in de hoop dat deze zal leiden tot het veel sterker op elkaar afstemmen van de werkmethodes. Mijn indruk is dat het ook al in die richting gaat. Het lijkt het kabinet niet noodzakelijk om hiervoor een aparte Europese instelling te hebben.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik heb ook niet per se daarvoor gepleit. Ik vroeg alleen wat de regering daar voor inzet in had. Ik hoor de staatssecretaris zeggen dat samenwerking de toverformule is. De vraag is of er speciale maatregelen worden genomen om die samenwerking te bevorderen. Als het niet lukt, blijft het een beetje hangen. Wat is het beoogde resultaat?

Staatssecretaris **Timmermans**: U weet dat in de Ecofin hierover een hele discussie is opgestart. Minister Bos heeft daaraan een bijdrage gegeven, in samenwerking met zijn Duitse collega Peer Steinbrück. De Commissie heeft hierop in positieve zin gereageerd. De coördinatie via die open methode begint vruchten af te werpen. U zult na verloop van tijd moeten beoordelen of deze ook daadwerkelijk effect heeft in de reële economie. Wij zijn daarover hoopvol.

De heer Van der Linden vroeg hoe het staat met structureel betere Europacommunicatie. Voordat ik precies antwoord geef op deze vraag, wil ik er een ding over zeggen, gelet op wat ik aan het begin van mijn betoog zei. De keuze in Nederland en in de meeste andere Europese landen is: kiezen wij voor hoop of voor de verleiding van de angst. Weten wij zeker dat wij de uitdagingen van de toekomst aan kunnen, als wij onszelf goed toerusten, of denken wij, zoals heel veel mensen helaas in Europa, dat het vanaf nu alleen nog maar bergafwaarts gaat en dat wij dus maar beter de luiken kunnen sluiten en wachten tot de storm voorbij is? Dat is een bijna existentiële vraag die heel veel West-Europese samenlevingen nu bezighoudt. Die vraag kun je niet beantwoorden met Europacommunicatie, maar zonder beantwoording van die vraag heeft Europacommunicatie geen zin.

Met andere woorden, Nederlandse en andere Europese burgers staan pas open voor een positief, toekomstgericht verhaal over Europese samenwerking op het moment dat zij zich veiliger en geruster voelen in hun eigen samenleving, in hun eigen land. Ik denk dat succes van Europacommunicatie alleen maar mogelijk is wanneer wij weer vertrouwen krijgen in de Nederlandse samenleving en weer het vertrouwen krijgen dat wij er als Nederlanders met z'n allen uit kunnen komen en dat de toekomst er niet per definitie slechter uit hoeft te zien.

Er zijn genoeg aanwijzingen die ons hoopvol kunnen stemmen. Wij staan er veel minder slecht voor dan wij elkaar soms aanpraten. Als wij dat begin van optimisme weer voor elkaar kunnen krijgen, zal dat ook leiden tot een meer open houding ten opzichte van de buitenwereld, waarvan Europa een element is. Het is een bekend psychologisch fenomeen: als angst regeert, zie je overal bewijzen van die angst en dan zie je nergens tekenen van hoop. Het wegnemen van de angst is wel een prealabele conditie.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik vroeg mij al een tijdje af wat u met angst bedoelt, maar ik geloof dat u het nu hebt uitgelegd. U hebt gezegd dat het belangrijk is dat mensen zich veilig voelen in hun samenleving. Dat zou dus de angst wegnemen. Ik kan mij daar wel iets bij voorstellen, maar wat betekent dat nu politiek voor Nederland en Europa? Wat is ervoor nodig om je veilig te voelen in je eigen samenleving?

Staatssecretaris **Timmermans**: Als je kijkt naar de Nederlandse samenleving, maar ook naar de Duitse, de Italiaanse en een aantal andere, dan zijn

er twee fenomenen waarover ik bezorgd ben. Het eerste fenomeen is die heel brede middenklasse, die denkt dat het per definitie slechter zal gaan met hen en met hun kinderen dan nu. Zij zitten nu op de top van wat zij ooit kunnen bereiken en vanaf hier gaat het vooral langzaam bergafwaarts. Dat is het eerste fenomeen dat op Europese schaal speelt. Dat leidt tot het verdedigen van gevestigde belangen en tot het afsluiten of afgrendelen van de mogelijkheid van mensen die erbuiten staan, om ook deel te nemen.

Het tweede fenomeen is dat mensen in Nederland en in andere Europese landen zich door de snelle verandering van de samenleving en van de wereldeconomie en de uitbreiding van de Europese Unie afvragen of zij nog wel thuis zijn in hun eigen land. Maak ik nog wel deel uit van deze samenleving? Bepaal ik zelf nog wel wat hier gebeurt?

Ik maak te veel mee dat heel veel Nederlanders die geen hekel hebben aan verschillen of aan buitenlanders en die niet racistisch zijn, maar mensen van goede wil, zeggen: jongen, het is allemaal moeilijk, maar je ziet het toch ook, die moslims, die nemen het hier over. Als mensen van goede wil dat gevoel krijgen, en die mensen zijn er veel in de Nederlandse samenleving, dan zit daar een bijna existentiële angst die je alleen maar wegneemt door de mensen te laten zien dat er geen enkele reden is om voor de ander in je eigen samenleving bang te zijn, als je samen ergens voor staat en op basis van gedeelde waarden en normen de samenleving wilt vormgeven.

Dat zijn twee fenomenen die je op Europese schaal veel ziet en die ertoe leiden dat de Europese samenwerking wordt gezien als de grote gelijkmaker en afpakker van de nationale identiteit. Als de bedreiging in het gevoel van die mensen alleen maar van buiten zou komen, ging het nog, denk ik, maar talloze Europeanen hebben het gevoel dat er niet alleen een bedreiging van buiten is, maar inmiddels ook een bedreiging van binnen. Je ziet dat nu ook in Italië en in andere samenlevingen. Als wij daar geen antwoord op weten en dat niet op een constructieve manier weten op te lossen, zul je ook geen draagvlak vinden voor het openstaan voor veranderingen in de Europese samenleving. Wij hebben die samenwerking absoluut nodig. Zoals bekend heeft het geen enkele zin om nationaal klimaatbeleid te voeren, internationale criminaliteit te bestrijden of om als Nederland alleen op alle punten buitenlands beleid te voeren. Wij zullen onze kracht moeten poolen met andere Europeanen in de Europese Unie, maar dat gaat mis als daarvoor geen draagvlak ontstaat bij de bevolking.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Het gaat mij erom, scherp te krijgen wat wij politiek moeten doen. Natuurlijk kun je zeggen dat het veel mensen gerust zal stellen als zij erop kunnen vertrouwen dat er voldoende economische welvaart zal blijven, maar dat is niet meteen van politieke orde. Ik kan mij allerlei dingen voorstellen bij de dingen in sociaal-culturele sfeer die u hebt genoemd. Je kunt je in historisch perspectief de vraag stellen of

mensen in 2005 zich op die punten heel erg onveilig voelden en daarom tegen Europa gingen stemmen. Ik denk dat u er niet aan voorbij moet gaan dat Europa voor burgers in ons land wel degelijk bijdraagt aan een gevoel van onveiligheid. Ik noem een voorbeeld, waaraan wij ook zelf hebben bijgedragen met ons nationale beleid. Dat voorbeeld is de Europese aanbesteding in de sfeer van de thuiszorg. Ik heb in mijn omgeving gezien dat gewortelde instellingen, die 150 jaar bezig waren met welzijn en zorg in een lokale setting -- in uw termen een heel veilige samenleving en ook nog met een identiteit -- Europees moesten aanbesteden. Zij konden die slag niet meer winnen. Er viel iets om.

Staatssecretaris **Timmermans**: En dat is de schuld van Europa?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Dat zou ook de schuld van onszelf kunnen zijn, omdat wij de Europese regelgeving zo hebben vertaald, dat wij dit moesten doen. Dan nog zeg ik: wij hebben op de een of andere manier dus niet opgelet, omdat die ontworteling toch heeft plaatsgevonden. Ik zie dit namelijk als een proces van ontworteling.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik heb heel veel moeite om de heer Kuiper te volgen. De ontworteling die er is, die te maken heeft met de snel veranderde samenstelling van onze samenlevingen en met mondiale processen van heel grote schaal, brengt hij namelijk terug tot Europese aanbesteding. Hij zegt dat Europa ons dwingt om zo aan te besteden en dat dat leidt tot ontworteling. Dan praat hij inderdaad de mensen aan dat het allemaal de schuld is van Brussel. Dat hebben wij decennia lang gedaan. Dat kwam ons allemaal goed uit. Daarvan werden wij politici op korte termijn beter, maar daarmee is dat nog geen eerlijk verhaal. De keuze om de marktwerking toe te laten in bepaalde sectoren die traditioneel puur en alleen tot de publieke sector behoorden, is een nationale politieke keuze. Op het moment dat je marktwerking wilt, gaan de regels van de markt werken, inderdaad. Bij de regels van de markt hoort een eerlijke aanbesteding en over aanbesteding hebben wij op Europees niveau besloten. Dat er Europees moet worden aanbesteed is echter geen dwang van Brussel, maar is een logische en lineaire consequentie van onze keuze om uit kosten- en efficiencyoverwegingen marktwerking toe te laten. Als de heer Kuiper daarop kritiek heeft, moet hij terugkomen op de vraag: was het verstandig om marktwerking toe te laten? Dat is een nationale politieke keuze. Geef dan niet altijd Europa de schuld, dat hebben wij namelijk zelf zo besloten.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik kan wel met de staatssecretaris verklaren dat het zo is gebeurd. Ik heb echter gezegd dat het mij erom gaat hoe wij verder moeten met het bouwen van politieke instrumenten. Ik zou dus zeggen dat dit soort effecten, die de burger wel degelijk voelt en die de

burger wel degelijk aan Europa toeschrijft, er niet meer moeten zijn.

Staatssecretaris **Timmermans**: Zo makkelijk komt de heer Kuiper niet van mij af. Hij heeft daarin ook een verantwoordelijkheid. Hij legt zojuist in zijn vraag zeer makkelijk de link tussen Europees aanbesteden en ontworteling. Als ik dan de redenering opbouw dat dit niet aan Brussel ligt, geeft hij mij gelijk. Dat is mijn eerste punt. Mijn tweede punt is dat wij daarom het protocol hebben afgesproken bij het nieuwe verdrag. Dat geeft lidstaten de ruimte, diensten van algemeen economisch belang -- dus ook diensten waarin elementen van marktwerking zitten, maar die wij als algemeen belang zien -- uit te sluiten van de onbeperkte marktwerking die op de Europese schaal is afgesproken. Dit betekent dat wij onze woningbouwcorporaties, onze volksgezondheid en onze pensioenfondsen op een manier kunnen organiseren die strookt met onze tradities en met de wijze waarop wij dat in Nederland zijn gewend. Die ruimte krijgen wij in het nieuwe verdrag dankzij het protocol waarvoor Nederland zich heeft ingezet en waarvoor aanvankelijk geen enkele steun was. Wij hebben dat toch voor elkaar gekregen. Wij hebben de ruimte dus getrokken -- om het in sporttermen te zeggen -- om inderdaad onze eigen invulling van die diensten van algemeen economisch belang zo te organiseren dat Brussel zegt: oké, dat is een eigen nationale wijze van organiseren die misschien elders in Europa niet of nauwelijks voorkomt, maar Nederland geven wij daarvoor de ruimte. In deze diensten heeft immers altijd een mengeling gezeten van publiek en privaat; de woningbouwcorporatie is al 150 jaar oud.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik wil aan de kant van de staatssecretaris gaan staan. Hij nam de term "veilige samenleving" in de mond. Dat wil ik ook. Mijn vraag is alleen: wat hebben wij ervoor nodig om hier een veilige politieke gemeenschap te creëren? Welke politieke instrumenten hebben wij daarvoor nodig? De staatssecretaris kan verklaren wat is geweest en wat een bepaald effect heeft gehad, maar wij moeten vanaf nu zeggen hoe wij dit doel van een veilige samenleving willen bereiken. Ik sta wat dat betreft naast hem.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik denk dat de verantwoordelijke politici, wat ook hun politieke achtergrond of kleur is, de complexiteit van de samenleving en de complexiteit van de oplossingen voor de samenleving onder ogen moeten zien en niet moeten vluchten in slogans. Slogans geven op korte termijn een goed gevoel, maar op lange termijn altijd teleurstelling. De complexiteit van de oplossingen in de samenleving, ook op Europese schaal, moeten zij vertalen in heldere maatregelen, heldere stappen, met volledige betrokkenheid van de nationale volksvertegenwoordiging, op een manier die zij ook aan de kiezers kunnen vertellen. Ik denk dat dat een oplossing is die ik nu makkelijk formuleer, maar die razend ingewikkeld is. Overal in Europa zie je namelijk overheden en politieke

partijen worstelen. De complexiteit van de samenleving is aan heel veel burgers, met name burgers die niet zo kosmopolitisch zijn, niet zo hoog opgeleid zijn en die niet makkelijk elders hun heil kunnen zoeken, bijna niet meer over te brengen. De enige manier is echter om het te doen, om een basis van vertrouwen te scheppen, dat mensen weer het gevoel krijgen dat ook hun belangen en ook hun toekomst veilig is gesteld in dit land en in de Europese samenwerking.

Voor de communicatie over Europa hebben wij al een aantal initiatieven in gang gezet. Er is een groter debat op gang gekomen, onder andere met onderwijsinstellingen. De "back to school"-dag is geweest en was een groot succes. Wij werken veel meer samen met scholen. Wij hebben samen met het CITO lesprogramma's ontwikkeld. De lessen voor de onderbouw zijn klaar en worden ook al gebruikt. Ze werken goed. De lessen voor de bovenbouw zijn op korte termijn ook gereed. Het zijn geen lesprogramma's die zeggen dat Europa zo geweldig is, want daarin geloof ik niet. De lesprogramma's bevatten in de verschillende vakken, talen maar ook biologie, zelfs tot lichamelijke opvoeding toe, aspecten die te maken hebben met de Europese samenleving of de Europese overheid. Die worden geïntegreerd in het onderwijs. Dit is een zeer interessante manier om ernaar te kijken. Ik heb zelf op een middelbare school mogen zien hoe docenten dat doen. Daar komen bijna spelenderwijs grensoverschrijdende en Europese elementen terug in lessen waar dat traditioneel niet zo was. Die worden dan onderdeel van het normale lessenkpakket, zonder dat je aan mensen Europa verkoopt, want daarin geloven moderne burgers en zeker kinderen gelukkig niet. Zij zijn daarvoor veel te pragmatisch.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. Ik ben blij dat de staatssecretaris dit uitgebreide antwoord geeft. In mijn eerste termijn had ik daarover inderdaad een vraag gesteld. Is het nu ook de bedoeling dat deze Europese elementen in die lesspakketten, die de staatssecretaris zojuist noemde, permanent worden opgenomen, of is het slechts een eenmalig verhaal omdat wij er nu mee bezig zijn vanwege het Verdrag van Lissabon? Als het namelijk zo is dat ze permanent onderdeel uitmaken, dus ook in de toekomst, van de lesspakketten van de scholieren, vind ik het helemaal fantastisch.

Staatssecretaris **Timmermans**: Mevrouw de voorzitter. Dit is een langetermijnproject en bovendien permanent. Hiermee zullen wij geen kortetermijnsuccessen boeken en krijgen wij de mensen niet binnen een maand of een jaar enthousiast of bewuster van Europese samenwerking. Het heeft te maken met de opvoeding van onze kinderen. Ik vind dat wij in het Nederlandse onderwijs, in de Nederlandse samenleving, veel te weinig aandacht hebben gehad voor het opvoeden in verantwoordelijk burgerschap. Dat heeft ook met onze traditie te maken en met de verzuiling. Wij zijn razendsnel van de verzuilde samenleving naar een

geïndividualiseerde samenleving gegaan, waardoor het concept van burgerschap eigenlijk nooit goed van de grond is gekomen. Ik denk dat wij in dat onderwijs het concept van verantwoordelijk burgerschap veel meer zullen moeten inbedden. Een klein onderdeel daarvan is, als ik dat zo mag noemen, Europees burgerschap, of het bewustzijn van het mede hebben van een Europees burgerschap. Ik moet u zeggen dat talloze keren, op alle scholen waar ik kom, het debat gaat over de vraag: ben je Europeaan of ben je Nederlander? Het wordt pas leuk als mensen gaan inzien dat zij natuurlijk Nederlander zijn, want zij kunnen geen Europeaan zijn als zij niet ook Nederlander zijn, of Belg, of Duitser, of wat dan ook. Die verscheidenheid en die verschillende identiteiten, soms heel groot, soms klein, draag je allemaal mee. Als je dat idee van pluriformiteit en burgerschap tot onderwerp van het onderwijs maakt, bereik je prachtige resultaten in dit land. Dat leidt er ook toe dat je gaat inzien, dat verschillen helemaal geen drempel of beperking hoeven te zijn om er in deze samenleving een succes van te maken. Verschillen kunnen juist een verrijking zijn en ons allemaal verder helpen.

In het communicatiebeleid van het kabinet is natuurlijk ook prominent aandacht nodig voor het Verdrag van Lissabon, het hervormingsverdrag. Wij zullen op korte termijn met een brochure komen waarin wij kort samenvatten wat naar onze mening de kern is van het Verdrag van Lissabon. Uiteraard kan ik u voorspellen dat daarop natuurlijk kritiek komt, want je kunt hierover geen woord schrijven, of iemand vindt het meteen propaganda. Daarom neem ik dat heel graag voor mijn rekening. Ik zit altijd in die spagaat. Ik krijg voortdurend de kritiek dat ik te weinig informeer en dat ik met te weinig kom. Ik hoef maar iets te doen, of ik ben bezig met vuige pro Europa propaganda. Dat neem ik dan maar voor lief. Ik ga er gewoon mee door en iedereen heeft het recht om daar iets anders tegenover te stellen.

Wij proberen het maatschappelijk middenveld er nadrukkelijk bij te betrekken. De heer Van der Linden vroeg daarnaar. Ik verheug mij zeer in een intensieve samenwerking met de SER, met VNO-NCW en met de vakbonden. Ik wil die kanalen graag gebruiken om ook aan hen de ruimte en verantwoordelijkheid te geven die zij naar mijn smaak hebben om te laten zien waar zij op dit vlak staan. Het is namelijk vaak wel erg stil in die hoek. Ik verheug mij er ook op dat ook door het bedrijfsleven, zowel het grote bedrijfsleven als het midden- en kleinbedrijf -- ik vergat zojuist MKB-Nederland te noemen -- het belang van Europa steeds meer wordt onderkend. Het grote bedrijfsleven denkt: ach, dat gaat vanzelf; wij opereren mondiaal. Het mkb is niet zo; dat denkt veel directer, veel grensoverschrijdender en veel meer op de Europese schaal. Het besef groeit daar dat Nederland economisch schade gaat oplopen als het bedrijfsleven geen verantwoordelijkheid neemt voor het draagvlak voor de Europese samenwerking, omdat mensen denken dat zij Europa eigenlijk niet nodig hebben. Er liggen in

Europa juist gigantische kansen voor onze economie.

De bewering van de heer Peters dat het Verdrag van Maastricht een samenzwering is van de bedrijven tegen de bevolking, vind ik eerlijk gezegd dan ook bijna een gotspe. Bij de SP heeft men zich altijd verzet tegen iedere vorm van nauwere samenwerking, ook tegen de euro. Ik zou niet willen dat wij vandaag, met de kredietcrisis in de VS, zonder euro zaten. Dan zaten wij pas echt in een diepe crisis, want dan was er gebeurd wat traditioneel altijd in Europa gebeurde: de ene munt was dan tegen de andere gedevalueerd. Bedrijven sluiten zich op in te kleine markten, kiezen dan voor een alternatieve grote markt en verdwijnen uit Europa. De euro is de grootste banenmachine die Europa in de afgelopen vijftien jaar heeft gekend. Dat zal iedereen die in het bedrijfsleven werkt, kunnen bevestigen. Er is een markt van 500 miljoen consumenten, de best verdienende en de best beschermde consumenten ter wereld, met de veiligste producten ter wereld en het veiligste voedsel ter wereld. Dat is allemaal dankzij die ene markt en die euro. Dacht u nu werkelijk dat Philips miljarden zou investeren in Brainport Eindhoven als het niet wist dat het daarmee in het hart zit van een markt van 500 miljoen consumenten? Absoluut niet! Dat was allemaal niet gebeurd als de SP in het verleden haar zin had gekregen. Ik denk dat er in Oss aardig wat mensen dankbaar zijn dat zij nu werk hebben bij Philips en al die andere succesvolle bedrijven in Brainport.

Dat brengt mij bijna vanzelf bij het onderwerp grensoverschrijdende samenwerking, want natuurlijk is de Europese markt met 500 miljoen consumenten de basis voor de Brainport Eindhoven, maar de Brainport kan het alleen maar redden als wij in die regio, in de driehoek Eindhoven-Leuven-Aken, als in één gebied kunnen opereren. Het valt mij op dat er nog steeds enorme obstakels zijn aan de grens. De neiging bestaat om te zeggen dat dit door Europa komt. Dat is niet zo. Dit komt door de nationale overheden. Europa wil maar al te graag dat wij die grenzen opruimen en steunt ons graag als wij dat doen. Europa is niet voor niets meteen op de wagen gesprongen toen beide gouverneurs van de beide Limburgers afspraken maakten om die grens weg te poetsen. Ook het kabinet wil dat stimuleren. Mevrouw Ter Horst en ik hebben met de grensregio's en de steden afgesproken dat wij hun de ruimte geven om zelf over de grens heen afspraken te maken. Laten wij in dit land nou eens één keer proberen om niet bij ieder initiatief tien redenen te verzinnen waarom het niet kan, maar om het initiatief gewoon te laten gebeuren en om het, als het niet blijkt te kunnen, achteraf te corrigeren in plaats van het al van tevoren onmogelijk te maken.

Zo staat dit kabinet ten opzichte van de grensoverschrijdende samenwerking. Wij zijn ook al de eerste successen aan het boeken. Je ziet dat dit een enorm dynamisch effect heeft op die samenwerking. Dan bedoel ik niet alleen net over de grensregio's heen. Het is hartverwarmend hoe men in het noorden van Nederland -- in Friesland en Groningen -- intensief samenwerkt met regio's

in heel Europa. Dat levert voor ons land en ook voor de regio's grote economische voordelen op. Het moet mij van het hart dat ik, altijd wanneer ik dreig te worden bevangen door het cynisme van Den Haag, gewoon een dagje naar Groningen, Friesland, Brabant, Zeeland of Limburg ga. Dan kom ik weer helemaal opgefrist terug, want daar geloven de mensen erin. Zij staan er positiever tegenover en zien ook direct de voordelen maar ook de nadelen die er nog steeds zijn, aan de grens.

In het betoog van de heer Ten Hoeve over de nationale staat, de verschillen die er nog zijn en de verschillen die er nog komen, vielen mij een paar dingen op. Waarom is het regionalisme in Europa nu mogelijk? Waarom krijgen de Bretonnen, de Vlamingen in Noord-Frankrijk, de mensen in Limburg en elders nu meer ruimte? Omdat de nationale grenzen er minder toe doen en omdat men zich dankzij de Europese samenwerking meer ontspannen voelt en niet bang is voor het land aan de andere kant van de grens. De Elzassers hoeven dus niet gedwongen Frans te leren uit angst voor een Duitse invasie of een vijfde colonne uit Duitsland. Daarom komt die nationale identiteit weer op. Ik vind het als Limburger prachtig dat nu op alle naamborden in Limburg de namen ook in het Limburgs staan. Dat was 20 jaar geleden niet zo. Iedereen die beweert dat de Europese integratie de regionale identiteit onderdrukt, heeft het dus mis. Zij leidt juist tot opbloei van de regionale identiteit. Dat is een positieve zaak. Aan de natiestaat zaten goede dingen, maar er is ook heel veel ellende voortgekomen uit de natiestaat als die werd opgelegd in een multiculturele omgeving. Het gaat mij iets te ver om de multiculturele rijken aan het einde van de negentiende eeuw alleen als "slecht" te kwalificeren. Bijvoorbeeld in het Oostenrijks-Hongaarse rijk was, daar waar de Oostenrijkers het voor het zeggen hadden, een grote mate van tolerantie. Zij hebben er bijna 100 jaar over gedaan om die tolerantie weer te vinden. Zo zitten er altijd twee kanten aan het verhaal.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik ben dat eigenlijk helemaal met de staatssecretaris eens: natuurlijk zaten daar heel veel goede kanten aan. Ik heb willen constateren dat de ontwikkeling blijkbaar de andere kant op geweest is.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ja, dat is juist.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Deze staten zijn opgebroken. Die multiculturele staten hebben toen niet meer kunnen functioneren. De wereld heeft toen blijkbaar gekozen voor het model van de natiestaat. Dat heeft inderdaad op heel veel punten heel veel ellende gebracht, maar je moet constateren dat die ontwikkeling nog steeds bezig is en dat je die in bepaalde regio's, ook van Europa en aan de grenzen van Europa, ook nu niet kunt tegenhouden. Wij moeten daar dus zo goed mogelijk mee omgaan. Het is inderdaad een voordeel als Europa daarbij is en eroverheen ligt, zodat de nadelen van die beperkte natiestaat opgevangen kunnen worden in het geheel. Wij ontkomen echter niet aan de tendens om toch een

eigen natiestaat te willen hebben. Die willen wij hier blijkbaar ook hebben; laten wij ook dat goed beseffen, want wij spreken hier allemaal over het nut van onze eigen staat, over wat wij daarvan verwachten en wat onze bevolking daarvan verwacht omdat zij ons meer dan in Europa toch nog altijd in deze eigen staat vertegenwoordigd weet. Wij doen daar dus ook zelf aan mee, ondanks alle mooie woorden over de multiculturele staat.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik heb aan het begin van mijn betoog ook gezegd dat er geen Europese demos is, maar dat er wel een nationale demos is. Die moet je ook gebruiken om draagvlak te creëren voor meer Europese samenwerking. Ik zie dus geen tegenstelling tussen wat ik heb gezegd en wat u nu zegt.

Er zijn kritische vragen gesteld over de EPA's, de handelsakkoorden met voornamelijk de voormalige koloniën van lidstaten van de EU. Die kritische vragen begrijp ik. Wij hebben zelf ook heel hard en kritisch onderhandeld om te voorkomen dat ontwikkelingslanden tussen wal en schip zouden raken bij die overeenkomsten, maar die onderhandelingen waren met name vanwege de opstelling van ontwikkelingslanden in de WTO noodzakelijk. Er was zoveel kritiek op de eenzijdige handelsconcessies die de EU al decennialang toekende aan de ACS-landen -- u kent ze allemaal wel: het Verdrag van Yaoundé en later het Verdrag van Lomé -- dat voortzetting van de WTO-waiver hiervoor niet langer haalbaar was. Vooral andere ontwikkelingslanden in Azië en Latijns Amerika wilden dat niet langer. Dat begrijp ik ook wel; "waarom zij wel en wij niet?" Daarom is, als onderdeel van het Cotonou-verdrag in 2000 met de ACS-landen afgesproken dat er EPA's moesten komen voor 1 januari 2008.

Eind vorig jaar zag het er op dat punt niet goed uit. Ik heb daarover ook aardig wat robbertjes gevochten met Commissaris Mandelson, maar uiteindelijk zijn voor de deadline van 1 januari met ongeveer de helft van het aantal landen akkoorden gesloten: een regionale EPA met de Cariben en interim-EPA's met 20 landen in Afrika en de Stille Oceaan. Nederland is blij dat een terugval van de export van ACS-landen naar de EU op die manier is voorkomen. De m.o.l.'s, de minst ontwikkelde landen, zijn buiten de akkoorden gebleven, maar die hadden natuurlijk al de "everything but arms"-regeling. Zij hadden dus toch al vrije toegang tot de EU-markt. Ik constateer ook dat dankzij de interim-EPA's vrijwel geheel Sub-Sahara Afrika nu vrije toegang heeft tot de EU-markt, ook met de verwerkte producten waarover de heer Peters het had. Alleen voor rijst en suiker gelden onder de EPA's nog overgangperiodes van een aantal jaren. Kortom, nog nooit hebben de armere ontwikkelingslanden zo'n goede toegang tot de Europese markt gehad.

De heer Van der Linden vraagt hoe nu verder. Inmiddels worden de vervolgonderhandelingen in Afrika opgepakt. Alle regio's hebben laten weten te willen doorgaan met onderhandelingen voor volledige regionale EPA's. Wij willen dat ook. Wij willen hier uitkomen op een

manier die voor alle landen evenwichtig is. Dat het zo gaat, heeft ook te maken met de veranderde verhoudingen in de wereld. Het is niet meer alleen Noord-Zuid, er is ook ontzaglijk veel Zuid-Zuid. Er zijn kampioenen aan het ontstaan in het Zuiden. De BRIC-landen, Brazilië, Rusland, India en China, zijn de meest succesvolle landen in termen van economische groei. Het is spectaculair wat daar wordt bereikt. Er ontstaat meer evenwicht in de mondiale verhoudingen. Dat is maar goed ook. Waarom zouden 800 miljoen Europeanen en Noord-Amerikanen alle weelde hebben en waarom zouden de 6 miljard overige wereldburgers het met een heel klein beetje of met niks moeten doen? Dat is een bron van spanning en ellende. Mij valt bij de BRIC-landen en bij Azië en Afrika op dat men nergens zegt: wij komen het bij jullie weghalen, nu zijn wij aan de beurt, jullie moeten maar ophouden. Men vraagt om samenwerking. Men wil er een win/win-situatie van maken. Europa heeft een unieke kans om die situatie dichterbij te brengen. Wij worden daar niet slechter van. Wij worden er alleen maar beter van als het beter gaat met Russen, Chinezen, Brazilianen en de mensen in India. Daar wil dit kabinet zich voor inzetten. Wij behalen daarbij, in vergelijking met andere landen, relatief groot succes. Wij investeren ook heel veel in deze landen.

De heer **Peters** (SP): Dat is de helft van het verhaal. Bij de ACS-landen gaat het niet alleen over wat er naar Europa komt en waar zij profijt van kunnen hebben. De staatssecretaris heeft nog niet verteld wat deze landen op hun markten moeten accepteren. Het gaat om hoge percentages die toegelaten moeten worden. Daardoor blijven allerlei arbeidsomstandigheden onveranderd. Deze landen krijgen de last op zich om soms gesubsidieerde goederen op hun markt te moeten ontvangen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Het is aan de landen zelf welke onderwerpen zij op de onderhandelingstafel leggen. Wij zullen de wensen van deze landen voor onderhandelingen steunen. Wij staan aan de kant van de ontwikkelingslanden. Het is niet zo dat die per definitie het slachtoffer zijn en wij de boeman. Het is niet zo dat zij met het openstellen van hun markten alleen maar problemen ondervinden. Zij geven aan wat zij wel of niet in hun EPA's willen. Wij steunen deze landen op die punten. Vooral nog zijn het juist de ontwikkelingslanden die een grotere markttoegang vragen en ook toelaten.

De **voorzitter**: Mijnheer Peters, tot slot graag op dit punt.
**

De heer **Peters** (SP): Als er nog maar 10% of 5% overblijft, is er maar weinig ruimte voor de eigen wensen. Wij zijn bovendien veel strenger dan de WTO voorschrijft. Wij stellen veel meer en veel hogere eisen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat klopt. In de EPA's zijn echter ook veiligheidskleppen ingebouwd.

Zo mag tot 20% van de invoer uit de EU blijvend worden belast met invoerheffing door ACS-landen. Dat kan men blijven doen. Dat geeft die landen heel veel speelruimte. ACS-landen gebruiken die ruimte om in interim-EPA's producten uit te zonderen die belangrijk zijn voor landbouw, industrie of de overheidsinkomsten. Het is goed dat de ontwikkelingslanden precies naar de sectoren kijken en voor zichzelf uitmaken wat zij willen liberaliseren. Wij steunen hen daarin.

De heer Peters vraagt hoe de regering aankijkt tegen de Mandelsonstrategie van Global Europe. Hij vraagt of dit niet leidt tot nekoloniale verhoudingen. Global Europa betreft het totaal van de Europese handelspolitiek en niet uitsluitend de relatie met de ontwikkelingslanden. Doel is om de concurrentiepositie van de Europese Unie wereldwijd te verbeteren. Daarvoor zijn verschillende instrumenten in WTO-kader: bilaterale onderhandelingen, regionale vrijhandelsakkoorden zoals Zuid-Korea en ASEAN en samenwerking bij standaarden. De instrumenten kunnen toegespitst worden op land en regio. De beperkingen daarop vinden plaats in bespreking met handelspartners op voet van gelijkwaardigheid. Dat is niet nekoloniaal. Het is een nuttige, externe pendant van de interne EU-Lissabonagenda. Het leidt immers tot structurele aanpassingen in die landen. De Europese Unie is de krachtigste markt, met de meest koopkrachtige consumenten en met de hoogste standaarden. Daarvan is altijd gezegd dat het een concurrentienadeel is. Nu blijkt dat producenten wereldwijd die hoogste standaarden willen halen om zo de Europese markt binnen te komen. Dat heeft als gevolg dat de hoogste standaarden ook gelden voor de producten die op andere markten terechtkomen. Dus wordt de consument in de ontwikkelingslanden automatisch beter beschermd dankzij het hoge beschermingsniveau in de Europese Unie. Dat is een win/win-situatie.

De heer Ten Hoeve heeft, net zoals vorig jaar, gevraagd naar het Rotterdameffect dat wij gebruiken voor bepaling van onze nettopositie. Hij krijgt van mij hetzelfde antwoord als vorig jaar. Wij blijven dat doen. Ook als wij dat niet doen, is Nederland de grootste nettobetaler in de Europese Unie.

Hij heeft ook een vraag gesteld over Europese belasting. Ook die vraag is voor mij niet nieuw. Ik herhaal dat Nederland geen voorstander is van Europese belasting. Wij willen een bijdragesleutel op basis van het bni. Dat lijkt ons de meest eerlijke manier om de Europese Unie te financieren. Dat is ook een antwoord op zijn vraag over fiscale autonomie. Ja, wij hechten sterk aan fiscale autonomie. Er is geen enkele aanleiding om dat op Europees niveau in te schalen. Dat geldt ook voor zijn vraag over het Europees Burgerlijk Wetboek.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik constateer dat wij belastingen gaan heffen die wij eigenlijk niet alleen kunnen heffen. Daarvoor hebben wij de landen om ons heen nodig. Wat is er dan nog over van onze fiscale autonomie?

Staatssecretaris **Timmermans**: Wij komen zo snel in een kip/ei-discussie. Dit heeft bijvoorbeeld te maken met het klimaatbeleid. Uit liberale hoek komt altijd het verwijt dat wij daarbij niet harder mogen lopen dan de rest van Europa om onze industrie niet op een concurrentienadeel te zetten. Bij toepassing op Europese schaal zou er echter niets meer gebeuren. Als Europa niet vooroploopt, volgt de rest van de wereld zeker niet. Bij het klimaatbeleid en bij vergroening van het belastingstelsel is te zien dat goed voorbeeld doet volgen. Het leidt ertoe dat andere landen bij vergroening sneller overgaan tot ontwikkelingen waarvan iedereen weet dat die er toch gaan komen. Het voorbeeld van de Europese Unie, met ambitieuze doelstellingen vertaald in concrete maatregelen voor het klimaatbeleid, leidt tot uitzicht op een akkoord in Kopenhagen. Dat zou er zonder leiderschap van de Europese Unie op mondiale schaal niet zijn. Het is inderdaad zo dat ons bedrijfsleven grote nadelen zou ondervinden als wij alleen nationaal iets zouden doen. Als wij echter iets eerder een stap zetten die ongetwijfeld door de rest wordt gevolgd, betekent dat juist een concurrentievoordeel voor ons bedrijfsleven. Wie zich eerder aanpast, is spekkoper. In die zin is er niets mis mee om bij het klimaatbeleid leiderschap in de Europese Unie te tonen. Ik ben er blij mee dat Nederland eindelijk eens leiderschap neemt en toont in een Europese discussie. Het is prachtig dat dit gebeurt bij het energie- en klimaatbeleid. Dat is immers een van de speerpunten van de Europese Unie in de komende jaren.

Over het instemmingsrecht kan ik een globaal antwoord geven. Er is gevraagd naar een instemmingsrecht bij de JBZ. Ik wil dat onderwerp, als mevrouw Strik het goed vindt, parkeren bij de behandeling van het wetsvoorstel over het Verdrag van Lissabon. Dan zoomen wij bij de derde pijler heel precies in op de artikelen in het verdrag van het instemmingsrecht. Op 10 maart jongstleden is de memorie van toelichting aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer aangeboden. Wij willen niet op behandeling daarvan vooruitlopen door nu al een discussie daarover te voeren. Wij zijn voorstander van grotere betrokkenheid van het Europees Parlement bij de besluitvorming hierover. Laten wij eerst in de discussie met de Kamer afwachten hoe het ratificatieproces verloopt. Dan kan ik met de Kamer en de overzijde precies bepalen wat de afspraken zijn die wij daarover in Nederland willen maken.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De discussie is ontstaan tussen de verschillende fracties. Wij zitten immers in een bezinningsproces. Als het debat pas bij het ratificatieproces wordt gehouden, rijdt de trein al en is de Goedkeuringswet al dan niet geamendeerd door de Tweede Kamer. Vandaar dat wij het belangrijk vinden om hier een aantal onderwerpen op te werpen en van de bewindslieden een reactie te krijgen opdat wij die in de gedachtevorming van onze partij zouden kunnen meenemen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat is een schot voor open doel. Als u het zo wilt misbruiken, ga ik daar helemaal niet in mee. Dan ga ik het helemaal ordentelijk doen via de geëigende procedures.

Mevrouw de voorzitter. Ik ga ervan uit dat ik hiermee de gestelde vragen heb beantwoord.

De **voorzitter**: Kennelijk nog niet helemaal.
**

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik heb een aantal concrete vragen gesteld over "capacity building" en de middelen die daarvoor beschikbaar zijn. Ik heb erop gewezen dat de spoeling dunner is geworden door Maghreb en Rusland. Hoe ziet dit er in de toekomst uit? Er zijn stimulerende programma's tussen met name lagere overheden in Nederland en elders in Europa. Ik heb gesproken over de prikkels voor het voorstellingsvermogen van burgers. Dit is een korte samenvatting van de vragen die ik heb gesteld.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik heb een aantal vragen gesteld over het institutionele evenwicht in de Unie. Ik heb gevraagd naar het mandaat van de voorzitter van de Raad, de vereisten, de criteria, ook voor de voorzitter van de Commissie, ook voor de Hoge Vertegenwoordiger en de plaatsvervanger.

Ik heb verder een vraag gesteld over de ondersteuning van de vaste commissie voor Europese Zaken van de Tweede Kamer door gedetacheerde ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Hoe ziet de regering dit in relatie tot de onafhankelijke positie van het parlement als controleur van de regering? Ik heb gezegd dat er geen bruggenhoofd van het departement mag zijn bij de controleur. Op die vraag heb ik geen antwoord gekregen.

Voorts heb ik een vraag gesteld over de mogelijke verstoring van het evenwicht in de concurrentieverhoudingen op wereldschaal als gevolg van de CO₂-reductieambities van de Europese Unie.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik maak het lijstje nog iets langer. Ik heb een vraag gesteld over Europa als waardengemeenschap in verband met de klimaatdiscussie. Ik vind het ook goed als dit tot de tweede termijn wordt bewaard.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik zou bijna zeggen: hebt u even. Ik zal beginnen met de vraag of de financiële middelen voor de stimulering van ontwikkelingen in nieuwe partnerlanden zijn verwaterd. Dat is niet zo. Wij hebben nu 11,6 mld. in ENPI. Voorheen hadden wij 3,1 mld. in TACIS en 5,3 mld. in MEDA. Als je daar ook nog geld van de EB bijtelt, kom je op 14,4 mld. Dat is meer dan in het verleden. De Europese Unie heeft in deze periode dus behoorlijk wat middelen om hiermee actief te zijn. De heer Eigeman doelde natuurlijk ook op de nationale middelen, met name het Matra-programma. Daarover zijn wij intern nog in gesprek. Het is mijn ambitie om dit succesvolle instrument niet te laten verwateren en zo effectief te laten zijn als het in het verleden is geweest. Wij

zullen er intern voor zorgen dat dit mogelijk blijft. Zodra de besluitvorming is afgerond, zal ik de Kamer daarover informeren.

Ik kom nu op de vraag naar de institutionele verhoudingen na de implementatie van het nieuwe verdrag. Vanaf het allereerste begin -- het was al zo in de Conventie -- was de inzet van Nederland, de Kamers, het toenmalige kabinet en het huidige kabinet, dat de communautaire methode voorop moet staan, dat het institutionele evenwicht gehandhaafd moet blijven en dat de balans tussen communautair en intergouvernementeel niet mag worden verstoord. Het is in het belang van een uitgebreide Unie om op een aantal terreinen meer communautair te doen.

In dit kader is het evident dat een voorzitter van de Europese Raad, de Raad moet faciliteren en niet de Europese Raad als het ware moet kapen. Wij zijn niet voor een dirigistische president van de Europese Raad. Wij willen dat dit niet ten koste gaat van de voorzitter van de Europese Commissie, noch van het Europese Parlement. De voorzitter van de Europese Raad moet zich strikt houden aan de taken die zijn omschreven in het verdrag, dat wil zeggen: de vergadering voorbereiden, de vergadering leiden en na afloop van de vergadering kond doen van hetgeen door de vergadering is besloten. Er zal in de praktijk uiteraard een evenwicht moeten worden gezocht tussen de rol van die voorzitter die de Unie naar buiten vertegenwoordigt, de rol van de Hoge Vertegenwoordiger die verantwoordelijk is voor de coördinatie van het buitenlandse beleid en ook de Unie naar buiten vertegenwoordigt en de voorzitter van de Commissie die naar binnen naar buiten een vooraanstaande rol heeft.

Daar komt nog eens bij dat voorzitterschappen blijven. Er is geen sprake meer van roulatie in de Raad Extern Beleid en in de Europese Raad, maar elders blijven wisselende voorzitterschappen bestaan. Die halfjaarlijkse voorzitterschappen houden natuurlijk ook hun eigen verantwoordelijkheid voor de medebepaling van de agenda.

Naar onze overtuiging kun je zo een evenwicht creëren dat leidt tot respect voor de verhoudingen tussen de instellingen, tot een balans tussen groot en klein, noord en zuid, nieuw en oud, en al die balansen zijn van het grootste belang, wil je tussen de lidstaten draagvlak houden voor een verdere samenwerking in de Europese Unie.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik ben het daarmee uiteraard eens, maar alles hangt van personen en karakters af. Nu is mijn vraag: is het kabinet van mening dat de voorzitter van de Raad afkomstig kan zijn uit een land dat niet volledig het Verdrag van Lissabon dekt, steunt, geratificeerd of geaccepteerd heeft.

Mijn tweede vraag is wat naar het oordeel van de staatssecretaris nu interessanter is: de Hoge Vertegenwoordiger, zeg in de volksmond: de minister van Buitenlandse Zaken, of de voorzitter van de Europese Raad. Wat lijkt de staatssecretaris politiek gesproken de meest interessante positie?

Staatssecretaris **Timmermans**: De heer Van der Linden weet dat hij op die vraag, zo gesteld, van mij geen antwoord krijgt. Dit weet hij heel goed, omdat hij meer dan wie ook in dit huis weet dat alles zal afhangen, niet alleen van de persoonlijkheden, maar ook van de balans die er tussen de persoonlijkheden is. Ik noem de voorzitter van de Europese Raad, de Hoge Vertegenwoordiger, de voorzitter van de Europese Commissie en de voorzitter van het Europees Parlement. Die balans bestaat uit verschillende elementen, de regionale verdeling en de politieke verdeling en die heeft ook te maken met de uitslag van de Europese verkiezingen volgend jaar, zoals mevrouw Broekers al zei. Die verdeling kunnen wij dan pas zien en dan moet je kijken wie er allemaal in het plaatje passen.

Ik zeg u echter wel: alle lidstaten zijn lid van de Europese Unie en je gaat niet verschillende categorieën maken, omdat de een wel ergens aan meedoet en de ander niet. Je zult het in die balans moeten zoeken. Als een bepaalde politieke familie of een bepaalde categorie land op een plek zit, zul je in de balans een andere politieke familie of een andere categorie land een andere plaats moeten geven. Ik zou hierin ook de man-/vrouwbalans willen betrekken, want die wordt in de Europese Unie vaak helemaal over het hoofd gezien. Naar mijn mening moet Nederland ook daarvoor aandacht vragen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Daar ben ik het mee eens, maar er zijn drie hoofdfuncties, drie hoofdprijzen. Je moet dus kiezen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik stel met plezier vast dat de heer Kox beschikbaar is.

De heer **Van der Linden** (CDA): De staatssecretaris zegt terecht dat de voorzitter van de Europese Raad moet faciliteren. Dit is dus een serviele dienaar van de Raad. De Hoge Vertegenwoordiger wordt de baas van de buitenlandse dienst. Hij krijgt meer en meer macht. Hij is vicevoorzitter van de Commissie, lid van de Europese Raad en voorzitter van de Rabez. Als ik de staatssecretaris hoor zeggen dat de een mag faciliteren, en dat is wat meer dan de koffie uitdragen, en de ander krijgt zo'n zware positie, is hij dan niet van mening dat de positie van de Hoge Vertegenwoordiger aantrekkelijker is?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik hoor het de heer Van der Linden zeggen. Tegen mevrouw Broekers zeg ik dat als zij aan de heer Kissinger een telefoonnummer wil doorgeven, dit toch vooral het nummer van de Hoge Vertegenwoordiger moet zijn.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dit vind ik een interessante uitspraak, want dit betekent dat de staatssecretaris de Hoge Vertegenwoordiger interessanter vindt dan de voorzitter van de Commissie.

Staatssecretaris **Timmermans**: Helemaal niet, maar ik ga ervan uit dat als de heer Kissinger nog

in functie zou zijn geweest, hij vooral belangstelling zou hebben gehad voor het buitenlandse beleid. De coördinatie van het buitenlandse beleid zal in de handen liggen van de Hoge Vertegenwoordiger. Het lijkt mij dan ook logisch dat hij het telefoontje van Kissinger aanneemt.

De heer **Van der Linden** (CDA): De heer Kissinger had vast geen genoegen genomen met de Hoge Vertegenwoordiger.

Staatssecretaris **Timmermans**: Misschien wel als hij ook van voetbal houdt.

Voorzitter. Wij hebben al heel lang ervaring met het detacheren van ambtenaren van Buitenlandse Zaken bij de Griffie van de Tweede Kamer. Iedereen ervaart dat als positief, niet in de laatste plaats omdat deze ambtenaren hun loyaliteit meenemen naar de Tweede Kamer. Ik doel dan niet op hun loyaliteit aan Buitenlandse Zaken, maar hun loyaliteit aan de organisatie waarvoor zij werken. Als lid van de Tweede Kamer heb ik nooit ook maar een milliseconde het gevoel gehad dat een gedetacheerde ambtenaar van Buitenlandse Zaken een andere baas diende dan de Staten-Generaal. Ik zie dus geen enkele aanleiding om hierin in probleem te zien. Integendeel, ik heb altijd met veel plezier gewerkt met deze medewerkers. Ik denk dan ook dat de vrees van mevrouw Broekers ongegrond is.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik begrijp het antwoord van de staatssecretaris, maar volgens mij gaat hij eraan voorbij dat de positie van de nationale parlementen verandert als het Verdrag van Lissabon op 1 januari in werking treedt. Het parlement moet dan zeker een onafhankelijke positie innemen ten opzichte van de regering. Om die reden heb ik mijn vraag gesteld.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dan bent u toch echt aan het verkeerde adres. Die vraag moet u stellen aan uw collega's aan de overzijde. Zolang zij tevreden zijn met deze medewerkers, wie ben ik dan om hier een probleem van te maken?

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): De regering draagt hiervoor ook verantwoordelijkheid. In Nederland kennen wij immers de scheiding der machten. Deze verantwoordelijkheid dragen wij gezamenlijk.

Staatssecretaris **Timmermans**: Gedetacheerde ambtenaren, zij het bij de Staten-Generaal, zij het bij de Europese Commissie, zij het elders, worden geacht loyaal te zijn aan de organisaties waar zij gedetacheerd zijn. Zo werkt de ambtelijke loyaliteit en ik heb geen enkele aanwijzing dat zich hier ooit een probleem heeft voorgedaan. Ik zie verder niet in welke verandering het Verdrag van Lissabon hierin zou kunnen brengen. Indien er in de Staten-Generaal een probleem ontstaat, ben ik de eerste om te helpen dat probleem op te lossen.

Mevrouw Broekers sprak over het level playing field voor het Nederlandse energie-

intensieve bedrijfsleven na de invoering van een emissiehandelssysteem. In het bedrijfsleven leeft de zorg dat beperkte invoering van dit handelssysteem leidt tot concurrentienadeel. Eufemistisch zegt men dat het zou leiden tot "carbon leakage". Daarmee bedoelt men dat bedrijven verplaatst worden naar landen waar de uitstoot niet wordt beprijsd.

Het bedrijfsleven is helemaal niet zo "footloose" als men ons wil doen geloven. Natuurlijk zit niemand te wachten op hogere lasten. Daarom vertelt men ons dat ze de pleiterik maken als wij ook maar iets doen. Ik geloof daar helemaal niets van. Verder zet de regering zich in voor een level playing field, zowel in Europa als wereldwijd. Ik heb inmiddels een aantal overeenkomsten op dit punt mogen ondertekenen en ik kan u dan ook uit eerste hand zeggen dat er grote belangstelling bestaat voor het uitspreiden van dit handelssysteem. In Noord-Amerika, Canada, Australië en Azië is echt steeds meer belangstelling voor dit systeem.

Wij moeten ons ervoor inzetten dat het systeem wereldwijd over zo veel mogelijk industrieën wordt uitgespreid, want dan creëer je een echt level playing field. Als vervuilen geld gaat kosten, wordt het een voordeel om minder te vervuilen. Je kunt zo een markt creëren die het interessant maakt om schoner te gaan produceren. Dat is de enige manier om de uitstoot van broeikasgassen wereldwijd terug te dringen. De Nederlandse regering gelooft sterk in de waarde van het ETS-systeem, want dat is een van de belangrijkste instrumenten om de broeikasgasemissies terug te dringen.

Op welke waarden baseert de regering zich daarbij? Ik neem aan dat de vragensteller zichzelf baseert op verantwoordelijk rentmeesterschap. Ik denk zelf dat wij verantwoordelijkheid dragen voor de toekomst van de aarde. Het maakt daarbij niet uit of je dat doet op basis van een geloofsovertuiging, een humanistische overweging of omdat je de aarde iets beter voor je kinderen wilt achterlaten dan je haar hebt aangetroffen.

Om tal van redenen is het van eminent belang dat wij in deze generatie de opwarming van de aarde afremmen. Als de aangekondigde maatregelen in hun doel slagen, zal de stijging van de temperatuur hopelijk beperkt blijven tot drie graden. En zelfs dan zijn er grote gevolgen voor de biodiversiteit, grote gevolgen voor de droogte in delen in de wereld en grote gevolgen voor de weerspatronen. Al die veranderingen zullen ons raken. Realiseren wij ons doel niet, dan stijgt de temperatuur nog harder en zijn de gevolgen voor ons leefmilieu nog groter en wordt de wereld zeer, zeer onveilig. Dat mogen wij onze kinderen niet aandoen.

*N

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. Ik bedank de minister en de staatssecretaris voor hun beider buitengewoon bevlogen beantwoording. Ik ben blij dat wij aan het einde van zijn termijn nog een aantal antwoorden aan de staatssecretaris wisten te ontlokken. Het enthousiasme en de inzet

voor Europa spatten namelijk van zijn antwoorden af.

De minister van Buitenlandse Zaken stelt dat wij voor de energievoorzieningszekerheid in moeten zetten op diversificatie van leveranciers en energiesoorten. Hij heeft verder gezegd dat kernenergie op de Franse agenda staat. Als dat zo is, dan moet de Nederlandse regering dit onderwerp zeker op de agenda zetten. Als de Fransen het op de agenda van hun voorzitterschap plaatsen, kan de regering toch zeker niet besluiten om het niet op de agenda te plaatsen?

Het mandaat van het Joegoslavië-Tribunaal loopt ten einde. De minister ontkent dat terecht niet, aangezien dit zo is geregeld in de desbetreffende VN-resolutie. Wordt echter ook overwogen om dit mandaat te verlengen om Mladic alsnog voor het Tribunaal te kunnen brengen? De minister zegt na te denken over een creatieve oplossing en daarover niets te willen zeggen. Ik kan mij dat voorstellen, maar de verkiezingen in Servië vinden al op 11 mei plaats. Is hij van plan dat nadenken voor die datum af te ronden?

De minister zegt dat de Mediterrane Unie moet passen in het beleid van de Unie voor het mediterrane gebied. Het mag het Barcelonaproces niet vervangen en ook geen nieuwe Unie worden. De Commissie heeft echter op het initiatief van de Franse president gereageerd met de opmerking dat het initiatieven voor de promotie van regionale samenwerking op prijs stelt. Voorwaarde van de Commissie is wel dat het project gebouwd moet worden op de bestaande structuren. Zij verwijst daarvoor naar het Barcelonaproces van 1995 voor vrijhandel en dialoog in het Middellandse Zeegebied. Ik begrijp daarom niet meer wat nu precies de opvatting van de regering is. Wat is de inzet van de regering bij het aangepaste initiatief van de Franse president?

Aan de staatssecretaris heb ik ook nog enkele vragen. Het parlementaire voorbehoud is hier aan de orde geweest, zij het als instemmingsrecht. De staatssecretaris heeft gezegd dat uit de Finse ervaringen blijkt dat het niet werkt. Ik heb niet voor niets de negatieve aspecten van het parlementaire voorbehoud naar voren gebracht, om juist ook de andere kant van de medaille aan de orde te stellen. Ik heb gevraagd hoe de regering de slagkracht van de EU beoordeelt als meerdere lidstaten het parlementaire voorbehoud introduceren. Uit de opmerkingen van de staatssecretaris leid ik af dat de regering die slagkracht negatief beoordeelt en zegt: dat instrument is niet effectief, wij beginnen er niets mee en het zorgt alleen voor nog meer vertraging in het Europese wetgevingsproces. Daar zou ik graag nog een reactie van de staatssecretaris op horen.

Tot slot hebben wij het nog even gehad over de voorzitter van de Raad. Toen kwam ook de voorzitter van de Commissie aan de orde en de Hoge Vertegenwoordiger is door de heer Van der Linden eveneens boven tafel gehaald. Ik heb dienaangaande een vraag aan de regering en ik stel die nú, in verband met de planning die er ligt voor de behandeling van de Goedkeuringswet voor het

Verdrag van Lissabon. Naar het zich laat aanzien, zal deze Kamer pas na het zomerreces de Goedkeuringswet kunnen behandelen, hoewel deze Kamer dat graag voor de zomer zou willen doen. Wij zijn echter afhankelijk van de behandeling in de Tweede Kamer en kunnen geen ijzer met handen breken. Wij vinden het heel vervelend, maar wij zullen de Goedkeuringswet dus pas na het zomerreces behandelen. Na het reces zal het echt niet in de eerste week van september lukken, maar wordt het een datum in oktober. Dat is dan heel dicht tegen 1 januari 2009 aan en daarom zou ik graag van de staatssecretaris willen weten of de Nederlandse regering met het oog op de onderhandelingen criteria heeft opgesteld voor zichzelf, waaraan de voorzitter van de Raad, de voorzitter van de Commissie, de Hoge Vertegenwoordiger en eventueel de plaatsvervanger daarvan zouden moeten voldoen. Als wij daar pas in oktober over komen te praten, dan is het onderhandelingsproces waarschijnlijk al heel ver gevorderd.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik zou willen beginnen met de beide bewindslieden een groot compliment te maken voor de wijze waarop zij de vragen hebben beantwoord en ook voor de overtuigingskracht die zij in hun antwoorden gelegd hebben. Ik vind dat zij daarmee ook werk maken van Europa en dat uitdragen op een kritische, positieve, constructieve wijze.

Ik zou mij voorts willen aansluiten bij de laatste woorden van mevrouw Broekers en mijn teleurstelling uitspreken. De commissie Europese Zaken heeft er, via de voorzitter van de Kamer, op aangedrongen om te proberen het Lissabonverdrag nog voor het zomerreces hier te behandelen. In antwoord daarop hebben wij een opsomming van de termijnen gekregen en de mededeling dat wij op 10 juni het stuk doorgestuurd krijgen van de Tweede Kamer. Dat verdient toch ook een kritische kanttekening aan het adres van de regering. Men heeft dus van 10 april tot 20 mei nodig, als de informatie juist is, om de Kamer antwoord te geven op schriftelijke vragen. Dan denk ik met het oog op de toekomst toch dat iedereen, zeker in dossiers die zo bekend zijn als dit, zijn plicht moet doen en zijn bijdrage moet leveren aan een snelle beantwoording. Het zou voor Nederland heel slecht zijn om in de goedkeuringsprocedure binnen de EU bij de laatste lidstaten te zitten. Zelfs een land als Engeland heeft ons dan op dat punt de loef afgestoken.

Wat de euro betreft, kan ik de voordelen niet meer onderstrepen dan de staatssecretaris al deed. Dat is tegelijkertijd ook een bewijs voor de stelling dat je niet altijd op draagvlak moet kijken op het moment zelf. Toen Bundeskanzler Kohl de euro doorzette, was er dankzij hem in Duitsland grote tegenstand, niet alleen onder de bevolking, maar ook bij de oppositie. Vandaag zeggen wij dank je wel voor de grote verdienste van de leiders van toen, ook Delors, die de Euro hebben doorgezet. Ik ben het met de staatssecretaris eens:

nu profiteert heel Europa daarvan en zelfs in Amerika zijn er bedrijven die de voorwaarde stellen dat in euro's betaald wordt. Ik zou er niet aan moeten denken dat onze burgers de hypotheekrente zouden moeten betalen die wij gekend hebben bij de eerste energiecrisis. Dan zouden zij vandaag niet weggelaten met 4,5 of 5% of iets in die orde van grootte. Dan zou de hypotheekrente voor de burgers -- en dat moet ook een keer verteld worden aan de burgers -- 8 of 10 of 12% zijn. Met andere woorden: het profijt van de euro gaat veel verder en daar hebben onze burgers direct belang bij.

Met betrekking tot Turkije heb ik een enkele opmerking aan het adres van de minister. Ik heb hem gevraagd of hier niet een reëel gevaar dreigt van instabiliteit, met mogelijk dramatische gevolgen, niet alleen voor Turkije zelf, maar voor heel Europa. Als er immers dit soort patstellingen gaan ontstaan, dan kan ik u verzekeren dat dit niet alleen Turkije raakt, maar de hele verre omgeving van Turkije, inclusief de EU. Met andere woorden: er is een groot belang dat ook de EU zich hier nadrukkelijk manifesteert.

Met betrekking tot Rusland stel ik het zeer op prijs dat de regering een gebalanceerde benadering heeft, een positief-kritische, constructief-kritische benadering. Zij is hard ten aanzien van de mensenrechten en tegelijkertijd constructief met betrekking tot de samenwerking. Ik stel het eveneens op prijs dat er op het ministerie een verschuiving in de prioriteiten heeft plaatsgevonden, zoals er bij de EU een verschuiving heeft plaatsgevonden in de richting van klimaat, energie et cetera.

Met betrekking tot de interculturele dialoog heb ik helaas moeten missen of het religieuze aspect een belangrijke rol zou moeten spelen. Ik spreek nu uit ervaring in de Raad van Europa: dit is een onmisbaar element, niet om staat en religie met elkaar te mengen, maar juist omdat het een element is in de interculturele dialoog.

Met betrekking tot de uitbreiding komen wij later nog te spreken over de absorptiecapaciteit. Dat is toch een element dat heel belangrijk is. Ik heb ook begrepen dat het EP zich daar nu over buigt. Ik vind niet dat wij absorptiecapaciteit in abstracte termen kunnen hanteren. Dat is nu niet gebeurd, maar absorptiecapaciteit moet dan ook gezien worden als een in de EU algemeen aanvaard begrip. Men moet het dan ook op een of andere manier kunnen duiden.

Met betrekking tot de Euregio zou ik de staatssecretaris zeer willen prijzen voor zijn onorthodoxe wijze van aanpak. Die is hard nodig. Als je niet in staat bent om de burgers in de grensregio's te laten zien dat Europa werkt, dan lukt het je nergens. De burgers vragen zich niet af of de schuld ligt bij de nationale hoofdsteden of in Brussel. Dat is voor de burgers niet relevant. Voor de burgers is relevant dat wij praten over Europa, terwijl wij dagelijks geconfronteerd worden met grote problemen. Gaat u maar een keer verhuizen van Maastricht naar Luik of van Aken naar Maastricht. Ik kan u verzekeren: dat is een hele excursie, als u ziet wat voor obstakels er liggen.

Dat zijn heel eenvoudige dingen. Wij moeten ervoor zorgen dat de burgers groot profijt krijgen van het feit dat wij een EU hebben. Ik doel op ziektekostenverzekering en al dat soort zaken meer. Gelukkig heeft de staatssecretaris daar buitengewoon veel gevoel voor en ook de minister heeft dat getoond. Het grote voordeel is dat twee grensbewoners deze portefeuilles hebben, die laten zien dat in Europa de regio's een heel belangrijk element vormen voor het Europa-gevoel.

Tot slot nog twee dingen: het rapport Solana en Commissie. Ik heb niet gehoord wat de follow-up zou moeten zijn. Ik vind het een heel belangrijk rapport, alleen heb ik niet van de regering gehoord dat dit nu echt iets is waar wij de tanden in moeten zetten en wat wij niet alleen maar kunnen laten verzanden in de aansporing om het Lissabon-proces te versnellen. Dat is niet toereikend. Het is belangrijk en tot nog toe tekortgeschoten, maar het is niet toereikend. Op dat punt zou ik graag nog een toezegging willen hebben. Mijn laatste punt is dat de Kamer breed heeft gesproken over de noodzaak om de kernelementen van de Raad van Europa te doen werken. Zij zijn belangrijker dan geld zeg ik, en velen van ons hebben die ervaring opgedaan: mensenrechten, rechtstaat en democratie, het uitdragen daarvan, het creëren van waarborgen, het creëren van instrumenten die werken. Het mag niet zo zijn dat in Europa degene die geld heeft, ook bepaalt. Het mag ook niet zo zijn dat de Raad van Europa het uitvoeringsorgaan wordt van de EU, omdat de EU het geld heeft en de Raad van Europa de instrumenten en de ervaring. Daarmee zou de arrogantie van de EU ook nog een keer toenemen. Ik vind dat wij, nu mensenrechten terecht zo'n centraal punt zijn in het buitenlands beleid van dit kabinet, ervoor zorg moeten dragen dat het geld op een verantwoorde wijze wordt besteed. Het zijn belastingcenten. Wij moeten dat zowel bij de EU als bij de Raad van Europa doen. Ik durf te zeggen dat er geen internationale organisatie is met een betere prijs-kwaliteitverhouding dan de Raad van Europa. Ik ben heel erg blij dat er een motie ligt die Kamerbreed aanvaard is. De regering heeft toegezegd, zich hiervoor te willen inspannen. Het is een steun in de rug voor de inspanningsverplichting die de regering op zich heeft genomen.

De **voorzitter**: U spreekt van een reeds aanvaarde motie, maar u zult de motie eerst moeten indienen.
**

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik dacht dat u de motie zou voorlezen.

De **voorzitter**: U moet de motie eerst indienen.
**

De heer **Van der Linden** (CDA): Bij dezen dien ik de motie in. De voorzitter heeft de motie in haar bezit en ik vraag haar, de motie voor te lezen.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Van der Linden, Peters, Eigeman, Strik, Kuiper, Broekers-Knol en Ten Hoeve wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat tijdens de Derde Top van de Raad van Europa (17-18 mei 2005 te Warschau) het belang van de verdere ontwikkeling van de Europese waardengemeenschap is benadrukt, alsmede de wenselijkheid te streven naar uitbreiding en versterking van de controle op de naleving van de verplichtingen en verbintenissen die de lidstaten bij hun toetreding tot de Raad van Europa zijn aangegaan;

overwegende dat de instrumenten en ervaringen van de Raad van Europa bijdragen aan het tegengaan van nieuwe scheidslijnen in Europa, aan de waarborging en versterking van de mensenrechten, de rechtsstaat en democratie in Europa, en het bevorderen van een pan-Europese gemeenschap;

overwegende dat een aantal lidstaten van de Raad van Europa een oproep heeft gedaan om de begroting van de Raad van Europa in overeenstemming te brengen met zijn taken en werkzaamheden;

overwegende dat de financiële middelen van de Raad van Europa efficiënt en effectief besteed moeten worden, met een adequate verdeling over de verschillende instellingen en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens;

overwegende dat de Nederlandse regering gepast aandacht besteedt aan de kernwaarden van de Raad van Europa en financieel daaraan substantieel bijdraagt;

constaterende dat de begroting van de Raad van Europa achterblijft bij de ontwikkeling van de Raad van Europa;

verzoekt de regering, een structurele oplossing te vinden voor het budgettaire probleem en hiertoe met gelijkgezinde lidstaten van de Raad van Europa een initiatief te nemen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter E (31200-V).

**

*N

De heer **Peters** (SP): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn directe antwoorden op mijn vragen. Ik heb weinig toe te voegen, maar ik wil hem nog wel danken voor andere zaken, bijvoorbeeld zijn houding ten opzichte van de Raad van Europa en het EVRM. De Kamer ondersteunt en stimuleert dit.

Wat Rusland betreft heb ik goed gehoord dat incidenten voorkomen behoren te worden. Er moet sprake zijn van een verhouding die niet verbeterd is, maar die stimulerend is voor beide kanten. Dat is heel belangrijk bij het grootste land van Europa.

Ik heb het gevoel dat de regering eigenlijk accepteert dat er een impasse is in de verhouding tussen Israël en Palestina. Er is een patstelling waarin geen actie meer wordt ondernomen. De een zegt tegen de ander dat hij schaak staat, maar het is een patstelling. Er moet op de een of andere manier kruipolie worden gevonden om er beweging in te krijgen. Met name Israël moet gehouden worden aan resoluties van de VN. Die resoluties worden continu geschonden. Ik ben heel benieuwd hoe het contact met de heer Blair is. Wij horen erg weinig over de resultaten van zijn activiteiten.

Ik kon geen prettiger entree in deze Kamer krijgen dan een debat met zo'n staatssecretaris. Hij reageerde op mijn maidenspeech met een "maidenspeech" over hoe mijn partij het nog steeds niet snapt als het over Europese samenwerking gaat. Het blijft voor hem lastig dat zijn achterban het vaker met ons eens is dan met hem. Wij blijven echter hoopvol. Ooit zal de staatssecretaris begrijpen dat zijn achterban en onze partij het beste voorhebben met Europa. Af en toe is hij al wat wijzer. Er was een moment van helderheid toen de staatssecretaris zei dat de SP nog niet zo gek is. Ik kan het kort in het Grieks zeggen: gnoti seauton ("ken uzelf"). Of, als het om andere zaken gaat die wij in Europa te snel vinden gaan: mēden agan ("in niets te veel"). Vanuit zijn schoolgrieks zal de staatssecretaris zich deze termen nog herinneren. Overigens vind ik zijn verhaal geenszins vuige Europese propaganda. Ik zou het wel fijn vinden als hij in het volgende debat niet met complottheorieën aankomt, maar gewoon ingaat op mijn argumenten. Wij hebben de tijd. Er is een prachtig boek van Marijnissen vertaald in het Grieks: Arketá. In dat boek zijn al die meningen over Maastricht al in 1996 verwoord. "Arketá" betekent niet "tomaat" of "nee", maar "genoeg". En dat is het voor mij ook.

*N

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Laten wij vooral niet proberen elkaars achterbannen te monopoliseren. Wij zitten hier als volksvertegenwoordigers. De achterban van de staatssecretaris is ook de mijne. Ik leg geen claims op dit punt. Wel heb ik mijn opvattingen en programma.

Ik complimenteer beide bewindslieden. Compassie en commitment zijn goede woorden. Er is serieus ingegaan op een aantal wat diepgravender punten. Ik was blij met de steun die ik met name in de woorden van de staatssecretaris proefde voor het genuanceerd kijken naar de vraag waar de werkelijke bestuurslast vandaan komt. Nog te veel zijn wij gefocust op Europa. Het voorbeeld over marktwerking in de zorg sprak mij zeer aan. Er zijn veel meer voorbeelden te geven. Laten wij ophouden met beelden, maar ons beperken tot de

feiten. Dat geeft een veel eerlijker discussie over de toekomst van Europa.

Het ENP is geen zaak van uitzicht bieden op toetreding tot Europa. Wij gebruiken het aan de andere kant ook niet om barrières op te werpen. Het gaat wel degelijk om het opbouwen, om het bieden van perspectief.

Hetzelfde geldt voor absorptievermogen en "Kopenhagen". Ik heb het idee dat het evenwicht daar opnieuw moet worden uitgevonden, waarbij de functionele kant en de draagvlakkant van belang zijn. Maar je moet de Kopenhagencriteria wel goed in de gaten blijven houden. Daar zit namelijk ook een aspect van betrouwbaarheid in als partner in Europa. Als er nu iets is waaraan burgers de overheid willen herkennen, is het dat wel.

De toezetting van de minister over Turkije beviel mij. Het is goed dat wij er zo open over spreken, ook in termen van perspectief. Ik heb een drieluik geschetst, dat ging over iets andere perspectieven dan de puur bestuurlijke. Het lijkt mij niet goed om over data te praten, want dan bevries je de situatie gelijk. Turkije heeft al een behoorlijke ontwikkeling doorgemaakt, waar de minister een aantal voorbeelden van heeft gegeven, die al veel verder teruggaan dan überhaupt het ontstaan van de EU. De modernisering aldaar is al in de jaren twintig van de vorige eeuw begonnen, en wij praten als sinds 1962 met Turkije, dus ver voordat wij bijvoorbeeld met Roemenië en Bulgarije begonnen te praten over toetreding tot de EU. Toen wij het debat voerden over toetreding van die landen heeft minister Bot met nadruk gezegd dat de Kopenhagencriteria nooit zo streng zijn toegepast als in het geval van deze twee landen, en dat geeft wel te denken. Ik vind dat wij op dat punt heel scherp moeten blijven.

Het is goed dat wij zo open hebben gesproken over de situatie Israël-Palestijnen. Ik ben blij dat de minister met nadruk heeft gezegd dat wij eisen moeten blijven stellen aan Israël. Daar moeten wij elkaar aan houden. Dat moet niet eenzijdig, maar het moet wel gebeuren. Wij moeten blijven hameren op een eerlijke aanpak en eerlijke kansen. Daarbij kunnen wij ons verschuilen achter de buitengewoon ingewikkelde politieke situatie rondom de Palestijnen, maar ik heb altijd voor ogen wat met de Palestijnse bevolking gebeurt. Veel Palestijnen zouden graag zien dat wij het ontdoen van dat voortdurende teken van onmacht aan de kant van Hamas en de regering-Abbas. Wij hebben daar als Nederland wel mee te maken, maar daar moet je ook overheen kunnen stappen.

De minister heeft geen antwoord gegeven op mijn vragen over de Benelux. Ik hoop dat hij daar in tweede termijn op in wil gaan. Heel goed dat hij het parlement van de Afrikaanse Unie noemde. Ik vond het op de afgelopen IPU-conferentie dat men heel nadrukkelijk in termen van accountability wil praten. Men beseft dat het belangrijk is verantwoording af te leggen over de ingezette middelen, terwijl men oog heeft voor de effectiviteit van de geboden hulp. Ik ben blij met het antwoord van de staatssecretaris over capacity building: Matra zal niet verwateren, de inzet blijft hoog, wij verwachten op dat punt nog nadere

informatie. Ik heb geen antwoord gekregen op mijn concrete vraag over een project Oost-Nederland, Noord-Rijnland-Westfalen, Limburg, Overijssel en Gelderland. Ik neem voor dit debat genoegen met de toezegging dat wij daarover nader schriftelijk worden geïnformeerd.

*N

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter. Ook ik wil beide bewindslieden heel hartelijk danken voor hun uitgebreide, consciëntieuze beantwoording, ook waar de vragen en thema's lastig en gevoelig lagen. Misschien zijn sommige partijgenoten van de staatssecretaris in de Tweede Kamerfractie vandaag teleurgesteld geraakt, maar ik ben blij dat hij nog onze staatssecretaris voor Europese Zaken is, want hij doet de zaak goed door zijn enthousiaste verdediging en overdracht van Europa. Ik moest wel een beetje grinniken over dat door elkaar haspelen van enthousiasme en propaganda, aangezien ik dat herken. Afgelopen zaterdag was ik op een partijbijeenkomst, waar ik een verhaaltje hield over de verbeteringen van het Verdrag van Lissabon, waar ik prompt werd aangevallen op het houden van "een propagandapraatje voor Europa". Dat bleek een lid te zijn van het Platform Grondwet nee. Die spanning loopt dus door alle partijen heen, wat ons noopt tot voortdurende discussies daarover, waarbij wij ons enthousiasme moeten laten blijken. Het betekent ook dat wij niet alleen over Europa op zichzelf moeten praten, maar aan de hand van concrete voorstellen die in Europa worden gedaan. Ik denk dan niet meteen aan een voorstel over de rechtenvrije behandeling van geïntegreerde multichipschakelingen, maar over de tabaksrichtlijn of het landbouwbeleid. Er zijn genoeg onderwerpen te noemen.

De staatssecretaris heeft groot gelijk dat wij moeten benutten wat wij al hebben en wat wij al kunnen. Maar op dit moment doet de vraag zich voor wat wij met de Goedkeuringswet gaan doen. Wat voor instrumenten moeten wij daarin vlechten om het beter te kunnen controleren? Ik herken ook hier dat wij soms op een laat tijdstip bepalen wat wij vinden van een voorstel. Dat is niet goed, maar het ligt niet aan het instemmingsrecht zelf. Met het instemmingsrecht kunnen wij al heel vroeg onze positie bepalen. Je bent er natuurlijk niet met het bepalen van een standpunt in het begin. Een voorstel ziet er op het eind heel anders uit dan in het begin. Je zult dan ook moeten blijven volgen en communiceren met elkaar of het de juiste richting oploopt.

De staatssecretaris wijst een wettelijke stok achter de deur niet af. Daar zullen wij verder over praten bij de ratificatie van het verdrag. In reactie op vorige fracties benadruk ik dat ik wel blij ben dat de Tweede Kamer de tijd neemt voor een grondige en serieuze behandeling van het verdrag van Lissabon. Eind mei zal een hoorzitting worden gehouden over de mogelijkheden van een parlementair voorbehoud en het instemmingsrecht. Ik vind dat verstandig.

De heer **Van der Linden** (CDA): Wilt u daarmee zeggen dat de landen die al geratificeerd hebben dat niet zorgvuldig hebben gedaan?

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Nee. Maar gelet op het feit dat het wetsvoorstel nog niet zolang is geleden bij de Tweede Kamer, vind ik het verstandig dat zij enkele maanden nemen voor een goede schriftelijke ronde, een hoorzitting en het debat. Dat acht ik zeker niet overdreven voor zo'n belangrijk onderwerp. Dat vind ik belangrijker dan dat beide Kamers het per se voor het zomerreces afgehandeld moeten hebben.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat het onderwerp belangrijk is, ben ik met u eens. Maar het feit dat dit verdrag er al meer dan een half jaar ligt, had kunnen betekenen dat de hoorzitting al gehouden had kunnen worden. Ik betreur het, omdat wij in Europa juist hadden kunnen laten zien dat wij een snelle, adequate en zorgvuldige behandeling voorstaan. Nu dreigen wij in de allerlaatste fase van de goedkeuring in de EU terecht te komen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik weet niet of dat heel veel effect heeft op ons imago in Europa. Voor onze burgers is belangrijk dat wij hiermee laten zien dat wij het serieus nemen en dat wij daarover debatten kunnen voeren voordat wij onmiddellijk onze handtekening onder de Goedkeuringswet zetten. Dát vind ik belangrijker.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik doe niet anders dan debatten voeren en bijeenkomsten organiseren. Wij hebben onlangs een grote bijeenkomst met jongeren in Maastricht georganiseerd. Dat was fantastisch. Veertien dagen voordat de happening plaatsvond, hebben wij de inschrijving moeten stopzetten omdat alle 275 plaatsen al geboekt waren. Wij hebben niets anders. Ik hoef niet te wachten totdat er correspondentie is tussen de regering en het parlement of de Staten-Generaal. Met andere woorden: je kunt permanent hiermee bezig zijn. Ik vind het jammer dat de mogelijkheid niet is aangegrepen om voor het zomerreces dit verdrag af te handelen door de Staten-Generaal.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik voeg hier alleen maar aan toe dat ik de paar maanden behandeling die de Kamer nu neemt, geen dralen noem.

Mijn volgende punt betreft de kwestie Israël en Palestina. De intensivering van de relaties met Israël wordt door de EU en ook door de Nederlandse regering om politiek-economische redenen positief gewaardeerd. Ik wil hierbij opmerken dat bij een consistent mensenrechtenbeleid, waarvoor wij ook in deze Kamer staan, de relatie altijd zal moeten afhangen van naleving van de mensenrechten. In dit geval geldt dit dus ook voor Israël. Het gaat hierbij natuurlijk om de dagelijkse behandeling van de Palestijnen in de Palestijnse gebieden, maar daarnaast ook om de situatie als geheel. De structurele bezetting als zodanig is natuurlijk een

vorm van grove mensenrechtenschending. De minister heeft toegezegd dat hij de intensivering laat afhangen van de medewerking van Israël aan het Annapolis-proces. Ik ben erg blij dat deze conditionaliteit in de intensivering is opgenomen. Ik ben zelf niet erg optimistisch, gebaseerd op wat ik zie of eigenlijk niet zie van de ontwikkeling van het proces. Ik zal het in ieder geval nauwlettend volgen en de minister aan zijn toezegging houden. Ik hoop dat er op korte termijn momenten zullen komen waarop er gelegenheid is om wel de communicatie aan te gaan met Hamas. Daar zullen wij uiteindelijk niet aan kunnen ontkomen.

Een aantal van mijn vragen, voornamelijk aan de minister, is nog niet beantwoord. Een daarvan betreft de regionale benadering van het nabuurschap, dus de multilaterale dimensie ervan. Een andere onbeantwoorde vraag is in hoeverre de civil society voldoende betrokken wordt bij de hervormingsagenda om juist de democratisering te stimuleren. Ik heb nadrukkelijk een vraag gesteld over de frozen conflicts, de bevolking en de entiteiten aldaar en over het visumbeleid. Ook heb ik nog een kleine vraag gesteld over het project van het ministerie van Justitie over de overdracht van jurisprudentie van het EVRM. Ik kan mij voorstellen dat de minister daarop niet kan reageren. Over de vraag wat de opt-outs gaan betekenen voor de juridische bindendheid van het handvest, mag hij nadenken tot aan de behandeling van de Goedkeuringswet.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Namens mijn fractie dank ik de bewindslieden hartelijk. Wij steunen het beleid zoals dat hier uiteen is gezet. Op drie punten heb ik opmerkingen.

In de eerste plaats heb ik eerder in het kader van het nabuurschapsbeleid een opmerking gemaakt over de action plans die gemaakt worden met zowel Israël als de Palestijnse Autoriteit. Ik zie het juist als een heel belangrijk instrument om de dialoog op gang te brengen. Een aantal fracties in de Eerste Kamer spreekt over Hamas, maar het contact is primair met de Palestijnse Autoriteit. Daar liggen dus ook mogelijkheden om de dialoog op gang te brengen. Israël komt in een hoger tempo tot zaken met de Europese Unie. Ik ben nog steeds benieuwd hoe het zit met de Palestijnse Autoriteit. Wat denkrichting betreft, steun ik de uiteenzetting die de minister zo-even gaf. Dit neemt natuurlijk niet weg dat wij ons tot het uiterste moeten inspannen voor de bevolking, ook op de Gazastrook of de Westelijke Jordaanoever.

In de tweede plaats heb ik een opmerking voor de staatssecretaris. Er is een debat gevoerd over de veilige samenleving. Ik heb dat sterk willen koppelen aan de manier waarop wij de komende jaren ons eigen politieke proces gaan inrichten. De staatssecretaris laat het woord "demos" vallen. Dat vind ik heel belangrijk. In Europa is er nauwelijks tot geen demos. Er is slechts een zwakke politieke gemeenschap. De sterkste politieke gemeenschap is de nationale, en dan zijn er ook nog lokale politieke gemeenschappen. Hoe dan ook, als je spreekt over

een politieke gemeenschap die zichzelf als zodanig verstaat, lijkt het mij dat overheden in dienst staan van zo'n politieke gemeenschap. Zij horen erbij. In dat licht heb ik gesproken over nationale en Europese bestuurslagen. Het is belangrijk met het oog op de langere termijn, dat de twee bestuurslagen zich tot elkaar verhouden, dat zij soepel draaien, dat ieder zonder dat er frictie optreedt zijn eigen dingen doet, en dat de een de ander niet opeet. Het is belangrijk dat er een zekere autonomie behouden wordt, die geloofwaardig is en iets betekent. Dit moet met name voor die politieke gemeenschap gelden die zichzelf als de primaire politieke gemeenschap verstaat. Op den duur zal er ook iets van een Europese politieke gemeenschap groeien. Dan zal duidelijker moeten zijn dat er een Europese publieke opinie ontstaat en dat er nog meer Europese cultuur ontstaat. Dit is allemaal prima, maar vooralsnog hebben wij ons te richten op die twee bestuurslagen die op een geloofwaardige manier moeten functioneren.

De staatssecretaris zegt dat hij al met veel goede dingen bezig is en dat wij over een paar jaar wel zullen zien waar wij dan staan. Ik vraag hem het beeld dat hij hierbij heeft te verhelderen. Verder zegt hij in de context van de discussie over de politieke instrumenten dat er nog een wereld te winnen is tussen regering en Kamer. Moeten wij daarin niet een meer gezamenlijke slag maken, Staten-Generaal en regering, om een bepaalde ordening af te spreken? Er gaan hier allemaal modellen over tafel. Wat bedoelt de staatssecretaris met zijn opmerking dat wij nog een wereld te winnen hebben, in het perspectief dat er over een aantal jaren echt progressie zal zijn geboekt? Wat zegt het model van de twee bestuurslagen hem?

Verder hebben wij gesproken over klimaat en waarden. De staatssecretaris zei met zo veel woorden tegen mij: in uw termen zal het wel dat of dit zijn. Het ging mij erom dat wij iets zeggen tegen elkaar over Europa als waardengemeenschap, waarden die ons gezamenlijk zouden moeten bezighouden. Het moet dus niet meteen gesubjectieerd worden. Wij willen juist iets bereiken in de verbinding met elkaar. Ik zeg dit ook omdat wij ons moeten beperken in onze welvaarts groei en ons materialisme. Er zijn daarbij waarden nodig. Betekent de Europese waardengemeenschap wat in dit verband? Ik was heel hoopvol gestemd door de inzet van de Europese Gemeenschap op Bali. Zij speelde daar een leidende rol in de wereldgemeenschap, waarbij zij aangaf: wij hebben ons te beperken. Welnu, dat is het type discussie dat ik wilde uitlokken. Als de Europese waardengemeenschap iets betekent en het geen holle frase is, als het meer betekent dat alleen maar vrede, veiligheid en democratie, dan zou ik dat graag willen weten. Ook ben ik dan benieuwd hoe het kabinet dit dan inbrengt.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik heb met heel veel genoegen naar de minister en de

staatssecretaris geluisterd. Ze hebben heel veel gezegd waar ik het heel graag mee eens ben.

Ik heb van de minister goed begrepen dat hij ten aanzien van de situatie van Servië creatief wil zijn. Ik vertrouw er graag op dat hij zo veel creativiteit kan opbrengen dat wij hier niet mee vastlopen. Dat hij er verder niet veel over wenst te zeggen, daar heb ik alle begrip voor.

Mijn opmerkingen over Israël en Hamas moeten geplaatst worden in een wat ruimere context, namelijk die van het nabuurschapsbeleid ten opzichte van de Noord-Afrikaanse staten waar in het algemeen sprake is van nog niet democratische situaties en waarbij de Europese Unie zou kunnen proberen een helder standpunt in te nemen omtrent democratisering en waarbij zij expliciet aan zou kunnen geven dat dit kan inhouden het toestaan van islamitische maar vreedzame groeperingen. Die zijn daar aanwezig en hebben veel aanhang onder de bevolking. Als je dan in die context aan Palestina denkt, kom je voor een vreselijk dilemma te staan. Vanuit deze redenering van democratie kom je bij Hamas terecht, maar ik begrijp heel goed wat de minister daarover zegt. Hoe wij daar uit kunnen komen, weet ik niet helemaal, maar met enkele anderen hier zeg ik dat wij toch moeten proberen een weg te vinden. Op het ogenblik lijkt het namelijk helemaal vast te zitten. Ik ben het met de minister eens dat voorwaarde om tot een gesprek te komen is dat Hamas afziet van geweld. Echter, als de voorwaarden verder strekken, zoals de erkenning van Israël, is het de vraag of wij die voorwaarden vooraf moeten stellen of dat het ook mag gaan om het resultaat van de onderhandelingen. Bij die laatste benadering is er mijns inziens meer kans om er uit te komen.

Het moet mij van het hart dat de manier waarop de staatssecretaris sprak over de rol van de voorzitter van de Raad, wel neerkomt op een erg beperkte taakopvatting over deze voorzitter. Als je alleen maar voorziet en de resultaten mag samenvatten, dan is daar niet zo veel voor nodig. Ik stel mij toch voor dat het moet gaan om iemand die landen mee weet te krijgen en die weet te overtuigen. Daar is nogal wat meer voor nodig dan alleen technisch voorzitterschap. Ik houd dus toch vol dat het iemand moet zijn die overtuigingskracht heeft.

De minister heeft met betrekking tot het ENP nogal hard en ongenueanceerd gezegd dat het nabuurschapsbeleid niet het voorportaal van het lidmaatschap is. Op zichzelf is dat een terechte opmerking. Dat blijkt ook wel uit het feit dat ook de niet-Europese landen van datzelfde ENP genieten. Dat neemt niet weg dat de Europese landen die van het ENP genieten, zich ervan bewust zijn dat zij vallen onder het uitgangspunt van de EU, namelijk dat Europese landen die voldoen aan de criteria in aanmerking komen. Dan ben ik het met collega Eigeman eens dat wij die landen via het ENP toch een perspectief bieden, dat hun het gevoel geeft, langzamerhand meer aan die criteria te gaan voldoen. Dat betekent toch dat er een moment kan komen waarop je eraan voldoet? Dan val je toch in die termen? Wij stoppen wel erg alle hoop af als wij

alleen maar zeggen dat het ENP niet het voorportaal is van lidmaatschap.

Ik heb een korte discussie gevoerd met de staatssecretaris over de natiestaat. Daaruit bleek dat wij het zeker niet oneens zijn met elkaar. Ik heb aan willen geven dat de historie heeft opgeleverd dat de natiestaat als het ware heeft gewonnen. Dat is het model geworden en dat wordt het nog steeds meer. Misschien is het goed om daar na die korte discussie aan toe te voegen hoe dat nu eigenlijk komt. Waarschijnlijk voor een heel groot deel omdat de minderheden in die multinatiestaten heel vaak het gevoel hadden dat zij hun cultuur, eigenheid, taal langzamerhand kwijt zouden raken, hetzij door institutionele maatregelen, zoals voorkwam, hetzij door automatische assimilatie. Dat heeft ertoe geleid dat een hele hoop minderheden in multinatiestaten hebben gestreefd naar een eigen staat en dat doet zich nog steeds voor. In wezen is hetzelfde proces bij Kosovo aan de gang geweest. In de periode van Milosovic is in Kosovo het Albaneestalige element volledig verdrongen uit de officiële structuren. Dat betekende dat Albaneestalg leven alleen nog mogelijk was in parallelle structuren. Daar heb je het geval; dat leidt tot de wens tot een eigen staat.

Mijn vraag was of het niet verstandig is voor de EU om dit proces te zien en daar ook recht aan te doen. In een hele hoop gevallen voelen naties dit zo. De EU zou daar rekening mee moeten houden in de beoordeling van de situatie rond Servië en rond een aantal bevroren conflicten in Oost-Europa en ook aan dit aspect recht moeten willen doen. Dat betekent dat de EU daarin makkelijker een standpunt zou kunnen innemen, want nu merk je daar vaak helemaal niets van. De Nederlandse minister draagt bij aan het Europese standpunt, dus ik leg dit aan hem voor.

*N

Minister **Verhagen**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de geachte afgevaardigden voor hun reacties in tweede termijn en voor de waardering die daaruit naar voren kwam. Die waardering kan ik geheel retourneren, want ik denk dat wij alleen tot deze antwoorden in staat waren door de inspiratie die wij uit de inbreng in eerste termijn kregen.

Mevrouw Broekers ging specifiek in op de zekerheid van de energievoorziening en lichtte daar de kernenergie uit. Kernenergie als zodanig staat niet op de agenda van het voorzitterschap, maar wel de energiediversificatie, dus ik zou dit breder willen trekken. Tegelijkertijd is overduidelijk dat tal van Europese landen kernenergie in de discussie betrekken, niet alleen voor de energie, maar ook voor het milieu en de reductie van de CO₂-uitstoot.

De opvattingen van de Nederlandse regering over kernenergie zijn overduidelijk. De Nederlandse regering heeft bij de totstandkoming ervan besloten dat Borssele open blijft, derhalve om te beginnen acceptierend dat in Nederland kernenergie wordt geproduceerd. Het tweede onderdeel van het in het regeerakkoord geformuleerde besluit is dat in deze periode geen nieuwe kerncentrales worden gebouwd dan wel

geopend, dus het is evident. Wij importeren ook kernenergie; 5, 6, 7% van onze energie-import bestaat uit kernenergie. Het feit dat wij in Borssele kernenergie produceren, geeft aan dat wij geen strijd voeren tegen kernenergie en dat het denken over kernenergie niet stilstaat.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Dat wilde ik even vragen aan de minister; of het denken niet stilstaat. Daar ben ik blij om.

Minister **Verhagen**: Het denken staat nooit stil. Het zou wat betekenen als het denken stil zou staan. Het denken over afval, duurzaamheid en veiligheid moet ook voortgaan. Juist omdat dat denken nog in ontwikkeling is, is besloten om in deze periode geen nieuwe kerncentrales te bouwen. Ik denk dat hierover geen onduidelijkheid bestaat.

Mevrouw Broekers heeft ook een vraag gesteld over het Joegoslavië-Tribunaal. Het is evident dat het mandaat afloopt. De beslissing over de verlenging van het mandaat is een besluit van de Veiligheidsraad. Hierover ligt nog geen concreet voorstel op tafel. Naar de mening van de Nederlandse regering is het wenselijk dat het Joegoslavië-Tribunaal pas formeel wordt opgeheven als alle openstaande zaken zijn afgehandeld, inclusief de berechting van de nog voortvluchtige aangeklaagde oorlogsmisdadigers.

Zij vroeg daarnaast of het creatieve nadenken voor of na de verkiezingen zou plaatsvinden. Uiteraard vindt dat op dit moment plaats, in de aanloop naar de verkiezingen, laat ik haar geruststellen. Mijn creativiteit houdt in dat ik zie hoe wij de hervormingsgezinde pro-Europese krachten kunnen ondersteunen zonder de conditionaliteit op te heffen. Ik ben ook blij met de opmerking van de heer Ten Hoeve dat hij ons dit toevertrouwt.

Ik constateerde dat er een misvatting was over de Mediterrane Unie, wellicht omdat ik mij niet voldoende duidelijk heb uitgesproken. De Mediterrane Unie is niet in strijd met, maar juist onderdeel van het Barcelonaproces. Het is in wezen Barcelona-plus. In de afgelopen Europese Raad is afgesproken dat het Barcelonaproces/EuroMed wordt omgedoopt in Barcelonaproces/Unie voor de mediterrane regio. Dat betekent dat het oorspronkelijke idee van tafel is om een Unie voor de mediterrane regio te maken die alleen zou bestaan uit Noord-Afrikaanse landen en de zuidelijke lidstaten van de Europese Unie.

Nederland heeft zich er hard voor gemaakt om te zorgen dat alle lidstaten van de Europese Unie daaraan deelnemen. Wij vonden dat dit onderdeel en uitbreiding moest zijn van het Barcelonaproces. Het zou in wezen een nieuwe politieke impuls geven aan het Barcelonaproces. Het is dus niet een afschaffing van dat Barcelonaproces. Wij zullen de voorstellen van de Europese Commissie die hierover binnenkort worden gepresenteerd, nauwlettend bekijken, zodat er volledige betrokkenheid is van alle lidstaten van de Unie.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik dank de minister voor dit antwoord. Ik had precies

opgeschreven wat hij had gezegd. Kennelijk was niet helemaal juist overgekomen wat hij heeft gezegd. Hij heeft het nu verbeterd en daar ben ik blij om. Op 30 april vergadert de Europese Commissie hierover.

Minister **Verhagen**: Dank voor deze aanvullingen. Ik ben blij dat ik het misverstand hierover heb kunnen weghalen.

De heer Van der Linden ging specifiek in op de vraag of er niet een reëel gevaar is voor instabiliteit in Turkije. De appreciatie van de regering van de rol die Turkije kan spelen als brug, is dat Turkije als relatief stabiele, welvarende en goed functionerende democratie een voorbeeldfunctie heeft in de regio. De autoriteiten zijn zich terdege van deze positie bewust. Zij nemen hun verantwoordelijkheid als invloedrijke schakel tussen Oost en West zeer serieus, onder andere in het Midden-Oosten. Als het bijvoorbeeld gaat over het weer vlottrekken van mogelijkheden van toenadering of over onderhandelingen tussen Syrië en Israël, speelt Turkije een zeer belangrijke rol. Dat heeft het altijd gedaan. Juist bij het bevorderen van de interculturele dialoog, waarover de heer Van der Linden sprak, inclusief religie of de verschillen/overeenkomst tussen religies, speelt Turkije een zeer belangrijke rol. Het is niet voor niets dat Turkije samen met Spanje het initiatief heeft genomen om te komen tot de Alliantie der Beschavingen. Bij de eerste bijeenkomst van de Alliantie der Beschavingen, afgelopen jaar in Madrid, was het niet voor niets dat niet alleen de secretaris-generaal van de VN en de Spaanse premier daar spraken over dit punt, maar ook de Turkse premier. Als alternatief voor een eventuele "clash of civilizations" heeft Turkije juist het initiatief genomen tot de Alliantie der Beschavingen. Nederland waardeert die inspanningen op dit gebied absoluut.

Is er een reëel gevaar in relatie tot met name eventuele procedures tegen de AK-partij? De heer Van der Linden onderstreepte dat het van groot belang is hoe de EU zich hierin manifesteert. Op dit moment beschouwt de conservatieve seculiere stroming zich als het moderne en westerse Turkije met kemalistische tradities. Die stroming ziet een verbod van de AK-partij voor de gevestigde orde als laatste kans om te voorkomen dat de AK-partij de staat in handen krijgt. Het vooruitstrevende maar tevens meer religieus georiënteerde deel van de natie heeft zijn hoop juist gevestigd op het EU-hervormingsproces. Door de oppositie wordt de EU in toenemende mate als partijdig voor die AK-partij gepositioneerd en daarmee als gevaar voor de seculiere staat Turkije. Er is dus ook een botsing op dat punt. Juist omdat de EU door de tegenstanders van de democratisch gekozen regering wordt gezien of wordt gepresenteerd als partijdig, is dat reden voor de EU om een beetje afstand te houden en niet vooruit te lopen op de uitspraak van het Hof. Wij zullen ons conform de uitspraken opstellen, zoals wij dat eerder hebben gedaan. Wij zullen blijven aandringen op voortzetting van het hervormingsproces, maar wij moeten erop letten

dat wij de tegenstanders van dat hervormingsproces niet in de kaart spelen, door nu vooruit te lopen op een uitspraak van het Constitutionele Hof.

Het laatste element dat ik hier onder de aandacht van de Kamer wil brengen is het volgende. Juist bij het verbod op partijen weet zij als geen ander dat het Europese Hof in deze een traditie heeft, met eventueel een beroep op het EVRM. Het is zeer uitzonderlijk dat wordt toegestaan dat een partij wordt verboden met een beroep op het behoud van de democratie. In een eerder geval heeft het Europese Hof de stappen die in Turkije zijn genomen echter wel geaccordeerd. Met de Kamer ben ik van mening dat wij buitengewoon goed zaken kunnen doen met de AK-partij, als wij spreken over het stimuleren van hervormingen, het slaan van een brug en de Alliantie der Beschavingen, inclusief die interculturele dialoog.

De heer **Van der Linden** (CDA): Vreest de minister niet dat het te laat is, als de EU wacht tot er een uitspraak van het Hof ligt? Is hier de vraag niet aan de orde, of de democratische rechtstaat in het geding komt, omdat wij in een democratische rechtstaat verkiezingen kennen en de uitslag van die verkiezingen, als ze vrij en fair zijn, gerespecteerd dienen te worden? De Venetië-commissie, die toch een autoriteit op dit gebied is, zegt: een politieke partij kan alleen verboden worden, als zij met geweld de macht wil grijpen. Daarvan is geen sprake. Als wij denken dat wij terug kunnen vallen op het Hof in Straatsburg, is het tamelijk te laat.

Minister **Verhagen**: Waar ik verwees naar het Hof, verwees ik ernaar dat het Hof in eerdere instantie het verbod op de Welvaartspartij heeft geaccordeerd. Dat was niet zozeer gericht op het geweld, maar op het behoud van de democratie, enzovoorts. Wij hebben zeer nadrukkelijk gesteld dat de AK-partij over een ruim mandaat van de kiezers beschikt en dat er vrije en eerlijke verkiezingen zijn geweest. Juist door het grote mandaat dat de AK-partij heeft gekregen, heeft wat ons betreft ook het hervormingsproces zoals dat is voorzien in Turkije een steun in de rug gekregen en voldoende legitimatie. Ik ben het met de heer Van der Linden eens, dat het zeer zorgwekkend zou zijn als een democratische partij op deze wijze uit de roulatie wordt genomen. Wij stellen dat de rechtstaat overeind moet blijven en dat er een scheiding der machten is. Daarom accepteren wij het ook niet dat andere partijen uit andere landen zich uitspreken over uitspraken van de onze rechtelijke macht. Ik deel enerzijds de zorgen van de heer Van der Linden, anderzijds vind ik dat wij een beetje afstand moeten houden totdat er een uitspraak is van het Constitutionele Hof, vooraleer nu al conclusies te trekken over een uitspraak die er nog niet is.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat is juist wat ik betoog. Voorkomen is beter dan genezen. Ik vrees dat op het moment dat die uitspraak er ligt, er niets

meer te genezen valt. Dan heb je een vorm van, ik zou bijna zeggen, juridische staatsgreep. Er zijn verkiezingen geweest die "free and fair" zijn verklaard door de OVSE, door de Raad van Europa en door het Europees Parlement. Die worden nu onderuit gehaald om binnenlandse politieke redenen. Dat is buitengewoon gevaarlijk in de huidige situatie in Turkije. De instabiliteit van Turkije nadien heeft ook grote consequenties voor de EU.

Minister **Verhagen**: Ik deel die zorgen, maar juist omdat er een Hof is dat zich ontvankelijk heeft verklaard en waarover ik niet ga, juist vanwege diezelfde rechtstaat die de heer Van der Linden en ik voorstaan, moeten wij buitengewoon huiverig zijn, bij voorbaat in te grijpen in zo'n proces. Wij uiten die zorgen. De steun die wij uitgesproken hebben voor de verkiezingen is ook overduidelijk, evenals de steun die wij hebben uitgesproken voor het respecteren van de uitslag van die verkiezingen.

De motie die door van de heer Van der Linden en door eenieder die aan het debat heeft deelgenomen is ondertekend, hoort bij de betere moties. Ik kan mij ook qua inhoud buitengewoon veel voorstellen bij de wens van de Eerste Kamer. Wij willen absoluut meedenken over structurele oplossingen voor de budgettaire problemen van de Raad van Europa. De oproep om met gelijkgezinde landen van de Raad van Europa een initiatief te nemen, zullen wij uiteraard ter harte nemen. Inspanning ja, resultaat is een tweede, teken ik daarbij aan. Er zijn wel wat gelijkgezinde landen die op dit punt zeer duidelijk van mening zijn dat er een oplossing moet komen voor de budgettaire problemen van de Raad van Europa, maar de meeste lidstaten zijn van mening dat door duidelijke prioriteiten te stellen, er nog voldoende bezuinigingsmogelijkheden zijn. Deze stelling delen de Kamer en ik niet, maar dit is wel een gegeven. Wij zijn dus van mening dat het Hof hoge prioriteit blijft hebben. Dat is de reden dat wij extra budgettaire middelen hebben bijgedragen aan die prioritaire activiteiten. Wij zullen ook participeren. Nederland heeft dus niet alleen vrijwillige bijdragen voor de komende drie jaren toegezegd à raison van €600.000, maar Nederland zal ook participeren in een Noors trustfonds, dat tot doel heeft om de werklast van het Hof terug te dringen door onder andere opleidingen aan rechters en advocaten en door de verspreiding van uitspraken en jurisprudentie. Gelet op het feit dat er structurele problemen zijn, zie ik de motie van alle fracties van deze Kamer als een oproep om samen met gelijkgezinde landen hiertoe extra stappen te zetten. Dat zeg ik toe.

Ook de heer Peters sprak in dat verband over de Raad van Europa en Rusland. Ik ben blij met de steun die ik ook op dat punt breed heb gekregen. Hij vroeg ook of wij accepteren dat er een impasse bestaat met betrekking tot Israël en wat wij nu eigenlijk met Blair doen. Blair richt zich, ook op basis van de taakverdeling die op dit punt is gemaakt, met name op de economische ondersteuning van de Palestijnse bevolking, de

Palestijnse staat en de Palestijnse gebieden. Hij richt zich dus niet zozeer op initiatieven die het vredesproces als zodanig betreffen, maar meer op het ondersteunen van de Palestijnse gebieden. Ik ben het met de mensen die daarover zorgen hebben, eens dat wij behoefte hebben aan zichtbare substantiële resultaten. Wij ondersteunen zelf en ook vanuit de EU dit proces actief door bij te dragen aan de opbouw van de Palestijnse staat, maar ook door versterking van een constructieve opstelling van Israël in het vredesproces. Wij denken dat dit wel degelijk kan door verbreding en verdieping van de samenwerking op politiek, economisch en technologisch gebied. Het is evident dat er, als je die samenwerking intensiveert, ook een einde komt aan de aparte of separate behandeling met betrekking tot de mensenrechtendialoog. Bij een intensivering past ook de reguliere mensenrechtendialoog zoals wij die kennen.

Ik ben het dus eens met degenen die stellen dat er zichtbare resultaten moeten zijn. De bereidheid om de onderhandelingen voort te zetten, is bij beide partijen onverminderd aanwezig. Bijvoorbeeld door de actieve bemoeienis van secretary of state Rice zijn enkele vertrouwenwekkende maatregelen overeengekomen. De hoofdonderhandelaars blijven ook regelmatig bij elkaar komen. Wij moeten echter niet onderschatten dat het om een totaalpakket gaat dat aan beide kanten pijnlijke compromissen zal vragen, of het nou gaat om de verdeling van Jeruzalem, de precieze grens of de positie van vluchtelingen. De contouren van de eindoplossing zijn allemaal wel duidelijk, maar tegelijkertijd is voor beide partijen duidelijk dat er zeer pijnlijke compromissen zullen komen. De radiostilte vloeit dus ook voort uit de angst dat voortijdig lekken de mogelijk reeds bereikte onderhandelingsresultaten ongedaan zou maken. Als bijvoorbeeld de toekomstige status van Jeruzalem nu zou uitlekken, kun je de rest helemaal vergeten, omdat de hele oppositie -- aan de ene of de aan de andere kant of aan beide kanten -- zich dan daarop gaat richten.

Wij geven dus ondersteuning, ook door middel van verschillende initiatieven die zijn gericht op verbetering van de contacten tussen Palestijnen en Israël, ook van onderop en van het maatschappelijk middenveld. Wij ondersteunen de Palestijnse gebieden en wij spreken wel degelijk beide partijen aan op de noodzaak van respect voor mensenrechten en van het zich houden aan de verplichtingen van de Road Map.

De heer Eigeman sprak over het feit dat de Kopenhagen-criteria van essentieel belang zijn voor het draagvlak. Dat ben ik volledig met hem eens. Ik heb dan ook onderstreept dat wij juist daarom verwijzing naar de criteria in het Verdrag van Lissabon zo noodzakelijk vonden. Met betrekking tot het draagvlak is het voor de betrouwbaarheid van de politiek en van de overheden van groot belang dat criteria worden nageleefd. Dat ben ik dus absoluut met de heer Eigeman eens. Daarom stellen wij ons met betrekking tot die criteria strikt op, dus streng maar fair. Wij komen niet terug op eerdere beloften. Ook op het punt van het

perspectief voor Turkije zijn wij eerlijk, maar strikt. Wij komen dus niet terug op eerdere beloften over een mogelijke uitkomst die tot lidmaatschap leidt. Dat perspectief moet je dus ook gewoon eerlijk stellen, maar tegelijkertijd is het evident dat daarvoor nog een lange weg te gaan is.

Het is evident dat ik het nabuurschapbeleid niet als een barrière zie. Ik zie het Europees nabuurschapbeleid, het ENP, als een effectief middel voor een aantal landen die als een ring om ons heen liggen om zonder expliciet lidmaatschapsperspectief toch steeds Europeser te worden. Het geeft ook een kans om economisch uiteindelijk bijna net zo dicht bij de EU te komen als de meest intensieve andere vormen van een relatie met de EU. Het Europees nabuurschap heeft ook een aantal voordelen voor die landen, omdat zij niet verplicht worden om vrijwel het gehele acquis over te nemen, zoals bijvoorbeeld de EER-landen dat wel moeten doen. Juist door het ENP kunnen wij een situatie krijgen waarin er een ring van welvarende en democratische staten om ons heen komt die onze waarden en normen delen. Het ENP streeft daarnaar door afspraken te maken over hervormingen en samenwerking op allerlei gemeenschappelijke gebieden, ook op politiek vlak en met betrekking tot veiligheidszaken, migratie, handel, transport en mensenrechten. Dat doen wij ook door middel van politieke en technische assistentie. Complementair daaraan is het Nederlandse Matra-programma, waarover de staatssecretaris al heeft gesproken en dat hier uiteraard in lijn mee is.

De heer Eigeman herhaalde zijn vraag over het Benelux-verdrag. Wij zijn daar zeer actief mee. Het huidige Benelux-verdrag loopt af in 2010. Onder Nederlands voorzitterschap vinden op dit moment onderhandelingen plaats. Ik ben het ermee eens dat de Benelux-samenwerking van groot belang is en blijft. De Benelux moet zich wat ons betreft weer richten op datgene waarin zij goed is: het grenzeloos maken van de Benelux. Dat kan zij doen door als proeftuin binnen de EU te opereren, maar ook en vooral op het punt van de praktische grensoverschrijdende samenwerking. Daarbinnen heeft de Benelux drie prioriteiten: voltooiing van de interne markt voor zover dat nog niet door de EU is gedaan, bevorderen van veiligheid en tot slot duurzaamheid. Daarnaast moeten wij realiseren dat wij door middel van een strategisch meerjarenwerkplan meer prioriteiten gaan stellen, meerwaarde gaan zoeken, achterhaalde taken afstoten en door middel van dat nieuwe verdrag dus ook de nieuwe kaders zullen stellen waarbinnen de Benelux moet opereren.

Daarnaast wil ik, los van het verdrag, met mijn collega's de politieke Benelux-samenwerking versterken. Ook op dat punt ben ik zeer actief, samen met mijn Belgische en Luxemburgse collega's. Ik verwacht overigens dat ik u binnenkort nader kan informeren over de stand van zaken met het Benelux-verdrag. Ik hoop dat nog tijdens het Nederlandse voorzitterschap te kunnen afronden.

Mevrouw Strik stelde een vraag over de werklast van het Hof en de ratificatie van protocol 14. Zij wees op de informatievoorziening over de

jurisprudentie van het Hof, bijvoorbeeld in Rusland. Nederland heeft dat in de afgelopen jaren inderdaad vanuit Justitie gedaan. In de Raad van Europa is onlangs gesproken over verlenging van dit programma. Nederland heeft zich krachtig uitgesproken voor steun hieraan. Dit programma is immers belangrijk voor vertaling van de uitspraken. Naar alle waarschijnlijkheid zal dit programma de komende drie jaar voortgezet worden.

Het Europees nabuurschapsbeleid gaat ook over de GOS-landen, Oekraïne, Moldavië, Georgië en Azerbeidzjan. Wij hebben belang bij goede relaties. Wij hechten belang aan samenwerking met Rusland op het gebied van conflictmanagement in deze landen. Het is evident dat dit niet gemakkelijk is. Anders waren het geen "frozen conflicts". Het nabuurschapsbeleid kan gebruikt worden, net zoals de samenwerking van de Europese Unie met Rusland, om op dit terrein enige voortgang te boeken.

Het EU-visumbeleid in zijn algemeenheid is gericht op het tegengaan van illegale migratie en op het beschermen van de openbare orde en de nationale veiligheid. Op basis van deze criteria is een lijst van visumplichtige en visumvrije landen tot stand gekomen. Die lijst wordt van tijd tot tijd herzien. Met acht landen is door de Europese Unie een visumfacilitatieovereenkomst overeengekomen. Met Rusland sinds 1 juni 2007. De overeenkomsten met Albanië, Servië-Montenegro, Oekraïne, Bosnië en Moldavië zijn op 1 januari 2008 in werking getreden. Op dit punt vinden dus verschillende activiteiten plaats.

Ik heb hiermee alle vragen beantwoord.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik heb de "frozen conflicts" genoemd als voorbeeld bij de vraag of de civil society voldoende bij de hervormingsagenda wordt betrokken. Ik gaf aan dat juist de samenleving in deze entiteiten een beetje richting Europa getrokken moeten worden. Dat kan helpen om de relatie met Rusland te verbeteren. De heer Ten Hoeve heeft dat ook aangegeven.

Minister **Verhagen**: Uiteraard betrekken wij in onze contacten de civil society. Dat gebeurt ook in de ondersteuning, bijvoorbeeld in de Matra-programma's die zich met name richten op steun aan de civil society. Ik noem ook het mensenrechtenprogramma en het mensenrechtenfonds. Er zijn verschillende instrumenten om deze groeperingen te steunen en erbij te betrekken. Ik ben het ermee eens dat dit een mogelijkheid is om oplossingen van onderop te realiseren.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik meen geen antwoord te hebben gehad op de vraag over de multilaterale dimensie. Misschien heeft de minister toch geantwoord. Ik heb dat niet gehoord. Kan er niet meer multilateraal gebeuren, zodat de landen onderling meer een regio vormen?

Minister **Verhagen**: Ik heb daar niet op geantwoord. Het spreekt voor zich dat ook de samenwerking in het kader van het ENP in

regionaal verband wordt gezien. In het Zuiden doen wij dat via bijvoorbeeld Euromed. Wij doen het ook in de regio van de Zwarte Zee en de regio van de Baltische Zee. Juist daarbij pakken wij de regionale samenwerking mee. Wat betreft multilaterale samenwerking in het kader van de oostelijke dimensie bestaat op dit moment een discussie binnen de Europese Unie. Wij staan open voor een dergelijke ontwikkeling. Ik denk dat de regionale samenwerking een stimulans behoeft, willen wij een volledig effect hebben van het ENP.

*N

Staatssecretaris **Timmermans**: Voorzitter. Ik heb nog een paar vragen te beantwoorden.

Mevrouw Broekers vraagt naar het parlementair voorbehoud. Daar gaat ieder land zelf over. Ik stel vast dat het land dat daarin het verst ging, Denemarken, daarop terugkomt. Het is van oordeel dat het niet effectief in Europa kan opereren op de door hen georganiseerde wijze. Ik stel vast dat men in Finland veel betere ervaringen heeft. Die gaan veel minder ver en kunnen voor ons een nuttig voorbeeld zijn. Ieder land bepaalt dat zelf. Wij moeten af van de mare die in Nederland is gaan leven dat wij onze belangen alleen veilig kunnen stellen door het uitspreken van een veto. Dat heeft met angst en onzekerheid te maken. Dat is bepaald niet de manier. Ik stel ook met belangstelling vast dat in de landen die altijd voor eurosceptici als voorbeeld dienden, zoals Denemarken en Zweden, men nu veel pro-Europeser is dan de brede stroming in de Nederlandse samenleving. Dit soort dingen kan dus veranderen onder invloed van positieve ervaringen.

Mevrouw Broekers vraagt waarom de ratificatie zo lang duurt. Wij hebben nog steeds het verslag niet uit de Tweede Kamer. Zolang ik dat niet heb, kan ik geen antwoorden geven. Als wij het hebben, zullen wij met inzet van alle middelen en op de kortst mogelijke termijn de antwoorden formuleren. Mevrouw Broekers moet ik ook wijzen op de remmer van dienst aan de andere kant, collega Ten Broeke. Op het moment dat de minister-president en ik oproepen om zorgvuldigheid aan snelheid te koppelen, schreeuwt hij direct moord en brand. Ik wil de VVD graag van dienst zijn, maar de VVD hier vraagt mij heel iets anders dan de VVD aan de overzijde. Misschien is onderlinge afstemming tussen beide fracties geen slecht idee.

Over kernenergie maak ik een korte opmerking. Kernenergie is niet duurzaam. Wij verzetten ons tegen pogingen in de Europese Unie om het duurzaam te verklaren. Ik stel vast, ook om aan te geven dat het denken niet stil staat, dat als de Nederlandse regering slaagt met haar plannen voor schone energievoorziening in Nederland wij netto-exporteur van energie worden. Dan is het ook niet meer nodig om kernenergie te importeren.

De heer **Van der Linden** (CDA): De staatssecretaris loopt nu wel met heel grote stappen door de energiepolitiek. Als Europa tot politiek heeft om minder afhankelijk te worden van

een aantal in de ogen van sommigen instabiele olieproducerende landen, en men denkt dat te kunnen doen zonder kernenergie, komt dat neer op de mensen een rad voor ogen draaien. De term "volksverlakkerij" gaat mij dan wat te ver. Gezien de discussie over bio-energie weet ik nog niet waar wij zijn in 2020 zonder kernenergie. Ik denk dat wij kernenergie hard nodig hebben.

Staatssecretaris **Timmermans**: De Europese Unie zal alle vormen van energie nodig hebben. De energiemix zal alle energievormen behelzen. De vraag is gesteld of Nederland ook aan kernenergie moet doen. Ik heb duidelijk gezegd dat het denken op dat punt niet stil staat. Verschillende aspecten in dat denken kunnen naar voren komen. Ik wil daarop niet vooruitlopen. Ik wil verschillende aspecten van dit denken aan de Kamer voorleggen. Het is echter absoluut niet zo dat kernenergie duurzame energie is. De heer Van der Linden moet bovendien niet de suggestie wekken dat er geen gevaren kleven aan kernenergie. Ook voor kernenergie zijn grondstoffen nodig die in onstabiele regio's van de wereld liggen. Die zijn met allerlei veiligheidsrisico's omgeven. Alle fossiele brandstoffen, inclusief die voor kernenergie, liggen in zones van de wereld waar soms instabiliteit is. De energiemix voor Europa zal, ook in de voorzienbare toekomst, kernenergie bevatten. Wij hopen dat op de veel langere termijn alle energie in Europa duurzaam zal zijn. Dat is echter toekomstmuziek. Ik geef graag toe dat de energiemix alle soorten energie zal omvatten. Dat wil niet zeggen dat Nederland aan kernenergie moet doen. Daarover hoeven wij vandaag geen uitspraak te doen. Dat zien wij wel in de toekomst.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat begrijp ik. Het feit dat de staatssecretaris zegt dat wij kernenergie nodig hebben, al is dat misschien niet in Nederland, is al een hele stap vooruit.

In de tweede plaats zou Nederland moeten accepteren dat ongeveer een kwart van de elektriciteit die wordt geïmporteerd, bestaat uit kernstroom. Dit is een sterk gegeven, omdat wij wel profiteren, maar niet de lasten willen dragen, althans niet de discussie willen aangaan.

Staatssecretaris **Timmermans**: Als je ziet hoeveel kernenergie er is in Europa, dan zal dit ook voorlopig wel onderdeel blijven uitmaken van de energiemix. Kijk maar naar een land als Frankrijk of naar landen waar men nieuwe kerncentrales bouwt. Allemaal tot uw dienst, maar ik onderstreep nog maar eens, dat als de toekomstplannen van de Nederlandse regering worden gerealiseerd en wij erin slagen schone kolencentrales te bouwen met een geweldige technologie die de opvang van CO₂-uitstoot realiseert, een technologie die geweldige prestaties kan opleveren in China en andere landen waar bijna wekelijks een kolencentrale wordt geopend, en wij een geweldige winst voor de reductie van CO₂-uitstoot kunnen bereiken, dan worden wij netto-exporteur van energie en dan is het helemaal nog niet gezegd dat wij nog steeds kernenergie moeten importeren. Dat moet de

toekomst maar uitwijzen. Dat weten wij nu nog niet. Dus alle zogenaamde aannames van vandaag kunnen nog veranderen omdat het denken niet stilstaat. Dat was mijn enige opmerking.

De heer Van der Linden heeft nog gesproken over de interculturele dialoog. Ik wil dit graag onderstrepen. Ik wil er wel voor waken dat wij dit versmallen tot een interreligieuze dialoog. Dat is natuurlijk ook niet zijn bedoeling. Ik merk wel af en toe tendensen om het daartoe te versmallen alsof het het private eigendom van gelovigen zou zijn om over een interculturele dialoog te beschikken. Er zijn ook talloze mensen uit verschillende culturen die niet geloven en die ook aan die dialoog willen deelnemen. In onze Europese traditie is plaats voor mensen met geloof, maar ook voor mensen die geen geloof meer hebben of nooit een geloof hebben gehad. Ik weet van de heer Van der Linden dat hij een open oog heeft voor al deze aspecten van de interculturele dialoog, zo heb ik hem ook meegemaakt in de Raad van Europa.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dit was mijn vraag niet. Ik weet dat de staatssecretaris dit aangrijpt om nog een keer dit element in de discussie te brengen. Mijn vraag was of het religieuze aspect ook onderdeel is van die interculturele dialoog, omdat ik merk dat sommigen dit erbuiten willen houden omdat zij denken dat daarmee staat en religie worden vermengd. Er is een strikte scheiding tussen staat en religie, maar als je het over de interculturele dialoog hebt, is het aspect religie een heel belangrijk element.

Staatssecretaris **Timmermans**: Maar mijnheer Van der Linden, wij weten ook precies waar wij staan met elkaar. Ik kies een andere aanvliegroute, want er is ook een aanvliegroute die zegt: laat het maar aan de geloven over, dan komt het allemaal wel goed. Dat is niet mijn aanvliegroute. Als je kijkt naar de interculturele verschillen die er zijn, komen wij soms al te snel tot de conclusie dat die te maken hebben met religieuze verschillen. Ik geef u op een briefje dat de problemen met heel veel jongeren in Amsterdam-West alles te maken hebben met sociaaleconomische factoren en met andere factoren die te maken hebben met hun afkomst, gebrek aan kansen en aan de mogelijkheid om kansen aan te grijpen. Wij halen er al te snel de imams of de religie bij en verliezen dan de sociaaleconomische aspecten uit het oog. De balans tussen beide moeten wij bewaren. Ik meen dat wij het op dat punt met elkaar eens zijn.

Wat moet ik nu in respons tegen de heer Peters zeggen? (Slecht verstaanbare Griekse tekst, fonetisch: Efcharisto poli kyllia Peters). Is hij zo tevreden over mijn beperkte Grieks? Ik hoop het. Ik vind het prima dat hij mij oproept om niet in complottheorieën te denken, maar ik heb het niet verzonnen. Zijn politieke leider zegt als hij over het grondwettelijk verdrag spreekt op tv of waar dan ook: we worden belazerd. Letterlijke tekst, letterlijk citaat. Als er voortdurend tegen de mensen wordt gezegd dat zij door de politiek, de overheid, worden belazerd, met dat populistische jargon dat zijn

partij zich eigen heeft gemaakt, zaait zij winst, en oogst zij storm. Hij wil toch ook niet wat er vervolgens in allerlei bewegingen in Nederland gebeurt die zeggen: weg met de Nederlandse overheid, weg met de Nederlandse instituties. Dit is het ultieme gevolg als je niet voorzichtig bent in de omgang met dit instrument. Ik weet dat wij inhoudelijk op een hoop punten met elkaar van mening verschillen als wij over Europa spreken en daarover moeten wij het hebben. Daarover wil ik met de heer Peters praten, maar dit veronderstelt ook wel dat hij afstand neemt van dit soort methoden, want die methoden geven mensen het idee dat zij voor de gek worden gehouden. Dan kun je geen debat meer voeren. Zo kom je geen stap verder.

Als ik vandaag met de heer Peters de afspraak kan maken: geen complottheorieën meer, dan staat die afspraak, maar dan houd ik hem er wel aan. Ik ben blij dat hij zich zorgen maakt over mijn...

De heer **Kox** (SP): Mevrouw de voorzitter. Ik wil nu toch een opmerking maken. De staatssecretaris is een aardige man, maar hij herhaalt zijn eerste termijn in tweede termijn. Ik zou graag zien dat hij antwoord geeft op de vragen van mijn fractiegenoot in plaats van zelf verhalen te verzinnen. Er zijn veel vragen gesteld en hij moet daarop antwoorden. Dit kennen wij al. Dit kennen wij allang van een Timmermans van een andere tijd, maar hij is nu staatssecretaris en moet hij de vragen van de Kamer beantwoorden.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik beantwoord de vragen. De collega van de heer Kox is begonnen met een theorie dat het Verdrag van Maastricht een complot was van het grote bedrijfsleven tegen de Europese burger. Daar begon hij zijn betoog mee! Mag ik daar dan niet op reageren? Het punt is dat u de afgelopen jaren veel te weinig bent tegengesproken. Ik doe daar niet aan mee. Ik spreek u gewoon tegen als u dit soort populistische taal gebruikt. Daar doe ik niet aan mee. Dat is mijn antwoord op het betoog en zo wil ik graag de discussie voeren. De heer Peters heeft op alle vragen antwoord gekregen. Ja, dat het antwoord hem niet bevalt, kan ik mij voorstellen, maar vanaf dit moment wordt hij door mij tegengesproken en u ook, mijnheer Kox.

De heer **Eigeman** heeft een vraag gesteld over de samenwerking tussen Oost-Nederland en Nordrhein-Westfalen. Hij zegt dat er een gat van 25 mln. is in de samenwerking. Nu is het zo dat de hele cofinanciering niet al van tevoren is gegarandeerd. Ik kan dit bedrag van 25 mln. niet meteen plaatsen. Het kan zijn dat er in de loop van het programma wellicht niet voldoende geld is voor de cofinanciering, maar ik kan dit op dit moment niet zo beoordelen. Wij zullen de cofinanciering in de loop van het programma moeten bezien. Naar onze mening is er genoeg geld beschikbaar voor het lange programma. In het verleden is er ook nooit een probleem geweest. Mochten zich dergelijke problemen voordoen, dan zijn wij graag bereid om naar een oplossing te zoeken. Met de informatie

waarover ik nu beschik, kan ik het bedrag van 25 mln. niet achterhalen, maar ik zal er nog eens naar kijken. Misschien kan ik hier schriftelijk op terugkomen als wij iets meer op dit punt kunnen ontdekken.

De heer Kuiper heeft gesproken over de relatie tussen de bestuurslagen. Wij hebben nog een wereld te winnen, heb ik gezegd. Daarmee bedoel ik dat, uitgaande van de verantwoordelijkheden die wij op basis van het verdrag per bestuurslaag hebben, het belangrijk is dat iedereen zich beperkt tot de eigen verantwoordelijkheden. Die hele systematiek van subsidiariteit en proportionaliteit moet gaan werken. Daarmee zijn wij nog onvoldoende vertrouwd. Wij moeten paal en perk stellen aan de Europese Commissie die zich soms door te veel commissarissen en gebrek aan werk gedraagt als een colporteur, voet tussen de deur, toch proberen op nieuwe beleidsterreinen wat te doen. Het systeem werkt alleen als iedereen zich tot zijn kerntaken beperkt en doet wat krachtens de verdragafspraken is afgesproken. Op dit punt is naar mijn mening nog een wereld te winnen.

Ik heb in de Tweede Kamer eens een lang debat gevoerd over de Europese waardengemeenschap. Ik zal dit hier niet over doen, maar ik zal er een paar korte opmerkingen over maken. Als je kijkt naar heel Europa en denkt over een Europa dat niet meer gedeeld is, was de verwachting dat het oosten en het westen ieder een andere kant op zouden gaan. De verwachting was dat de Oost-Europeanen een soort Angelsaksische economische structuur zouden ontwikkelen. Dit blijkt in de praktijk niet zo te zijn. Het Rijnlandse model met alle variaties van Europa, blijkt het model te zijn waar men naartoe convergeert. Dat is een waardengemeenschap. De Europeanen willen een zekere balans tussen werk en vrije tijd die elders op de wereld niet gezocht wordt, Europeanen willen dat er een goede ouderdomsvoorziening is, Europeanen willen dat er bij ziekte een vangnet is, Europeanen willen dat er toegang is tot onderwijs waarbij de kwaliteit van de toegang niet wordt bepaald door de rijkdom van je afkomst of het geld dat je meebrengt. Die waardengemeenschap delen wij. Die is soms gebaseerd op een religieuze achtergrond en soms op een humanistische achtergrond, maar wij convergeren naar gemeenschappelijke waarden die te maken hebben met de wijze waarop wij de maatschappij willen organiseren. Dat is volgens mij de Europese toekomst, want als wij die waarden ook duurzaam willen verankeren, hebben wij daar een economie voor nodig die de strijd in de globale economie aankan. Daarbij hebben wij die Europese schaal nodig. Dat is naar mijn idee de basis van de Europese waardengemeenschap.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik heb gevraagd welke criteria de regering hanteert voor de functies van de voorzitter van de Raad, de voorzitter van de Commissie, de Hoge Vertegenwoordiger en zijn plaatsvervanger. Ik deed dat, omdat ik hiermee wat laat zal zijn als de Goedkeuringswet in oktober wordt afgehandeld. De onderhandelingen over deze

functies zullen dan immers al aardig op stoom zijn. De staatssecretaris deelde echter alleen maar een linkse tik uit met zijn opmerking dat mijn collega aan de overkant, Ten Broeke, het allemaal tegen zou houden. Alsof één Tweede Kamerlid de agenda van de Tweede Kamer bepaalt! Een antwoord op mijn vraag over de criteria heb ik echter niet gekregen.

Staatssecretaris **Timmermans**: De heer Ten Broeke spreekt volgens mij namens zijn fractie. Samen met andere Kamerleden die de boel willen vertragen, zoals die van de SP, bepalen zij mede de agenda. Dat is echter een zaak van de Tweede Kamer zelf.

De criteria voor de functionarissen heb ik in eerste termijn uitvoerig behandeld. De minister van Buitenlandse Zaken is op zijn beurt ook uitvoerig ingegaan op de rol van de Hoge Vertegenwoordiger. U kent nu dus de laatste stand van zaken en de inzet van de regering bij de implementatie van het verdrag.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): U begrijpt dat dit niet het antwoord is waarop ik hoopte. Ik laat het er nu maar bij, maar ik wil wel gezegd hebben dat ik het niet vind passen bij het eerdere optreden van de staatssecretaris dat hij nu zowel de heer Ten Broeke als de SP-fractie een draai om de oren geeft.

Staatssecretaris **Timmermans**: Het spijt me, maar de minister-president en ik hebben in de Tweede Kamer toch echt aangeboden om snel en zorgvuldig tot ratificatie over te gaan. Toen wij dat deden, schreeuwden de fracties van de VVD en de SP moord en brand. Alsof wij probeerden om er iets met geweld doorheen te jassen! U zegt nu echter zelf met redenen omkleed waarom het goed zou zijn om hiermee tempo te maken. Ik ben het dus eens met de positie die uw fractie in dit debat inneemt. Ik heb dat ook helder uitgedragen in de Tweede Kamer. Ik geef nu alleen maar weer hoe deze fracties hebben gereageerd. Daar is toch zeker niets mis mee.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Het tijdstip is afhankelijk van drie partijen: de regering, de Tweede Kamer en de Eerste Kamer. Was het voor de regering niet mogelijk om het wetsvoorstel eerder in te dienen? Dan was de kans groter geweest dat wij als een van de eersten hadden geratificeerd.

Staatssecretaris **Timmermans**: In Nederland ben je ook afhankelijk van het advies van de Raad van State. De regering heeft de voorbereiding met de grootst mogelijke snelheid afgerond. Mijn ambtenaren hebben daar heel veel avonden aan doorgewerkt. De Kamer is nu aan zet, want wij zijn in afwachting van het verslag van de Kamer. Als ik een getrouwe weergave van de feiten geef die in de ogen van de heer Kox schande is, dan moet ik wel zeggen: hij is beter in uitdelen, dan in incasseren.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik laat het hierbij. Het is een heilloze discussie.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Ik vind dat de staatssecretaris de perken van het betamelijke overschrijdt. Hij speelt alleen maar via de band, koppelt van alles en nog wat aan elkaar, maar de vragen van mijn fractiegenoot beantwoordt hij niet! Wij mogen niet zeggen dat hij vuile propaganda verspreidt. Mijn fractiegenoot zei dan ook dat hij dat van ons niet zal horen, maar laat hij dan die flauwekulverhalen voor zich houden. Waarom geeft hij niet gewoon antwoord op de vragen van de Kamer? De staatssecretaris valt mij erg tegen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V) wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Ik merk op dat de Kamer de kanttekening plaatst dat bij de afhandeling van begrotingsstaten die mede betrekking hebben op de verschillende adviescolleges en planbureaus, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de minister-president deze Kamer hebben toegezegd, geen onomkeerbare besluiten te nemen.

**

Sluiting 23.43 uur.

!Besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op: 22 april 2008

Wijziging van de Wet stedelijke vernieuwing (wijziging in verband met de invoering van single information en single audit voor specifieke uitkeringen) (30939);

Wijziging van de Wet milieubeheer (aanpassing begrip stoffen (luchtkwaliteitseisen)) (31137);

Vaststelling van de begrotingsstaat van de Staten-Generaal (IIA) voor het jaar 2008 (31200-IIA);

Vaststelling van de begrotingsstaten van de begroting Wonen, Wijken en Integratie (XVIII) voor het jaar 2008 (31200-XVIII);
8 en 9 december 2008
Belastingplan 2009;
Overige fiscale Maatregelen 2009;

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen door de vaste commissies voor

Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin en voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid te doen plaatsvinden op 6 mei 2008 (i.p.v. 15 april 2008):

Goedkeuring van de opzegging van deel VI van de op 16 april 1964 te Straatsburg tot stand gekomen Europese Code inzake sociale zekerheid (Trb. 1965, 47) (31267);

Goedkeuring van de op 6 november 1990 te Rome tot stand gekomen Europese Code inzake sociale zekerheid (herzien) (Trb. 1993, 123) (31283);

Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu/Wonen, Wijken en Integratie te doen plaatsvinden op 20 mei 2008:

Wijziging van de Wet bevordering eigenwoningbezit (vervallen van de bepaling betreffende de verkoop onder voorwaarden) (31114);

Wijziging van de Wet bevordering eigenwoningbezit (uitvoeringstechnische wijzigingen) (31247).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Regels voor een Inkomensvoorziening voor Oudere Werklozen (Wet inkomensvoorziening oudere werklozen) (30819);

Wijziging van onder meer de Wet educatie en beroepsonderwijs inzake deregulering en administratievelastenverlichting (DAL) (30853);

Uitvoering van richtlijn 2006/68/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 6 september 2006 (PbEU L 264) tot wijziging van richtlijn 77/91/EEG betreffende de oprichting van naamloze vennootschappen en de instandhouding en wijziging van hun kapitaal (31220);

Wijziging van de Zorgverzekeringswet in verband met de rechtsgang bij inhouding van de bijdrage van verdragsgerechtigden (rechtsgang bronheffing verdragsgerechtigden) (31377);

Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 in verband met het beëindigen van de taak van de netbeheerder van het landelijk hoogspanningsnet tot verstrekking van subsidie ten behoeve van de stimulering van de milieukwaliteit van de elektriciteitsproductie alsmede ter bevordering van een doelmatig gebruik van warmte (31378).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van de tekst van de Notawisseling houdende een verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Kroatië inzake privileges en immuniteiten voor verbindingsofficieren die door de Republiek Kroatië bij Europol te 's-Gravenhage gedetacheerd worden; Zagreb, 20 februari 2008 (griffiennr. 140975);

een, van alsvoren, inzake goedkeuring van de briefwisseling houdende een verdrag met de Republiek Somalië betreffende de steun van Nederlandse strijdkrachten bij de bescherming van humanitaire hulp voor Somalië tegen piraterij; Nairobi, 1 april 2008, en inzake goedkeuring van de briefwisseling houdende een verdrag met de Comoren betreffende de steun van Nederlandse strijdkrachten bij de bescherming tegen piraterij van een schip onder Comorese vlag dat humanitaire hulp aan Somalië biedt; Moroni, 1 april 2008 (griffiennr. 141007);

een, van alsvoren, ten geleide van de goedkeuring van de Wijziging van het op 14 juli 1967 te Stockholm totstandgekomen Verdrag tot oprichting van de Wereldorganisatie voor de Intellectuele Eigendom, en van tien andere verdragen op het gebied van de intellectuele eigendom; Genève, 1 oktober 2003, alsmede een toelichtende nota bij deze wijzigingsverdragen (griffiennr. 141042);

een, van alsvoren, ten geleide van het verslag van de informele Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen ("Gymnich") van 28-29 maart 2008 (griffiennr. 140867.01);

een, van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, ten geleide van de AIV-adviesaanvraag "Klimaat, energie en armoedebestrijding" (griffiennr. 141004);

een, van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie en de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, inzake Nederlandse bijdrage aan de militaire operatie van de EU in Tsjaad en de Centraal Afrikaanse Republiek (EUFOR Tchad/RCA) (griffiennr. 140974);

een, van de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van drie fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Mededeling betreffende oprichting van een Forum t.a.v. justitieel beleid en justitiële praktijk in de EU (griffiennr. 141003);

een, van de minister van Justitie, ten geleide van het Jaarplan Rechtspraak 2008 (griffiennr. 140959);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, inzake toezegging tijdens behandeling wetsvoorstel tot goedkeuring van het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (26389) (griffiennr. 140971);

een, van alsvoren, inzake Aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor veiligheid over 2005 en 2006 en de reacties van de betreffende departementen (griffiennr. 140954);

een, van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, inzake voorhang Besluit van 12 maart 2008 tot wijziging van onder meer het Besluit bekostiging WEC in verband met het wegnemen van enkele knelpunten bij de leerlinggebonden financiering (Stb. 89) (griffiennr. 140944);

een, van alsvoren, inzake voorhang besluit van 31 maart 2008, houdende wijziging van het Eindexamenbesluit vwo-havo-mavo-vbo en enige andere besluiten in verband met het afleggen van centraal examen in een vak op hoger niveau, de

vereenvoudiging van aanwijzing van gecommiteerden en enige andere aanpassingen (griffiennr. 140972);

een, van alsvoren, inzake voorhang artikel I, onderdeel A, van het Besluit van 10 april 2008 houdende wijziging van het Uitvoeringsbesluit WEB in verband met onder meer het vervallen van informatiebepalingen en tot wijziging van het Besluit regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten in verband met onder meer de uitvoering van de kwalificatieplicht (griffiennr. 141044);

een, van de minister en de staatssecretaris van Defensie, inzake overzicht financiële gegevens van de afgelopen tien jaar (griffiennr. 140902);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake het ontwerp algemene maatregel van bestuur, houdende wijziging van het Besluit algemene regel voor inrichtingen milieubeheer en diverse andere besluiten (griffiennr. 140968);

een, van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, inzake voorhang Besluit houdende wijziging van het Rijnvaartpolitiereglement 1995 en het Reglement onderzoek schepen op de Rijn 1995 (griffiennr. 141048);

een, van de minister van Economische Zaken, inzake vervolgvragen BNC-fiches Interne Markt review en Diensten van Algemeen Belang (griffiennr. 140728.01);

een, van alsvoren, inzake hernieuwde voorhang wijziging regelingen ter invoering van een capaciteitstarief voor kleinverbruikers van elektriciteit (griffiennr. 140973);

een, van alsvoren, inzake bevindingen van de minister van Economische Zaken bij het NMa-jaarverslag 2007 (griffiennr. 140984);

een, van de minister van Economische Zaken en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake informatie over pkb deel 1 van het derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (griffiennr. 140969);

een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, inzake UNCTAD Instructie voor de Ministeriële Conferentie UNCTAD XII (griffiennr. 141040);

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het rapport "Oog voor veiligheid" van de Inspectie Werk en Inkomen (griffiennr. 140978);

een, van alsvoren, ten geleide van het rapport over implementatie Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (Wia) (griffiennr. 140226.03);

een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van het Evaluatierapport Wet inzake bloedvoorziening (griffiennr. 140976).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende geschriften:

een, van H.T. Jonckheer, inzake Antillenregeling (griffiennr. 140247.08). Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken; een, van H.R.H. Böck te Amsterdam, inzake gezamenlijk ouderlijk gezag (griffiennr. 141002); een, van R.H.J. Kroon te Den Helder, inzake artikel Telegraaf van 14 april 2008 inzake ondertoezichtstelling van ongeboren kinderen (griffiennr. 141034); een, van J. Koudstaal, inzake ouderverstotingssyndroom (griffiennr. 139003.07); een, van C. Verbraeken te Temse (B), inzake verzoekschrift - 42% Nederlanders wil herinvoering doodstraf (griffiennr. 141008). Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Justitie.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.